

ИЗВОРНИК

ГРАЂА МЕЂУОПШТИНСКОГ
ИСТОРИЈСКОГ АРХИВА

Називају се старешине задруга,
у да та тражилају, те, ако би та
ве није доко стављено, да могу
које ће погнети петруиној кол
не да могу извести о стање
петруине, који живе на страни
вештању петруиној комисији,
и чл. 14 и 15 закона о усмјерјености
"чл. 14 Ко у своје време извести
ухвати до 31 год. без одгара на д
тресона погнута стареши у постви
таве задруга обвештава целокупни мста
"чл. 15 Старешина задруге ку
придолава и није та јавно петруиној
кране докитине дивизионе Команде,

28

2013
ЧАЧАК

ИЗВОРНИК
грађа међуопштинског
историјског архива

ИЗВОРНИК
ГРАЂА МЕЂУОПШТИНСКОГ ИСТОРИЈСКОГ АРХИВА
28/2013

Редакција

Др Љубодраг П. РИСТИЋ, др Илија ПОПОВИЋ,
др Светислав Љ. МАРКОВИЋ, Витомир ВАСИЛИЋ, Зорица МАТИЈЕВИЋ,
Радос Ж. МАЏАРЕВИЋ и Зоран МАРИНКОВИЋ, секретар

Одговорни уредник
Лела ПАВЛОВИЋ

Оснивач и први уредник
Милутин ЈАКОВЉЕВИЋ

Редакција првог броја
Др Јарослав ДАШИЋ, Радојко НИКОЛИЋ, Милутин ЈАКОВЉЕВИЋ,
Витомир ВАСИЛИЋ и Радос Ж. МАЏАРЕВИЋ

За издавача
Лела ПАВЛОВИЋ, директор

Издавач
МЕЂУОПШТИНСКИ ИСТОРИЈСКИ АРХИВ ЧАЧАК

www.arhivcacak.org.rs
E-mail: arhivcacak@open.telekom.rs

ISSN 0352-5902

ИЗВОРНИК

грађа међуопштинског
историјског архива

28 | 2013
ЧАЧАК

РАДОВАН М. МАРИНКОВИЋ
књижевник и публициста
ЧАЧАК

ПОРЕСКЕ ГЛАВЕ У ГОРАЧИЋИМА И ГУБЕРЕВЦИМА 1839. ГОДИНЕ

АПСТРАКТ: У Србији су 1839. године образовани примирителни (општински судови), уједно и општинске управе. Тако је било и у Драгачеву, регији у западној Србији, чији највећи део административно припада данашњој општини Лучани. Самим тим, и у Горачићима и Губеревцима. Горачићи су тада били посебна општина – горачићка, а Губеревци и Милатовићи – губеревачка. Примирителни суд сачињавали су: преседател (председник, главни кмет) и његови помоћници („членови“). Називи општина су по њиховим седиштима, уствари месту живљења преседатела. Као и другде, примирителни судови сачинили су тада спискове пунолетних мушкараца, који плаћају порез „на главу“ („главарину“). Тај списак публикујемо.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Горачићи, Губеревци, тевтер (списак), преседател („кмет главни“), сакат, бесомучан, баштина

Мада је Сретењским уставом 1835. године у Кнежевини Србији било предвиђено образовање општина, то се није догодило пошто тај највиши државни акт није заживео – стављен је ван снаге под притиском Турске, према којој је Србија била у вазалном односу, и неких европских држава.

Тек по добијању хатишерифа турског султана од 10. децембра 1838. године, познатијег као „Турски устав“, у Србији је почело образовање примирителних, општинских, судова.

„Турским уставом“ прописано је да у Србији постоје три суда: у општини – примирителни, у округу – првостепени (окружни), а у престоници – апелациони. Али, пре формирања примирителних судова, требало је уредити општине. И, тај посао у Кнежевини Србији отпочео је пре абдикације кнеза Милоша Обреновића. У марту 1839. године Министарство унутрашњих послова наложило је окружним начелницима да почну формирање општина позивајући на скупштину из сваког села најотменије људе, да им протумаче „Турски устав“ и да свако веће село изабере за сеоског кмета („председатела“) лице „по честном поведенију, по способностима и по правдољубију најдостојније“ и за „членове“ људе истоветних моралних квалитета. Наложено је да скупљени сељаци буду обавештени о формирању општина, да се једно село изабере као

седиште и да се мештани договоре о својим општинским потребама. Главни кмет и његово домаћинство ослобођени су од плаћања данка и „других работа“, али му је свака пореска глава била обавезна да даје годишње по један цванцик. Помоћници („членови“, кметови) били су ослобођени „сваке работе“, али нису добијали новчану награду.¹

Уследило је обнародовање *Успројеније обштина*, закона, донетог 13. јула 1839. године. После избора, председател и „членови“ полагају заклетву, којом се обавезују да ће праведно судити. У грађанским парницама судили су спорове чија вредност не прелази 100 гроша, а у кривичним – чија казна не захтева затвор дужи од три дана и већи „бој од 10 штапова“. За остале предмете парничари су упућивани окружном суду. Било је и извесних изузетака. Предмет спорова пред примирителним судом били су: расправе око сеоских утрина, њива, крчевина, синора (граница), неправилног присвајања туђег имања. Судило се по савести и здравом разуму, нормама обичајног права.²

Тако је било и у општинама горачићкој и губеревачкој.

Примирителни судови сачинили су, тада, и попис пунолетних мушкараца, пореских обвезника, који су плаћали главарину. Тај попис публикујемо, с тим што у напоменама доносимо по ком основу је неко ослобођен дајбина.

Горачић³

1. Илија Зимоња	– 1 кмет главни ⁴
Павле, брат му	– 1 ⁵
Милосав, брат му	1
Јовица, син Илин	1
2. Бојо Кнежевић	– 1
Радивоје, син му	1
Милосав, син му	1
3. Павле Кнежевић	1
4. Вилип Кнежевић	1/2 ⁶
5. Лазо Кнежевић	1
6. Радивоје Стевановић	1

1 Радош Љушић, *Попис пореских глава, кућа и чланова мировних судова Кнежевине Србије из 1839. године*, Историјски институт, посебан отисак из *Мешовиће грађе*, 9, Београд, 1981, 11.

2 Исто, 12.

3 Тадашњи назив села био је Горачић, а данас – Горачићи.

4 Председател примирителног суда. У споменик, који се налази на Зимоњића гробљу уписан је са презименом образованим од имена оца Аврама, који је бујурлдија београдског везира постављен за сеоског кнеза: „Овде почивају кости раба божиега ИЛИЕ Аврамовић[а] престаји се јануариа 6 1842 поживе 44 лета“.

5 Није јасно по ком је основу ослобођен плаћања пореза. То важи и за Боја Кнежевића под редним бројем 2. Исти је случај са Бојом Кнежевићем.

6 Ослобођен јер је био „65 год[ина] стар и у руку сакат“.

7. Никола Сеница	1 ⁷
8. Никола Кривача	1 ⁸
9. Вуксан Кривача	1
Радисав, брат му	1
10. Арсеније Сеница	1
Милован, син му	– 1 ⁹
11. Петар Јоксимовић	– 1 ¹⁰
Лазар, син му	1
12. Милован Јоксимовић	1
13. Милован Терзић	– 1 ¹¹
Милисав, син му	1
14. Милосав Терзић	1
15. Милош Терзић	1
Милутин, брат му	1
16. Стеван Поповић	1
17. Тошо Поповић	1
18. Симеун Поповић	1
19. Милинко Поповић	3/4 ¹²
Тиосав, син му	3/4 ¹³
20. Милић Поповић	1
Милорад, брат му	1
Јован, брат му	1
Петар, брат му	1
21. Вуле Марковић	1
Вукашин, брат му	1
22. Вуксан Радосавчевић	1
Радисав, брат му	1/2
23. Никола Радосавчевић	1
24. Јован Радосавчевић	1

7 Данас – Сјеничићи.

8 Одсељени у Чачак, више их нема у Горачићима.

9 „Ожењен у месецу јунију 1839.“

10 „80 год[ина] стар“. Био је учесник у оба српска устанка на Турке (1804 – 1815). У споменик на Сјеничића гробљу уклесано је: „Овде почива раб божи Петар Јоксимовић жител села Горачића кои је ратово са Карађорђем у првом устанку 1804 г. па у свима ратовима учествово све до 1813 г. када е Србија од Турака пропала а он је из шанца на Делиграду искочио и кроз турски ланац пробио те се опет спасио па је 1815. г. са Милошем Обреновићем и осталим војводама на Чачку Турке надбили и уз пут терајући много Турака до Бјелице потукао и доста оружја од Турака задобио које и данас стоји. Био је општински председник 20 год. и свуда је прву реч водио. Поживио 85 год...“ Умро 1846 године. Његов син Лазар био је члан Примирителног суда.

11 „Килав и у руку кљакаст“.

12 „60 год[ина] стар и у око ћорав“.

13 „Сакат у руку но може радити“.

25. Глигорије Давидовић	1
26. Милосав Ковачевић	1 ¹⁴
27. Радисав Ковачевић	1 ¹⁵
28. Милош Стевановић	1
29. Милорад Стевановић	1
30. Станоје Стојановић	1/2
Милисав, брат му	1
Стеван, брат му	1
Мијаило, брат му	1
31. Гаврило Стојановић	1
32. Мијаило Станић	1
33. Маринко Веселиновић	1
34. Ђоко Веселиновић	1/2
35. Милан Веселиновић	1
36. Петроније Станковић	1
37. Алемпије Шука	1
38. Аксентије Шука	3/4 ¹⁶
39. Живан Трашевић	1
Иван, брат му	1
40. Милић Ружичић	1 ^{17*}
Миливој, брат му	1
41. Радисав Ружичић	1
42. Никола Ружичић	1
Ника, брат му	1
43. Симон Главоња	1
Милутин, брат му	1
Милован, син Милутинов	1
44. Димитрије Недељковић	1 ¹⁸
Раде, син му	1
45. Милован Зимоња	1
46. Милорад Зимоња	1
Павле, брат му	1
47. Антоније Петровић	1
48. Петар Савић	1

14 Ковачевићи су данас Давидовићи.

15 Исто.

16 Неидентификована фамилија. Иначе, смањен му је порез због тога што је „одвећ убог и с мало баштине“.

17* Био је члан Примирителног суда.

18 Недељковићи су данашњи Јањићи.

49. Спасоје Тимотијевић	3/4 ¹⁹
Радован, син му	1
50. Ђоко Чубра	1
51. Спасоје Вујовић	1
52. Величко Симовић	1
53. Сава Риташанин	1 ²⁰
54. Јован Новаковић	1 ²¹
55. Петар Петковић	1 ²²
Милета, син му	1
56. Радован Петковић	3/4 ²³
Добросав, син му	1
57. Петар Марковић	1
Панто, брат му	1
58. Милосав Богићевић	1 ²⁴
59. Димитрије Богићевић	1
60. Милован Богићевић	1
61. Мићо Вељовић	1
62. Симо Вељовић	1
63. Ђуро Сланобарац	1 ²⁵
64. Стојан Лончаревић	1
65. Лазо Јоловић	1
Петар, брат му	1
66. Милија Крловић	1 ²⁶
Миладин, брат му	1
67. Милован Седлар	1
68. Димитрије Седлар	1
69. Вилип Матковић	1 ²⁷
70. Милан Поповић	1

---

19 Предак Спасојевића.

20 Неидентификована фамилија у засеоку Расовац. Данас Риташанима називају Васиљевиће, Симовиће и Вујовиће.

21 Потомак Карађорђевог војводе Новака Бошковића – Петковића, који је погинуо на Делиграду 1813. године; презиме – по претку.

22 Брат Карађорђевог војводе Новака Бошковића – Петковића, био буљубаша (командир чете) у устанцима од 1804. до 1815. године.

23 „60 год[ина] стар“.

24 Богићевићи су данашњи Зимоњићи.

25 Предак Буровића. Живели на потесу Слана бара, па им отуда презиме Сланобарац.

26 Неидентификована фамилија.

27 Матковићи су, по свој прилици, Марковићи.

72. Симо Павловић	1 ²⁸
73. Паун Стевановић	1
74. Симеун Станковић	1
75. Јован Станковић	1/2 ²⁹
Милован, син му	1
76. Милисав Албић	1 ³⁰
77. Милић Радосавчевић	1
78. Јаков Мојсиловић	1 ³¹
79. Степан Мојсиловић	3/4 ³²
80. Андрија Мојсиловић	– 1 ³³
81. Гаврило Јоровић	3/4 ³⁴
82. Давид Бискуп	1
83. Мијаило Радовић	1 ³⁵
84. Милосав Албић	1/2
85. Јован Суруџија	1
86. Василије Матопољац	1/2 ³⁶
Миливоје, син му	1
87. Павле Новаковић	1 ³⁷
88. Спасоје Зеџ	1
89. Ненад Зеџ	3/4 ³⁸
90. Борисав Јаћимовић	1
91. Велисав Јаћимовић	1
92. Добросав Петковић	1
93. Стеван Јевремовић	1 ³⁹

28 Предак Симовића, од чијег им је имена образовано презиме.

29 „60 год[ина] стар и у око слеп“.

30 Албића више нема у Горачићима. Последњи изданак била је Соџија Албић, која је умрла 1968. године и сахрањена на Јаковљевића гробљу у Горачићима; има их у чачанским селима Бањици и Трнави.

31 Предак Јаковљевића. Од његовог имена образовано им је презиме.

32 „60 год[ина] стар, килав и има сина неожењена [вероватно: неспособна] за рад“.

33 „Без нигде ништа и нимало баштине“.

34 „Килав и убог“.

35 Радовићи су одсељени у Чачак, где су били угледна трговачка породица.

36 Живели су у Матином пољу, отуда им презиме Матопољац. Данас живе у Живици и имају презиме Василијевић, образовано од имена тог претка.

37 Потомак Карађорђевог војводе Новака Бошковића Петковића, од чијег имена је овом роду образовано презиме.

38 „50 год[ина] стар, одвећ убог и без баштине“; потомци Зечевићи, који живе у Живици.

39 Данас – Јевремчевићи.

Илија, брат му	1/2 ⁴⁰
94. Милош Василијевић	1 ⁴¹
95. Милинко Вујовић	1
96. Милосав Вујовић	1
97. Нешо Јелић	1/4 ⁴²
98. Недељко Петковић	1/2 ⁴³
99. Илија Јоровић	1/2 ⁴⁴
100. Павле Петковић	1
101. Милорад Ружичић	1
102. Милорад Главоња	1
Сретен, брат му	1
Милан, брат му	1.

Дакле, 133 и 1/2 пореске главе у 102 домаћинства.

Губеревци

1. Панто Плазина	– 1 ⁴⁵
2. Раде Плазина	1
3. Нешо Плазина	1
4. Витор Плазина	1
5. Петар Плазина	1
6. Веселин Плазина	1
7. Радисав Плазина	– 1
Лазар, син му	1
Милан, син му	1
8. Ђорђе Плазина	1 ⁴⁶
9. Илија Плазина	1

---

40 „Килав и одвећ нездрав“.

41 Василијевићи су данас житељи Живице.

42 „Без имало баштине“; овог рода више нема у Горачићима, а живели су у засеоку Расовац.

43 „Бећар и нема баштине“.

44 „Убожан и с мало баштине“.

45 „Кмет главни“, председател Примирителног суда општине губервачке. У споменик му је улесано: „Не диви се Читателју Гробу нашему вако будет и животу вашему Овде наше кости почивајут и судбину Божиу ожидајут блаженоупокоеног Раба Божиег ПАНТА ПЛАЗИНЕ из овог : села Губереваца главног кмета драгачевског; које 25. Год[ина] частно и поштено кметовао поживи 80 Г[одина] и умре 1 априла 1859.“ Народно предање му приписује да се 1839. године нашао у Београду када је преко Саве кнез Милош Обреновић одлазио, после абдикације, из Србије и Плазина се за њим бацио каменом, што је значило клетву: Дабогда се никад не вратио! Прича се да је Плазина напрасно умро када је сазнао да се 1859. године, после Светоандрејске скупштине 1858. године, кнез Милош вратио у Србију.

46 Био је истакнути устаник, пише му на споменику у Плазинића гробљу: „Овај знак показуе краброг војника ЂОРЂА Плазину из Губереваца који е за владе Карађорђевог 12 годи[на] воевао и бранећи Славу и Слободу Србску седам турака погубио и 16 г[одина] кметовао. Поживи... год[ина] умре 1839.“ Поред кметовања, биран је 1830. године и за депутата – народног посланика.

10. Гаврило Плазина	– 1 ⁴⁷
Ристо, син му	1
Милутин, син му	1
11. Новица Плазина	1/2 ⁴⁸
12. Петроније Цогољевић	– 1 ⁴⁹
Ристо, син му	1
Петар, син Ристов	1
13. Ђоко Петронијевић	1
14. Милисав Цогоља	1 ⁵⁰
15. Василије Плазина	1
16. Никола Плазина	1
Петар, брат му	1
17. Радосав Плазина	1
18. Тодор Вукајловић	3/4 ⁵¹
19. Вукајло Богетић	– 1 ⁵²
Милосав, син му	1
Миленко, син му	1
Нешо, син му	1
20. Милан Плазина	1
21. Сретен Плазина	1/2 ⁵³
22. Јована Јованова удовица	– 1 ⁵⁴
23. Обрад Вујичић	1 ^{55*}
Петар, брат му	1
24. Јован Вујичић	1
25. Панто Вујичић	1
26. Митар Вујичић	1
27. Вукадин Вујичић	1
Маринко, син му	1
28. Илија Клисарић	1

47 У тевтеру не пише по ком основу је ослобођен плаћања пореза.

48 „Бећар и одвећ убог, а има мало баштине“.

49 У тевтеру не пише по ком основу је ослобођен плаћања пореза.

50 Треба – Цогољ, а то су данашњи Цогољевићи.

51 „Одвећ убог а има мало баштине“.

52 У тевтеру не пише по ком основу је ослобођен плаћања пореза.

53 „Одвећ убог а има мало баштине“.

54 „Одвећ убога са 2-је ситно деце“.

55* Био је члан Примирителног суда, а ипак је платио порезу.

29. Вуле Клисарић	1/2 ⁵⁶
30. Вељо Клисарић	1/2 ⁵⁷
31. Никола Богићевић	1
32. Обрад Богићевић	1
33. Милисав Брановић	1
34. Радоица Басара	1/2 ⁵⁸
35. Милета Басара	1
36. Грујица Радовић	1 ⁵⁹
37. Бранисав Радовић	1 ⁶⁰
38. Радисав Вуиновић	1
39. Радич Вуиновић	1
Радован, брат му	1/2
40. Стеван Вуиновић	1
41. Анђелија Стеванова, удовица	– 1 ⁶¹
42. Милутин Јечменица	1
43. Милосав Јечменица	1
44. Радисав Јечменица	1
Милисав, брат му	1
Миливој, брат му	1/2 ⁶²
45. Миливој Ђендић	– 1 ⁶³
Петар, син му	1
Петроније, син му	1
Никола, син му	1
46. Вуица Ђендић	1
47. Добросав Ђендић	1
48. Вуле Ђендић	– 1 ⁶⁴
Вуле, син му	1
Илија, син му	1
49. Мијаило Ковачевић	1

---

56 „Одвећ убог и има мало баштине“.

57 „Одвећ убог и има мало баштине“.

58 „Одвећ убог и с мало баштине“.

59 Радовићи су део Плазанића.

60 Исто.

61 „Одвећ убога и без баштине“.

62 „У кући сиромашни а и мало баштине“.

63 У тевтеру не пише по ком основу је ослобођен плаћања пореза.

64 Исто.

50. Стеван Ковач	1
51. Радован Ракићевић	– 1 ⁶⁵
Вуица, син му	1
52. Милија Ракићевић	1
53. Ђоко Ракићевић	1
54. Радован Ракићевић	1
55. Паун Ракићевић	1
56. Грујица Ђенадић	1
57. Милош Ђенадић	1
58. Милета Ђенадић	1/4 ⁶⁶
59. Радован Петровић	1
Милутин, брат му	1
60. Павле Васовић	1 ⁶⁷
61. Никола Богетић	1/2 ⁶⁸
62. Никола Старовла	1 ⁶⁹
63. Миливој Чоловић	1 ⁷⁰
64. Вуица Бешевић	1/2 ⁷¹
65. Вукан Радосављевић	1 ⁷²
66. Вуле Милошевић	1/2 ⁷³
67. Паун Радосављевић	1
68. Максим Томовић	– 1 ⁷⁴
Милија, син му	1
Илија, син му	1
69. Обрад Радосављевић	1/2 ⁷⁵
70. Павле Јовановић	1/2 ⁷⁶

65 „20 год[ина] стар и глув“; по свој прилици био је много старији – колико је имао година нечитко је у тевтеру.

66 „Одвећ убог и без имало баштине“.

67 Васовића данас нема у Горачићима.

68 „Одвећ убог и с врло мало баштине“.

69 Презива се Радојичић. Досељен је из Ровина у Старом Влаху. Његови потомци су Николићи.

70 Чоловића данас нема у Губеревцима.

71 „Бесомучан, а има баштине и прилично имања“.

72 У документима се помињу и као Ђурђићи.

73 „Глув и одвећ убог, а има мало баштине“. Потомци су му Вуловићи.

74 Томовића нема данас у Губеревцима. У тевтер није уисано по ком основу је ослобођен плаћања пореза.

75 „Одвећ убог и има мало баштине“.

76 „Одвећ убог а има мало баштине“.

71. Петроније Николић	1
72. Лазо Милошевић	1/4 ⁷⁷

Из Милатовића први је пописан Јован Поповић као члан примирителног суда општине губеревачке.⁷⁸

РЕЗИМЕ

У Србији су прве општине образоване на основу хатишерифа султана („Турског устава“) од 10. децембра 1838. године. Тада је Србија била вазална кнежевина у Отоманском царству. На челу општина били су примирителни (мировни) судови, који су обављали судску, полицијску, али и управну функцију. Преваходна функција, поред управне, била је судијска – пресуђивано је у споровима који су могли да буду решени применом норми народног обичајног права. на челу суда био је „преседател“ – главни кмет (старшина), а имао је и двојицу помоћника. Поред осталог, они су 1839. године извршили и попис пунолетних чланова свих домаћинстава, који су плаћали порез на главу (главарину), кога је, као и свих других обавеза, био ослобођен главни кмет. Они су тада извршили попис пунолетних људи у две општине: горачићкој, коју су сачињавали само Горачићи, и губеревачкој, коју су сачињавали Губеревци и Милатовићи. У том списку уочава се да су сиромашни и болесни људи или били ослобођени плаћања дажбина или су им оне смањене, а тај документ се, ево, објављује у *Изворнику*.

RADOVAN M. MARINKOVIĆ

writer and publicist

ЋАЌАК

HEAD TAXES IN GORAČIĆI AND GUBEREVCİ IN 1839

SUMMARY

In Serbia, the first municipalities were formed on the basis of Sultan's edict ('Turkish constitution') from 10 December 1838. Serbia was then a vassal principality in the Ottoman Empire. Arbitration committees were at the head of the municipalities which executed judicial, police as well as administrative function. The predominant function, besides the administrative one, was judicial – they pass judgment on the disputes which could be solved by applying the norms of common law, the main vassal (headman) was at the head of the court. He had

---

77 „Сакал у ногу, убог и с мало баштине и сам у кући“. Потомци су му Лазаревићи.

78 Архив Србије, *Тевшер пореских глава*, срез драгачевски, округ чачански, 1839. година, Губеревци и Милатовићи, 23 – 29, Горачићи 88 – 93.

two assistants. In addition to this, in 1839 they also made a census of adults of all households who paid head taxes. The headman was exempt from paying it and all other obligations. The census was made in two municipalities: the Municipality of Goračići, which included only the village of Goračići, and the Municipality of Guberevci, which included the villages of Guberevci and Milatovići. It can be noticed that poor and sick people were exempt from paying taxes or they were reduced and that document is published here, in the magazine *Izvornik*.

РАДОШ Ж. МАЏАРЕВИЋ

архивски саветник

Међуопштински историјски архив Чачак

ИЗВЕШТАЈ О ПРЕГЛЕДУ ШКОЛА У СРЕЗУ ЉУБИЋКОМ НА КРАЈУ ШКОЛСКЕ 1905 – 1906. ГОДИНУ^{1*}

Пред крај сваке школске године, министар просвете краљевине Србије је од предложених кандидата (номинованих из реда средњошколских наставника и учитеља) одређивао школске надзорнике за поједине територијалне једнице, у овом случају срезове. За срез љубићки одабран је Радомир М. Илић, професор чачанске гимназије. Он је току јуна 1906. извршио преглед седам од 13 школа, јер је у пет владала зараза (шарлах), а у једној је одсуствовао учитељ, па су те школе биле распуштене до краја школске године,

Поред прегледа рада школа, Радомир М. Илић оценио је рад ученика и учитеља после завршеног годишњег испита. Извештајем је обухваћено и: понашање учитеља, како у школи, тако и средини у којој се налазе, стање школских зграда, наставних средстава, однос општинских власти према школи и др.

Професор Илић се у извештају критички осврнуо и на стање наставе у школама, нарочито предмета који су њему, као географу били блиски. Истакао је да чак и учитељи ту област недовољно познају, а уџбеници који се користе нису добри, што се види из овог извештаја.

Реч две о професору Илићу. Рођен је, од оца Милована, механције и мајке Данице, девојачко Урошевић (кћерка бившег среског писара, који није био у животу у време њене удаје) у Прељини код Чачка 8/20. октобра 1877. године. Основну школу је завршио у родном месту, седам разреда гимназије у Чачку, а осми (завршни) са матуrom у Крагујевцу. Дипломирао је на Философском факултету у Београду, на историјско – географском отсеку. Наставничку службу је започео је 1901. постављењем за професорског приправника у чачанској гимназији, а следеће године је премештен за суплента Прве београдске гимназије, где се задржао два месеца, затим је отишао у ужичку, а 1904. враћен у чачанску школу. Иако је у јануару 1904. положио професорски испит, за професора је постављен тек 1. јануара 1905. Наредне године премештен је

^{1*} Пошто је у току припрема за штампање *Изворника* број 28 Радош Ж. Маџаревић преминуо, Редакција часописа је одлучила да се његов рад објави некомплетан. Извештај се чува у Архиву Србије, фонду Министарства просвете и црквених послова, 1906.

у крушевачку гимназију. Био је један од ученика професора Јована Цвијића, а затим до краја живота његов сарадник. Аутор је више радова, од којих су најзначајни из географије; *О љубићским селима и Ибар*, овај други био му је приложени рад за професорски испит; из историје: *Чачак у прошлости* (Беседа на Светог Саву 1905 у Чачанској гимназији) и *Крушевац у прошлости*. Умро је у Крушевцу 12/25. маја 1909. у 32 години живота.

Господину министру просвете и црквених
послова.

Актом својим од 18. маја 1906. г. П.Бр. 6306 одредили сте ме да прегледам народне школе у срезу љубићском, окр. рудничком и да оценим успех ученика и рад учитеља и учитељица. И ја сам, придржавајући се одредаба закона о народним школама и Ваших упуштава и расписа, свршио ми поверени посао па о томе подносим свој извештај.

Од 13 народних школа у срезу љубићском ја сам извршио преглед и одржао испите само у ових седам школа: у Прељини, Рошцима, Доњој Трепчи, Остри, Мојсињу, Бресници и Цветкама. У осталих 6 школа није било испита, нити сам ја у њих свраћао, јер је пет школа око 1. јуна распуштено до краја школске године због заразе (у Лађевцима, Мрчајевцима, Љубићу, Миоковцима и Брђанима) а једна (у Прислоници) није радила због одсуства наставника.

Настава је у већини школа, које сам прегледао, добро и правилно извођена и ако су све школе у току ове школ. године прекидале рад на дуже или краће време због заразних болести. Због овога ни у једној школи није могло ни све градиво, које је наставним планом одређено, да у свој потпуности буде обрађено, али овде морам одмах напоменути да се сви наставници нису умели правилно наћи у овој прилици. Једни су, видећи колико имају времена за рад, удешили предавање тако су ствари од мањег – спореднијег – значаја скраћивали, то су тако скраћивањем програма свршили све одељке из појединих предмета, док су други урадили, по моме мишљењу, погрешно, прелезећи по програму све одељке редом и онако опширно, како се ради у редовним приликама, те их је крај године затекао у неким предметима у средини. Отуда сам наишао да у неким школама из народне историје није даље рађено од косовске битке или (у друој школи) од владе Ђурђа Бранковића. У тим школама ђаци, на пример, знају доста и опширно да причају о старој постојбини Срба, или поједине не баш тако значајен моменте из преднемањићког и немањићког доба а о првом и другом устанку не знају ништа. Тако је и из других предмета а нарочито још у настави земљописа. У понеким школама знају ученици да набрајају и незнатније планине и реке у Србији а о другим српским земљама не знају баш ништа. Разуме се да сам ја по свршеном испиту, замерио свим оним наставницима који су овако радили и препоручио им да други пут у сличној прилици настану

да сврше цео програм, нарочито у IV разреду, само у краћем обиму са јачим истицањем само нарочито важних партија. Но како је распуштање школа врло честа појава, јер сваке године по који крај Србије страда од какве заразне болести, то сам мишњења да би било потребно, нарочито ради нових и млађих учитеља, издати у овом погледу један распис са упутством, јер је збиља штета да читаво једно коло ученика. Нарочито сељачића, изађе из школе а да ништа не чује и не научи о појединим важним питањима из разних предмета, док друге одељке, који су по наставном плану пре по реду знају детаљније и ако су они од мањег значаја.

И поред расписа Вашег од 1. октобра 1905. г. П. Бр 1.535 нису сви предмети обрађени подједнако добро и пажљиво. Чак за поједине предмете нису ни методе рада потпуно погођене. У главном добро и доста правилно обрађују се наука хришћанска и Рачун (но не и геометријски облици, које се само узгредно узимају у рад) па затим српски језик. Цртање је махом слабо, рађено је коликом тек да се одговори програму а негде је и одвећ алкаво. Певање је негде врло добро а негде врло слабо; зависи поглавито од учитељева дар и љубави према песми. Писање је свуда једнако пре бих рекао рђаво него добро. Јаче се у лепом и правилном писању не истичу не само поједине школе него чак ни поједини ученици, но ја за ово не бих много замерао учитељима. Гимнастика и ђачке игре такође нису у довољној мери неговане али је то обилно надокнађивано кретањем па онда и радом у школској башти и код куће ученичке. Од научних предмета мало ми се допао успех и начин рада из познавања природе, историје и земљописа. Главни је узрок овоме што сами учитељи мало, да некажем врло мало, знају ове предмете и отуда не могу самостално да их предају већ се, и против воље, морају да придржавају уџбеника, који су обично рђаво израђени па чак и са погрешним подацима. Све дотле док се у учитељским школама не обрати исто онако озбиљна пажња на наставу из педагошких, не може се ни тражити ни очекивати ни правилан рад ни потпуно добар успех из тих предмета. Наши су учитељи без мало сви врло вредни и доста вешти предавач, али, увидео сам, са свим мало знају поједине науке. Они се с тога морају врло много придржавати уџбеника и ако увиђају да то не би требало да буде. Они су свесни тога да би наставу из земљописа требало да отпочну са проматрањем непосредне околине школске па је проширују на село, општину, срез, округ и државу, али они то не раде, јер не умеју да проматрају и проучавају околину, о томе им није никад нико и нигде у школи предавао. Они знају да би било лепо да за школу скупљају разне природнине у школској околини и да праве збирке, и они би то заиста радо и радили, али не знају ни како ће да скупљају, ни ти шта да скупљају. Они не распознају ни најобичније минерале ни стене, ни биљке и животињице. И онда њихова предавања морају бити више мање сухопарна, без живота, па су такви и ученички одговори. Наравно да има и изузетака од овога, јер има учитеља који су доцније сами радом одмакли у овом погледу иза својих другова, али их има и таквих који су изостали.

С тога ако смо ради да у широј народној маси ојачамо националну свест, која, искрено да кажемо, није баш тако јако развијена, морамо обратити већу пажњу на наставу из историје и земљописа. Земљопис не предају у вези са историјом а само настава из историје и сувише је у научном, историјском стилу, са годинама догађаја и многим непотребим именима, без везе са народном традицијом и народним песмама (овоме је, рекао сам, крив уџбеник) а то никако не сме да буде. Отуда деца на испиту причају историју равнодушно, као да раде рачун, а присутни сељани и не обраћају пажњу на то причање, док је другојаче бивало кад сам тражио од ђака да о коме догађају прочита или преприча (где се „срећом“ десило да је ђак већ раније читао нар. песме). Који догађај по народној песми (на пр. Смрт Краљевића Марка или др.) одмах у ђачком говору осећала се живост а код осталих присутних будила се жива пажња. Мене је једило кад сам слушао како се дете мучи и набраја разлоге са којих је Немаља уступио престо млађем сину Стевану а не старијем Вукану или кад набраја године не баш важних догађаја а очито се види да нр појимато што говори, И ако сам ја после испита сваком учитељу скренуо пажњу на ове ствари ипак они неће моћи боље радити, јр да би радили боље морају радити самостално, без велике употребе уџбеника, а они рекао сам, имају врло мало знања из тих предмета. Код већине то знање ни у колико не премеша садржину уџбеника.

Да проговорим о још двома погрешкама при раду. Учители су слабо обраћали пажњу на то да децу вежбају у самосталном излагању мисли. Препричавањем чланака из школске читанке оцо се не може постићи, јер деца знају читанчицу на памет. Дешавало се да је ђак тачније причао прочитани чланак него што га је читао. С тога су требали да упућују децу у виду разговора и згодних питања да описује учионицу, школу, двориште, своју кућу, село и др. а они, то нису радили, но ја сам на испиту постављао и таква питања и препоручио учитељима да и сами тако у будуће раде. Друга и велика погрешка им је што нису били довољно оабзриви те да не пропусте ни једну реч да дете научи или дачита а да је не разуме, јер сам ја наишао скоро у свим школамада деца не знају много речи које су целе године читали у читанци, или иначе употребљавали. Примера ради наводим неколико речи из читанчице и хришћ. науке, које ни један ученик у појединим школама није разумео: „стан“ (у смислу кућа), „замак“, „бусија“, „отмен“, „змај“ (који деца граде од хартије), „чигра“, „ловит“ и др. Ових ствари било је и при настави из земљописа. Главни је узрок томе и сувише велика употреба карте, коју деца без претходна, веома вештог упоређивања са познатим предметима из околине школске не могу да схавате. Она мисле да је Дунав у истини онако узак као накарти и да би га могла прескочити, њима Голијска Морава од свога извора па до Овчара тече „горе“ т. ј. на више, јер тече северу, а то је према мапи иза зид. Да се ово отклони ваља препоручити учитељима, да пре него што почну употребљавати у школи мапу прво добро уведу ученика у познавање њено. А то ће учинити ако прво покажу ученицима како је на мапи нацртана изгледа нека планина и река из околине школске,

коју ученици познају у природи или је виде, даље препоручити да прво држе карту положену по столу (а не обешену о зид) и да је тако удесе да север на мапи буде окренут северу у природи, да дакле оријентишу карту, па да приведе столу по 3 – 5 ученик, да то добро промотре и уоче. Но у прво време ваља сто са картом изложити у двориште, да ученици савјерују предмете у природи са картом. И на послетку ваља да се нађе начина да свака школа брз изузетка набави рељефну карту Србије, која ће знатно помоћи разумевању. Ни једна од школа, које сам прегледао, није имала рељефне карте.

Па и поред свега овога слободан сам доставити Вам да су учитељи чији сам рад прегледао радили ипак савесно и предано колико су знали и умели и да радо примају савете и упутства и теже да се поправе и усаврше. Сви уживају леп глас у својим селима и понашају се и према ученицима и према грађанима онако како доликује њиховом позиву и положају. У неколико од овога оступа учитељ у Остри, но ја сам га опоменуо и упутио. Више о овоме види се из обрасца за уписивање личних података наставничких.

Дисциплина у школама је свуда добра. Наставници је одржавају педагошким средствима и личним ауторитетом без употребљавања казни, нарочито не телесних. Нешто слабија дисциплина валадала је код, иначе у свему одличнога, наставника школе прељинске г. Александра Берамилца, но ипак то није било у такој мери да би реметило правилан рад у школи. Деца су у опште ваљана и смерна; од мана им је понајвећа псовка, која је укорееена у народу, па чак и код женске чељади и у раној младости пређе на децу, и учитељи је, ја им верујем, не могу ничим и поред свег труда потпуно искоренити.

Градину има свака школа. Али су само две: бресничка и мојсињска добре. У осталима има по који струк кукуруза и понешто поврћа. Учители ово правдају тиме што су од скора (ово им скоро свима прва година) у овим школама. У ручном раду вежбао је с успехом ученике учитељ школе мојсињске г. Милорад Ђурић. Његови су ученици израђивали од дрвета у минијатури све врсте пољских алата.

Школске књижнице може се рећи и да не постоје. Старо је уропашћено, ново није ништа набављено. У овој шк. год. изузев по 2 – 3 часописа, није ниједна школа набавила за књижницу ни једну књигу. Исто важи и за збирке учила. Администрација је прилична, али ни један учитељ није водио дневника. Они се муче и измишљају разне изговор за то (островачки и цветачки рекоше чак да нису имали хартије, није, веле, одбор хтео да им набави) а ја мислим да они не могу дневник рада и да га не попуњавају неистинито. Кад би тачно водили морало би се видети како су распоредили градиво преко године а видело би се ако је који кад год, можда без дозволе, и оправдана узрока изостао од школе и томе слично, а они разуме се, нису ради да се и то зна и онда да га не би водили неистинито не воде га никако. А ако се баш хоће, да се учители нагнају да воде дневник рад онда треба израдити и штампати формулар (на

пр. као за гимназије) па послати свакој школи, па то на неки начин и у току године контролисати, иначе ће га они попуњавати уочи испита и онда је опет промашен циљ.

Снабдевање школа је бедно. У три школе није имао ни сунђера на испиту. Прозори су полупани (у Остри је учитељ прикивао даске место стакала), зидови испуцали и прљави, послужитељима плате неиздате, учитељима станарине. Школе оскудевају у најпотребнијим наставним средствима а по негде било оскудице у огреву. Главни узрок овоме је, што нико не води јачег надзоранад општинским властима, које су дужне да прикупљају школ. прирез. Најснабденије су школе: у Мојсињу и Бресници. Најмање се пажње школи указује у Остри и Цветкама. Стање ових школа и старање надлежних око њих тако је, да бих требало затворити. Само би овакав поступак нагнао сељане и општинску управу да други пут поведу више рачуна о школи.

Завршавајући овим свој извештај ја му прилажем попуњен Статистички лист и листове за уписивање личних података о наставницима и благодарим господину министру на указаном ми поверењу.

28. јуна 1906. год.
у Чачку

Радомир М. Илић, професор

ЛЕЛА ПАВЛОВИЋ,
архивски саветник
Међуопштински историјски архив Чачак

ОД ПРВОГ ПРИКАЗИВАЊА ФИЛМА У ЧАЧКУ ДО ОСНИВАЊА ЧАЧАК -ФИЛМА

АПСТРАКТ: Покретне слике, приказане су свету и Парижанима децембра 1895, на Капуцинском булевару у *Великој кафани*, Београђанима на Теразијама у кафани *Злашњи крси*, јуна 1896, Чачанима у Кнез - Михаиловој, у хотелу *Лазовић*, јуна 1908. У Чачку су се биоскопске представе између два рата приказивале у хотелима *Лазовић* и *Крен*. Прва наменски дозидана сала за приказивање (1942), била је у биоскопу *Праї*, који је започео рад 1934. Предузеће за приказивање филмова *Чачак - филм* основано је 1. марта 1955, у његовом саставу су били биоскопи: *Праї* и *Сушјеска*. Септембра 2008, ово предузеће је приватизовано, а данас у Чачку не ради ниједан биоскоп. У Дому културе отворен је 5D биоскоп – у коме филмови трају по десет минута. Филм је опет постао вашарска забава, покретне слике које зачуђују посетиоце, а престао да буде уметност.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: покретне слике, кафана, 105 година, биоскопи у Чачку: *Лазовић*, *Крен*, *Праї*, *Сушјеска*, *Чачак – филм*.

Драгутин, син Обрадов, унук Илијин, из познате породице Лазовић, пореклом из Лознице код Чачка, као трећа генерација трговаца, увидео је да за посао хотелијера не може бити довољна само добра услуга. Уз добру ракију, служио је бесплатно салату а од јуна 1908, почео је да приказује „покретне слике“ у чувеном хотелу *Обрад Лазовић и син Драгутићин*.¹ Слушајући музику са грамофона, Чачани су уз техничку помоћ Франца и Рудија Прохаске, одгледали неми филм *Христово распеће*, размишљајући о чуду које је пред њима².

1 Илију Лазовића је за кмета села Лознице поставио књаз Милош Обреновић 1836. Његов син Обрад окреће се новим пословима, трговини и угоститељству што је довело до пресељења породице у Чачак. За првог човека општине чачанске изабран је 1884. на три године. У вароши је прво подигао механу, 1877. у Кнез - Михаиловој улици (данас Скадарска) коју је проширио откупљеном Игњатовићевом кафаном, 1904, која се налазила на углу са улицом Добрачином, и преуредио у хотел „Обрад Лазовић и синови“. После његове смрти, 1905, хотел је наследио Драгутин и носио је назив „Обрад Лазовић и син Драгутин“. Деобом Драгутинових синова старијем Милији припао је хотел а потес Казаница (преко тридесет хектара земље све до Мораве) млађем Благоју, који је завршио студије агрономије у Немачкој. (Данило Вуловић, *Књажевска канцеларија - нахија Јожешка 1815-1839*, Државна архива Н.Р. Србије, Београд, 1953, 487- 88; Радош Ж. Мацаревић, *Први грађани Чачка 1839- 1914*, МИАЧ, Чачак, 2012, 133-135).

2 *Смојтра њетој југословенској анимираној филма*, Билтен бр. 2, Чачак, 1996.

Та 1908, била је прекретница за свет филма. Снимљено је остварење *Убиство војводе од Гиза*, којим је филм постао седма уметност.³ Београђани су добили први стални, *Гранд биоскоп* у хотелу *Париз*, Светозара Боторића⁴.

Интересовање у Чачку за нову уметност нагло расте, те кафана *Лазовић*, кроз две године, повећава број седишта на 100. Драгутин је набављао филмове у Београду, а његов дванаестогодишњи син Благоје, гимназијалац, преводио је са немачког, како би публици било разумљиво шта пише на траци. Истовремено, Београђани су добили прву зграду наменски адаптирану за приказивање филмова. Био је то *Модерни биоскоп* у Коларчевој бр.3, који су саградила и опремила браћа Савић.⁵ Први кинооператер у њиховом биоскопу био је онај исти Руди Прохаска који је омогућио филмску премијеру у нашем граду.⁶ Наредне 1911. Светозар Боторић, завршава снимање првог домаћег играног филма, *Карађорђе* или *Животи и дела бесмртног војводе Карађорђа*.⁷

У Чачку се нису снимали филмови, али их је грађанство гледало и за време окупације. Једино место где се могао видети, чудесни, заробљени свет, уз помоћ кинематографа, био је хотел *Лазовић*. Тачније, почетком 1915. Аустријанци су отворили овај биоскоп и приказивали разне забавне и пропагандне филмове за грађанство и војску. Апаратери, разводници и остало особље били су аустријски војници и подофицири за војничке представе, а за цивиле, Срби. Када је окупатор полазио из Чачка уништио је електричну машину, тако да је биоскоп *Лазовић* наставио рад „када се прикључио на електрику градске централе „Јелица“ у Чачку“.⁸ По ослобођењу, власник хотела *Лазовић*, Милија, почео је са приказивањем биоскопских представа са сувласником Милутином Димитријевићем, сајцијом из Чачка који је уједно био и апаратер, до 1923.⁹

У најлепшем хотелском здању у Чачку, *Крен*, од 1923. радио је *Биоскоп Крен*¹⁰. Примао је од 100 до 120 посетилаца, са две до четири представе

3 Снимањем позоришних сцена филм је постао уметнички. (*Стриј о филму*, Југословенска кинотека и Пословно удружење биоскопских приказивача, Београд, 2001, 6 -7).

4 Светозар Боторић рођен је у селу Опаљеник код Ивањице, 1875. У хотелу *Париз*, који је имао кафану са 120 столова, почела је рад прва биоскопска дворана „Гранд биоскоп“.(Петар Волк, *Историја југословенског филма*, Београд 1986, 5).

5 Пера, Божа и Светолик Савић отворили су *Модерни биоскоп* 14. новембра 1910. (П. Волк, *нав. дело*, 5).

6 Руди Прохаска рођен је у Дарувару 1889. Мајсторску диплому електричара стекао је у Прагу. У Србију је дошао 1904. са својим дедом. Као кинооператер инсталирао је прве биоскопе по Србији: у Чачку, Крагујевцу, Лесковцу, Нишу, Врању. Око 1926. отворио је биоскоп у Врњачкој Бањи, а 1929. у Краљеву. После национализације биоскопа био је кинооператер у друштвеном биоскопу у Краљеву, где је остао до смрти, седамдесетих година 20. века. (Боса Слијепчевић, *Кинематографија у Србији, Црној Гори, Босни и Херцеговини 1896-1918*, Београд, 1982, 60).

7 Режију је потписао Чича Илија Станојевић, а филм је премијерно приказан 17. новембра 1911. (Дејан Косановић, *Почеци кинематографије на тлу Југославије 1896-1918*, 1985, 76 и 79).

8 МИАЧ, Општина чачанска, К-20, Ф-4, бр. 25.

9 Димитријевић те године прелази у биоскоп *Крен*. (МИАЧ, Тематска грађа, К-18, Миодраг Мирковић, први директор биоскопа *Сушјеска.Развој биоскопа у Чачку од оснивања 1910. до 1955. до дана мој иензионисана*).

10 Закупац хотелског здања Милан М. Вујовић, рођен 1876. а преминуо 1946, сахрањен на Старом

недељно, а месечно се могло видети четири до шест нових филмова. Хотелијер Милија Д. Лазовић био је власник *Биоскопа Лазовић*, са 100 места (од 1910) и просечно три до четири представе недељно, а месечно је приказивано четири до пет нових филмова.¹¹

Сећања Милоша Ј. Милошевића, на време када је дошао у Чачак, и започео каријеру кинооператера код *Крена*, чувају се у чачанском архиву. У њима наводи да је у овом биоскопу - затекао филмску апаратуру, која се због опасности од пожара налазила напољу, поред сале, у кабини, која је била направљена од дасака, а на зиду су биле три рупе за пројекцију.¹² Према његовим речима, први неми филм који је као кинооператер приказао у Чачку, на платну које је подизано помоћу чекрка, био је *Лукреција Борџија*. Приказивање филма пратила је циганска *банда* или музика хотела *Крен*. Филм је најављиван путем добоша, а писање плаката и истицање на најпрометнијим местима започео је овај кинооператер. Најпосећенији неми филм, по речима Милоша Ј. Милошевића, којим је публика била одушевљена, био је *Волџа, Волџа*. Поред оркестра, ангажован је и певачки хор *Танаско Рајић*, свиране су руске балалајке а хор је певао руске песме. У хотелу *Крен* врло брзо почиње приказивање тон - филма, озидана је и кабина, док су у биоскопу *Лазовић* и даље приказивани неми филмови. Закупац хотела и биоскопа *Крен* до 1934. био је Милан Вујовић а после њега Милош Митровић.¹³

Приказивање филмова у Чачку одвијало се од лета 1934. у још једном објекту, кафани *Злашњи Прај*.¹⁴ Била је то зграда познатог трговца Ђорђа В. Павловића. За потребе приказивања звучних филмова наменски је дозидана сала која је пуштена у рад 1942.¹⁵ Један од власника биоскопа Живко Букинац,

---

чачанском гробљу.

11 Министарство унутрашњих дела захтева тачне податке о броју биоскопа, гладалаца и представа, одговор је достављен 11. децембра 1926. (МИАЧ, Фонд општине чачанске – Чачак (1839-1934), К-28, Ф-4, бр. 583).

12 Милош Ј. Милошевић, рођен је 18. фебруара 1896. у Краљеву. Рад на кинопројектору упознао је још пре Првог светског рата у Београду. Прво је лепо плакате за приказивање биоскопских представа а касније је постао помоћник апаратера код *Колосума* у Београду. Почетком Првог светског рата радио је као апаратер у Нишу, све до октобра 1915. После рата је поново оператер у Београду до 1924, да би наредне године дошао у Чачак. (МИАЧ, Тематска грађа- филм, здравство, К-18, *Сећања Милоша Ј. Милошевића „кинооператера из Чачка“*).

13 Милош Митровић је отац најпознатијег српског архитекте у свету, Михаила Митровића, (Чачак, 1922). Михаило Митровић је завршио архитектуру у Београду, био је стипендиста Уједињених нација у Француској и Данској (1950), - редовни професор на Факултету примењених уметности у Београду. Председник је Академије архитектуре.

14 Горан Пауновић, *Чачански глас као извор за истраживање друштвеног живота Чачка од 1932. до 1935. године*, Зборник радова Народног музеја, XXVIII, Народни музеј, Чачак, 1998, 191-218).

15 Између два рата биоскопске представе су се могле приказивати у још једном здању, новосаграђеном Дому ученика, задужбини Учитељског удружења, који је отворен септембра 1931. Поред 20 соба за становање ђака постојала је и велика сала са бином и галеријом за позоришне и биоскопске представе, реферисао је Суду општине чачанске, Стеван Вучковић, председник Удружења, марта месеца 1932. (МИАЧ, Општина чачанска, К-60, Ф-5, бр.538).

уложио је биоскопски апарат марке „Erneman Dresden“, обавезао се да стручно руководи биоскопом - и врши набавку филмова. Преуређење зграде, у тадашњој улици Цара Лазара бр.54, за приказивање биоскопских представа, била је искључиво обавеза уговарача, власника Ђорђа Павловића.¹⁶

Коначним ослобођењем града, 3. децембра 1944. створени су услови за обнављање рада биоскопа. Милан Илић, кинооператер, добио је задатак јануара 1945. од секретара Окружног комитета, да приступи њиховом обнављању.¹⁷ Иницијативом Окружног и месног одбора Јединственог народноослободилачког фронта у Чачку потписан је уговор фебруара 1945. о купопродаји једног дела сувласништва биоскопа *Праї*.¹⁸ Продавац кино-апаратуре и 135 столица, три клупе, четири филмске касете и једног екрана био је Живко Букинац, док је сувласник биоскопа Ђорђе В. Павловић, *примио к знању* продају дела биоскопа.¹⁹ Власник другог предатног биоскопа *Крен* -Михаило Митровић је за тон-апаратуру и остали намештај у кабинџи и биоскопској сали тражио 380.000 динара а комисија за откуп му је понудила 300.000 динара. Како није дошло до преговора, браћа Митровић су опрему однели из Чачка и продали у Београду за 400.000 динара. Сала биоскопа *Крен* служила је за приредбе, забаве и позоришне представе Градског позоришта (1946-1956).

Велелепни дом - чачанске Пољопривредне подружине - грађен је од 1939. године на њиховом имању на углу улица Карађорђево и Краља Петра. Зграда у приземљу има велику и лепу салу са бином (за предавања, позоришне представе и скупштине) и одељење за киноапаратуру.²⁰ Довршена је после Другог светског рата и у њој је фебруара 1948. почело да ради ново предузеће за приказивање филмова *Сушјеска*. За директора је био постављен Миодраг Мирковић.

Биоскоп *Праї* радио је од 1945. до 1950. године као биоскоп Градског одбора Народног фронта, а од 1951. је у саставу предузећа *Светлосиї*. Фебруара 1955. донета је одлука о спајању са биоскопом *Сушјеска* у једно предузеће ради успешнијег пословања. Од 1. марта 1955. године ова два биоскопа раде у

16 Уговор о обавезама између пословних партнера: Живка Букинаца из Панчева и Крсте Радмилца, Драгутина Стеванчевића и Ђорђа Павловића из Чачка, потписан је 8. фебруара 1940. у Чачку.

17 Наредбу је добио од Милке Минић, секретара Окружног комитета и Рада Кушића, члана Окружног комитета. (Каталог изложбе : *Чудо се догодило – слике су оживеле*, МИАЧ, 2009).

18 Највише заслуга за обнављање рада биоскопа припало је: Миодрагу Мирковићу, Драгану Средојевићу, Милану Илићу, Милутину Ђоковићу и Драгославу Нешовановићу. (МИАЧ, Тематска грађа - филм, здравство, К-18, Драгослав Нешовановић, *Реферат о раду предузећа за приказивање филмова Чачак филм и његовом развоју од 1955. до 1965.*)

19 Као купац потписује се Душан Јовичић испред ЈНОФ-а. Од марта месеца 1945. биоскоп *Праї* поново приказује филмове. (*Чудо се догодило*, МИАЧ, 2009).

20 Предрачунска вредност за грубе радове износила је 142 500 динара. Градско Поглаварство ослободило је Подружину плаћања градских грађевинских такси. (МИАЧ, Градско поглаварство – Чачак (1934-1944), К-35, Ф-6, бр. 262).

оквиру предузећа *Чачак-филм*, којим је првих десет година руководио Владета Белошевић, некадашњи директор *Праја*.²¹

Национализација биоскопске мреже у ФНРЈ спроведена је током 1946. Филмско предузеће стекло је право располагања постојећим дворанама, али је већ наредне (1947) одлучено да сви биоскопи буду предати на управљање народним одборима, да отварају и воде бригу око посете биоскопа.²²

Чачак-филм је 1955. почео да ради са 14 запослених у два биоскопа и управи предузећа а десет година касније имао је четири запослена више и два покретна биоскопа. Сва застарела опрема је повучена и замењена новом, а предузеће се финансирао од сопственог прихода.²³

У првих десет година рада *Чачак - филм*-а измењена је целокупна техничка база предузећа у оба биоскопа, адаптиране су дворане и тако поправљени услови за посетиоце биоскопа, синемаскоп је уведен у биоскоп *Сушјеска* јануара 1958. а у биоскопу *Праја* 1961.²⁴ Створени су бољи хигијенски услови (уведен водоводно – канализациони систем, сређени холови), обезбеђено је савремено грејање и проветравање сала, исељено је пет станара и обезбеђен рад летње биоскопске баште уз биоскоп *Сушјеска*.

Стручно усавршавање запосленог особља огледало се: у обучавању кинооператера на курсевима у Београду и изучавањем заната, као и на курсевима за руковање синемаскоп уређаја. Први покретни биоскоп набављен је и почео је рад 19. марта 1963. а други наредне године 16. априла. Ови биоскопи су радили утврђених дана једном недељно у сваком месту.²⁵

Основни задатак филма у социјалистичком уређењу био је да као најмасовнија и најутицајнија уметност служи културно-васпитном уздизању маса, њиховој здравој разоноди и забави.²⁶ Филмска уметност међу Чачанима

---

21 МИАЧ, Тематска грађа- филм, здравство, К-18, *Реферати о раду предузећа за приказивање филмова Чачак филм и његовом развоју од 1955. до 1965.*

22 Стварањем Савеза филмских радника и увођењем слободног статуса за филмске ствараоце 5. марта 1950. завршава се административни период у управљању кинематографијом. Основним законом о филму (1956) филмски радници су добили професионални статус. Заштита домаћег филма започела је Законом о филму из 1962. који је предвиђао да 15 одсто свих биоскопских представа мора да буде покривено домаћим филмом. (Каталог: *Чудо се догодило*).

23 У времену од 1955. до 1964. предузеће је остварило приход од 242 милиона динара, што говори да су Чачани четири милиона пута ушли у биоскоп одвајајући новац за филмске представе. У овом периоду биоскопи су приказали 2.141 филм од чега 300 филмова домаће продукције, у 15.947 представа. (*Истио*).

24 У дворани биоскопа *Сутјеска* први пут приказан је филм француско-југословенске продукције *Губија*, у синемаскоп техници, пред 500 гледалаца. (Горан Давидовић, Лела Павловић, *Историја Чачка. Хронологија догађаја од праисторије до 2000*, МИАЧ, Чачак, 2009)

25 У току две године само на подручју села приказано је око 200 уметничких филмова, око 500 документарних филмова и Филмских новости. Приказано је 850 биоскопских представа које је гледало преко 85.000 гледалаца. Из ових података може се видети да је готово сваки становник ван градског подручја гледао биоскопске представе око четири пута месечно. (Види *Фус - ноту 22*)

26 Бошко Вучинић, *Положај и улога филмског радника*, Филмска култура - југословенски часопис за

постала је блиска преко Младомира Пурише Ђорђевића, европски познатог, сценаристе који је снимао филмове у родном граду и премијерно их приказивао суграђанима: *Први траћанин мале вароши*, у биоскопу *Сушјеска*, марта 1961,²⁷ документарни о Чачку (1954), и о Овчар Бањи за Филмске новости.²⁸ Првих десет година *Чачак-филма* (1955-1965) успешно је завршен премијерно изведеним Ђорђевићевим филмом *Девојка*, у биоскопу *Сушјеска* (29. септембра) пред културним и јавним радницима Чачка, пред којима се поклонио и аутор филма.²⁹ За ово остварење Ђорђевић је добио Октобарску награду града Београда.³⁰ Аутор који је свој уметнички рад везао за родно место, допринео је једним делом да *Чачак-филм* буде сврстан у ред најуспешнијих предузећа, које је учинило пуно на развоју биоскопске мреже и омогућило спровођење политике културног уздизања града и села. За тај рад Скупштина општине Чачак доделила је 1964. *Чачак-филму* највише признање - *Награду Први октобар*.

Друштвена предузећа за приказивање филмова су се крајем двадесетог века суочила са невољом, која се није могла избећи – технолошким напретком. Читав један век, кафане и биоскопи су били место у којима су се приказивали уметнички филмови. Одједном, свако је могао у својој кући да приказује биоскопску представу. Почетак двадесет и првог века је период нових друштвених односа, у којима су продаја и приватизација предузећа *Чачак-филма* извршена септембра 2008.³¹

Данас у Србији има свега 60 биоскопа, што је мање него у првим послератним годинама, у Чачку не ради ниједан биоскоп. Повремено, у Дому културе, Чачани одгледају биоскопску представу, такође у просторијама ове установе отворен је 5D биоскоп.³²

Документа која су овде приказана чувају се у фондовима МИАЧ-а: Општина чачанска, Градско поглаварство, НОО Чачак, Тематска грађа.

филмска питања, бр. 13, Загреб, 1959, 21- 36.

27 Г. Давидовић, Л. Павловић, *Нав. дело*.

28 Филм је приказан у Филмским новостима бр. 38.

29 Овај познати филмски радник, наредне године ће прославити 90-ти рођедан. (Чачак, 6. мај 1924).

30 *Нав. кашалој*

31 Купац је био Милун Тодоровић (Конзорцијум) за 14, 6 милиона динара. www.priv.rs

32 Филмови се приказују са специјалним ефектима: кише, снега, ветра и мириса. Обично је три пута по три седишта, да би гледалац могао да верује да је сам у центру збивања, пуних десет минута, колико траје приказивање филма.

***

Молбу Суду општине чачанске упутио је Благоје Лазовић из Чачка. МИАЧ, Фонд општине чачанске – Чачак (1839-1934), К-20, ф-4, бр. 25.

Хотел и пивница
ОБРАДА ЛАЗОВИЋА И СИНОВА

Бијоскоп сопствена Централа
: : Електр. осветљења
— У ЧАЧКУ —

Hotel „LAZOVIC“

— ЧАЧАК —

Eigentümer

Drag. O. Lazovic

Чачак 20 Септембра 1924. 191
Сасаk

СУДУ ОПШТИНЕ ЧАЧАНСКЕ
Ч А Ч А К .

Са овим учтиво молим оуд да ми изволи издати уверење да омо им у нашем локалу и пре ратова радили са Кинематографом и то са овим истим апаратом , са којим ћемо и сад рад обновити .

Ми омо радили од 1912-1919 године , дакле ове до евакуације непријатељске војске , а тад омо престали са радом јер оу нам они електричну машину покварили .

А сад омо удесили да радимо са електриком из Градске Централне "Јелица", те Темо онет продужити рад.

Ово нам је уверење потребно ради Начејства Среског , да би на основу њега добили дозволу за рад .

Учтив

за БИОСКОП ЛАЗОВИЋ

Благоје Лазовић

Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца
Суд Општине Чачанске
Бр.8224
20.9.1924
Чачак

На молбу Благоја Лазовића хотелијера из Чачка овда. издаје му ово

Уверење

Да је хотел и пивница Обрада Лазовића и сина из Чачка и пре рата у свом локалу у Чачку имала и давала биоскопске (кинематографске представе) са апаратом са којим мисли и сад рад обављати

Такса је плаћена

Председник
Радивој Пантовић³³
Чланови
Ст. Крас( )
Т. Годоровић

***

На захтев Министарства унутрашњих дела Краљевине СХС, Општина чачанска, реферише да су у вароши постојала два биоскопа: *Биоској Крен* и *Биоској Лазовић*

МИАЧ, ОЧ (1839-1934), К-28, Ф-4, бр. 583.

Велики Жупан Рашке области³⁴
Бр.9092
6. децембар 1926
Чачак

Поглавару среза Чачак

Министарство унутрашњих дела актом Ј:Б.Бр.18871 од 2. децембра 1926 доставља следеће:

Министарству су потребни подаци о следећем:

³³ За председника чачанске општине изабран је 29-ог октобра 1922. Радивоје Пантовић. Остао је на тој функцији до 1932, када се због болести повукао. Заменио га је Рашо Гавровић. (Радош Ж. Мацаревић, *ЗАПИСНИЦИ СА СЕДНИЦА ОПШТИНСКОГ ОДБОРА ОПШТИНЕ ЧАЧАНСКЕ од 1918. до 1922. године*, МИАЧ, Чачак, 2006, 7).

³⁴ Указом за Великог жупана Рашке области постављен је, 23-ег августа 1924. Милорад Лозанић, адвокат из Чачка. Он је до тада био и одборник општине чачанске, па му је овим указом то место укинуто и он је замањен. (МИАЧ, фонд Општине чачанске – Чачак (1839-1934), К-19, ф-3, бр. 533).

1/ У којим местима и колико има кинематографа / биоскопа / на територији подручне вам Жупаније

2/ Називи тих биоскопа и имена и презимена закупаца

3/ Од када постоје поједини биоскопи и сумаран број места за гледаоце у поједином биоскопу.

4/ Колико се просечно даје за недељу дана представа и колико се просечно приказује за један месец филмова у појединим биоскопима

Пошто су предњи подаци хитно потребни, то молим да их изволите што пре сакупити и Министарству доставити

Предње вам се доставља с препоруком , да одмах прикупите тражене податке и доставите оној жупанији у року од 10. дана неизоставно.

Достављено свима поглаварима у окружју чачанском, начел. окр. рашког и звечанског

В Е Л И К И Ж У П А Н

КРАЉЕВИНА СРБА, ХРВАТА И СЛОВЕНАЦА

Начелник

Среза трнавског

7. децембар 1926

Бр. 21.120

Чачак

Суду општ. чачанске

Доставити особеним актом да одмах тражене спискове у року од 3 – три дана

Поглавару среза Трнавског

Према наређењу Бр. 20120 од 7-ог овог месеца суду овом част је доставири под

1. Списак биоскопа са траженим подацима с местом на надлежност

11 -12- 926

Чачак

Кмет

В. /нечитко/

Члан Суда

Влад. Р. Бојовић³⁵

---

35 Општинска управа у време велике економске кризе 1929-1932: Радивоје Пантовић, председник, кметови: Обрен Јањић, Јеремија Јовановић, Владимир Бојовић, Аврам Ђирковић и Миломир Нешовић. (Јарослав Дашић, *Економска криза у чачанском крају 1929-1933*, Чачак, 1986)

СТЕНСАК

Биоскоп у Бораиници, Седованско покретног Апарата Ј. Милеа бр. 20720 од 7-Дича

Бр.	Листе Биоскопа и Име и Презиме Властелина	од 1930 до 1933. године	вредност у динарима	Куповна цена у динарима	Куповна цена у динарима
1.	Биоскоп „Праг“ Савицевић Мила Вујићковић	100-120	2-4	4-5	
2.	Биоскоп „Ласкић“ Савицевић Мила В. Ласкић	100	3-4	4-5	

***

Уговор потписан 8. фебруара 1940. између Жике Букинца с једне и Драгутина Стеванчевића, Крсте Радмилца и Ђорђа В. Павловића с друге стране, о отварању биоскопа „Праг“ у Чачку. (МИАЧ, Тематска грађа, К-18, Ф-1).

У Г О В О Р

Закључен између доле потписаних и то: Живка Букинца трг. из Панчева, сада из Младеновца, с једне стране и с друге стране Крсте Радмилца, Драгутина Стеванчевића и Ђорђа Павловића³⁶ трговца свих из Чачка с напоменом, да се Крста и Драгутин сматрају у свим правима и обавезама као једно лице (страна), а о следећем:

Уговорачи су сагласни да у Чачку, у згради уговорача Ђорђа зв. „Златан Праг“ отворе биоскоп. За ову ствар потребан је капитал и рад, па су сагласни да овај посао остваре закључујући уговор о ортаклуку.

Уговорач Живко уноси у ово предузеће свој биоскопски апарат марке „Ернеман Дрезден“, чија је вредност 60.000-шесет хиљада динара. Власништво једне трећине овога апарата комплет задржава за себе Живко, а власништво

³⁶ Ђорђе В. Павловић, рођен је 1901. у селу Добрачи код Ариља, преминуо 1974, сахрањен је на Старом чачанском гробљу.

над остале две трећине имају уговарачи Ђорђе, Крсто и Драгутин, и то Ђорђе на једној трећини а Крсто и Драгутин заједно на другој трећини, које су власништво ови добили на тај начин, што исте купују и то тако, да су дужни 20.000 дин. исплатити Живку када се прва проба буде извршила и буде установљено да је све исправно, а других 20.000 динара најдаље до 3 (трећега) маја 1940 године. Али, ако Живко не прими последњих 20.000 дин. онда он не престаје бити власник целог апарата, а примљена рата од 20.000 дин. прва по реду, уговарачима Ђорђу, Крсту и Драгутину пропада. Ових 40.000 дин колико Ђорђе, Крсто и Драгутин имају да исплате Живку за две трећине апарата ови исплаћују тако, да 20.000 дин. (од сваке рате по 10.000 дин) исплати сам Ђорђе, а 20.000 дин. Крсто и Драгутин.

Дужност уговарача Живка када буде биоскоп отпочео рад следеће су: да као кино апаратер стручно руководи биоскопом и постројењем; да набавља филмове у споразуму са осталим уговарачима; да уопште обавља све друге послове у вези са биоскопом у згради. Дужност уговарача Ђорђа, Крста и Драгутина јесте да одмах приступе припремним радовима за преуређење зграде за биоскоп, а саме преуређењу зграде приступиће када буде дошао уговарач Живко у Чачак са апаратом, пошто се зграда има у његовом присуству и под његовом контролом преуређивати. Живко се, пак, обавезује да ће до 15 (петнаестог) фебруара 1940 године дотерати на место, у Чачак, биоскопски апарат са свим прибором и да ће лично доћи, а гарантује да је апарат исправан у сваком погледу.

У случају да уговарач Ђорђе не испуни своју обавезу у погледу исплата свога дела речених рата, онда уговарачи Крсто и Драгутин су дужни да Ђорђеву рату исплате Живку и они постају власници две трећине апарата, као што и Ђорђе постаје власник две трећине апарата у случају да Крсто и Драгутин не плате своје делове (20.000 дин.) али под условом да Ђорђе њихов део плати. У противном власник је од апарата Живко и дате рате пропадају.

Издаци око преуређења зграде за биоскоп падају искључиво на уговарача Ђорђа, јер је и зграда његова својина.

Уговарач Живко има специјалну месечну награду као стручњак, киноапаратер, у 1.000 –једну хиљаду динара. Остали приходи преко режијских трошкова деле се на три дела, и то сваког месеца од 1-5, тако да један део припада Живку, други Ђорђу, а трећи Крсту и Драгутину. Режијски трошкови биоскопа рачунајући и јавне дажбине падају подједнако на све три стране.

Уговор траје на неодређено време. Раскиду нема места, начелно говорећи. Али, ако ма која страна, од речених три, драговољно иступи из ортаклука, онда та страна која иступи има да добије 10.000 –десет хиљада динара и у том случају она губи право власништва на своју трећину апарата, која трећина прелази у својину друге две стране. У случају да једна страна буде присиљена од друге две стране поступцима да изађе из ортаклука, онда ће та страна имати право да тражи од друге две стране у новцу вредност своје трећине и имаће право

да тражи отштету због принудног излажења из заједнице и то пред редовним судом.

У случају да уговарач Живко не испуни своје обавезе, наине не дотера апарат до 15. фебруара 1940 године, тако да таквим поступком изложи уговараче Ђорђе, Крсту и Драгутина на трошкове око припремања преуређења граде за биоскоп, биће дужан платити овима уговорну казну од 10.000 – десет хиљада динара, а у том случају уговор неће важити. Исто тако у случају да уговарачи Ђорђе, Крсто и Драгутин са своје стране не буду испунили своје обавезе око инсталирања биоскопа и Живко буде приморан да се излаже трошковима око претеривања апарата у Чачак, онда ће ови бити дужни солидарно да накнаде Живку 10.000- десет хиљада динара, као уговорну казну, а уговор неће важити.

Ово је слободно дата изјава уговарајућих страна и она ће за њих важити као закон. У случају потребе овај ће се уговор допунити.

У Чачку 8-осмог фебруара 1940 године.

Уговарачи:

Букинац Живко

Ђорђе В. Павловић

Драгутин Стевановић

Крста Радоњић

Драгутин Стевановић

***

Анекс уговора (од 8.2. 1940) потписан 27. фебруара 1940. којим се обавезује Ђорђе Павловић да дозида посебну салу за биоскопске представе у *Златном Прају*. (МИАЧ, Тематска грађа, филм, К-18, Ф-1)

П И С М Е Н О

Потписати овим писменим мењамо и допуњујемо наш уговор од 8. фебруара 1940 године и то:

Пошто сада атмосферске прилике не дозвољавају спољне потребне зидарске радове, то се уговарач Ђорђе обавезује да ће у својој уговореној згради „Златан Праг“ дозидати посебну салу за биоскопске представе која ће одговарати потребном плану за давање биоскопских представа.

Пошто се овим одлаже за извесно време почетак рада те ће уговарач Букинац Живко примати као награду од 1. марта т.г. месечно по 1.000. – динара све до почетка рада биоскопа, то јест до када зграда буде готова.

Назначени хонорар г. Букинцу плаћаће уговарач Ђорђе, са једне стране а уговарачи Крста и Драгутин са друге стране.

Кирија за ново подигнуту салу коју ће са уговарач Ђорђе о свом трошку подигнути као и потребан првокласни једек столице за салу купиће заједно Ђорђе и уговарач Букинац. Кирија месечно биће и плаћаће се из укупне зараде месечно по 1.000 – хиљаду динара.

Уговарач Крста и Драгутин обавезују се да откупе столице од уговарача Букинца комада 137- а по цени од једног комада 20 динара, и то ће служити као саставни део инвентара.

Уговарач Крста присуствује овој допуни уговора а признаје и усваја уговор од 8. фебруара 1940 године на које га је потписао уговарач Драгутин.

У Чачку 27. фебруара 1940 године.

Уговарачи:
Драгутин Стевановић
Крста Радмилац
Ђорђе В. Павловић, трг.
Букинац Живко

***

Уговор од 18. јула 1940. о исплати Жике Букинца, кинооператера од стране једног од ортака, Ђорђа Павловића. (МИАЧ, Тематска грађа, филм, К-18, Ф-1)

У Чачку 18. Јула 1940

Господ

Жико Букинац

кино Апаратер

Чачак

Данас смо се споразумели према нашим ранијим уговорима да Вам платим Вашу машину једну половину, по уговорима на следећи начин 1- августа 10, десет хиљада, 1. септембра 10 десет хиљада 1. октобра 10 десет хиљада стим да постајемо обојица ортаци на ону машину коју сте донели и монтирали, радњу ћемо продужити обавезно како са једне тако и са друге стране Жико ће радити као стручно лице кино апаратер без плате а Ђорђе ће дати салу без кирије, тако узајамно стручно заједнички рад у којем смо дужни уложити заједнички за

филм карте и све остале режије а зараду преко ти режија делити на две равне части половине.

Једек у радњи ћемо плаћати ортачки заједно унети, на инвентар.

Фирма ће гласити на Ђорђа трошкове око дозволе сноси радња, порез – прирезу сноси радња.

Ово писмено сам својом руком писао и себе као обавезно радњ подписао као од г. Жика сам добио овако писмено

Ђорђе В. Павловић
трговац из Чачак

***

Ђорђе Павловић обавештава Градско поглаварство да тон биоскоп *Праї*, почиње рад. (МИАЧ, ГП (1934-1944), К-59, Ф-4, бр. 557).

Градско Поглаварство

Чачак

Молим Градско Поглаварство да путем добоша објави следеће:

Тон биоскоп „Праг“ у Цара Лазара улици бр. 54 почиње данас рад
Прва представа биће данас у 16 часова по подне

Даје се популарни мађарски филм „Дођите првог“

Улазнице 8, 12 и 15 динара

Таксу плаћам

21/III 1942

Чачак

учтив

Ђорђе Павловић

трговац

***

Сувласник биоскопа *Праї*, Живко Букинац продао је свој део биоскопа Окружном ЈНОФ-у. 5. фебруар 1945. (МИАЧ, Тематска грађа, К-18, Ф- 1).

У Г О В О Р

О купо - продаји сувласништва биоскопа „Прага“ између друга Живка Букинца и Окружног Јединственог Народно- ослободилачког фронта

По овом уговору друг Живко Букинац продаје Окружном ЈНОФ-у Чачак, овај сувласнички део биоскопа „Праг“ и то:

А) Половични део: Кино апаратуру „Ернеман дрезден“ /комплет/

Премотач за ролне и ролне, сатинску опшивку платна, трофазни сат са инсталацијом.

Б) Сопствени цео део : 135 ком. столица, 3 клупе, четири филмске касете, и један екран.

за суму од динара 470.000 /четиристотинеседамдесетхиљада/ коју суму новаца је дужан купац платити код потписивања уговора.

Овим уговором престају да важе сви досадашњи уговори између досадашњих ортака, другова Букинца и Павловића и то: од 8-II -40, 27-II- 40 и 18 јула 1940.

У Чачку
5 фебруара 1945

Продавац кино-апаратуре,
Букинац Живко

Купац за Окружни Ј.Н.О.Ф.
Душан Јовичић

Прима к знању сувласник
биоскопа „Праг“
Ђорђе В Павловић

***

Комисијски извештај на дан 3. фебруара 1947. у биоскопу *Праг* о стању и безбедности просторија од избијања пожара у пројекционој кабини. (МИАЧ, НОС љубићко-трнавски, Чачак, К-13).

Рађено у просторијама биоскопа „Праг“ на дан 3 фебруара 1947 године у Чачку.

КОМИСИЈСКИ ИЗВЕШТАЈ

Комисија састављена за преглед биоскопа од Александра Держанског службеника техничког отсека ГНО у Чачку, Милоша Милошевића кино-апаратера и Пауновић Михаила милиционара ватрогасца, изашла је у 13 часова и 15 минута на лице места т.ј. у просторије биоскопа „Праг“ па је том приликом нашла да се пројекциона кабина налази између две просторије која служи као омалдински дом реона Циганмале. Зид који је са улазне стране у пројекциону кабину је од пола цигле зидан те је на тај начин непрописан јер је танак и у случају пожара исти може продрети кроз зид. Прозор који се налази на поменутој кабини се отвара у чекаоницу, плафон који се налази у кабини је непрописан јер је од дасака које су облепљене са танким слојем малтера. Степенице којима се иде у пројекциону кабину су од дрвета и ако треба да су од лима. Песак који је смештен у кабини као превентивно средство за гашење пожара налази се у једној кутији од лима и сама количина песка је недовољна. Сандук за оставу филмова је од дрвета, што по пропису треба да је од лима. У самој пројекционој кабини налази се једна фуруна која ни у коме случају не сме бити у кабини. У самој кабини као и са обе стране врата нема апарата за гашење пожара са пеном. У сали на излазима нема сијалица које су везане на акумулатор или батерије да се у случају потребе или нестанка електричног светла може знати где је излаз.

Како је поменути биоскоп својина Окружног народног фронта то је од стране истога присуствовао преставник истога Милан Илић.

Комисија је завршила свој рад у 24 часова и 30 минута.

Чланови комисије,
Пауновић Михаило
Оверили су:
М. Ј. Милошевић
М. Илић

***

Руководилац Народно-биоскопског предузећа *Сутјеска*, Миодраг Мирковић, извештава о раду биоскопа 1948 - 1949. (МИАЧ, ГНО - Чачак – просветно одељење, К – 13).

НАРОДНО БИОСКОПСКО ПРЕДУЗЕЋЕ

„СУТЈЕСКА“

Бр. 150

9- IV-1949.

ЧАЧАК

Градском народном одбору /просветно одељење
ЧАЧАК

Достављамо вам извештај о раду Биоскопа „Сутјеска“ у Чачку од дана отварања 1-II – 1948. године, па до 1-IV- 1949 године и то:

- 1/ Број одиграних филмова – 66
- 2/ Представа било је 732 -
- 3/ Посетилаца било је 168.251 –

Смрт фашизму – слобода народу!

М.П.

Руководилац предузећа
/Мирковић Миодраг/

***

Руководилац биоскопа „Праг“ Миодраг Мирковић извештава о раду, приказаним представама од 1945. до 1949. године. 9. априла 1949. (МИАЧ, Градски НОО Чачак – просветно одељење, К – 13)

Биоскоп „Праг“

Бр. 34.

9- IV- 1949. година

Чачак,

Градском народном одбору /Просветно одељење/
Чачак

Достављамо вам извештај о раду Биоскопа „Праг“ у Чачку од ослобођења од 1-1- 1945. године када је биоскоп почео са радом и то:

1945 година

1/ број одиграних филмова	86-
2/ представа било је	490-
3/ посетилаца	111.836 –

1946 година

1/ број одиграних филмова	89 –
2/ представа било је	496 –
3/ посетилаца	118. 324 –

1947 година

1/ број одиграних филмова	92 –
2/ представа било је	664 –
3/ посетилаца	217. 105 –

1948 година

1/ број одиграних филмова	96 –
2/ представа било је	522 -
3/ посетилаца	90. 816 –

1949 год. од 1-1 – до 1- IV

1/ број одиграних филмова	17 –
2/ представа било је	122 –
3/ посетилаца било је	24. 202 –

Смрт фашизму – Слобода народу!

М.П.

Руководилац биоскопа,
/Мирковић Миодраг/

***

Записник Седнице Извршног одбора Градског народног одбора града Чачка одржане на дан 21. августа 1947. год. у канцеларији градског одбора

Дневни ред

Присутни: председник Драгомир Милић, зам, секретар Драг. Михаиловић, чланови: Драгослав Урошевић, Наталија Увојевић.

I

Бр. 24948 – Представник одбора саопштава одбору да је потребно отворити нову партију у плану инвестиција за довршење биоскопске сале и да је биоскопском предузећу потребно одобрити кредит за откуп апаратуре. Предлаже одбору да донесе одлуку

Одбор је на основу чл. 60. тач. 10 општег Закона одборима, донео

РЕШЕЊЕ

Да се за довршење биоскопске сале отвори нова партија у плану инвестиција, која да гласи: „За довршење биоскопске сале динара 80.0000“.

Да се радови на довршењу биоскопске сале понуде у израду државном грађевинском предузећу „Каблар“, а у колико „Каблар“ не може да, да се уступе предузимачу који да најповољнију цену.

Да се за откуп апаратуре и осталих потреба за биоскоп одобри Биоскопском предузећу кредит код градске народне штедионице у динара 2000.000 – из готовине овог одбора, с тим да Штедионица овај зајам врати до 30. децембра 1947. год. а Биоскопско предузеће да сав вишак прихода предаје Градској штедионици на текући рачун у отплату дуга.

(изостављено)

ПРИВРЕДНИ САВЕТ ГРАДСКЕ ОПШТИНЕ ЧАЧАК

-Секретаријат за привреду-

Бр. 21.146/53

1.XII .53

Социјалистичком савезу радног народа

Чачак

На седници Привредног савета од 27. XI. 1953. покренуто је питање да биоскоп „Праг“ уђе у састав биоскопског предузећа „Сутјеска“ тако да „Праг“ не би више био под вашим руководством.

Уређаји у овом вашем биоскопу ми би откупили за цену коју споразумно постигнемо, с тим да се исплата изврши у ратама.

Пре него ли се предмет изнесе на коначну одлуку Одбору, молимо Вас за извештај, дали сте сагласни са овим нашим предлогом.

Смрт фашизму – слобода народу!

У Чачку, 1. децембра 1953

Зам. Власиј Марковић
Начелник Секретаријата
за привреду,
/Милорад Бараћ/

М.П.

ГРАДСКИ ОДБОР

Социјалистичког савеза радног

народа Србије

Бр. 41

3- XII -1953. год.

Ч А Ч А К

З а п и с н и к³⁷

Са XVIII седнице Народног одбора градске општине Чачак одржане на дан 8. децембра 1953. године у 18 часова у сали социјалистичког савеза радног народа.

³⁷ Зайисник са осамнаесте седнице Народној одбора није пренет у целости, делови који су изостављени нису значајни за оснивање Чачак-филма.

Пошто је XVIII седницу отворио и по прозивци народних одборника установио да данашњој седници присуствује довољан број одборника, председник Народног одбора Градске општине Радојко Крунић известио је Народни одбор да данашњу седницу из оправданих разлога услед спречености не присуствују народни одборници: Др Живко Ерић, Владислав Јелушић, Радослав Јелић, Драгиша Петровић³⁸, Олга Васовић, Светомир Ницовић и Најдан Јовановић.

(изостављено)

V.

Обзиром да је Народни одбор на својој прошлој седници комуналну установу „Морава“ раздвојио у три самосталне установе, то је Одбор на основу члана 57 тачка 16 Закона о народним одборима градова и градских општина, донео

Р е ш е њ е

Да се за управника Комуналне установе „Морава“ поставља Миленко Ристовић, службеник из Чачка;

Да се за управника Установе општенародне имовине постави Радош Топаловић, службеник из Чачка и

Да се за управника Пијачне управе, постави досадашњи управник Комуналне установе „Морава“ Радивоје Обрадовић. Плате им одредити по Уредби о звањима и платама службеника државних органа, с тим да исти не могу имати звања управних службеника.

VI

Решавајући по молбама, жалбама и предлозима, председник Комисије за молбе и жалбе народни одборник Љубомир Видојевић упознао је Одбор са свим предметима који се имају решавати као и мишљењем комисије за молбе и жалбе, па је Одбор на основу члана 57 тачка 22 Закона о народним одборима градова и градских општина, донео

Р е ш е њ а

1

Бр. 21146. Одбор даје своју саласност да биоскоп „Праг“ у Чачку уђе у састав Биоскопског предузећа „Сутјеска“.

38 Драгиша Петровић, наставник Учитељске школе у Крагујевцу, био је директор Мушке гимназије у Чачку од 1948 до 1955, када се спајају Женска и Мушка у Вишу гимназију у Чачку. Постављен је за директора Осмогодишње школе „Вук Караџић“ у Чачку. (Андрија Стојковић, Бранко Ковачевић, *Чачанска гимназија 1837 - 1987*, Чачански глас, Чачак, 1987, 385)

2

Бр. 2068. Да се Предузећу „Путник“ у Чачку из фонда за кредитирање инвестиција привредних организација одобри.

(изостављено)

9.

Бр. 25.184 Да и Радивоју Обрадовићу, управнику Установе са самосталним финансирањем „Морава“ у Чачку, у смислу решења Персоналне комисије Извршног већа Н.Р. Србије, одређује положајни додатак у висини од 800 динара месечно.

IV.

Како се по шестој тачци данашњег дневног реда за реч од стране народних одборника нико није јављао то је председавајући данашњу седницу Народног одбора закључио у 21.30 часова с тим да ће идућа седница Народног одбора бити заказана писменим путем.

Оверачи записника

Златић Михаило³⁹
Васикић Драгослав

Претседник
Градске скупштине
Радојко Крунић

НО градске општине у Чачку жели да откупи биоскопско предузеће „Праг“ које се налази у саству предузећа „Светлост“, 6. јануара 1954. (МИАЧ, НОО срез љубићко-трнавски, К-13)

НАРОДНА РЕПУБЛИКА СРБИЈЕ

Народни одбор градске општине

Бр. 115

6. I - 1954.

Ч А Ч А К

срез љубићко - трнавски

³⁹ На седници новоформиране Чачанске општине, августа 1952, за председника је изабран народни одборник Михаило Златић - некадашњи обућарски радник - пошто је дотадашњи председник Вучко Милошевић разрешен дужности, јер је изабран за потпредседника Народног одбора среза Чачак. (Чачански глас, бр. 30, 1955).

ГРАДСКОМ ОДБОРУ СОЦИЈАЛИСТИЧКОГ САВЕЗА

Ч А Ч А К

Народни Одбор градске општине у Чачку вољан је да откупи биоскопско предузеће Праг које се налази у саставу предузећа „Светлост“ а које је основао горе поменути наслов.

У вези тога молимо Вас за Ваше мишљење и под којим условима желите да ову ствар свршимо у колико сте вољни за исту.

О предњем обавестите нас писмено.

Смрт фашизму - слобода наароду!

М.П.

Секретаријата за привреду,
Милорад Бараћ

ГРАДСКИ ОДБОР

Социјалистичког савеза радног народа Србије

Бр. 2

14 –II – 1954. год

Ч А Ч А К

З а п и с н и к⁴⁰

Са тридесетседме седнице Народног одбора Градске скупштине Чачак, одржане на дан 3. фебруара 1955 године у 17. часова у сали Социјалистичког савеза радног народа града Чачка.

Тридесетседму седницу народног одбора отворио је и са њом руководио претседник Народног одбора Градске општине Вучко Милошевић.

Пошто је путем прозивке установљено да седници присуствује довољан број одборника, прешло се је на избор два записничара па су за исте изабрани народни одборници Драгослав Урошевић и Др. Живко Ерић.

Пошто је претседник упознао народне одборнике са предложеним дневним редом, народни одборник Добросав Миладиновић, члан Комисије за организациона питања и прописе дао је предлог да се данашњи дневни ред допуни са још две нове тачке и то као шестом тачком Доношење одлука о

---

40 Пренети су делови Записника тридесет седме седнице НОГ скупштине Чачак, тачније од 12 тачака Дневног реда, само је осма тачка пренета у целости, која се односи на спајање биоскопских предузећа Сушјеска и Праг.

прописивању општинског пореза на промет за производ и услуге приватних занатских радњи и приватних лица и као седму тачку дневног реда Доношење одлуке о изменама и допуни Одлуке народног одбора Градске општине Чачак бр. 1525/1-54 године која се односи на положајне додатке и доопунске плате службеника у администрацији Народног одбора Градске општине и његових установа.

Пошто су народни одборници прихватили овај предлог дневног реда, то је утврђен следећи

Дневни ред:

Избор чланова савета Народног одбора градске општине Чачак,
Избор чланова првостепене и другостепене пореске комисије,
Разрешење чланова –претседника, секретара и дисциплинског тужиоца
Дисциплинског суда Народног одбора градске општине и избор нових чланова
за Дисциплински суд;
Именовање чланова управних одбора Опште болнице и Дома народног здравља
у Чачку,
Доношење одлуке о формирању инвенстиционих фондова градске општине;
Доношење Одлуке о прописивању општинског пореза на промет за производе
и услуге приватних занатских рањи и приватних лица;
Доношење одлуке о изменама и допунама Одлуке Народног одбора градске
општине Чачак бр. 1525/1-54 о положајним додацима и допунским платама;
Доношење решења о спајању биоскопских предузећа „Сутјеска“ и „Праг“;
Доношење решења о спајању станице за трансфузију крви са Општом болницом
у Чачку;
Доношење решења о постављењу директора трговинских предузећа „Стјеник“
и „Партизан“;
Решавање по молбама, жалбама и предлозима и
Питања и предлози.

Пре преласка на прву тачку дневног реда прочитан је записник са двадесетшесте седнице Народног одбора, на који је стављена примедба у следећем:

Под бројем 19 у тачци VIII дневног реда погрешно је уместо да се кафана „Македонија“ ставља на расположење сопственику Милоји Бојовићу, ради издавања у привредне сврхе, међутим решено је да се кафана „Македонија“ резервише за потребе друштвених организација које ће ову просторију уколико им је потребна добијати путем лицитације између друштвених организација. У осталим деловима записник је примљен без примедбе.

(изостављено)

VIII

Усвајајући предлог Савета за привреду Народног одбора градске општине и мишљење комисије за прописе и организациона питања – Одбор је на основу члана 57 тачка 13 Закона о народним одборима градова и градских општина, донео

Р е ш е њ е

О спајању биоскопских предузећа „Сутјеска“ и „Праг“ у Чачку.

Да се Биоскопско предузеће „Сутјеска“ и Биоскопско предузеће „Праг“ споје у једно предузеће.

Фузија предузећа има се извршити са књиговодственим стањем закључно са даном 31. децембром 1954. године, односно по билансу за 1954. годину;

Да новоформирано биоскопско предузеће носи назив „Чачак-филм“-Предузеће за приказивање филмова у Чачку:

Основна средства новоформираном предузећу образовати према стању основних средстава фузионисаних предузећа;

Обртна срдства новоформираног предузећа образовати према постојећим прописима за формирање обртних средстава;

Конституисање новоформираног предузећа извршити у року од 30 дана од дана доношења решења о формирању;

За вршиоца дужности директора, до избора директора путем конкурса поставља се Владета Ђелосевић, досадашњи руководилац Биоскопског предузећа „Праг“.

Досадашње запослено особље ставити на располагање новоформираном предузећу ради преузимања у службу.

Секретаријат за привреду стараће се за извршење овога решења.

***

Окружни привредни суд у Титовом Ужицу, као регистарски по судији Чаславу Топаловић и записничару Мандић Крстомиру, на основу чл. 9 Закона о привредним судовима, чл. 55-62 Уредбе о оснивању предузећа и радњи и Уредбе о таксама у поступку пред привредним судовима, донео је на дан 12. марта 1955 године МИАЧ, СО/ГНО Чачак, К-12/а, 1955.

РЕШЕЊЕ:

Да се у регистар привредних организација, који се уводи код овог суда упише акт о оснивању и конституисању предузећа под именом

„ЧАЧАК-ФИЛМ“ ПРЕДУЗЕЋЕ ЗА ПРИКАЗИВАЊЕ ФИЛМОВА, са седиштем у Чачку, а скраћена ознака фирме је „Чачак-филм“ Чачак.

Пројекат пословања предузећа је: Приказивање филмова уметничких и документарних, журнала и реклама путем дијапозитива.⁴¹

Директор предузећа је: ВЛАДЕТА ЂЕЛОШЕВИЋ, који је овлашћен на подписивање фирме предузећа и то неограничено.

Предузеће је основао Народни одбор градске општине у Чачку решењем број 1116 од фебруара 1955 године, а конституисање извршено 22 фебруара 1955 године.

ОБРАЗЛОЖЕЊЕ

„Чачак-филм“ предузеће за приказивање филмова из Чачка поднеском својим од 12. марта 1955. године затражило је упис акта о оснивању и конституисању у регистар привредних организација који се води код овог суда.⁴²

Са поднеском и подацима поднетим за упис поднето је решење Народног одбора градске општине у Чачку број 1116 од 3 фебруара 1955 године, решење истог одбора број 4108/55 од 11 марта 1955 године, записник са седнице радног колектива предузећа за приказивање филмова „Чачак-филм“ одржане на дан 22 фебруара 1955 године, правила предузећа која су одобрена и оверена и потпис директора предузећа Владете Ђелошевића, као лица овлашћеног на подписивање фирме предузећа.

Како су испуњени и законски услови за упис аката о оснивању и конституисању пријављеног предузећа у регистар привредних организација, то је ради тога овај суд и донео решење као у диспозитиву.

Такса у таксеним маркама у износу од динара 7.600 по таксеној тарифи Уредбе о таксама у поступку пред привредним судовима плаћана је и на пријави поништена.

ОКРУЖНИ ПРИВРЕДНИ СУД У ТИТОВОМ УЖИЦУ.

12. март 1955 године.

Записничар,
Манић Кратомир

Судија,
Часлав Топаловић

41 Први кинооператер Чачак-филма Драгослав Нешовановић почео је као 17-годишњак да ради са кино опремом, 1940. у *Злајном Праћу*. (*Чачански глас*, 27. март 1999, бр. 12).

42 Седиште новосинованог предузећа било је у згради *Сушјеске*.

„Чачак-филм“

Предузеће за приказивање филмова

Бр.43

24.III- 55

За тачност отправка,

ЗАКЉУЧАК

Развојни пут од првог приказивања покретних слика, пре 105 година, до оснивања *Чачак-филма*, и снимања филмова и промоција у Чачку, расветљава културну политику једног друштва и односа власти према седмој уметности. Тридестих година двадестог века у Краљевини Југославији је било двадесет предузећа за производњу и израду филмова. Међутим, југословенска држава није разумела колику моћ има седма уметност, препустила је филм појединцима. Немачки писац Мирендорф је изговорио оно што је његова држава у пракси прва доказала „Ко господари филмом - господари светом“. У време окупације, Немачко војно представништво у Београду је месец дана по доласку, послове приказивања, снимања филмова, ставила у надлежности Врховног војног заповедника за Србију, који је ове послове пренео на *Јуџоистџок филм*. Озбиљност којом је послератна власт, приступила филму огледала се у формирању *Филмске секције*, при Врховном штабу Народно ослободилачке војске и *Државном филмском предузећу*. Идеолози социјалистичког уређења користили су филм у пропагандно – информативном утицају на становништво града и села. Законским актима решавана су сва питања: увоза и расподеле филмова (*Јуџославија филм*), биоскопских дворана које су национализацијом прешли 1946. у државне руке, статуса филмских радника (Основним законом о филму 1956), заштите домаћег филма (Закон о филму 1962).

РЕЗИМЕ:

Светску премијеру покретних слика видели су Парижани, децембра 1895 у *Великој кафани* на Капуцинском булевару док су српску премијеру први видели – Београђани, јуна 1896. у кафани *Злаћни крст* на Теразијама. Чачанску су одгледали – гости хотела *Лазовић*, јуна 1908. у Кнез - Михаиловој улици. То је уједно и година када је снимљен први светски уметнички филм, *Војвода од Гиза*, (1908), и када су Београђани добили први стални биоскоп у хотелу *Гранд*. Две године касније у Чачку је стотинак гледалаца могло да присуствује биоскопским представама у једином биоскопу – *Лазовић*. За време окупације у Првом светском рату, Аустријанци су 1915. оспособили биоскоп *Лазовић*, у коме су приказивали филмове – за своје војнике и српско грађанство. Повлачећи се из града 1918, уништили су део опреме. Приказивањем филмова између два светска рата бавили су се хотелијери: Милија Лазовић, који је држао биоскоп под својим презименом, Милан Вујовић и Милош Милосављевић - *Крен* и од

1934. Ђорђе Павловић, биоскоп у *Златном Праџу*. Прва наменски дозидана биоскопска сала у Чачку била је сала биоскопа *Праї*, који је почео да ради 1942. - као тон - филм. За време Другог светског рата биоскопске представе су се давале и у биоскопу *Крен*. После рата, филмови су се приказивали у *Праџу* и новом здању – задужбини Пољопривредне подружине, названом *Сушјеска*. Била су то два предузећа за приказивање филмова у Чачку, која су се ујединила 1. марта 1955. у *Чачак-филм*. Као друштвено предузеће за приказивање филмова постојало је до септембра 2008, када је продато и приватизовано. Данас у Чачку не ради ниједан биоскоп. Повремено у Дому културе гостује биоскопска представа, и 5D биоскоп.

LELA PAVLOVIĆ

archive adviser

Inter-Municipal Historical Archive, Čačak

FROM THE FIRST FILM SCREENING IN ČAČAK TO THE FOUNDATION OF ČAČAK-FILM

SUMMARY

In 1895, the world's première of the motion pictures was seen by the Parisians at *Le Grand Café Capucines*, while in June 1896, the citizens of Belgrade saw the first Serbian première at the restaurant *Zlatni krst* at Terazije. The guests of the hotel *Lazović* in Čačak saw it in Knez Mihailova Street, in June 1908. At the same time, it is the year when the first world's art film, *The Duke of Giza* (1908), was made and when the citizens of Belgrade got the first permanent cinema in the hotel *Grand*. Two years later, hundreds of viewers in Čačak could attend the cinema shows at the only cinema - *Lazović*. During the occupation in the First World War, in 1915, the Austrians redecorated the cinema *Lazović*, where they showed films for their soldiers and Serbian citizens. While retreating from the town, they destroyed a part of the equipment. Between two World Wars the films were screened by the hotelkeepers: Milija Lazović, who was the owner of the cinema *Lazović*, Milan Vujović and Miloš Milosavljević – the Hotel *Kren* and from 1934, Djordje Pavlović - the cinema at *Zlatni Prag*. The first purpose-built cinema in Čačak was the cinema *Prag*, which started working in 1942 as sound film. During the Second World War films were screened at the cinema *Kren*. After the war, films were screened at the cinema *Prag* and in the new building of the Agricultural branch-office *Sutjeska*. These were two enterprises for film screening in Čačak, which united in *Čačak-film* on 1 March 1955. As a public corporation for film screening it had existed until September 2008, when it was sold and became a private property. Today there isn't any cinema in Čačak. There is sometimes either a film show or 5D cinema in the Cultural Centre.

ЗОРАН МАРИНКОВИЋ
виши архивски помоћник прве врсте
Међуопштински историјски архив Чачак

СПИСКОВИ ПОСЛЕДЊЕ ОДБРАНЕ МЛАДИЋА ОПШТИНЕ КАОНСКЕ 1912, 1913. И 1914. ГОДИНЕ

АПСТРАКТ: Општина каонска, пред балканске и Први светски рат обухватала је села: Каона, Брезовице, Властељице и Милатовићи¹. Седиште општине било је у Каони (данас село у општини Лучани). По територијалној организацији Краљевине Србије налазила се у срезу драгачевском са седиштем у Гучи. Као и у целој Србији, припреме за ослободилачке ратове и мобилизацију војника обављени су и у овој општини, на основу новог упутства за мобилизацију и наређења команданта шумадијске дивизијске области. Непосредну организацију спроводиле су општинске власти. У овом броју *Изворника* публикујемо допис начелника среза драгачевског и обзнану председника каонске општине о мобилизацији, као и спискове младића последње одбране из 1912, 1913. и 1914. године, које је урадио месни парох из Каоне Урош Оцокољић, као и списак регрута из Брезовица (данас подручје града Чачка), које су тада припадале општини каонској, али је том селу парохијска црква била у Ласцу (данас село у општини Краљево).

У Међуопштинском историјском архиву Чачак налази се веома мали број фондова из тог периода. Наиме, обе устаничке формације – четници и партизани – у устаничким данима 1941. године, сматрале су да ће отежати рад окупацијским органима власти ако попале архиве општинским управа. Тако су нестала драгоцен документ из предратног периода, али и из XIX века са подручја које покрива Архив². Из тог разлога мишљења смо да оваква документа заслужују да буду објављена.

КЉУЧНЕ РЕЧИ. Мобилизација, списак, балкански ратови, Први светски рат, Каона, Брезовице.

1 Витомир Василић, *Водич Међуопштинској историјској архиви Чачак*, Чачак, 1988, стр. 48; *Зборник закона*, 59, 1906, 127; *Српске новине*, 48, 3. март 1904.

2 Види: Група аутора, *Чачански крај у НОБ 1941 – 1945/Хронологија догађаја*, Чачак, 1968; Горан Давидовић и Милош Тимотијевић, *Заштамљена прошлост – Историја равнојораца чачанског краја*, Чачак – Горњи Милановац – Краљево, 2002.

НАЧЕЛСТВО СРЕЗА ДРАГАЧЕВСКОГ

Мобил. Пов. Бр: 1.

[оштећено] фебруара 1912. год.

Г У Ч А

СУДУ ОПШТИНЕ Каонске

На основу новог плана за мобилизацију и наређења Команданта шумедијске дивизијске области од 10. тек. мес. Пов. Б. О. Бр: 84. и Команданта Х. пуковске окружне команде, од 14. Фебруара 1912. год. Строго Пов. Бр: 143. предајем томе суду Упут за спрему и извршење мобилизације код општинских власти строго поверљиво Бр: 952 с препоруком да исти добро проучи и чува увек под кључем као војничку и државну тајну, са садржином истога да упозна само у упуту означена лица и никога више, јер се противно поступање има сматрати као издаја отаџбине и казни се по §. – 86, 117 у вези са §. – 132. каз. зак.

Стари упуту остаће до даље наредбе код општинских судова и кад им се нареди онда ће их послати.

О пријему овога упута суд ће ми одговорити особеним актом поред издатог реверса за окружну команду.

Све што је овим упутом предвиђено, да се у мирно доба има свршити, дужне су општинске власти у најкраћем року извршити а најдаље за десет дана од свршеног преписа спискова у окружној команди о чему ћу се лично а и преко својих чиновника уверавати

Начелник срески,
[потпис нечитак]³

*

Обзнана

Регрутни списак за ову годину готов је, и стајаће до 31. Маја т. г. изложен у судници грађанству на увиђај.

Позивају се старешине задруга, уписаних младића за регруте, да дођу да га прочитају, те, ако би нашли да им задружно или имовно стање није добро стављено, да могу благовремено да спреме за то доказе, које ће поднети регрутној комисији када буде дошла, а у исто време да могу известити о томе и своје пописане задругаре за регруте, који живе на страни, како би ови могли благовремено да престану регрутној комисији, ако не желе, да се на њих примени чл. 14 и 15 закона о устројству војске који гласе:

„Чл 14 Ко у своје време избегне службу у сталном кадру, служиће кадгод се ухвати до 31 год. без обзира на задружно стање, три године, и после према

³ Међуопштински историјски архив Чачак, Суд општине каонске, К – 3, бр. 67.

годинама старости у позивима, за време, од обавезе те док се ухвати, плаћаће задруга обвезника целокупни његов лични порез као војницу“

„Чл 15 Старешина задруге који је таквог свог члана задруге, регрута, прикривао и није га јавио регрутној комисији у своје време казниће се од стране дотичне дивизијске команде, новчано од 100 – 300 динара у корист војничког фонда, или затвором од 10 до 30 дана и ова се казна одмах извршује“

Младићи уписани за регруте страни поданици позивају се да поднесу законска документа у року од 4 месеца рачунајући од данас.

Регрутна комисија вршиће регрутовање младића ове општине у Котражи на дан 14 августа тек. год. за када се уписати младићи позивају да неизоставно горњег дана рано изјутра буду на означеном месту.

Бр 527

15 Маја 1912 године

Каона

Деловођа

Јовица М Пајовић

Председник Опш. Суда

Влад Капларевић⁴

*

Списак

младића рођених 1894. год. који се у овој години имају уписати у списак последње одбране

Ред број	Дан и месец рођења	име младића	име и презиме родитеља	примедба
1	1 – I – 1894	Милутин	Јеврем Станишић	
2	19 – X – 1893	Илија	Видосав Ђурлић	12 – VI – 1898 ⁵
3	11 – II – 1894	Младомир	Здравка Капларевића	
4	18 – II – 1894	Саватије	Милија Павловић	
5	26 – III – 1894	Радосав	Вукола Вукићевић	11 – III – 1895
6	6 – IV – 1894	Теодосије	Ивка Корићанина	
7	9 – IV 1894	Лазар	Стојко Величић	

⁴ Међуопштински историјски архив Чачак, Суд општине каонске, К – 3, бр. 84.

⁵ У примедби је датум кад је уписани умро и потпис месног пароха Уроша Оцокољића који је и правио списак. Рођен је у Лиси (Драгачево, сада општина Ивањица). У цркви у Каони био је од 1889. до 1916. и од 1918. до 1945. У време Првог светског рата био је у интернацији у Нежидеру. Љубодраг А. Поповић, Интернирање из чачанског краја у 1916. години, у: Зборник радова Народног музеја, IX, Чачак, 1978, 206; Зоран Маринковић, Попис свештеника и монаха у Драгачеву у: Изворник, грађа Међуопштинског историјског архива, 16 – 17, Чачак, 2001, 29.

8	25 – IV 1894	Миливоје	Урош Оцокољић	
9	9 – VI – 1894	Милосав	Велисав „нечитко“	
10	10 – VI – 1894	Миле	Јован Бабић	
11	26 – VI – 1894	Бранко	Радивоје Капларевић	15 – V – 1896
12	26 – VI – 1894	Јанко	Радивоје Капларевић	1 – XI – 1896
13	1 – VII – 1894	Милосав	Милутин Радовић	
14	2 – VII – 1894	Стојко	Љубомир Капларевић	
15	26 – VII – 1894	Драгољуб	Дмитар Кнежевић	
16	27 – VII – 1894	Радоња	Обрен Пајовић	
17	2 – VIII – 1894	Милорад	Кузман Станишић	24 – II – 1895
18	4 – VIII – 1894	Михаило	Владимир Радичевић	
19	6 – VIII – 1894	Пантелија	Вељко Милићевић	
20	1 – X – 1894	Лазар	Милош Капларевић	
21	22 – X – 1894	Веселин	Владислав Вукићевић	18 – XII – 1902
22	22 – X – 1894	Живко	Анђелко Радовић	
23	23 – X – 1894	Милорад	Добросав Терзић	8 – VIII – 1904
24	4 – XI – 1894	Велимир	Василије Пајовић	
25	10 – XI – 1894	Божидар	Александра Јовановића	
26	25 – XI – 1894	Витомир	Андрија Сатарић	
27	2 – XII – 1894	Тадија	Велисав Радовановић	15 – I – 1896
28	4 – XII – 1894	Миљојко	Јован Гуцулић	

5 Августа 1912 год
Каона

Суду општ. Каонске
На даљи рад.

Урош Оцокољић
свешт.

Урош Оцокољић

*

Списак
Младића рођених у селу Брезовице год. 1894.

Ред број	име младића	име и презиме родитеља	кад је рођен	Број протокола	Примедба
1	Милован	Марјан и Иконија Сарић	9 фебруара	– 30	
2	Миленко	Видоје и Перса Мајсторовић	12 фебруара	– 31	
3	Милојко	Петра и Јелисавке Мајсторовић	маја 3	– 66	16 – V – 1894 ⁶

4 октобра 1912 год
у Ласцу

Парох Лазачки
„нечитко“

*

Списак
младића рођених у 1895 год. које треба уписати у последњу одбрану

Ред број	име и презиме родитеља	Датум рођења	примедба
1	Вељко син Ранисава Марковића	рођ 4 – II – 1895	
2	Миљко син Ранисава Марковића	рођ 4 – II – 1895	
3	Срећко Милије Зечевића	6 – III – 1895	
4	Лека Ненад Вукићевић	16 – IV – 1895	
5	Милутин Јанка Капларевић	17 – IV – 1895	
6	Нићифор Јован Капларевић	18 – IV – 1895	
7	Љубомир Димитрије Капларевић	17 – V – 1895	
8	Драгољуб Чеда Радичевић	19 – V – 1895	
9	Ивко Алексије Сатарић	7 – VI – 1895	
10	Велимир Милован Радојичић	6 – VI – 1895	
11	Велисав Владимира Радојичић	9 – VI – 1895	
12	Велимир Милић Јанковић	14 – VI – 1895	
13	Радован Павла Радичевић	1 – VII – 1895	
14	Тадија Радомир Јовановић	5 – VII 1895	

⁶ У примедби је датум смрти уписаног.

15	Витомир Вићентије Марковић	20 – VII – 1895	
16	Синиша Миладин Јовановић	2 – VIII 1895	
17	Драгољуб Маринка Зечевића	3 – VIII – 1895	
18	Александар Спасоја Ђурчића	6 – VIII – 1895	
19	Богосав Војина Пајовића	10 – VIII – 1895	
20	Добросав Војина Пајовића	10 – VIII – 1895	умро ⁷
21	Живојин Ацка Станишића	10 – VIII – 1895	
22	Милоје Милије Корићанца	11 – VIII – 1895	
23	Миливоје Милете Вукићевића	1 – IX – 1895	
24	Живко Илије Капларевића	6 – IX – 1895	
25	Велисав Милана Вукићевића	10 – X – 1895	
26	Глишо Никола Сатарих	10 – X – 1895	умро
27	Драгољуб Игрутин Ружић	10 – X – 1895	
28	Лука Радић Вулићевић	3 – XI – 1895	умро
29	Душан Миленка Бабића	4 – XI – 1895	
30	Милорад Станка Златића	8 – XI – 1895	
31	Ранко Вукаш. Сарића	8 – XI – 1895	
32	Александар Миленка Вукићевића	2 – XII – 1895	умро
33	Милисав Станиша Станиша?	9 – XII 1895	
34	Миливоје Радојица Ружић	9 – XII 1895	
35	Јован Марко Корићанин	11 – XII – 1895	

1 Октобра 1913 г
Каона

Урош Оцокољић
свешт

⁷ У овом списку нема датума смрти.

*

Списак
младића рођених у 1896 год. који се имају у овој години уписати у последњу
одбрану

Ред број	име и презиме родитеља	Датум рођења	примедба
1	Александар Максима Капларевића	11 – I – 1896	умро ⁸
2	Милован Здравка Капларевића	11 – II – 1896	
3	Мијодраг Рајке уд. Томића	26 – II 1896	умро
4	Јован Миленка Терзића	1 – III – 1896	
5	Миливоје Миљка Зечевића	15 – III 1896	
6	Милија Милоја Радовића	17 – III 1896	
7	Сретен Савка Ђурчића	17 – III – 1896	умро
8	Огњен Сретена Капларевића	1 – IV 1896	
9	Тома Владимира Радичевића	10 – V – 1896	
10	Радован Алексе Милићевића	11 – V – 1896	
11	Мијодраг Милије Павловића	11 – V 1896	
12	Милутин Витомира Радичевић	13 – V – 1896	
13	Тијосав Чеда Пајовића	13 – VI – 1896	
14	Болислав? Чеда Пајовића	13 – VI – 1896	
15	Видоје Алексе Кнежевића	20 – VI – 1896	
16	Светозар Јелесија Величића	23 – VI – 1896	
17	Мијат Раденка Марковића	5 – VII – 1896	
18	Петроније Миланка Котуровића	2 – VIII – 1896	
19	Јеврем Риста Јанковића	3 – VIII – 1896	умро
20	Радмило Стевана Пајовића	4 – VIII – 1896	
21	Миљојко Видосав Ђурчић	8 – VIII – 1896	
22	Велимир Раденка Вукићевића	2 – IX – 1896	

8 Ни овај списак не садржи датуме смрти уписаних.

23	Велимир Димитрија Станишића	7 – IX – 1896	
24	Љубомир Божидара Станишића	8 – IX 1896	
25	Радомир Петра Милићевића	1 – X – 1896	
26	Исидор Бранка Остојића	2 – X – 1896	умро
27	Драгољуб Јеротија Пауновића	7 – X – 1896	умро
28	Драгутин Тимотија Кнежевића	10 – X – 1896	
29	Милун Обрада Кнежевића	11 – X – 1896	
30	Милован Милорада Капларевића	13 – X 1896	
31	Мина Добросава Капларевића	2 – XI – 1896	
32	Милорад Илије С Зечевића	2 – XII – 1896	
33	Велимир Велисава Радовановића	6 – XII – 1896	
34	Мијодраг Добросава Терзића	7 – XII – 1896	
35	Бошко Миће Кнежевића	8 – XII – 1896	

2 Септембра 1914 г
Каона

Урош Оцокољић⁹
умшт.

РЕЗИМЕ

Општина каонска пред балканске и Први светски рат обухватала је села: Каона, Брезовице, Властељице и Милатовиће. Седиште општине било је у Каони. Припадала је срезу драгачевском, са седиштем у Гучи. Према упутству за мобилизацију и наређењу команданта шумедијске дивизијске области, обављене су припреме за мобилизацију. Непосредно за мобилизацију биле су задужене општинске власти. У овом броју *Изворника* публикујемо допис начелника среза драгачевског и обзнану председника каонске општине, као и спискове регрута последње одбране младића за 1912, 1913. и 1914. годину. Пошто је огромна количина архивске грађе за период који обрађујемо уништена у устаничким дејствима 1941. године, сматрамо да је објављивање ових докумената значајно за расветљавање дешавања уочи ослободилачких ратова 1912 – 1913. и Првог светског рата.

⁹ Међуопштински историјски архив Чачак, Суд општине каонске, К – 3, бр. 105.

ZORAN MARINKOVIĆ

senior archive assistant of the first class
Inter-municipal Historical Archives, Čačak

**THE LISTS OF THE LAST DEFENSE OF YOUTHS IN
KAONA MUNICIPALITY IN 1912, 1913 AND 1914**

SUMMARY

Before the Balkan and the First World War, Kaona municipality included the villages: Kaona, Brezovica, Vlasteljica and Milatovići. The seat of the municipality was in Kaona. It belonged to the district of Dragačevo, with its seat in Guča. According to the instructions for the mobilization and the order of the Commander of Šumadija division region, preparations for the mobilization were executed. The municipal authorities were directly in charge of the mobilization. In this issue of *Izvornik*, the official letter of the inspector of Dragačevo district is published, as well as the proclamation of the President of Kaona municipality and the lists of the recruits of the last defense of youths for 1912, 1913 and 1914. As a great deal of the archive material for the period which is being processed was destroyed in rebellions in 1941. We consider that the publishing of these documents is significant for explaining the events in the eve of the liberation wars in 1912 and 1913 and the First World War.

...za razliku od prethodnih, ako bi stavili glavni naglasak na ono
...ne mogu doći do zaključka, da mogu doći do zaključka da su oni
...koji se mogu koristiti petrujinom komisijom koja suđe daju, a u isto
...ne da mogu obavestiti o istom i svoje vlastite naglaske
...petrujine, koji suve na strani, kako bi oni mogli doći do
...poslednjem petrujinom komisijom, ako ne bude, da se na temu
...u 14 i 15 zakona o uslojima, vidimo koji su:

14. Ako u svoje vreme izdane suptu u istom radu, izdane
...povećati do 1100. bez obzira na naglaske istog, koji kodine, i
...preko kojih se istovremeno u istom, za vreme, su istovremeno
...tako naglaske istovremeno istovremeno istovremeno istovremeno

15. Istovremeno naglaske koji je istovremeno istovremeno naglaske, raz
...preko istovremeno istovremeno istovremeno istovremeno istovremeno
...istovremeno istovremeno istovremeno istovremeno istovremeno istovremeno
...istovremeno istovremeno istovremeno istovremeno istovremeno istovremeno

МИЛОМИРКА АѢИЃ
архивски саветник
Међуопштински историјски архив Чачак

БЕЛЕШКЕ И ПИСМА РАДОМИРА К. ЦВИЈОВИЃА ИЗ ДРАЧА 1912. И 1913. ГОДИНЕ

АПСТРАКТ: Радомир К. Цвијовић (Дучаловић, 1879 - Чачак, 1966) током свог радног века био је учитељ, школски надзорник, резервни пешадијски потпуковник и народни посланик у скупштинском сазиву 1938. Учитељску школу завршио је у Алексинцу 1. јуна 1899.¹ Пре почетка балканских ратова радио је као учитељ у Основној школи у Лучанима. У својим писмима и белашкама врло верно даје приказ кретања војске од Призрена до Драча, описује прилике у Драчу, стање и расположење војске, опис града, називе кафана у Драчу, расположење локалног становништва према српској војсци.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: балкански ратови, Драч, Белешке, Радомир К. Цвијовић, Албанија.

Поводом стогодишњице балканских ратова и ослобађања српског народа од турске власти, публикујемо део сачуваних докумената и фотографија из приватне архиве породице Цвијовић из Чачка.²

Радомир К. Цвијовић је био учесник ослободилачких ратова 1912 – 1918, зашта је одликован највишим војним одликовањима Карађорђевоm звездом са мачевима IV реда³, Краљевским орденом југословенске круне IV реда⁴, Златном медаљом за храброст⁵ и Албанском споменицом⁶.

1 Школовање у Учитељској школи започео је у Београду, да би после доношења Указа Крала Александра Обреновића о премештању учитељске школе из Београда у Алексинац од 31. јула 1896. године образовање наставио у Алексинцу. (Миломирка Аџић, *Белешке о породици Цвијовић, Изворник, грађа Међуопштинског историјског архива*, 16-17, Чачак, 148).

2 Балкански ратови вођени су 1912 и 1913. године. Рат Турској царевини, први је објавио црногорски краљ Никола 25 септембра/8. октобра 1912.

3 Радомир К. Цвијовић одликован је за заслуге у рату 1915, у јануару 1920, бр. 135889.

4 Одликован у децембру 1930, бр. 20812.

5 Одликован 14. јануара 1918, бр. 31224.

6 За верност отаџбини 1915. одликован је новембра 1921. Албанском споменицом.

Браћа Цвијовић Свећомир и Радомир

Шумадијска дивизија првог позива, у којој се борио Радомир Цвијовић, у Првом балканском рату борила се у саставу III армије, коју је водио генерал Божидар Јанковић⁷, она је ослободила Приштину, продрла до Скопља, а потом стигла у Призрен и Ђаковицу. Радомир Цвијовић је је као пешадијски поручник учествовао у ослобађању Призрена у октобру 1912. У документима које објављујемо описује пут којим је ишао Шумадијски-албански одред, борбе и датуме освајања већих места у Албанији од поласка из Призрена 26. октобра 1912. до доласка у Драч⁸.

У самом тексту нису вршене интервенције ни у језику, ни у правопису, већ га публикујемо у изворном облику.

Драч, 18. новембар 1912. год.

Господину,
Кости Цвијовићу⁹
у Гимназију
Чачак
Srebien

Драги тата,

Стигли смо у Драч. Здрави и живи. Овде је лепо. Живимо доста добро. Варош је на самом мору. Нека ти Раја и снајка нађу на мапи Драч па ћеш видети докле смо дошли.

Ништа о нама не брините. Раји ћу послати квиту да узме моју плату за новембар.

Овде ћемо се лепо одморити и нахранити.

Драч је лепо место. Природа јединствена. Варош уређена по европски. Људи добри.

Пишите нам на адресу:

Durazzo-Albania: (цела адреса латиницом). Писмо стиже за 4 дана. Лађе иду сваки дан.Свима поздрав од Радомира и Светомира.¹⁰

---

7 Генерал Божидар Јанковић, рођен је у Београду 1849. У току Првог балканског рата командовао је трећом армијом српске војске, по њему је назван гранични прелаз између Србије и Македоније, *Генерал Јанковић*. Сахрањен је у Београду на Новом гробљу 1920.

8 Драч је град и лука на обали Јадранског мора, један од најстаријих градова у Албанији. Српска војска га осваја 28. новембра 1912.

9 Коста Цвијовић, отац Светомира и Радомира Цвијовића, био је школски послужитељ у Чачанској гимназији 1893-1925. Рођен је 6. марта 1856. у Дучаловићима. (МИАЧ, Матична књига рођених 1837- 1895. манастира Тројице). Сахрањен у Чачку 1933.

10 Светомир К. Цвијовић је рођен у Дучаловићима 18. јула 1876. (МИАЧ, матична књига рођених 1872-1880 манастира Тројице бр. 52). Био је командант Смедерева 1914. Угушио је арнаутску буну 1913. Учесник је ратова 1912-1918. Одликован највишим ратним одликовањима. Пензионисан је као дивизијски ђенерал 1927. На месту команданта Моравске дивизије. Умро у Чачку 21. септембра 1954.

Тирана 29.-I- 1913.г.

Госпођици,
Рад. К. Цвијовић¹¹
учитељици
Чачак
Serebien

Драга Раја,

Обојица смо потпуно здраво.

Још смо у Тирани. Живимо врло добро. Пишемо вам врло често, да ли добијате не знам. Одмах нам пиши списак људи од којих си добијала и колико за војнике (ако га до сад ниси написала)

Идеш ли у село?- Јеси ли узела и моју плату за јануар, ако ниси узми одмах, а тако нека и за фебруар.

Писаћемо Вам што можемо чешће. Причаће Вам Т. Раовић и Јевђо Рендулић како смо, јер оба иду на боловање. Свима поздрав од Рад. К. Цвијовић. Много поздрава исто и тати Светомир.

Драч, 8. април 1913. год.

Драги Мајоре,

У 4 батаљону има неколико војника чији су родитељи дали мојој кући у Чачку паре да ми дамо овде војницима. То је било још давно. Како је мој батаљон био на Скадру то нисам могао послати им раније. Сад те молим предај паре, по овом списку војницима, а ако је неко, умро или га нема, ти задржи паре па ћеш ми дати у Солуну.

1. Миладин Марковић из Негришора	3. дин. потписано
2. Војислав Томовић из Дучаловића	10. дин. потписано
3. Милијан Јоксић из Балуге	20. дин. потписано
4. Радован Шеварлић из Прељине	10. дин. Потписано
5. Милан Милићевић из Лиса	10. дин. Потписано
6. Тихомир Матијашевић из Ђераћа	10. дин. Потписано
7. Милош Марић коморџија из Мојсиња	12. дин. Нема га

¹¹ Радојка К. Цвијовић – Раја је сестра Радомира и Светомира Цвијовића, учитељица, рођена 1887. Сахрањена на Чачанском гробљу 1963.

8. Светислав Бошковић из Дљина	10. дин. Потписано
9. Радован Шеварлић из Прељине	20. дин. Потписано
10. Павле Марић из Мојсиња	20. дин. Потписано
11. Здравко Миленковић из Марковице	20. дин. Потписано
12. Милутин Аврамовић из Лис	10. дин. Потписано
13. Радоица Кукић из Лисице	20. дин. Потписано
14. Милија Ђоковић из Лис	10. дин. Потписано
15. Михаило Николић из Пилатовић	10. дин. Потписано
16. Гвозден Јаћимовић из Негришора	20. дин. Потписано
17. Живота Матовић из Пухова	10. дин. Потписано
18. Мијат Савковић из Бреснице	10. дин. Потписано
19. поднар. Радосав Давидовић из Лисице	20. дин. Потписано
20. Чедо Јеремић из Лисице	20. дин. Потписано
21. Димитрије Јоковић из Лисе	20. дин. Потписано

---

305. дин.

Са 305 дин. у злату.

По овом списку предај војницима новац и нека се сваки потпише поред имена, па ми овај списак сачувај и предај у Солуну.

Сад ми само одговори по г. Љуби Недићу жандармеријском поручнику, који носи овај списак и 305. дин. новца, да си га примио.

Од мајора и свих официра много поздрава прими.

До виђења твој
Рад.К. Цвијовић
пеш. поручник

Господ.
Миленку Рогичевићу
пеш. мајору
Команданту 4. бат. X пука
Скадар

Српска црква у Драчу 23. април 1912.

Када је Српска војска 1912. г. отела Призрен од Турака, створила је Први албански одред, у који је ушао по један батаљон из X, XI, XII и 19 пешад. пука Шумадијске дивизије, Врховна команда, поставила је за команданта одреда старог пуковника Булића, а за начелника штаба, генералштабног мајора Радивоја Филиповића¹²: Командант батаљона у X пуку био је мајор Светомир Цвијовић, а у XI пуку, мајор Војислав Томић.

Одред је имао задатак, да преко Албаније избије на Јадранско море код Драча.

Цео албански одред кренуо је 26. октобра 1912. г. из Призрена преко Љум Куле, преко Миридита, кроз Ороши, прешао целу Албанију. Отео од Турака Љеш 5. новембра и ту поробио 80 турских официра и 2000 војника, Кроју 13. новембра, Тирану 15. новембра и Драч 16. новембра 1912. год. Избио је на обалу Јадранског мора.

¹² Радивоје Филиповић ђенералштабни мајор, умро у Драчу 2. јануара 1913. као начелник штаба приморске војске, *Историја српског народа*, књ. IV, први том, Београд, 1983, 189-191.

Одатле албански одред раширио се по целој Албанији од Скадра преко Маће и Шкумбе до Берата и завео ред и мир у овој дивљој и несретној земљи.

Немачка, Аустроугарска и Италија нису признавале овај Српски успех, већ одлуче да се Албанија прогласи за независну државу и за албанског Кнеза поставе рођака Цара Виљема Кнеза Вида, а Србији нареду да одмах повуче своју војску из целе Албаније.

Србија је морала на то пристати. Врховна Српска Команда, нареди, да се цео одред повуче из Албаније у Драч, где ће доћи Грчке лађе, да све војнике превезу у Солун.

На Ускрс 18. априла 1913 године, после 6. месеци ломљења по Албанији, цео Српски албански одред био је у Драчу. Драч је пун војника, који певају и играју, весели што се враћају у своју отаџбину. Све кафане у Драчу имале су српска имена, то су: Београд, Србија, Краљ Петар и др.

Већина грађана Драча су Грци. Они осећају да се нешто спрема, па питају Србе: Је ли истина да Ви идете - Јесте, одговарају Срби. А коме нас остављате, питају Грци и плачу. Цео Драч говори Српски. Деца певају српске песме.

На самој обали у пристаништу је Ућумат десно од њега хотел Цариград, а од њега десно води улица уз брдо поред града, до Грчке цркве, око које је грчко гробље, а до њега и српско војничко гробље, где је сахрањено око 1000 српских војника.

У пристаништу на великој даљини укотвила се једна талијанска оклопњаца и две аустријске крстарице под пуном паром блокирају Драч и гледају кад ће Срби да га напусте.

Испред њих, ближе обали, једна до друге 11, великих грчких лађа, које ће сутра повест Српски албански одред из Драча.

Око 2 часа по подне 18. априла 1913. г. Главном улицом Драча, од Митрополије Грчке, кренуо се чудан спровод.

Напред, на укрштеним пушкама наша два пешака носе необично велики лоровов венац. За њима два грчка матроза носе тако исто велики лоровов венац.

Иза њих десном страном улице у колони по један, достојанствено корача 80 грчких матроза, лепи, једри и озбиљни. Лево поред њих 80 наших војника, чисто одевени, тихи и озбиљни.

Иза ових средином улице иде Драчки, Грчки, Митрополит Јаков, десно од њега командант албанског одреда п. пуковник Душан Димитријевић и лево, грчки капетан бродова, командант брода „Зарифа“.

Ово иду Срби и Грци, на Српско војничко гробље, да се поклоне српским војницима изгинулим у Албанији - напуштајући Драч.

Митрополит Јаков у свечаном (нечитко са круном на глави. Крајеве његове богате хаљине ношаху грчки свештеници.

Иза Митрополита иду Српски синђел Доситеј и професор Анастасијевић.¹³

---

¹³ Драгутин Анастасијевић је био преводилац за грчки језик, касније постаје начелник Драчког округа, *Зборник мајнице српске за књижевност и језик*, књига 36, Нови Сад, Матица српска, 1988, 227.

Зачеље овог спровода чинили су Грци грађани и српски официри и војници, тако да је изгледало да је цео Драч кренуо.

Спровод се озбиљно креће поред палате Есад паше, окреће десно између парка и ућумата савија опет десно, око градске куле и иде уз брдо, ка Грчкој цркви.

Уз пут спровод срета аустријски конзул стаје поред пута и дубоким поклоном поздравља Митрополита и Команданте. Звона звоне. Спровод улази у Црквену порту, савија око цркве, пролази кроз редове српских гробова, до средине гробља, прави велики полукруг и стаје.

Митрополит, свештеници и команданти- српски и грчки, стадоше на средини.

Пред Митрополита развише и прострше ћилим.

Загледах у камени крст, на новом гробу, пред којим је Митрополит стао На њему пише: Станић, 3 ч. 1.б X пук – Гуча.

Настаде мртва тишина. Гледаш по гробљу. Ужас. Више од 1000 гробова. На челу свих бео скроман споменик Капетана Ганета из XII пука. На крају гробља до саме цркве сломљена два грчка споменика и једна смоква, то је турска ратна лађа „Хамидија“ гађала српско гробље 27. фебруара 1913. године.

Настаде помен мртвим Србима.

Митрополит Јаков, велики пријатељ Срба, служио је Српској ствари, колико и Богу и сада разочаран, одласком Срба, призива, Господа Бога и моли му се за спас душа ових 1000 младих Срба, који живеће положише за ослобођење Срба и Грка из ропства турског.

По свршеном помену додадоше му венац и он га љуби три пута, клече пред гроб нашег војника Станића из Гуче, обеси га о његову плочу и горко заплака.

Погледах по народу. Све клечи и грца у сузама. Командант наш Душан заценоу се од плача.

Дуже се Митрополит и цео народ. Митрополит, плачући говори на грчком језику. Говор му је одушевљен. По покретима руке и севању ока из кога теку сузе види се да му се у души тако кува, да не може да изрази све што мисли.

Цео његов говор са грчког, превео је на српски, пред нама професор Анастасијевић.

Изљубили смо све гробове и вратили се у Драч.

Сутрадан 19.-IV- 1913 г. Укрцали смо се у грчке бродове и дошли у Солун.

Драч, 19 - 4 - 1913. год.

Госпођици,
Рад. К. Цвијовић
учитељици
Пожега - Лучани
Serbien

Драга Рајо,

Данас улазимо у Лађе и идемо за Солун остављајући лепо Драч,
поздрављам тебе, тату, снајку и Драшка твој
Радомир

Светомир је отишао у Солун 15. о. в. м. Послом. Тамо ће нас чекати.¹⁴

РЕЗИМЕ

Радомир К. Цвијовић (Дучаловићи, 1879 – Чачак, 1966) у току свог живота био је учитељ, школски надзорник, резервни пешадијски потпуковник и народни посланик у скупштинском сазиву 1938. Учитељску школу завршио је 1. јуна 1899. у Алексинцу. Учесник је балканских ратова (1912 – 1913), Првог светског рата (1914 – 1918), а период од 1942. до 1945. провео је у ратном заробљеништву. У својим белешкама и писмима верно описује атмосферу у Драчу пред напуштање српске војске која је лађама пребачена у Солун.

MILOMIRKA ADŽIĆ

archive adviser

Inter-municipal Historical Archives, Čačak

NOTES AND LETTERS WRITTEN BY RADOMIR K. CVIJOVIĆ FROM DRAČ IN 1912 AND 1913

SUMMARY

Radomir K. Cvijović (Dučalovići, 1879 – Čačak, 1966), in the course of his life, was a primary school teacher, a school inspector, an infantry lieutenant-colonel and a member of Parliament in the assembly session of 1938. He graduated from the Teacher-Training College in Aleksinac on 1 June 1899. He took part in the Balkan Wars (1912-1913), the First World War (1914-1918), and in the period between 1942 and 1945 he spent in the war prison. In his notes and letters he authentically describes the atmosphere in Drač before leaving the Serbian army which was sent by boats to Thessalonica.

---

¹⁴ Рад се завршава последњим писмом из Драча, 1913. које је сачувано у породици Цвијовић.

МИЛИЦА БАКОВИЋ
библиотекар-саветник
Градска библиотека „Владислав Петковић Дис“ Чачак

ОПИС РАТНИХ ОПЕРАЦИЈА У ОВЧАРСКО-КАБЛАРСКОЈ КЛИСУРИ 1914.

АПСТРАКТ: Непознати учесник и очевидца (у потпису Д.) описује борбе око Овчарско-кабларске клисуре и победу српске војске над бројнијом и опремљенијом аустроугарском војском. Пад Бјелошевца 22. новембра 1914. изазвао је повлачење непријатељских трупа. Српска страна је морално јача тако да њен отпор ствара величанствену слику победе војника и народа који брани своју земљу. Грађани Пожеге причају да је генерал Каноницки, који је управљао овом борбом, око четири сата поподне, сав усплахирен, узјахао коња и одјурио из Пожеге.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Први светски рат, Овчарско-кабларска клисура, Драгачево, Западна Морава, Чачак, Пожега, Бјелошевац, Крстац, Бијели Камен, Главица, генерал Каноницки.

У *Великој Србији*, календару за 1915. годину, објављен је опис ратних операција „Борбе око Овчарско-кабларске клисуре.“¹ У тексту се описују борбе српске војске у Драгачеву и повраћај Бјелошевца, који је аустроугарска војска била освојила у оквиру своје треће офанзиве крајем 1914. године. Овај запис је врло значајан због оскудности наративних извора о овом периоду ратовања у чачанском крају, као и због изузетно живописног дочаравања стања унутар обеју војски пре, током и након саме битке.² Текст је пренет у оригиналу и у целости, без правописних или других интервенција. Аутор текста је анониман – потписан је само једним словом – Д.

У поглављу *Наше борбе са Аустријанцима*, осим „Борби око Овчарско-кабларске клисуре,“ описане су: „Битка на Јадру“ (Аноним), „Борбе око Бајине Баште“ (Аноним), „Јутро на Церу“ (М[илутин М. Ускоковић]), „На Дрини и Сави“ (Аноним), „Борбе на Дрини“ (Аноним), „Борбе на Црном Врху, Љуљаши и Цигљи“ (Аноним), „Бој код Црне Баре“ (Аноним), „Бој код Смедерева“ (Дис

1 „Борбе око Овчарско-кабларске клисуре,“ *Велика Србија, календар за просбу 1915. годину*, Скопље: Уредништво Српски југ (штампа Државна штампарија Ниш), 1915, 57-63. Миодраг Матицки у *Библиографији српских алманаха и календара* (Београд: Српска академија наука и уметности, 1986) наводи ову библиографску јединицу на 332. страни.

2 За дешавања у чачанском крају током ратне 1914. године, види: Богдан Трифуновић, *Животи под окупијацијом. Чачански округ 1915-1918*, Чачак: Међуопштински историјски архив и Градска библиотека „Владислав Петковић Дис“, 2010, 19-20.

[Владислав Петковић]), „После боја код Смедерева“ (Дис [Владислав Петковић]), „Сувобор и Авала – слом трећег похода на Србију“ (Р.), „Ослобођење Београда“ (М. Бојовић). За завичајну историју значајна су два горенаведена ратна извештаја Владислава Петковића Диса (1880-1917), који су прештамповани више пута у каснијим публикацијама. „Борбе око Овчарско-кабларске клисуре,“ након овог календара из 1915. године, нису до сада више прештамповане.

БОРБЕ ОКО ОВЧАРСКО-КАБЛАРСКЕ КЛИСУРЕ

Онај део наше војске, који је имао за задатак да брани долину Западне Мораве, био је распоређен око овчарско-кабларске клисуре тако да су се веће снаге налазиле с леве стране Мораве, а само једна бригада чувала је њену десну страну. Та бригада била је долином Мораве растављена од остале војске и деловала је скоро самостално. Пошто је ова бригада, поред тога, сачињавала лево крило нашега фронта, и пошто су њени успеси у овој величанственој борби били необично значајни, ми ћемо борбу ове бригаде описати засебно. Област у којој је ова бригада водила борбе, позната је под именом *Драгачево*, и због тога ћемо и ове борбе назвати по тој области:

Борбе у Драгачеву

Распоред и јачина наших и непријатељских трупа - При повлачењу од Ужица, крајње наше лево крило задржало се на левој обали реке Бјелице, десне Моравине притоке, која тече кроз Драгачево у правцу од југо-истока према северо-западу. Положаји, које су заузеле наше трупе, штитили су друмове, који иду од Пожеге и од Ариља за Чачак.

Аустријанци су били заузели брдо Крстац, који се паралелно са реком Бјелицом, пружа према северо-западу. Са овога јаког и добро утврђеног положаја непријатељ је покушавао, у три маха, да заузме мост на Бјелици, али је сва три пута био одбијен. Кад је и последњи пут одбијен, успе један наш батаљон да се пребаци преко Бјелице и да заузме југо-источни део Крстаца све до коте 613. Највиши и најутврђенији део Крстаца, и то врхове Бјелошевац 639 м., Бијели Камен 563 м. и Главицу 348 м. задржао је непријатељ, пошто се на њима претходно добро утврдио.

Те висове држала је цела четврта бригада у јачини од 5 батаљона, којој су у току борбе пристизали још неки батаљони у помоћ. Она је имала 4 хаубице с више брдских топова и 14 митраљеза. Поред тога, са оне стране Мораве, на брду Клику, имало је још артиљерије, која је имала за задатак да штити њихово лево крило на Крстацу.

Наше трупе, које су нападале, састојале су се од два батаљона трећег позива и два батаљона кадровца. Поред тога имали смо 16 топова и 2 митраљеза. Из овога се види несумњиво, да је непријатељ у пешадији и у митраљезима био надмоћнији од нас.

Душевно стање наше војске њед саму борбу – Трупe које су водиле борбу у Драгачеву припадале су оној војсци, која је била највише продрла у непријатељско земљиште и која је ослободила највише српске земље у Босни. Та војска која је била прешла славну гору Романију, која је заузела Сребреницу и која је била дошла до пред само Сарајево и Власеницу, морала је да напусти све те области и да се повуче преко 200 километара.

Ово повлачење осећало се нарочито тешко услед тога, што смо се морали повлачити често и после видних успеха, каткада извршених напада, који су непријатељу нанели озбиљне повреде. Такве прилике биле су почеле да у нашим редовима стварају извесна фаталистичка расположења. Али, ипак, поред свих тих недаћа, у војсци се осећала општа жеља да се што пре пређе у општи напад и да се више не уступа. Наша војска с нестрпљењем је очекивала општи и одлучан напад на непријатеља, нарочито због тога што је сваки поједини војник осећао да његове и моралне и ратне способности стоје високо изнад непријатељских.

И кад је дошла вест да на целој линији прелазимо у напад, у војсци је настало много ведрије расположење и војници су почели изражавати наду да ће наш напад имати успеха. Ове наде појачаване су још и тим, што смо сваки дан добивали све више уверења, да се непријатељ, поред свих својих успеха, налази ипак у тешком моралном стању.

Почетак борбе и њрви усјеси – Добивши наредбу за напад, наше трупе су се поделиле у две колоне. Десна колона ударила је фронтално преко бјеличког моста на Главицу и Бијели Камен, а лева је ударила бочно преко Бјелице и коте 613 на Бјелошевац.

Јутро, 22. новембра, када су наше трупе почеле да нападају, било је магловито. Све долине, све јаруге и мања узвишења била су прекривена густом маглом, из које су вирили само поједини ћувици и врхови. Борба почиње око 7 сати ујутру. Користећи се маглом, наши успевају да се доста брзо примакну непријатељским положајима. И због тога борба постаје жестока. Изгледа да је дејство наше артиљерије било још од почетка за непријатеља страховито. Доцније смо дознали, да су Аустријанци тога јутра послали једног официра, да пронађе положаје наше артиљерије, али се тај официр није вратио. За њим су послата још два официра, али се ни они нису више вратили.

Око 8 сати борба се већ бије с највећом жестином. Око 8 и по сати из магле се чује једно снажно и громогласно „ура“. Као кад страхан гром прекида за моменат олују, да после буде још јача, тако и ово српско „ура“ за неколико секунда прекида паљбу, иза које настаје тишина. Али, та тишина траје само неколико секунда, јер се иза ње проломи небо од пушчаних плотуна. Та паљба тако је брза, да више не чујете пуцње појединих пушака, већ само уједначену пуцњаву, која непрекидно траје. На једном ћувику, који вири из магле, већ се виде наши војници, како се пужу према непријатељским рововима. Видимо их како чине последње напрезање, како у непријатељске шанчеве бацају бомбе и

ускачу у њих. У исто време видимо плаве униформе аустријских војника, који у гомилама напуштају своје ровове. Наш први успех био је несумњив, и већ око 9 сати могли смо јавити да је положај Главица у нашим рукама.

Најстрашнији и најважнији моменти – После овог успеха чула се само појединачна паљба и погдекоја бомба. То су наши прогонили непријатеља који се повлачио ка Бјелошевцу и Бијелом Камену. Непријатељ, кога смо потисли с Главице, повукао се на ове позиције, да нам да још снажнији отпор.

Борба за освајање ових позиција почиње у брзо после пада Главице. Већ око једанаест сати борба постаје необично жестока. Брза пушчана паљба траје без прекида, са истом оном јачином као пре три сата. То уједначено праштање пушака крекида грмљавина топова који пуцају све чешће. Ова борба већ траје неколико сати, а никако не попушта. Већ се магла дигла. Дан је светао, хоризонт простран и далеко провидан. По околним висовима искупила се велика маса жена, деце и старца, који су дошли из ближих драгачевских села да посматрају борбу, од које зависи судбина њихове отаџбине, живот њихов и њихове деце.

На падинама Бјелошевца показа се једна величанствена слика. У једној дугој, правилној линији, крећу се наши батаљони уз брдо према непријатељским позицијама. Изгледа као да се не крећу под најжешћом пушчаном и артиљеријском ватром, већ као да су на вежбалишту. Трећепозивци и кадровци, старци и младићи, оцеви и деца, крећу се као да желе да један друге не посраме. Пред том величанственом појавом непријатељ одједном занемео. Један заробљени аустријски официр причао ми је доцније да у току целог овог рата није видео величанственијег призора од овога. Непријатељ поћута за часак, као двоумећи се шта да чини. Али, после неколико секунда осу убиствену паљбу на наше редове.

Нашу пешадију, која тако величанствено наступа, енергично потпомаже наша артиљерија. Десет наших топова осуше убиствену ватру на Бјелошевац. Али, непријатељ, као да га се та паљба мало тиче, обратио је сву своју пажњу на нашу пешадију, и туче је целом својом артиљеријом и пешадијом. Разлеже се једна необична канонада, у којој се пушчана паљба никако и не чује. Страховита борбена грозница обузела је целу војску. Осећаш, како ти се коса диже на глави, како престајеш да владаш собом, и како сами осећаји раде. Народ који је са околних висова посматрао ову борбу, обузима така страва да су сви почели из гласа да јаучу и лелечу. То паклено стање траје десет до петнаест минута. Наши батаљони који наступају већ су проређени, њихове дугачке линије већ су на више места испреламане и иузвијане, али се види да наши батаљони нису сломљени. Они се непрестано пењу, и ено их већ успеше да дођу под мртви угао пушчане и артиљеријске ватре. Видиш их како стижу до непријатељских ровова, чујеш прасак бомби и једно громогласно „ура“. Паљба се утишала, чују се само бомбе и појединачна паљба. То наши гоне разбијеног непријатеља. Бјелошевац је у нашим рукама.

Главни моменат ове крваве борбе већ је завршен, свима је јасно било да смо имали значајан успех, и да је ратна срећа онога дана била на нашој страни. О њој сведоче и дуги редови заробљеника, који су ишли друмом за Чачак.

После борбе на Бјелошевцу, наши су видели једну изванредну слику. Један наш старац из трећег позива био је јурнуо у непријатељски ров и голим рукама ухватио је непријатељски митраљез. У томе погођен у главу, он је клонуо, али је ипак стегао митраљез и држи га грчевито. Ко је тај безимени јунак? Да ли ће се сазнати његово име? Да ли ће се ико сетити да овоме великоме старцу сачува име од заборава, и да његовој породици, која је можда остала без хранитеља, укаже видан знак народног признања?

Последице усјеха на Бјелошевцу - Бјелошевац је освојен у 3 и по сата по подне. Грађани из Пожеге причају да је генерал Кононицики, који је управљао овом борбом, око четири сата по подне, сав усплахирен, узјахао на коња и одјурио из Пожеге. Пад Бјелошевца изазвао је повлачење непријатељских трупа. У то време неколико аустријских официра седели су у једном хотелу у Ужицу. Један официр прима депешу ове садржине: „Бригада се повлачи на наређене положаје, да би, пошто прими појачања, која већ наступају, поново прешла у напад“. Пошто је прочитао депешу, официр се удари шаком по челу и баци депешу на под. Хотелијер мало доцније узме ту депешу и сачува је.

После пада Бјелошевца, непријатељ се почео предавати у већим масама. Том приликом наши су војници посматрали страшан приказ. Један вод Далматинаца, све самих Хрвата из Спљета, пошао је с пушкама, да се нама преда. Одједном их опазе њихове чете и побију их митраљезима : од 39 људи спасла су се само 2, па и они су били рањени.

После овога настављена је борба око Бијелог Камена. Око поноћи узет је на јуриш и Бијели Камен и тако је освојен цео Крстац. Несумњиво је било да је непријатељско десно крило било потучено. Тим је била решена и судбина Пожеге.

Успех овога дана био је необично значајан. Задали смо непријатељу тако снажан ударац, да се осетио потрес у свима његовим јединицама.

Епилої – Стојимо поред друма и посматрамо рањенике и заробљенике, који се крећу друмом за Чачак. Наши заробљеници пролазе поред хаубица и сваки скида капу говорећи: „Бог да живи наше хаубице, да њих не би – ми сви пропадосмо!“.

У поворци аустријских заробљеника настаје свађа и скоро да дође до туче. Кад смо дошли до њих, сазнадосмо у чему је ствар. У тој поворци било је Хрвата и Мађара. Хрвати су напали Мађаре: „Доста сте нас тукли и гњавили! Сад је дошло наше царство, мајку вам мађарску!“ И Хрвати почеше да туку Мађаре.

Друга поворка Личана и Далматинаца, Срба и Хрвата, иду друмом и певају. Њихова песма почиње овако: „Ао Швабо ћелави, тебе Перо превари“. Све поворке Срба и Хрвата, који су се већином сами предали или пребегли, ушле су у Чачак певајући.

Д.

РЕЗИМЕ

Непознати учесник и очевидац у првом лицу множине детаљно описује борбе око Овчарско-кабларске клисуре и тај лични доживљај, преточен у својеврсни извештај, потписан само једним словом (Д.), објављен је у *Великој Србији*, календару за 1915. годину. Овај извештај, с обзиром на годину издања, спада у *сташу и реику књићу*, представља још једно од драгоцених и ретких писаних сведочанстава о борбама српске војске током Првог светског рата. Анонимни учесник описује ток борбе и душевно стање српске војске пред саму борбу са Аустро-Угарима. Централна борба је почела 22. новембра 1914. у седам часова, и завршена је око три и по сата поподне. После борбе, рањеници и заробљеници крећу друмом за Чачак. Изузетно је занимљив увид у сукоб унутар аустроугарских заробљеника, тј. између Мађара и Хрвата. Имајући у виду да Драгачево непрестано привлачи истраживаче који на том простору откривају и валоризују локалну историју и културу, као и то да су непосредна историјска сведочанства о догађајима из овог времена врло ретка, приређивач сматра да су ови записи изузетно значајни за завичајну војну и друштвену историју.

MILICA BAKOVIĆ

senior librarian

Town Library "Vladislav Petković Dis" Čačak

DESCRIPTION OF THE 1914 WAR OPERATIONS IN THE OVČAR-KABLAR GORGE

SUMMARY

This first-hand account of military operation in the Ovčar-Kablar gorge at the end of 1914, written by an anonymous Serbian witness (signed only by the initial D.), testifies of the withdrawal of the Austro-Hungarian after they lost the mountain point of Bjeloševac to the Serbian army. Despite their numerical inferiority, Serbian soldiers had a moral advantage of defending their own land, and accordingly defeated the enemy after a fierce battle, lasting for the better part of 22nd November 1914. The Austro-Hungarian general Kanonicky fled the town of Požega in the wake of impending Serbian advance. The account also brings a valuable insight into the internal ethnic tensions within the k.u.k. ranks, namely the violent conflicts between adamant Hungarian officers and disloyal Croatian soldiers who attempted to desert to the Serbian side, later taking their vengeance against the Hungarians. This description, initially published in the 1915 almanac *Greater Serbia*, represents an invaluable contribution to the scarce historical material concerning the history of the Dragачево region during the First World War.

НИКОЛА БАКОВИЋ
архивист
Међуопштински историјски архив Чачак

ИЗАБРАНА ПРЕПИСКА ВОЈКА ЧВРКИЋА 1935-1939.

АПСТРАКТ: Овде приређена преписка чачанског функционера Југословенске Радикалне Заједнице Војка Чвркића током његове политичке делатности у Народној скупштини и влади Краљевине Југославије са његовим политичким пријатељима и земљацима осликава клијентелистичке односе у југословенској међуратној политици на локалном нивоу. Представници власти су користили своју политичку моћ како би учврстили позиције присталица владајуће странке и унитаристичке националне идеологије и да би неутралисали утицај опозиционих политичара и федералистичких снага.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Војко Чвркић, Југословенска Радикална Заједница, политичке партије, клијентелизам

УВОД

Војко Чвркић (1898-1942) је похађао основну школу у родним Рошцима и гимназију у Чачку, док је студије права завршио на Универзитету у Београду. Током студентских дана био је члан удружења *Словенски јуџи*. По дипломирању бавио се адвокатуром, а са братом Михаилом, пољопривредником по занимању, почетком 1930-их година постаје један од најистакнутијих припадника опозиције шестојануарском режиму у чачанском крају, по чему добијају живописан надимак „кабларски орлови“.¹ Упркос томе, браћа Чвркићи 1935. међу првима прелазе у новоосновану владајућу Југословенску Радикалну Заједницу² (наводно у замену за четрдесетогодишњу концесију над коришћењем Овчар Бање).³ У страначкој хијерархији Војко Чвркић брзо напредује, те је већ у јуну 1936. ушао у Главни одбор странке, а убрзо постаје и потпредседник Народне скупштине. Милан Стојадиновић га октобра 1937. поставља за министра пошта, телеграфа и телефона. У влади Драгише

1 Милош Тимотијевић, „Чачак у предвечерје Другог светског рата 1938-1941. Социјална, економска и политичка структура“, *Зборник радова Народни музеја XXIX* (1999): 166.

2 Драган Тешић, *Југословенска Радикална Заједница у Србији 1935-1939*, Београд: Институт за савремену историју, 1997, 43.

3 Dragoslav Smiljanić, *Sećanja na jednu diktaturu*, Beograd: Rad, 1960, 98-99.

Цветковића, Чвркић је министар без портфеља.⁴ Почетком 1942. био је хапшен од стране окупационих власти заједно са својим синовцем Гвозденом,⁵ а 9. децембра су га на Каблару убили четници команданта Предрага Раковића, наводно због Чвркићевих амбиција да преузме вођство над покретом од Драже Михаиловића.⁶

Кроз овде изабрану преписку партијског функционера (а потом и министра) Војка Чвркића с његовим земљацима и политичким пријатељима, могу се сагледати из микроисторијске перспективе неформални друштвени механизми тзв. „партијске државе“. „Клијенти“ су се стављали под заштиту локалних властодржаца („патрона“), а та заштита се првенствено огледала у добијању државне службе као најобезбеђенијег вида запослења. Притом су стручне квалификације играле секундарну улогу, док су лична пријатељства, земљачке везе, а поготово политичка припадност и истицање у страначком раду били важнији фактори. У таквим друштвеним односима градиле су се узајамне мреже међузависности, где су клијентово запослење, као и останак и напредовање у служби зависили од политичке верности и корисности својим патронима. С друге стране, патрони су морали водити рачуна о распрострањености своје мреже клијената, стабилности њихове подршке и агитације (обезбеђиване путем награда у виду запослења и унапређења), док су политички противници осујећивани у својим активностима тако што су њихове присталице бивале професионално маргинализоване. Стога није био редак случај да се службеници, чак и у крајње ванполитичким службама, попут поште или железнице, отпуштају након промене односа страначких снага на вишим нивоима.

На тај начин функционисање државне управе је, у потпуности, потпало под утицај политичарских међусобица, које су својим бурним променама спречавале конституисање стабилног државног механизма који би био независан од честих и насилних политичких промена у државним врху. С друге стране, у ситуацији где је политичка припадност и активност на локалном нивоу превасходно служила задовољавању уских личних интереса, а не спровођењу јасно оцртаних и међусобно конкурентних политичких програма, начелне идеолошке поделе међу партијама су губиле сваки смисао, свдећи политику на могућност „збрињавања“ сопствених послушних кадрова. Тиме је створен својеврсни зачарани круг међусобног преплитања државе и друштва, управе и политике, који су се међусобно потирили и спречавали свој независан развој и истинску идеолошку профилизацију у политици и покретачки потенцијал

4 Д. Тешић, *Југословенска Радикална Заједница*, 182, 391.

5 Међуопштински историјски Архив Чачак, Фонд Војка Чвркића, Писмо Војка Чвркића пријатељу Ранку.

6 Зорица Матијевић, „Недовршени дневник Војка Чвркића“, *Изворник*, Грађа Међуопштинског историјског архива 9 (1992): 151.

друштва.⁷ Иако наизглед баналне садржине, извори попут овде приређене преписке сведоче на најнепосреднији начин о политичком клијентелизму у српском друштву као друштвеном феномену дугог трајања.

Приређена документа припадају личном фонду Војка Чвркића, који је Архиву у Чачку предала Ранка Симовић 1960. Фонд се састоји из једне кутије списа, претежно преписке из периода Чвркићевог бављења политиком и ратних година, Чвркићевог незавршеног дневника, његове умрлице, као и послератне документације у вези с остваривањем права Војкове удовице Јелене на мужевљеву пензију. У претходним бројевима *Изворника*, Зорица Матијевић, Радован Маринковић и Милија Пантелић су приредили део Чвркићевог дневника, као и писмо његове жене Јелене четничком мајору Палошевићу (није део архивског фонда).⁸ Овом приликом приређена писма су репродукована у оригиналном облику, уз минималне правописне интервенције и тумачења приређивача. Личности поменуте у писмима, за које је било могуће наћи релевантне податке, идентификоване су у фуснотама.

*

Господину Војку П. Чвркићу Народном Посланику⁹
БЕОГРАД

Пре неколико дана сазнали смо да је из среског суда у Горњег Милановца премештен Г. Стојан Милетић Интанб. Протоколиста на службу у Срески суд у Струмицу, а из којих разлога то нам је непознато, ако је због некаквих кривица ми смо за то да се исте иследе по томе да се он изведе пред суд, да га народ осуди, по томе да се из службе ОТПУСТИ, а ми у то апсолутно не верујемо да је он овако шта могао да уради.

Господине посланиче овди је по среди трик, да се он премешти, а за то је плаћен један Хохштаплер од стране демократа да ово учини да бих на његово место довели неког од демократа, јер немају човека ко да им даје обавештења из суда шта се ради. А да је ово тачно они и сада нама у очи кажу. Како су они способни да ово изведу кад су и Радикали на влади и да то не може нико да спречи, а за Вас кажу да је то слабић према нашим, није њима стало до кривице Г. Стојанове већ само до премештаја, јер веле, да њега није било за општинске изборе они бих узели општину Сврачковачку у руке, а овако докле

---

7 Дубравка Стојановић, „Уље на води: Политика и друштво у модерној историји Србије“, у: Љубодраг Димић, Дубравка Стојановић и Мирослав Јовановић, *Србија 1804-2004. Три виђења или позов на дијалој*, Београд: Удружење за друштвену историју, 2009, 128-133.

8 Зорица Матијевић, *Дневник Војка Чвркића*, 151-158.; Милија Пантелић и Радован М. Маринковић, „Писмо Јелене Чвркић мајору Палошевићу“, *Изворник, Грађа Међуоштинској историјској архива 13* (1997): 110-117.

9 Писмо није датирано, али се налази међу писмима из 1935. године, а судећи по обраћању адресату, написано је након Чвркићевог избора за народног посланика на петомјакским изборима те године [прим. прим.].

је он овде тешко ћемо узети јер он има такву организацију-банду, а има велике родбинске везе у општини.

Све ово што се ради иде на уштрб ЈУГОСЛОВЕНСКЕ РАДИКАЛНЕ ЗАЈЕДНИЦЕ. Па Вас овим писмом извештавамо и молимо да по сваку цену Г. Стојан остане као службеник у Гор. Милановцу, јер је он за нас и околину неопходно потребан, јер његовим премештајем Ј:Р:З: губи у околним општинама, а ово стога што он има доста својих ратних другова, а у сврачковачкој општини изгубиће од својих гласача преко 100, па вас Г. Посланиче и овог пута молимо да г. Стојан остане на служби овде у Гор. Милановцу и даље у противном не учините ли ово (а ви имате моћи само ако хоћете ово да учините) Знајте да сте изгубили доста од својих гласача, а ми не одговарамо за ово већ ВИ, а ви доводите демократе овде

Ми опет понављамо да ако има какве кривице до Г. Стојана да се иследи изведе пред суд, казни а по томе и ОТПУСТИ.

Ово писмо покажите и Г. Министру Правде, јер није лепо да један резервни капетан који је водио Водове и чету у борби да се овако шиканира за љубав неког плаћеног Хохштаплера а ово се може и свакоме да деси, а ми Вас уверавамо да је ово све намештено од стране Демократа и неких РАЖАЛОВАНИХ СРБЕЗА ВРЕМЕ ОКУПАЦИЈЕ.

Промислите Видите, немо после да буде доцкан, а ВИ доводите два демократе овде а због чега?

ВАС МНОГО ЦЕНИ НАРОД ОПШТИНЕ СВРАЧКОВАЧКЕ

УЧТИВИ ВАШИ ГЛАСАЧИ,

[следе 72 потписа]

[руком дописан одговор Војка Чвркића]

Нагласити да обавести и остале потписнике и да их поздрави.

Известити Момира Ђирковића председ. Општ. Сврачковци да је судски инспектор утврдио многе неправилности у раду Милетића и да је наређена истрага, а он за то време мора да се премести и удаљи, те је апсолутно немогуће интервен[исати]. док се истрага не заврши.

*

28/II 935 год.

Срем. Митровица

Много поштовани Господине Војко,

Пре свега ја се зovem Радисав Нешовановић село Пухово Тијањска Драгачево.

Господ Воји бићу тако код вас слободан а и кратак. Ја се налазим овди на служби у Срем. Митровици на Заводу, као дневничар па пошто имам заслуге код Вашег пријатеља а мог сеље Милисав Тајсића¹⁰ те је се он ангажовао за

10 Милисав Тајсић (1874-1948), син народног трибуна Ранка Тајсића из Пухова. Народни посланик 1905. и у Уставотворној скупштини 1920. Учествовао на Светосавском конгресу у селу Ба 1944. (Горан Давидовић и Лела Павловић, *Историја Чачка. Хронологија од праисторије до 2000. године*, Чачак:

мени да ме одавде премести и долазијо је Бојо у Београд 8 и 9 овог месеца и он је лично због мени долазијо и направијо је молбу за мој премештај за Чачак него та се молба налази у Министарству правде.

Мени је Бојо писо из Београда и известијо је ме да је то све у реду и да ћу бити премештен скоро те сам баш данас сазно од неких чувара који су ишли у Министарство траже премештај за једног Рудничанина од близу Милановца иде у року за 4-5 дана за Чачак у суд. То му ради Жика Лазић па је још један од Шабца тражи за Шабац а они га нудили за Чачак он није хтео.

С тим бићу слободан да вас замолим да би ми изашли у сусрет да видите са том мојом молбом и да ургирате да би ја бијо премештен да не би ја писо Боју јер ја знам даће он опет Вас молити јер причо ми је. А они ће ви причати какав сам ја њин пријатељ бијо и патријота нарочито наше странке оне које је Милисав водијо и због тога сам дошо у службу. Моја је молба предата у одељење за казнене заводе сада да ли је предата општем делању то нисам извештен.

Стога вас најпокорније умољавам будите тако добри те видите да би се решила та молба док нису места заузета које ћу Вам вечито остати захвалан извините на оваквим изразима али сам приморан и имам слободу да вам се обратим остајем у нади

Учтив Радисав Нешовановић

Чув.каз завод

Дневничар

[дописано са друге стране документа]

И молићу Вас видите да не би ишла та молба овамо [на] решавање јер ћу бити кажњен пошто нисам је посло преко управе но је је Бојо правијо а овај управник опасан.

Остајем у нади ја вас врло добро познајем не знам да ли се ви мени сећате

*

КРАЉЕВИНА ЈУГОСЛАВИЈА
НАРОДНА СКУПШТИНА
КЛУБ
СКУПШТИНСКЕ ВЕЋИНЕ

Београд, 26-X-1935

Поштовани Господине Војко,

Пре свега желим Вам срећан успех у раду.

Молим Вас видите у Министарству социјалне политике да се исплати инвалидска потпора за коју је донето решење према забелешци коју имате, за Вукосављевића Драгољуба из Љубића званог „Цикавца“. Ово због тога, што би се ту имала једна врло лепа политичка каријера, баш због оног цвркавца

Вукосављевића, који је противу нас и који увек говори, како он то само може да сврши и нико други. Овај човек као што знате наш је човек, не само он већ и његова још три брата. Према овоме за ову ствар заузмите се, колико имате моћи.

Опростите ми што Вас за Страњака узнемиравам, али морам. Како можете видите да се он премести, ако то до сада није учињено, али не да остаје у Чачку, како то он говори, већ да иде негде даље, јер њему место овде није.

Иванка је код куће добро.

Искрено Вас поздравља и поштује
Ваш,

Радош Вујовић

*

25 XII 1935 г.

Г. Милановац

Цењени Г. Чвркићу,

Овде сам већ 10 дана - јавио се на дужност, а исту нисам примио, јер колега Др Душан Стефановић није премештен - по формацији нису предвиђена два места за средског лекара у срезу таковском - Ја Вас најлепше молим рашчистите ову ситуацију - Мислим, да Вам ипак није стало до демократског вршљања у овоме селу, а то ћете са Др Душаном и на даље имати - Или ће се спроводити политика коју Ви заступате или ће се ојачавати демократски утицај, у ком случају мени нема овде места и тада бих Вас ја молио за мој премештај одавде - Ако налазите, да ми по овоме треба одговорити, ја Вас молим за скоро обавештење шта мислите о овој ствари.

Надам се да ће те ту ствар лакше данас свршити са Г. Драгишом Цветковићем, него ли са Г. Комненовићем.¹¹ Др Душан је јуче отрчао у Београд ради те ствари.

Цени Вас и поздравља
Др Божидар С. Марковић
Срески санитет.референт

У Г. Милановцу

¹¹ Драгиша Цветковић (1893-1969), председник посланичког клуба Југословенске Радикалне Заједнице, министар социјалне политике и народног здравља у влади Милана Стојадиновића (1935-1939) и потоњи председник југословенске владе (1939-1941) (Радош Љушић и др., *Српске владе 1805-2005.*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 2005, 353-355.). Мирко Комненовић (1870-1941) је био истакнути бокелски привредник и политичар, министар социјалне политике и народног здравља до Стојадиновићевог разлаза са Главним одбором радикала, када га замењује Драгиша Цветковић (*нав. дело*, 348.).

*

Борач, 14. јануар
1936.

Драги Војко,

Сазнао сам да су неки сељаци на збору у Милановцу кад су долазили и тужили Обрада Раковића чув.држ.шума из Г. Црнуће како он није наш човек.

Он је мени брат од ујака а и браћа му и он одлични наши пријатељи и молим те недирај те човека он ће ти ваљати у своје време много.

Шта би са мојим синовцем Љубом Марковићем сврши му ту ствар ако знаш за нужду.

Честитам ти Нову годину и желим ти сваку срећу и напредак и да истрајеш у борби и будеш победиоц.

Срдачно те поздравља
Твој
Миодраг Ђ. Васић¹²

*

Г-дину Војку Чвркићу
Народном посланику
Београд.

Драги Војко доћи ће код вас један мој шураковић студент агрономије у Земуну да му изађете у сусрет да би могао примати дивиденду или код министарства унутрашњих дела или у Народној скупштини ово је потребно да свршите јер је као одличан ђак ако требају подаци он ти може одмах изводити. Јер његов отац у овој рђавој години изнемого те не може да издржи. Он као човек је одличан и добро се цени. Сад је кмет села Мрчајевца па према томе он ће нам доста важити прошлим гласањем обавезан је бијо наспрам Вуку његовом седнику. Он као мој шурак он је сигуран за будуће. Зато те ја молим да за овог мог сродника свршиш како знаш.

Са највећим поздравом
Војислав Видојевић
Из Катрге

21/I 1936 год.
Чачак

---

¹² Вероватно се не ради о Миодрагу Васићу, адвокату и председнику општинске управе од 1939. до 1941. (различито средње слово) [прим. прим.].

*

Вуковар 18-8-36

Здраво Војко,

Две већ године подносим молбу за премештај из Вуковара, где сам са службом већ четири године и по. Моја овогодишња молба налази се и данас у Министарству просвете, одељење за средњу наставу. Из истог разлога сам слободна да те најлепше замолим да одеш до нашег начелника г. Јаношевића¹³ и да ме већ једном преместе. На молби је наведен Београд или Земун, али ја сад тражим Крушевац или Чачак, само да побегнем одавде и да се спасем свега. Овде ми је очајно неиздрживо како у школи тако и ван ње. Надам се да ћеш ме разумети. Ако је за вајду - доста је. Ја желим првенствено близу куће - наш крај и пуну гимназију. Ти знаш такође да је мој отац од неког времена озбиљно оболео, па бих хтела да сам ближе кући. Знаш, уосталом, да су сва његова деца растурена сувише далеко па је право да се ја примакнем кући. А зашто уосталом да ми не помогнеш. Видиш добро да данас сваки помаже своје, па и ви отуда помозите својима растуренима којекуда. Ни пре четири године нисам дошла овамо по својој вољи већ по некој потреби. Због те потребе већ четири године сам трпела, а данас још више и ако је то била казна - доста је.

Немој ништа да се браниш и изговараш по овој ствари. Ти можеш, само ако хоћеш, да ми то учиниш. А буди сигуран да бих ја теби то или слично учинила да си на моме месту, а ја на твојем. Зато прочитај ово писмо до краја и иди одмах те то сврши. Ако Чачак не може, Крушевац може јер имају два празна места за наставника француског језика знам позитивно. Г. Јаношевић је и тако наш земљак и Србијанац и Ужичанин па зашто да ми то не учини исто као и ти. Имајте бар ви срца и уши кад ми други немају.

Тврдо верујем да ћеш ми то учинити и то одмах, и у том уверењу прими моју топлу захвалност и другарски поздрав
Брана Кнежевић

*

Уб, 21. X 1936.

Драги Војко,

Из новина прочитам да си изабран за п.претседника Нар. Скупштине. Честитам ти и желим ти још и већи успех, јер си ти заиста као народни човек с правом заслужио.

¹³ Могуће је да се ради о ужичком професору и радикалу Миленку Јаношевићу (Branislav Gligorijević, *Oživljavanje političke aktivnosti (1931-1935)*, доступно на <http://www.graduzice.org/userfiles/files/ozivljavanjepolitickeaktivnostiod1931do1935.pdf>, приступљено 27. новембра 2013.).

Чуо си вероватно да сам овде старешина суда. Ово место нити сам желео нити тражио. Осећам се кратко речено - кажњеним. Као дугогодишњи судија са 14 год.суд.службе са IV групом нисам ни у ком погледу заслужио да будем овако запостављен. Али морам трпети. Научио сам да будем стрпљив...

Како си иначе? Има ли штогод за наш зак.о судијама?

Тебе и твоје много поздравља

Твој поштовалац

Милорад Самарцић

*

Београд, 6. септ. 1937 г.

Господине Министре!

Унапред Вам честитам на добивеном Министарском положају желећи Вам успех у будућем раду.

Народ целога среза весео је, како Ваши политич.пријатељи, тако и пол. противници, јер смо уверени; да сви крајеви из чијег је места Министар добивају сва задовољства а ми у срезу љубићком били смо као и пасторчад.

Господине Министре!

Ја Вас поново умољавам да учините што до Вас стоји за онога Максимовића Милоша из Ракове а сада на осуди у Нишу његов услов послат је у Министарство правде 2.ов.месеца, а Ви сте ми то обећали даћете учинити још пре 4 месеца када смо се састајали у Чачку.

С поштовањем,
Милош Марковић
Из Ракове

*

Драги Војко,

Молим те молба постоји Милије Милића из Велереча, срез таковски, у техничком одељењу у Крагујевцу за путара а то је наш добар пријатељ, а јуче сам извештен у Милановцу, да Милета Продановић¹⁴ ради за једног опозиционара из Невада.

---

14 Вероватно се ради о Милети М. Продановићу (1883-1945), председнику општине Прањани и члану Главног одбора Демократске странке. Као истакнути демократа, Продановић је једно време био и бански већник у Новом Саду. Током Другог Светског рата провео био је месец дана заточен у логору Бањица, да би након тога на Светосавском конгресу у селу Ба јануара 1944. био изабран у Национални комитет. Током повлачења с остацима равноргорске војске 1945. године, убијен је од стране партизана. Иза себе је оставио врло вредно и постхумно објављено сведочанство о свом војевању на Солунском фронту (видети Милета М. Продановић, *Рајни дневник 1914-1918.*, Горњи Милановац: Дечје Новине, Скупштина општине Горњи Милановац, 1994).

Него те молим разговарај телефоном са Бошком Рајићем, да би се овај наш човек поставио, да неби они то провукли, јер овај опозиционар се хвали да му је сигурно и сваког часа очекује постављење.

Извини што ти досађујем знам да си у великом послу, али ипак наши људи требаће нам.

Много те поздравља
Момир Бировић

20-X-1937 год.

*

Beograd, 22. oktobra 1937

Gospodin
Vojko ČVRKIĆ,
Ministar pošta, telegrafa i telefona
Beograd.

Gospodine Ministre,
Najlepše Vas molim, da izvolite premestiti VASA TOMIĆA, upravnika pošte u Šavniku, a na njegovo mesto da postavite za upravnika iste pošte NOVICU DURUTOVIĆA, činovnika pošte u Stonu.

Durutović je rođen u mom srezu, moj je zemljak, dobar prijatelj pa bih želeo da on bude upravnik pošte, jer bi mi time mnogo pomogao u političkom pogledu, jer je naš agilan pristalica, dok g. Tomić nije član Jugoslovenske radikalne zajednice. Slobodan sam napomenuti, da je ovo tražila i Sreska i Mesna organizacija J.R.Z.iz moga sreza.

Nadam se, Gospodine ministre, da ćete mi to uraditi, a istovremeno Vas molim da izvolite primiti i ovom prilikom uverenje o mom osobitom poštovanju.

Danilo Radoičić¹⁵
Narodni poslanik

Сагласан Чвркић

¹⁵ Вероватно је у питању Данило В. Радоичић, учесник Подгоричке скупштине 1918. године, и потом дугогодишњи посланик у Народној скупштини, родом из пивског краја у Црној Гори. Радојичић је убијен од стране партизана почетком Другог Светског рата (Божидар Тадић, *Смријечно у вихору Другог Свјетског рата*, доступно на http://www.montenegrina.net/pages/pages1/istorija/cg_u_2_svj_ratu/smrijecno_u_vihoru_drugog_svjetskog_rata.htm (приступљено 27. новембра 2013.).

*

Брђани, 3-ХИИ-1937 год.

Драги Војко,

Извини што ти мало досађујем, али кад се мора, јер то изискују и политичке и породичне потребе.

Дакле ствар је у овоме: Живко Марковић, десетар пруге у Брђанима, човек са осморо деце, од којих су двоје у гимназији, а двоје у основној школи, премештен је у Накучане, где нема ни основне школе.

Молим те јави у Сарајево код г. Стојадиновића, заменика грађ.одељења да се овај премештај анулира. Немој дозволити молим те да нам доводе кога они хоће. Овај досадањи Марковић је наш човек и сви радници код њега у десетини су све искључиво наши људи и они захтевају да он и даље остане у Брђанима.

Молим те све уради да Живко Марковић десетар пруге и даље остане у Брђанима.

Унапред ти захваљујем у име 15 радника наших људи на учињеној одбрани.

Поздрав Твој увек
[нечитак потпис], учитељ

*

Месна организација
Југослов. Радикалне Заједнице
Бр.: Службено
7-ХИИ-1937 год.
Брђани

Господину
Војку П. Чвркићу, министру пошта, телег.и телеф.

Београд

Господине Министре,

Месној организацији у Брђанима част је доставити Вам следеће:

У селу Брђанима је са службом Живко Марковић, десетар пруге, човек са осморо деце, од којих двоје школује у Чачку а двоје у Брђанима.

Он је пре неколико дана без икаквог разлога премештен у Накучане. Десетар Марковић има у својој десетини 15 радника све наших политичких пријатеља, који увек са нама гласају. Ови радници категорички захтевају да се премештај Марковића анулира, тим пре што на место Марковића треба да дође човек без деце а који у исто време није подесан за наше место.

Како сте Ви приликом доласка у Брђане изјавили да ћете искључиво излазити у сусрет месним организацијама, то Вам се ето обраћамо, и молимо

Вас да нам се изађе у сусрет овоме Марковићу и да се исти и даље остави у Брђанима.

Напомињемо и молимо да у будуће ниједном лицу из ове општине не излазите у сусрет док предходно нема писмену препоруку од ове организације, јер ће се само на тај начин правилно политички радити.

Пријатељи Вас поздрављају Ваши:

Секретар,
[тешко читљив потпис, Влад. Пашић или Пантић]
Председ. месне организације
Милутин Бродовић
П. председник м. организације
Милутин П. Божовић

*

Чачак, 25/октомбра 1937 год.

Господ.

Војко П. Чвркић

Министар пошта телеграфа и телефона¹⁶

Београд

Драги и поштовани господ. Војко пре свега имам ви јавити следеће када сте долазили о прослави односно, када сте наименовани за г. министра, овдашњи трговац, Глишо Матовић¹⁷ је протествовао што није Лика¹⁸ посто министар грађевина, и никако нису требали овако урадити јавно је протествовао и предложио да у чачку подвоји ј.р.з. и још неке разне неистине.

2. пекључе је из београда допутовали и одсели код краља из удружене опозиције, Г. Грол и Иконић.¹⁹ Њима су овдашњи трговци и други дали вечеру

16 Наредна преписка у вези с преносом дозволе за продају дувана у дућану Милутина Марјановића осликава испреплетаност економских интереса, политичких интрига и патриотског дискурса у контексту локалне политике у малим местима.

17 Познати чачански трговац Глигорије Р. Матовић (1898-1995) (МИАЧ, Окружни суд Чачак, к. 8, КЖ 176).

18 Светолик Лика Станковић (1885-1978), власник чачанске пиваре и истакнути политичар. Испрва члан Демократске странке, током диктатуре прелази у Југословенску Националну Странку, а 1935. као лични пријатељ Милана Стојадиновића оснива паралелни одбор ЈРЗ у Чачку. Након Стојадиновићевог пада 1939. Војко Чвркић га истискује са локалне политичке сцене (Милош Тимотијевић, „Чачак у предвечерје Другог светског рата“, 167).

19 Милан Грол (1876-1952), драматург и председник Демократске странке, током Другог светског рата био члан краљевске владе у изгелштву, а 1945. улази у прву владу Демократске Федеративне Југославије (Сима Ђирковић, *Ко је ко у Негићевој Србији 1941-1944*, Београд: Просвета, 2009, 137). Драгомир Иконић (1883-1957), поред педагошког рада, у овом периоду је био један од вођа Републиканске странке, да би 1939. постао министар у влади Драгише Цветковића (Марија Орбовић,

код Русије,²⁰ и држали неке говоре,. да су донели поздрав из Београда и да је Анта Радојевић²¹ поздравио јако је жалио што је бијо спречен,. и веле даје Русија дупке била посећена,. и т.д. за сада оволико.

Драги господ. Војко имам част замолити вас за једну молбу а тоје ја сам преселио моју радњу преко пута хотел краљ, и ту ми је потребна дозвола дувана за продају. Ја сам направио молбу на монополски инспекторат Сарајево молба је заведена под број 4323. у молби тражио сам пренос моје дозволе коју сам имао малопродају дувана у улици к[раља]. м[илана] 82 а пренео сам у исту улицу краља милана број 29. па вас молим да бисте написали једну интервенцију, на предњу адресу, тај једно писмо, које бисте мене упутили а ја би послао у сарајево, то вас молим пошто ми је битно за мене, и моју егзистенцију, у овим часовима тешке, кризе у послу и када би имао дуван, прилично би кризу подносио, и егзистенција би била сигурнија

У нади да ћу од вас добити задовољавајући одговор што пре остајем с одличним поздравом Ваш

Милутин Ј. Марјановић

*

Каб.бр. 198/М

Београд, 8 новембра 1937 год.

Господин Ђорђе Рашић,
Генерални директор
Управе државних монопола
Београд

Господине Генерални Директоре,
Милутин Марјановић, трговац из Чачка, поднео је преставку Монополском инспекторату у Сарајеву у којој је молио да му се дозволи мало-продаја дувана у улици Краља Милана бр. 29, пошто досадања дозвола за малопродају дувана гласи на улицу Краља Милана бр. 82 из које се пре извесног времена иселио. Изволите Господине Генерални Директоре, и овом приликом примити уверење о мом поштовању.

Министар пошта, телеграфа и телефона.

„Веселин Миликић у сећањима савременика“, *Зборник радова Народног музеја XXXVII* (2007): 74).

20 Кафана која се налазила на почетку данашњег Градског шеталишта [прим. прим.].

21 Анто Радојевић (1884-1982) стари радикалски првак из чачанског краја, и присталица Главног одбора радикала која се сукобила са Стојадиновићевом ЈРЗ (Милош Тимотијевић, „Чачак у предвечерје Другог светског рата“, 168).

*

Управи државних монопола

БЕОГРАД

Жалба Марјановић Милутина, трг.из Чачка, противу одлуке инспектората држав.монопола у Сарајеву, од 30-X-1937 год. бр 6242, са којом је одбачена његова молба за пренос мало продаје дуванских прерађевина и цигарпапира у други локал.

Ова одлука инспектората неправилна је са ових разлога:

Као што се из акта види моја је молба одбачена једино стога, што се сматра да у Чачку има превелики број малопродаја дувана (чл. 13 тач.2 под б)

Овај разлог не може бити оправдан а ево по чему:

Моја малопродаја иначе је у Чачку, и са тиме што би се дозволио пренос у други локал, број малопродаја у Чачку ништа се не би повећао, већ остаје исти као и раније, те према овоме разлог са којег је моја молба одбијена просто не постоји.

Поред овога молби мојој требало је удовољити још и стога што би то свакако било у државном интересу. Са тиме што би у једној улици Чачка, била више једна малопродаја дувана, државним интересима ни најмање не би се наносила ма каква штета. Ово би донекле могло бити штетно само по интересе лично малопродаваца у дотичној улици, што не би требало да служи као разлог, за одбачај моје молбе. Ово тим пре што сам ја, слободно могу рећи много више поднео жртава за величину и славу наше отаџбине него поједини продавци у односној улици, па сматрам да и са овог ралога неби било правично када се и мени не би дозволило да у својој рођеној земљи, за коју сам толике жртве поднео, уживам благодети као и остали грађани, наравно у законским границама.

Са ових разлога ја молим управу државних монопола да напред ожалбену одлуку инспектората као неправилну поништи и нареди да се друга на основу постојећег правилника донесе, са којом ће према мом тражењу дозволити пренос моје малопродаје у други локал.

Таксу плаћам.

У Чачку 10 новембра 1937 год.

Учтив,
Милутин Марјановић

*

Чачак, 17/новембра 1937 год.

ГОСПОД: ВОЈКО п. ЧВРКИЋ

Министар пошта и Телеграфа
БЕОГРАД

Поштовани Војко Вама сам писао да сам се преселио из дућана оног Аца Станковића са ћошка и преселио, у дућан преко пута хотела Српски Краљ²² у дућан поч. Ђорђе Мићовића дуванску дозволу сам пренео и таблицу укуцао о том сам известио монополски инспекторат у Сарајеву поднео молбу, сарајевски инспекторат одлуком својом под бр. 6242 т од 30 октобра моју преносну молбу поништио, и нагласио да имам право се жалити управи државних монопола, преко сарајевског инспектората, у сарајеву.

Ја сам код твог писара написао жалбу и предао сарајевском инспекторату 10 Новембра, за управу државних монопола у београд.

Пошто сам таблицу пришио на зид и дуван почео продавати то вас најучтивije молим да би ми учинили услугу и отишли у управу монопола те дејствовали код управе да ми се поништи она одлука сарајевског инспектората и да им се нареди да ми се дозволи преносно право продаје дувана како не бих остао на цедилу, и да ми се не би смејали противници режима како ја имам добре протекције из Београда, и нисам мога добити дозволу дувана, а Добривоје Ајдачић је исто тако добио право преко његових демократа и Глиша Матовића а преко Лике Станковића.

Ја имам веровање да ћете ми мојој скромној жељи изаћи у сусрет. Ја верујем да се сада моја молба налази у управи монопола, па вас још једном молим да би ми изашли у сусрет, и отишли у управу монопола,

Шаљем вам једну копију решења и препис молбе односно жалбе за управу монопола, и решење сарајевског инспектората из сарајева.

Млого те поздравља наш земљак и
Политички једномишљеник
Милутин Марјановић

---

22 На месту некадашње кафане *Таково* [прим. прир.].

*

Београд, 24 новембра 1937 год.

Господин
Милутин Марјановић
Трговац
Чачак

Драги Милутине,
У вези твога писма од 17 новембра т.г. обавештавам те да сам генералном директору Управе државних монопола писао писмо у коме сам захтевао да се одлука Инспектората у Сарајеву одбаци као неправилна и да ти се дозволи пренос твоје мало-продаје дувана у други локал.

Поздрав,

*

Каб.бр. 198/М

Београд, 24 новембра 1937 год.

Господин Ђорђе Рашић,
Генерални директор
Управе државних монопола
Београд

Господине Генерални директоре, Милутин Марјановић, трговац из Чачка, поднео је жалбу Управи државних монопола против одлуке Инспектората државног монопола у Сарајеву бр. 6242 од 30 октобра тек.год.са којом је одбачена његова молба за пренос мало-продаје дуванских прерађевина и цигар-папира у други локал.

Молим Вас да одлуку Инспектората из Сарајева као неправилну поништите и наредите да се на основу постојећег правилника донесе друга одлука којом ће се дозволити пренос мало-продаје дувана у други локал.

Изволите, Господине Генерални Директоре, и овом приликом примити уверење о мом поштовању.

Министар пошта, телеграфа и телефона.

*

Београд, 3 децембар 1937

ГОСПОДИНЕ МИНИСТРЕ

У вези Вашег цењеног писма од 24-ХI-т.г.поводом молбе за одобрење преноса дозволе за малопродају Милутина Марјановића из Чачка, част ми је известити Вас, да је данас под М.Бр.32921/IV донета решење да му се пренос дозволе одобри.

Изволите, Господине Министре, и овом приликом примити уверење о мом поштовању.

Генерални директор
Управе државних монопола

*

Каб.бр. 198/М

Београд, 8 децембра 1937 год.

Господин
Милутин Марјановић,
Трговац
Чачак

Драги Милутине,

У низу мојих интервенција учињених код Генерално[г] директора Управе државних монопола поводом преноса дозволе за малопродају дувана, обавештавам те да сам од г. Рашића примио писмо следеће садржине:

„У вези Вашег цењеног писма од 24-ХI-т.г.поводом молбе за одобрење преноса дозволе за малопродају Милутина Марјановића из Чачка, част ми је известити Вас, да је данас под М.Бр.32921/IV донета решење да му се пренос дозволе одобри.“

Тебе и све твоје срдечно поздравља

Твој,

*

Сарајево, 11. августа 1936.

Драги Војко,²³

Пошто смо стари још са Универзитета другови, и ако си Ти нешто млађи по школи, а поготову другови из наших омладинских дана у Словенском Југу,²⁴ то те ословљавам као друга, и пошто лично ценим Твоју активност и интелигенцију у политици, реших се да Ти пошаљем ове моје дописе о приликама у Јужној Србији и Босни, које сам послао Господину Стојадиновићу,²⁵ на његов захтев, да би се упознао са приликама у овим крајевима.

Деломично, у колико се тиче Спахо-Бехмен²⁶ утицаја у Санџаку и Ј. Србији, и постављења за Директора Вакуфа у Скопљу, односно сада његовог заменика - н а и б а, моји предлози у овим написима су усвојени. Можда би се и иначе ово и без мојих написа - извештаја било усвојило, али ја претпостављам да се је то с обзиром на само тражење ових извештаја од стране г. Стојадиновића, то овог пута мојим утицајем овако решило. На жалост у колико се тиче даљих савета и пропозиција, ништа се даље није учинило, ни у корист Државе, ни у корист српских интереса, у Ј. Србији, већ је напротив, измена закона о Исламској верској заједници, Устава и Правилника, отишла толико далеко, да смо ми и правно и политички потпуно капитулирали. У колико се тиче прилика у Босни, ствари стоје не може бити горе.

Поводом ових ствари, рачунао сам да ћу имати прилике да с тобом говорим у Београду, пре месец и по дана када смо се случајно срели на Теразијама, али некако до тог састанка не дође, вероватно због тога што си Ти тих дана био више заузет.

Један велика је несрећа код нас, у послератном, и садашњем времену, што људи не трпе истину, и ако је она у најбољем интересу државном, националном и партијском изречена, ако случајно она не конвенира, оном који би требао и морао као државник да је чује, да је сазна и да се њом окористи. Напротив, ако се истина каже онако како она треба од пријатеља да се каже, онда Те и

23 Следеће писмо осликава другачију тематику. На основу нечитког потписа тешко је дефинитивно утврдити ко га је послао Војку Чвркићу, али претпостављамо да је у питању адвокат и народни посланик ЈРЗ Илија М. Станковић. Кроз садржину писма могу се сагледати етничке тензије међу чланством ЈРЗ и унутар државне бирократије у времену када пројекат интегралног југословенства доживљава суноврат.

24 Универзитетски омладински клуб *Словенски југ* је било удружење студената Београдског универзитета које се почетком 20. века залагало за општејугословенску културну акцију. Председник удружења је био професор кривичног права Божидар Марковић. Удружење је у периоду 1903-1912. издавало и истоимени часопис (Milan Stojadinović, *Ni rat ni pakt. Jugoslavija između dva rata*, Rijeka: Otočar Keršovani, 1970, 22; Mira Radojević, „Један српски научник у југословенској политици. Боžидар Марковић 1874-1946.“, у: *Dijalog povjesničara - istoričara* 4, прир. Hans-Georg Fleck i Igor Graovac, Zagreb: Zaklada Friedrich Naumann, 2001, 284-285, доступно на <https://cpi.hr/download/links/hr/7028.pdf> (pristupljeno 26. novembra 2013.)).

25 Милан Стојадиновић (1888-1961), председник југословенске владе и вођа Југословенске Радикалне Заједнице [прим.прир.].

26 Мехмед Спахо (1883-1939), лидер Југословенске Муслиманске Организације која је окупљала већину муслиманског живља у Босни и Херцеговини. Шефикија Бехмен (1892-1974), близак Спахов сарадник и оснивач Југословенске Муслиманске Организације [прим.прир.].

тај пријатељ сматра својим непријатељем! Ето то је канда судбина била и ових мојих написа, који су апсолутно тачни у сваком погледу, али који се слабирим паметима и политичким шпекулантима не свиђају. Отуда услед непознавања ствари, прилике су у Босни очајне, по Србе. Никада ми горе нисмо стојали, па ни за време аустроугарских режима у овим крајевима него што сада стојимо, и код нас се једнако иде све даље и даље, горе и горе. Требамо ли да затворимо очи пред овим стварима, и да их прогледамо?! Пријатељи то не смију учинити, а непријатељи ће ове прилике оглашаваати идеалним!

Молим Те проучи ове ствари само за Тебе, а ја сам исте као што ћеш из ових написа, и из гореизложенога у своје време и усмено и писмено изложио Господину Стојадиновићу, који је чак мени и обећао имати их у виду и скрупулозно чувати српске интересе, али на жалост ствари се развијају другим правцем. Споразум у Босни са Спахом није имао за циљ предавање Босне Спаху и негирање постојања Српства, већ напротив, њим се хтело постићи споразумевање и хармонизирање односа Срба православних са муслиманима (Било да су он[и] Срби или Хрвати или Турци, како то себе они називају у маси). Ја сам био дужан и као радикал, а на прво место као Србин, да ствари изложим онакве какве су оне, без увијања, да би отворио очи позваним државницима, да се освесте и да увиде, да ствари морају другим очима прогледати, и настојати, да се српски утицај ојача. Најнесрећнија комбинација је била са Др. Калуђеровићем, који зна да нам ништа овде не значи, па се потпуно прислонио уз Спаха и вуче његова кола. Зар ћемо дозволити, да десетине хиљада вешала овдашњих Срба, све жртве његове кроз столећа, жртве целог српског народа, па и последњих мил[и]он и више жртава, буду узалудни, да Босну предамо на милост и немилост туђину, несрбину, који се подвлачи лажно под неко ефемерно југословенство, само да би Србе обмануо и тим путем им наметну своју власт. Отуда следује, да ми немамо у Босни апсолутно никога, и што је најгоре, сутра, да не дај Боже буде какав плебисцит, ми би Срби били потучени на свим линијама, јер би се сви муслимани, сви Хрвати, Јевреји, па и један део Срба гласао противу Србије! Смемо ли то дозволити?!

У судству имамо свега 10-15, а највише можда до 20% српског чиновништва, тако да судови не само да нису изменили карактер аустријског судства према нама Србима већ су исти и појачали. Нема парнице коју ће Србин добити, ако је у питању противник несрбин; нема кривице испод које се неће несрбин извући, код оvd. судова. Ја сам страховито изненађен и констерниран овим чињеницама и у њих нисам веровао, док се нисам о томе уверио.

Читам сада да ће аутоматски ступити на снагу уставни пропис о сталности судија. То је и добро, али смемо ли ово стање легализовати, сме[м]о ли бити саучесници оваквог судства и противсрпског чиновништва? Наравно да је ту крив и Сршкић и пок. Андрић, и такозване Босанске Владе (!), али ово стање се у току још ове године двоструко погоршало. Треба погледати у Минист[ар]ству Правде, које све постављен у току ове године и нешто више дана од доласка Спахова, па тек онда видети сву трагедију српску. Ради карактеристике, овде је било 15-20 судија млађих из Србије, већином интелегентних, а свакојако

интелигентнијих од овдашњих, и скоро сви из реда морали су бежати из овдашњих судова и тражити, те су и добили премештаје, натраг у Србију, јер их овде сматрају куферашима! Ја сам човек слободне професије, лично ни у ком погледу не уступам ни као човек ни као правник ни најбољем овдашњем адвокату, сматран сам, и поред моје личне широкогрудости (нажалост овде тек почињем да будем изразити националиста), уљезом, Србијанцем, који је ни мање ни више обичан куфераш по њиховим појмовима. О овоме сам говорио г. Цветковићу, и молио га да пре неко сталност ступи на снагу, премести све Јевреје, бар половину Хрвата у српске крајеве - у Србију, а да најмање стотинак судија у свим судовима овде пошаље чистих Срба у Босну, што би требало учинити и у Војводини, ако хоћемо толико да поправимо досадашњи положај не само Срба, већ путем њих и саме државе.

Пошто Ти имаш изгледа ми утицаја на г. Цветковића, а пошто ствари добро проучиш, учинићеш услугу свим Србима, а највише самој Држави, а то нам је циљ надам се свима, [остатак пасуса дописан руком] ако у овом погледу што будеш могао учинити.

Ја и поред личне симпатије за г. Стојадиновића, овде у Босни, не могу с обзиром на овакву његову политику у Босни, ништа за њега ни за странку учињети. Ја сам све што до мене стоји учинио са своје стране да ствари исправим, па сам благовремено све подузимао, и самном се и г. Стојадиновић у томе сложио али на жалост, ми смо Срби научили од Византинаца и Турака само рђаве особине, да задату реч не морамо испуњавати, него после обећања, као да ништа није ни било. Конвенирају нам само шпекуланти и штребери, који прев[р]ћу партије као други чарапе. У Босни је нерасположење у највећој мери, и Срби су изгубљени за партију Ј.Р.З. која је овде у ствари само Ј.М.О. - тј, Спахова Муслиманска Организација, која у Босни броји од укупног броја становништва само 15-18%.

Услед овако тешких за нас Србе прилика, па и за мене као адвоката, ја сам намеран напустити Сарајево. Да бих ипак послужио и Држави и политици националне ствари, гов[о]рио сам са г. Цветковићем. Он ми је обећао једно јавнобележничко место у Војводини, на место једног Мађара, мађ. јавног бележника, у место Н. Кнежевац, на самој мађ. граници, одакле је министар С. Станковић,²⁷ потајни вођа Војвођ. фронта.²⁸ Овог Мађара су тражиле и војне власти да се смени у држ.интересу са саме границе, а поводом овог случаја, и да би акцију Станковићеву парирао, тражио је и Света Пауновић, од

27 Светозар Станковић, министар пољопривреде и вода у влади Милана Стојадиновића (Р. Љушић и др., *Српске владе 1805-2005.*, 348-351).

28 Војвођански фронт је политички покрет основан након петомајских избора 1935. од стране интелектуалаца блиских Српској Демократској Странци и радикалској фракцији која је подржавала аутономију Војводине. Припадници Фронта су покушавали да поред „хрватског“ питања (уређења положаја хрватских земаља унутар Југославије) реше и питање територијалне аутономије Барање, Бачке, Баната и Срема путем федерализације државе. Покрет није успео да привуче знатнију подршку како међу Србима и Хрватима, тако ни међу несловенским становништвом Војводине, које се и даље на изборима махом одређивало за владајућу ЈРЗ (Момчило Суботић, „Аутономија Војводине - историјски и савремени контекст, други део“, *Политичка ревија* 8, бр. 3 (2009): 117-119.

Цветковића, да мене на то место постави, што је он обећао и учинити, али реч није одржао! Тако данас у Војводини стотинак мађарона, Мађара, Румуна, па има и Словенаца, заузима та политичка места, без икакве користи по државу, већ напросто својим анационалним радом само државу штете и припремају долазак Мађарима. За мене је тобож решење написано, али га ето г. Цветковић не потписује, ваљда му ја нисам од оних, који чине обећања и који шпекулишу и са партијом и са политиком и са самом нацијом.

Све горње сам Ти изложио, па те молим да ствар ако и у колико стоји до Твога утицаја поправиш јер си најзад то и дужан учинити, пошто највећи обзире које морамо имати то су обзире и дужности према нама Србима, а тим и самој Држави, јер се не треба варати, већ једном треба да то знамо, Држава једино на нама Србима почива, то никад не смемо заборавити.

По прочитању ових ствари, молим Те поврати ми их јер су копије, као што и сам видиш, ако пак има каква утицаја на Драгишу, реци му да решење за мене [остатак текста дописан руком] потпише. Радовао бих се ако би ми Твоје мишљење о свим овим стварима могао изложити. Пријатељски Те поздравља [Илија М., презиме нечитко, вероватно Станковић]

РЕЗИМЕ

Овде приређена преписка Војка Чвркића одсликава из микроисторијске перспективе карактер међуратне југословенске политике. Лична преписка као историјски извор нуди могућност сагледавања често невидљивих аспеката и перцепција друштвених процеса, а у овом случају и реконструисање динамике друштвених односа и њено рефлектовање на локалну политичку сцену. Ова писма су значајна не само због важности политичког положаја који је Војко Чвркић заузимао, већ и зато што је у српској историографији ова врста грађе још увек недовољно коришћена (махом и због реткости овог типа грађе). Анализа садржаја самих писама открива структурну преокупацију владајуће Југословенске Радикалне Заједнице, која је, као дворска странка, тежила контроли свих друштвених сфера, практично „глајхшалтујући“ бирократски апарат, који је уместо као независни слој стручњака функционисао као скупина зависних партијаца. Истовремено, сами „намештеници“ нису проблематизовали клијентелистичко схватање државне службе, већ су га својим пасивним прихватањем додатно учврстили и интернализovali у српској политичкој култури. Као појава дугог трајања, која хронолошки далеко надилази период владавине ЈРЗ, овакав систем додатно објашњава релативно безболно ликвидирање парламентаризма и вишедеценијско одржавање једнопартијског ауторитаризма након Другог Светског рата. С друге стране, ова преписка открива и свесно коришћење патриотског дискурса ради задовољења личних политичких и материјалних интереса (попут дозволе за продају дувана), где личне заслуге током Првог Светског рата постају неприкосновено средство легитимизације заобилажења правних норми и институционалних канала. Последње писмо је посебно занимљиво, јер открива

интернализацију политичких суревњивости у раван етничке заступљености и наводне угрожености одређених националних група. У писму се имплицира непријатељство локалне средине према новопридошлим државним чиновницима („куферашима“), као и растуће сумње дела српских политичара у лојалност других конститутивних народа („племена троименог народа“) према заједничкој држави. С друге стране, политички заступници мањинских народа покушавали су да се одупру асимилирајућим и централистичким тенденцијама српске политичке елите. На крају, главна вредност ове преписке јесте у томе што горенаведени детаљи бацају ново светло на међуратно српско друштво, али и бројне његове особине које опстају до данас, пре свега у домену идеолошки обезличене политичке културе и међусобно паралишуће испреплетаности друштва и државе.

Nikola BAKOVIĆ
archivist
Regional Historical Archives, Čačak

SELECTED CORRESPONDENCE OF VOJKO ČVRKIĆ 1935-1939

SUMMARY

Hereby edited correspondence of Vojko Čvrkić (prominent member of the Yugoslav Radical Community from Čačak and interwar vice-president of the Yugoslav National Assembly and Minister of Posts in the period 1937-1939) with his political supporters and fellow locals depicts a clientelist relationship between political “patron” power-holders and “client” agitators on the local level of the Yugoslav interwar political scene. The government officials used their political influence to strengthen positions of the supporters of the ruling party and unitary national ideology, as well as to neutralise the pressure of the opposition and federalist political forces. On the other hand, the patrons’ social and political power-capital depended on their ability to appease the clients’ material and professional needs by inserting them into the state bureaucracy. Such system created an entwined relationship between the society and the state, which were mutually hindering each other’s independent development. On another hand, this correspondence also depicts the use of a patriotic discourse, in which the alleged merits from the First World War served as a legitimisation tool for circumventing institutional mechanisms, in order to satisfy various personal interests. One letter also reveals a deep mistrust between the Yugoslav nationalities’ political elites, whose ethnicisation of political conflicts led to the demise of the integral Yugoslav project and parliamentary system. Overall, this correspondencesheds new light on our understanding of the interwar Serbian society. This especially applies to certain long-term historical processes lingering till today, namely, the lack of ideological differentiation in politics and the mutually hampering independence of the state and the society.

КОВИЉКА ЛЕТИЋ
професор историје
Београд

ЗАПИСНИЦИ ШКОЛСКОГ ОДБОРА ОСНОВНЕ ШКОЛЕ У ЗЕОКАМА

АПСТРАКТ: Основна школа у Зеокама почела је са радом 1932. Школски одбор школе редовно је одржавао своје седнице све до 1945. На тавану школске зграде пронађени су записници школског одбора (1939-1944) који у том времену осветљавају рад ове школе и њених учитеља.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Основна школа у Зеокама, записници месног школског одбора, управитељ школе, председник и чланови школског одбора, предлог буџета школе, добровољни прилози, прослава Светог Саве.

Школска општина у Зеокама образована је одлуком Окружног школског одбора, 8. јула 1924, када је одређена и комисија за избор земљишта за градњу школске зграде. Следеће године, половином маја, министар грађевина је доставио препис решења о одобрењу пројекта за изградњу школе у Зеокама, а након недељу дана и министар просвете је одобрио да месни школски одбор приступи подизању школске зграде у својој режији. Међутим, четири пуне године прикупљана су новчана средства и школска зграда саграђена је тек 1929. Основна школа у Зеокама је са радом почела 6. јуна 1932, са два одељења. До 1945. учитељевали су: Душан Тодоровић (1932 – 1936) и Наталија Тодоровић (1932 – 1935), Бошко Терзић (1936 – 1941) и Олга Терзић (1936 – 1945) и Ратко Властељица (1940 – 1941).

Поред свих тешкоћа и сметњи Основна школа у Зеокама је радила и за време рата (1941 – 1945). У записнику са седнице школског одбора одржане 2. децембра 1941. констатовано је да је 30. новембра 1941. група наоружаних људи (партизана) насилно запосела све школске просторије и учитељски стан и 1. децембра исте године дошло је до оружаног сукоба између њих и српске добровољачке војске. Том приликом је оштећена школска зграда у којој се налазила архива.

Школски одбор у Зеокама редовно је одржавао своје седнице све до 1945. На тавану школске зграде у Зеокама пронађени су записници школског одбора одржавани у времену од 1939. до 1944.

Школа у Зеокама престала је са радом школске 1999/2000.

Записник

Месног школског одбора Зеочке основне школе одржане на дан 8 – II – 1939. године

Били су присутни сви чланови одбора. Решавање о прилозима о Светом Сави из 1938. г.

Управитељ школе износи одбору списак приложника и одбор констатује: Да је добровољног прилога било на дан Св. Саве укупно динара: 331 – Одбор решава да се од те суме новаца утроши и то:

1. За олај – за мазање учионице	дин.	96,50
2. Такса	дин	35. -.
3. За штампање позивница	дин.	42 - .
4. Из Задруге по рачуну	дин.	49,75
5. За рибање патоса после прославе		20 -.
Сву суму	Укупно	243,25

Благајник Богосав Крљанац

Остаје готовима од утрошене суме дин 117,75 сто седамнаест динара и 75 пара

Ова готовина нека остане у Задрузи на обичној штедњи и по потрби да се потроши.

Са овим је седница завршена

Пословођа
Бошко Терзић

Председник одбора
Слободан Јевремовић

Чланови:
Добросав Кувелић
Јовковић Јован
Богосав Крљанац
Велимир Ранђић
Радосав Николић

Записник

Месног школског одбора Зеочке народне основне школе одржане на дан 8 – II – 1939. године у школској згради

Били су присутни сви чланови одбора: Благајник школски поднео оставку на своју дужност:

Одбор решава да се оставка Богосава Крљанца не уважи до друге седнице.

Секретар
Б. Терзић

Председник одбора
Слободан Јевремовић

Чланови:
Добросав Кувелић
Јовковић Јован
Богосав Крљанац
Велимир Ранђић
Радосав Николић

Прегледао 25.V.1939.г.
Срески школски надзорник,
Миљко В. Танасијевић

Записник

Седнице Месног школског одбора одржане на дан 28 – V – 1939. године у школској канцеларији

Били су присутни сви чланови одбора. Решавање на овој седници: Предлог буџета управитеља школе за 1940/41. годину.

Управитељ школе износи предлог буџета одбору и поједине позиције чита и образлаже висину предвиђене суме водећи рачуна да буџет за ову годину не буде већи од прошлогодишњег.

Одбор по извршеном излагању и по саслушању управитеља школе претресао је делимично сваку позицију расхода и висину предвиђене суме у предрачуну па је нашао:

Да су све суме предвиђене за поједине позиције довољне, водећи рачуна у томе и интерес штедње, па смо мишљења да се пројектовани буџет за 1940/41. год.

Управитељ школе образлаже одбору да би се требао учинити апел код надлежних да се добијени новац за доградњу школе употреби за хитну оправку школе, а преостатак новца да се употреби за довршење школе.

Одбор после дужег договарања решава да се одмах упутити молба Министарству просвете да нам се одобри оправка школе, са новцем добивеним за доградњу школе, а остатак да се утроши за доградњу школе.

Грађевински одбор одмах ће предузети све потребне мере код техничког одељка да се рад око оправке и доградње школе одмах отпочне.

Управитељ школе са благајником Јездимиром Ђуракићем одмах ће се интересовати код техничког одељка, којим начином се може одмах отпочети оправка и доградња школе.

Школски одбор предлаже да се отвори један фонд за набавку школског звона са приходима добровољним прилозима и када се скупи довољно новца, набавку звона извршити.

Са овим је седница завршена.

Пословођа
Б. Терзић

Председник одбора
Слободан Јевремовић

Чланови:
Добросав Кувелић
Јовковић Јован
Богосав Крљанац
Велимир Ранђић
Радосав Николић

Записник

Седнице Месног школског одбора одржане на дан 14 – I – 1940. године у школској канцеларији

Били су присутни сви чланови одбора. Решавање на седници о довршењу школске зграде и предаја новца од 10.000 динара Грађевинском одбору, наиме благајнику Јездимиру Ђуракићу.

Управитељ школе чита одбору акт којим се обавештава одбор да је школа добила помоћ од Министарства просвете на име довршења школе у Дин. 10.000 дин. И да је новац школски благајник Богосав Крљанац примио.

Школски благајник у присуству целог одбора подноси одбору новац.

Школски одбор доноси одлуку да се новац добијен за доградњу школе преда Грађевинском одбору.

Школски благајник Богосав Крљанац предаје новац благајнику грађевинском одбору Јездимиру Ђуракићу, који му за примљени новац издаје признаницу од стране управитеља школе у целости одобрен пошто су стварне потребе школске буџетом осигуране.

Према томе на пројекат буџета немамо никакву примедбу да ставимо. Поједине позиције нити ћемо повећавати нити смањити већ остаће онако како је пројектован од стране управитеља школе.

Са овим је седница завршена.

Пословођа
Бошко Терзић

Председник одбора
Слободан Јевремовић

Чланови:
1. Богосав Крљанац
2. Јовковић Јован
3. Добросав Кувелић
4. Радосав Николић

ОСНОВНА ШКОЛА ЗЕОЧКА

Срез Драгачевски Бановина Дринска

Бр.33

23 – јануара 1940.год.

Зеоке

Записник

Месног школског одбора одржане седнице на дан 23 јануара 1940. године у школској канцеларији

Били су присутни сви чланови одбора.

Решавање о прослави Св. Саве.

Управитељ школе предлаже одбору да се одбор договори, како ће се прослава Св. саве извести што боље, како би се што боље попунио програм, који спремају наставници са ученицима.

Одбор решава да ће се заузети да прослава буде што боља и свечанија и да се прослава сврши у добром реду.

Управитељ предлаже одбору да се изабере свирачи, који ће на прослави свирати.

Одбор решава да на прослави свира Крстомир Лончаревић с тим да да школи 40 динара добровољног прилога. Он нека комбинује своје друштво за свирање.

Управитељ предлаже да одбор на дан прославе буде присутан и пази на ред и поредак и да се школска имовина најмање намештај не упропашћава.

Одбор одлучује да сви одборници најсавесније управљају прославом како би прослава била спроведена у реду и миру.

Прослава има трајати најдаље до 2 сата по поноћи а онда се има растури грађанство својим кућама.

Сваки онај који у пијаном стању жели да направи неред у школи има се избацити из школе. Лумповање и томе слично у школи се несме дозволити, јер школа није за то, већ кафана.

Добровољни прилог од прославе има купити Богосав Крљанац благајник – Добросав Кувелић.

Са овим је седница завршена.

Секретар
Б. Терзић

Председник одбора
Слободан Јевремовић

Чланови:

1. Добросав Кувелић
2. Јовковић Јован
3. Радосав Николић

Прегледао 4.V.1940.г.
Срески школски надзорник,
Миљко В. Танасијевић

Записник

Седнице Месног школског одбора одржане на дан 2. јула 1940. године у школској канцеларији.

Били су присутни они чланови који се не налазе на вежби. Решавање предлога буџета за 1941/42.год.

Заменик управитеља школе подноси предлог буџета одбору, појединачно чита предвиђене позиције и образлаже предвиђене суме водежи рачуна о стварној потреби школе.

Одбор по саслушању, прегледао је сваку делимичну позицију расхода и висину предвиђених сума па је следеће нашао:

Да су све суме за поједине предвиђене позиције довољне, водећи рачуна о интересу штедње и садашњим приликама, како би се најнужније потребе школске осигурале буџетом. Стога смо мишљења да се пројектовани буџет за 1941/42.год. у целости одобри.

Према томе на пројектовани буџет немамо никакву примедбу да ставимо, који износи 17.150 динара.

Са овим је седница завршена.

Пословођа
Олга Терзић

Председник одбора

Чланови:

1. Добросав Кувелић
2. Велимир Ранђић

Записник

Седнице Месног школског одбора одржане на дан 12. - 1941. године у школској канцеларији.

Били су присутни они чланови одбора сем Миленка Крљанца.

Управитељ школе предлаже одбору да се одреди шта ће се набавити за новац који је добијен на прослави Св. саве на две приређене забаве у дин: (978) девет стотина седамдесет и осам динара, као и то да се одреде ученици којима су родитељи сиромашног стања или ученици без родитеља да им се од добровољног прилога набави нешто од одеда.

Одбор одлучује да се од горе наведене суме новац (978) девет стотина седамдесет и осам динара – набави следеће:

2 канте за воду које коштају	динара	120 –
оправка нужника школског	динара	370 –
20 комада црепа	динара	20 –
1 кофа за бунар	динара	45 –

500 кила угља за огрев школе дин. 165 –

10 килограма олала за мазање учионица 120 –

За оправку брва 20 –

Укупно динара 860 –

Остатак новца у Динара (118) сто осамнајест динара употребити овако:

Да се ученику I разреда Милији Алексићу набави панталоне и капутић у вредности (88.50) осамдесет осам динара 50 пара а остатак новца у Дин (29.50) двадесет девет динара и 50 пара употребити за ограду школе.

Са овим се седница завршила.

Секретар
Бошко Терзић

Председник одбора

Чланови:

1. Добросав Кувелић
2. Јовковић Јован
3. Радосав Николић
4. Богосав Крљанац

Записник

Седнице Месног школског одбора одржане на дан 2. децембра 1941. године а поводом утврђивања оштећености школске зграда као и школског намештаја и целокупне архиве.

У присуству свих чланова констатовано је следеће:

30. новембра 1941. године група наоружаних људи (партизана) од 300, насилно су посели све школске просторије као и школски учитељски стан. Првог децембра 1941. године дошло је до сукоба оружаног измеђуњих и српске добровољачке војске и окупаторске војске и том приликом је цела школска зграда са инвентаром оштећена. Посебно ће се утврдити које су ствари нестале или су оштећене, пошто се заведе ред у школи. А овим се скида свака одговорност чланова месног школског одбора као и учитељице Терзић Б. Олге која је била у школском стану, за сву нанесену штету или за нестанак школских ствари и новчаних докумената.

Са овим је седница завршена.

Секретар
Терзић Б. Олга

Председник
Драгутин Каровић

Чланови:

- Велимир Ранђић
Јовковић Јован
Добросав Кувелић
Радосав Николић

Записник

Седнице Месног школског одбора одржане на дан 1. фебруара 1942. год.

Били су присутни: Драгић Савић, Јован Јовковић, Добросав Кувелић и Богосав Крљанац.

Управитељ школе предлаже шта ће се набавити за новац који је добијен на прослави Св. Саве од добровољног прилога у Динара (1.052) словима хиљаду педесет два динара.

Одбор решава да се тај новац употреби на следеће:

1. Да се набаве ствари које служе одржавању чистоће и то:

1. две метле по 14	28 динара
2. две четке за креч по 20	40 динара
3. једну штрангу за косире	14 динара
4. једно јеге за косире	8 динара
5. један џак за прање	6 динара

Свега 96 динара

2. Да се изврши оправка шупе (да се набави 100 комада црепа ради покривке).

3. Да се набави једна брава за одељење II.

4. Како школа по распису број 469 од 8- I – 1942.год. треба да се самостално издржава. Но како је ова школа оштећена услед борбе, то је на њој потребно извршити оправку, то одбор решава да се одржи игранка са добровољним прилогом и игранка ће се одржати у недељу 8. фебруара.

Овим се седница завршава.

Секретар
Терзић Б. Олга

Председник

Чланови:

1. Добросав Кувелић
2. Јовковић Јован
3. Богосав Крљанац

Прегледао 18. јуна 1942.г.
В.д. школски надзорник
Бранко Костић

Записник

Седнице Месног школског одбора одржане на дан 6. септембра 1942. год. у школској канцеларији.

Седници су присуствовали сви чланови а решавао се школски буџет за 1943. год.

Управитељ школе износи на предлог поједине позиције имајући увек у виду опште данашње прилике и потребу штедње а првенствено потребе школске за несметани рад како у лепим данима тако и у зимским данима.

Прва позиција друга партија изискује дубље разматрање из разлога: да је ова школа 1. децембра 1942.год. била у изузетном положају. Наиме борба која се водила у самој школској згради упропашћене су или делимично расходоване школске ствари као и сама школска зграда. Тако је школа остала без прозора, кваке на прозорима су поломљене, браве су такође покварене, зид је сав изрешетан и одбијен а цреп је изрешетан куршумима те зграда кисне.

С обзиром на данашње цене свих артикала као и на високе цене радној снази одбор сагласно доноси своје мишљење да се за 1. позицију II партије предвиди сума од 10.000 динара.

Позиција 3 II партије. Одбор на предлог управитеља такође поклања пуну пажњу овој позицији јер се истом условљава нормалан рад школе. И овде се имало у виду опште прилике и скок цена као и саме прилике за набавку. Предвиђа се да под овим условима када је једам метар кубни дрва 700 – 900 динара, да је за ту позицију потребна најмања сума од 18.000 динара.

Позиција 4. II партије 800 динара. За позицију 5. – 300 динара. За позицију 6. 1.000 динара, позиција 7. – 500 динара, позиција 8. – 800 динара, позиција 11. – 500 динара.

За позицију 12. било је разних предлога од којих се нашла једна средина и сматра се да би сума од 2.000 динара била довољна па да се њена намена удовољи. Наиме велики је број деце која не могу да сврше сва четири разреда основне школе услед тога да не могу да набаве школске књиге. То стање се погоршало што има много деце чији су родитељи у ропству или су сиротног стања.

Позиција 13. такође услед скупоће повишена је на 500 динара.

Позиција 14. решена је у духу закона и расписа у суми од 15.000 динара. Ту је предвиђен огрев за два наставника.

Записник

Седнице Месног школског одбора у Зеокама одржане на дан 17. јануара 1943. године у канцеларији основне школе у Зеокама. Били су присутни: Велимир Ранђић, Богосав Кљанац, Радосав Николић и Јован Јовковић и домаћин Драгић Савић.

Решавање о прослави школске славе Св. Саве.

Управитељ школе је упознао одбор са расписом број 10.644 од 23. децембра о упутству за прославу Св. Саве. Уз сагласност свих чланова решено је да услужење почне од 8 часова ујутру а да се заврши у 11 пре подне. После настаје извођење програма са богослужењем а после тога омладинска игранка

до 4 часа по подне. За све време програма и игранке дужни су сви чланови бити на лицу места ради одржања реда и мира. Публика ће давати добровољни прилог у школску сврху. Све потребе за услужење сноси сам домаћин у границама својих могућности. Са благајником ће бити присутан прикупљању добровољног прилога члан Јован Јовковић.

Секретар
Олга Терзић

Председник

Чланови:

1. Велимир Раншић
2. Јовковић Јован
3. Богосав Крљанац
4. Радосав Николић

Одбор је мишљења да кмет села Р. Јевремовић ко ће да свира. Првенствено да се понуди Крста Лончаревић да свира под следећим условима: ако се исти да да добровољног прилога по својој вољи. Ако се исти не тражи онда странац може свирати под условом да да добровољног прилога у суми од 1.000 динара.

Колач – свећа – кољиво – и остало услужење према својим могућностима домаћин славе Добросав Ђуновић изјављује да ће сносити то сам по својим могућностима. Послугу ће такође да нађе сам домаћин.

Секретар
Олга Терзић

Председник
Радосав Јевремовић

Чланови:

- Добросав Кувелић
Јовковић Јован
Велимир Ранђић

Записник

Седнице Месног школског одбора у Зеокама одржане на дан 15. фебруара 1944. године у просторијама основне школе у Зеокама.

Присутни су: Радосав Јевремовић, Велимир Ранђић, Јован Јовковић, Богосав Крљанац, Добросав Кувелић

1. Преглед рачуна за 1942. год. и 1943. год. која се сума трошила од прославе Светог Саве са године 1942 и 1943. год. Свега по прегледу рачуна утрошено је сума 4014,25 динара а остала сума неутрошена 3.112,75 дин. Која ће остати на расположењу школског благајника да подмирује најнужније школске потребе.

2. Од прославе Св. Саве 1944. год. остало је 9.130 динара. Са остатком

из године 1943 износи 12.242 динара. На предлог одбора решено је да се од те суме додели као помоћ следећој сиромашној деци чији су родитељи у заробљеништву, и то деци Василија Јевремовића 2.000 динара и деци Радојка Локића 1.500 динара и деци Љубомира Петровића 1.000 динара, то означи свега 4.500 динара. А остало да се употреби на школске потребе.

Одбор одобрава да се набавке изврше.

Ако су прилике мирне да се приреди игранка....

15. фебруара 1944.год.

Председник
Радосав Јевремовић

Чланови:
Добросав Кувелић
Јовковић Јован
Велимир Ранђић
Богосав Крљанац

РЕЗИМЕ

Из наведених записника школског одбора Основне школе у Зеокама, чије су седнице одржаване у периоду од 1939. -1944. године, сазнајемо да су решавана многа питања у вези са радом школе, на пример: предлог школског буџета, поправка школске зграде, набавка школских потреба, организовање школске славе Светог Саве, прикупљање добровољног прилога, додељивање новчане помоћи сиромашним ученицима и тако даље.

Koviljka Letić,
history teacher
Belgrade

PROCEEDINGS OF THE SCHOOL BOARD OF THE PRIMARY SCHOOL IN THE VILLAGE OF ZEOKE

SUMMARY

From the quoted proceedings of the school board of the Primary School in Zeoke, whose meetings were held in the period between 1939 and 1944, we have learnt that a lot of problems concerning the school were solved. For example: the school budget proposals, redecoration of the school building, supply of the school necessities, organization of the school celebration (*slava*) of St Sava, collecting benefaction, donating pecuniary aid to poor pupils, etc.

ЗОРИЦА МАТИЈЕВИЋ
архивски саветник
Међуопштински историјски архив Чачак

1941. година ПРВИ ТОПОВИ И ПРВИ АРТИЉЕРЦИ

Милорад Кувекаловић

АПСТРАКТ: Догађаји које у свом дневнику описује Милорад Кувекаловић везани су за офанзиву и ослобођење Чачка 1. октобра 1941. Аутор у прилично сажетој форми описује заједничко дејствовање партизанских и четничких војних јединица против немачке окупационе војске. У тексту су описани догађаји који су се одигравали у самом граду, али и по околини, а у којима је аутор учествовао. Милорад Кувекаловић говори о заробљавању грађана од стране окупатора, међу којима су се налазили и он и његов син Милош. Након ослобађања из затвора, Кувекаловић описује војне активности приликом ослобођења Чачка и околине и своју улогу у војном дејствовању према Краљеву. Из овог извештаја сазнајемо да су у ратним активностима учествовала и два Милорадова сина, Милош и Милутин Кувекаловић.

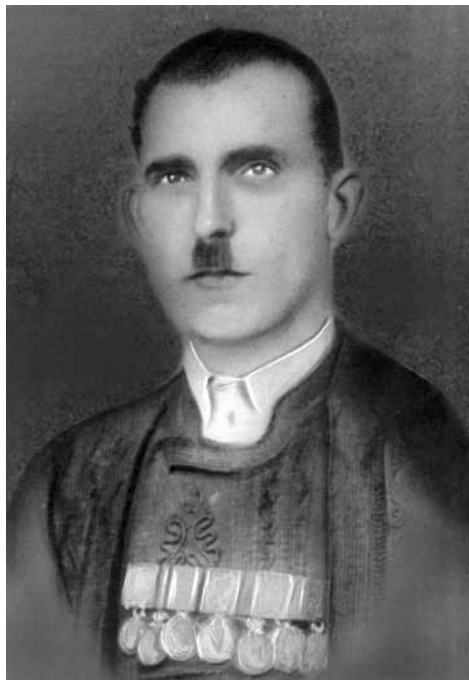
КЉУЧНЕ РЕЧИ: Милорад Кувекаловић, каплар, четници, партизани, Чачак, Краљево, Ратко Митровић, Ђорђе Миловановић, немачка војска.

Ратни дневник Милорада Кувекаловића

Милорад Кувекаловић је рођен 17. августа 1892. у Маскови код Ивањице. Истакнути је учесник б алканских ратова и Првог светског рата. У Првом светском рату био је каплар у артиљерији Дринске дивизије. За учешће у рату одликован је неколико пута. Прво одликовање добио је на Церу 1914, а друго на Костајници. Треће одликовање дошло је по похвалници дивизије, четврто на Чегалским планинама, приликом пробијања Солунског фронта. Указом Краља Александра од 12. септембра 1917. одликован је златном медаљом за храброст. Од француске врховне команде одликован је крстом са бронзаном звездом.

Милорад Кувекаловић се није показао само као умешан ратник, већ и као добар песник, оставивши свој дневник из Првог светског рата писан у десетерцу.

У једном периоду између два велика рата Милорад се бавио трговином. Познато је да је држао дућан у Циганмали. Неко време је радио и као кафеџија.

Милорад Кувкаловић

Са оцем Ратка Митровића држао је кафану на Палилулцу. Године 1932. напушта кафецијски позив и почиње да се бави зидарским занатом. Као приватни предузимач радио је на изградњи болнице у Чачку и касарне „Ратко Митровић“. Поред тога градио је надгробне споменике, као и многе приватне куће.

Кувкаловић је у резерви био артиљеријски надзорник. Учествовао је у ослобађању Чачка и Краљева од немачке војне окупације. Познато је да је на једној руци носио партизанско, а на другој четничко обележје. После ослобађања Краљева и неуспелих преговора између партизана и четника скинуо је обе траке, предао их надређенима, показавши на тај начин свој непоколебљив став да „неће да пуца на брата Србина“.

Са неколико воловских кола враћа се у Циганмалу, пакује машине и алате својих синова, који су радили као занатлије, и са читавом својом породицом одлази код браће у Маскову. Ту је боравио читав рат, живећи у

тешкој беди и немаштини, не мешајући се у политику. После рата враћа се у Циганмалу и наставља да се бави зидарством. Умро је марта 1954.

У литератури која се бави периодом Другог светског рата нису нађени подаци о првим артиљерцима у Чачку. Говори се о учешћу артиљерије у ратним операцијама, али се не помињу имена артиљераца. Разлог би могао да лежи у томе што се они, након догађаја описаних у тексту који је пред нама, нису политички определили. У прилог оваквој претпоставци иде и сведочанство Милорадовог унука, Радована Кувкаловића, који ми је лично изнео доста појединости које су ми помогле у току рада на овом тексту.

[Дневник о усшаничкој артиљерији чува се у Међуопштинском историјском архиву Чачак, Ратни дневници из НОБ-а, К-1 (1941-1944), рег. бр. 3.]

*

„Акција Партизанских и Четничких одреда све више су се почели јављати из мало веће даљине четници од Караула¹ и Љубића² а Партизани од Атенице³

1 Караула, место у близини Чачка на планини Јелици.

2 Љубић, некада село, а данас приградско насеље у Чачку, на западној обали Мораве.

3 Атеница, приградско насеље у Чачку на старом путу за Краљево.

и Кулиноваца⁴. Обруч се примицао све ближе и смелије, Немци су осећали ту опасност и у вароши Чачку почела је рација свијех мушкараца од 16 до 60 година које су Немци позвали у завод и затворили у један магацин и поставили јаку стражу испред и око магацина. Затим је одређена комисија од наших и немачких чланова у истој, да би се пребрало што је за пуштање а што би остало за таоце који ће бити стрељати ако би Немци имали губитке од Партизана или Четника.

Тешка врата на магацину су се јаком шкрипом отворила и на истим се појавио Немачки командант и позвао је да изађу сви лимари и Бравари, који су одмах на позив одазвали и брзо изашли, тада је било од пролике 10 часова увече. Након један сат бравари су унели велике канте и поставили по ходнику магацина на извесно растојање. Затим су унесене три лампе и исте су распоређене по ходнику, јер је било јако мрачно у магацину. Људи су се набили у ровове којих је било три реда са једне и са друге стране. Од неколико хиљада Људи запара је гушила да је се једва могло да издржи, стари људи су јако кашљали и грцали у тој густини. Затим су опет тешка врата зашкрипала и на истим се опет појавио командант Немачки и са њим од познатик били су један капетан и Лукић⁵ и мајстор завода, затим су затражили да у ходник сиђу сви стари и слаби људи који се ту налазе, затим је настала гуреманија једни су били у двоумици дали да сиђу или не јер су мислили да ће ове прво стрељати. Та комисија је стала с леве и десне стране врата и почела одвајати са речима добар и није добар. Добре су испустили напоље а не добре враћали унутра.

Пошто сам се налазио на трећем спрату ровова до самог крова, то сам лагано отворио један цреп и погледао околину магацина, и видео да су блокиран са јаком немачком стражом која је била густа тако да од војника до војника није било више од 2 метара. Самном је био мој син Милош ја сам му предложио да и ја сиђем доле међу старе и слабе њему није било право и реко је да будем заједно па што би било са једним нека буде са оба. Али су мене жуљали топови који су се налазили ту у магацину у заводу и реко сам Милошу да сиђем, па ако ме пуне да ћу се преко некога постарати да би и њега пустио што пре и онда сам сишо и стао у ред наилазећи испред комисије Лукић ме дохвати за раме и каза добар. Немачка ме стража одведе у фронт који је стајао у два реда пред магацином. Ускоро би и завршено одвајање. Онда изађе тај Капетан који је био у униформи Љотићеваца и саопштио нам је ви се пустате својој кући али под стражом па како који наилазите поред своје куће ви се пријавите стражару и остајте кући. Затим одмах лежите и никуда несмете ићи од своје куће јер је стража у вароши и може вас опет дотерати овамо. Затим нас крену са јаком стражом.

Ноћ је прошла у туги и очајању, јер хиљаде људи су у строгом затвору очекујући сваког часа пуцањ митраљеза и њина би судбина била запечаћена

---

4 Кулиновци, насеље у Чачку.

5 Аутор јасно не одређује ко је Лукић, па не постоји начин да се утврди његов идентитет.

за навек. Око 18 часова би пуштена још једна група затвореника, тада нам је опет лакнуло, такође и увече касно би пуштена и трећа група. Другог дана би пуштена и четврта група и у истој је бијо мој син Милош. Остали су остали као таоци.

Обруч Партизана и Четника све се ближе примицао и стезао, већ су неке тројке упале у периферију вароши, ватра је била све јача, а комешање Немаца све веће и узбуђеније Уочи 1 Октобра целе ноћи водиле су се уличне борбе по целој вароши а нарочито око гимназије и Палилула⁶. Немци су се прикупљали за сваку акцију спремили су тенкове који треба да штите оступницу. Вребао сам прилику да уграбим пролаз између ватром и да отрчим у гробље да извадим затвараче са топова које сам бијо закопо у гробљу, при једном покушају нисам могао успети јер ме је обасула јака митраљеска ватра од завода и одма сам се заклонио за један бетонски дирек на капији и сачекао сам да се ватра ублажи па да се убацим у речно корито и онда сам се нашо у заклону до самога гробља. Назад сам успео и највећем трку дошао сам у гробље подиго плочу извадијо затвараче и нишанске справе и томи је се учинило дупло лакше хего када сам их однео и ту закопао. Али у тој брзини и журби негде су ми уз пут испале месне справе, хитро сам отрчао у завод и поставијо затвараче на топове, и одма сам отишо у заједнички Штаб и пријавијо за топове да могу одма ступити у дејство. Ту је у штабу бијо Ратко Митровић⁷ и неки капетан са четничке стране. Ратко ми је много захваљијо, брзо сам се вратијо у завод. Пошто није било никаког наређења за топове то смо одма послали курира у штаб за наређење дуго смо чекали и затим смо опет послали и другог курира који је донијо наређење да топови остану до даљег наређења. Већ је била ноћ онда сам са друговима који су добровољно пришли у Батерију, а то су били први Артиљерци ондашњи и то:

1 Светислав Симовић⁸

2 Љубан Перишић⁹

3 Добривоје Вучковић¹⁰

4 Милорад Михаиловић¹¹

5 Душан Црногорац¹²

6 Палилула, део Чачка.

7 Ратко Митровић (1913 — 1941) је био политички комесар Чачанског партизанског одреда током устанка у Србији 1941. године. Дана 11. децембра 1941. године он је обешен на тргу у Чачку од стране немачких окупационих власти. Ратко Митровић је проглашен за народног хероја 25. септембра 1944. године.

8 Светислав Симовић, трговац, држао је радњу у кафани Пролетер.

9 Љубан Перишић, између два рата радио као помоћни радник на градилишту, а после рата у градској чистоћи.

10 Добривоје Вучковић, после рата радио као металостругар у *Техничком ремонтном заводу*.

11 Милорад Михаиловић, бавио се зидарским занатом

12 Душан Црногорац (Кастратовић) родом из Берана, металостругар, после рата прешао у Нови Сад.

Решили смо да један топ извучемо код нове Касарне и у току ноћи укопамо за гађање авијона сматрали смо да ће сутра авијони бомбардовати Чачак.

Нашли смо једну коњску запрегу да би топ извукли али су се коњи срушили и онда смо се заузели и по великом блату о себе извукли топ код нове касарне затим енергично почели да копамо и целе ноћи на смену копали неуморно тако да је топ бијо готов за гађање авијона. Око 10 сати појавили су се три Немачка Бомбардера и летела су у правцу Чачка, утом је стиго курир из штаба са наређењем, да не отварамо ватру сем ако би авијони почели да бомбардују.

Тада сам одма пошо у Балугу¹³ и Заблаће¹⁴ да позовем послугу и возаре са запрегом које сам уписа пре месец дана. Свису радо поступили и дошли на мој позив на означено место. Тог дана смо све средили и били спремни да гађамо авијоне, али они нису хтели бомбардовати.

Већ су два топа отишла за Краљево под командом Ђоке Миловановића.¹⁵

Када није било бомбардовања кренули смо и ми, и пласирали топове крај пута на међу Атеница Трнава да чекамо тенкове јер је се проносила вест да ће Немци вратити тенкове и вршити напад на град и ту смо испробали топове са по једно зрно, а затим се кренули за Краљево, у путу у близини Слатине¹⁶ стиго нас ордонас и саопштијо нам да се вратимо натраг, јер су се Немци пробали од Милановца и иду према Чачку.

Када смо дошли у Атеницу јављено је да су Немци враћени опет ка Милановцу. Онда смо кренули за Краљево, и ударили преко прелазећи Мораву и зашли на главни пут за Мрчајевце¹⁷. Заноћили близу магацина који су есплодирани након после нашег доласка, експлозија је била страшно јака да је се земља затресла. Онда смо се кренули, под вођством неког капетана, који нас одвео на четири стотине метара пред сам аеродром¹⁸ на уста цеви Немачке артиљерије која је била пласирата на самом аеродрому, реко сам да ће нас одма пронаћи и уништити он није дао за право и ми смо остали ту и проверили гађање на аеродром као и ћуприју на Камиџори¹⁹. У кратко време уништили смо два Немачка авијона на аеродрому који су снабдевали блоkirате Немачке трупе и бомбардовали наше положаје. Када су спазили одакле дејствује наш топ непосредним гађањем опали ли су на нас и ранили четири војника, мисмо

---

13 Балуга, село које се налази између Чачка и Краљева.

14 Заблаће, село у околини Чачка на старом путу за Краљево.

15 Миловановић Ђорђе - Ђоко, новинар, дипломирани правник, рођен 1908. у Чачку, један од оснивача *Чачанској тласа*, организатор устанка у чачанском крају, први командант партизанске артиљерије на опседнутом Краљеву 1941, командант Трнавског батаљона, стрељан децембра 1941. године у Чачку (прим.приређ).

16 Слатина, село у околини Чачка.

17 Мрчајевци, село у околини Чачка.

18 Аеродром у Лађевцима.

19 Камиџор, је мост на уласку у Краљево из правца Крагујевца.

у току ноћи променили положај одакле смо успешно дејствовали имали смо још три рањеника у току борби, мртвих нисмо имали [у]опште. Пошто нисмо имали телефон то сам поставио моја два сина, Милоша и Милутина за пренос команде од осматрачнице до топова и тако смо вршили посредно гађање.

Немци су са времена на време вршили испаде у ближња села Рибницу²⁰ и Сирчу²¹ ради пљачке и снабдевања и тада би се вратили у Краљево са нешто губитака по Немце, они су имали заштиту своје артиљерије која их је штитила и [у] одласку и [у] повратку у Варош. Ми смо са нашим топовима били пасивни јер нисмо знали куда су Немци. И тако су имали срећу да са мало губитака изврше испад и да се поврате у Варош.“

РЕЗИМЕ

Писано сведочанство које је пред нама не можемо подвести под форму дневника у строгом смислу. Из самог текста се може установити временски оквир у коме су се догађаји одиграли, али не постоји стриктно дневничко одређење датума и времена који би претходили описаним догађајима. Ово значајно писано сведочанство пре би се могло сврстати у књижевни род приповетке, која у себи садржи описане конкретне догађаје из живота самог аутора. Сам наслов, „Први топови и први артиљерци“, упућује нас на приповедачки наум Милорада Кувекаловића, који појединости из своје биографије излаже на јединствен књижевни начин. Намера аутора текста није да само таксативно наведе догађаје који су се догодили приликом ослобађања Чачка 1. октобра 1941. године. Он својим приповедачким стилем у великој мери оживљава ликове и догађаје и на тај начин држи пажњу читаоца током читаве приче. Овај приповедни моменат је веома важно нагласити, јер читалац који не зна биографске појединости аутора, може да стекне погрешан утисак о истинитости самог текста. Кувекаловићеве војне активности које су описане у тексту могу на први поглед деловати чак прилично романтично, у књижевном смислу те речи. Ипак, ваља имати на уму да се ради о човеку који четрдесетих година двадесетог века води свој већ други велики рат, премда је био учесник Првог светског рата (као и балканских ратова) као један од многобројних бораца који су уписали своје име у најславније странице националне историје пробијањем Солунског фронта и ослобођењем краљевине Србије. Таквим војним искуством лако се може објаснити Кувекаловићева храброст и умешност у диверзантским и свим другим војним активностима описаним у тексту. Живописан приказ догађаја упућује на то да аутор није само неми посматрач и хроничар, него пре свега активни учесник догађаја, који га се лично итекако тичу. Текст такође открива још једну ноту која је необично важна за савремено схватање историјске истине Другог светског рата. У њему је описано заједничко деловање читавог

20 Рибница, село у близини Краљева.

21 Сирча, село у близини Краљева.

српског народа у борби за ослобођење од окупације. Ниједног момента се не осећа идеолошка обојеност текста, па се из њега не може јасно закључити ком је политичком убеђењу аутор био склон. У овом неидеолошком тону је највећа вредност ове аутобиографске приповешке Милорада Кувекаловића. Она сведочи да је постојало време – бар на почетку рата - у коме су се Срби, без икаквих подела, раме уз раме борили за слободу својих огњишта.

ZORICA MATIJEVIĆ

archive adviser

Inter-Municipal Historical Archive, Čačak

The first cannons and the first artillerymen (Milorad Kuvcalović's war diary)

SUMMARY:

The written testimony which is in front of us could not be subsumed under the form of a diary in the strict sense. The text itself can determine the time context in which the events took place, but there is no strict determination of the date and time that would precede the described events. This important written testimony could be classified as a short story which contains described events from the life of the author. The very title "The first cannons and the first artillerymen" refers to Milorad Kuvcalović's narrative plan which presents details of his biography in a unique literary way. The author's intention is not only to explicitly specify the events that occurred during the liberation of Čačak on 1 October 1941. His narrative style substantially enlivens the characters and events and thus keeps the reader's attention throughout the whole story. This narrative aspect is very important to point out because the reader who doesn't know the biographical details of the author may get a wrong impression of the veracity of the text. Milorad's activities as a soldier which are described in the text may seem quite romantic at first sight in the literary sense of the word. However, it must be known that this is a man who, in the 1940s, is leading his second great war, although he participated in the First World War (as well as in the Balkan wars) as one of many soldiers who inscribed their names upon the most glorious pages of the national history by the breakout of the Salonika front and liberation of the Kingdom of Serbia. Such military experience can easily explain Milorad's courage and skill in actions of diversion and other military activities which are described in the text. The vivid description of the events shows us that the author is not just a silent bystander, but above all an active participant in these events that affected him. The text also reveals another characteristic which is extremely important for contemporary understanding of the historical truth of the Second World War. It describes the common activity of all Serbian people in their struggle for liberation. There

---

isn't any ideological coloration in this textual testimony, so the reader can't clearly conclude which political belief the author was inclined. This non-ideological tone is the highest value of Milorad Kuvcalović's autobiographical story. It testifies that there was a time in which the Serbs, without separating, alongside were fighting for the freedom of their homes.

ГОРАН ДАВИДОВИЋ
историчар – виши архивист
Међуопштински историјски архив Чачак

МЕСЕЧНИ ИЗВЕШТАЈИ ОРГАНА УНУТРАШЊИХ ПОСЛОВА О СТАЊУ У ЧАЧАНСКОМ ОКРУГУ ЈУН – ОКТОБАР 1945.

АПСТРАКТ: Обрачун нове власти са војним и политичким противницима из времена окупације настављен је и након маја 1945. На простору Чачанског округа дејствовао је велики број равногорских герилаца, уз подршку велике јатачке, али и обавештајне мреже која је била успостављена управо у органима унутрашњих послова нове власти. Интезитет сукоба је појачан након расписивања избора за 11. новембар 1945.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Чачански округ, ОЗН-а, КНОЈ, Народна милиција, четници, *одметници*, *бандити*, дезертери, војни бегунци, убиства, потере, ликвидације, јатаци, логори за противнике НОП-а, убиства одборника НО и чланова ЈНОФ-а, *несрећни случајеви*, митинзи, политичке конференције, избори, губљење гласачког права, шпекуланти, привредне, просветне и социјалне прилике.

Званичан крај рата на простору Југославије, 15. мај 1945, није значио престанак обрачуна нове власти са својим политичким и идеолошким противницима. Улога органа унутрашњих послова у консолидацији новонастале државе и власти била је веома значајна у свим сферама живота.

Иако је нова власт успоставила контролу над главним средиштима и комуникацијама на простору Чачанског округа, проблем са равногорском герилом постајао је, након маја 1945, све актуелнији. Уништење главнине снага Југословенске војске у отаџбини (даље: ЈВуО) током маја 1945. на простору Зеленгоре и у долинама Дрине и Сутјеске, донеће на простору Чачанског округа одређене промене. Поред већ постојеће гериле, која је опстала од децембра 1944, на простору Чачанског округа појављују се и веће групе и појединци који су избегли ликвидацију у Босни. Са њима се уједињује и велики број дезертера из војске и Народне милиције. Групе од 3 до 5 или веће групе од 20 до 30 четника *одметника*, из својих сигурних склоништа код проверених јатака, кретале су у акције на чланове Народних одбора, Јединственог

народноослободилачког фронта (даље: ЈНОФ), па чак и на станице Народне милиције са слабијом посадом. Јатачка и обавештајна мрежа је била веома разграната и била је састављена од разних људи са различитом мотивацијом. Знатан број јатака био је из редова породица и родбине одметнутих четника, али и других људи који нису имали симпатије према новој власти. Али било је и оних који су помагали изненадне посетиоце из страха од могуће освете ако не би били од помоћи. Герилци су велику помоћ имали и од својих убачених људи у редове Народне милиције, преко којих су добијали информације о кретању, организовању потера и заседа органа безбедности нове власти.

Одељење унутрашњих послова Окружног народног одбора Чачак у својим извештајима истиче нарочито појачану активност *одметника* у жичком, драгачевском и моравичком срезу. По извештајима војних органа нове власти из октобра 1945, најактивније групе биле су на терену срезова Ариље – Чачак – Гуча - Ивањица, ослањајући се на планину Јелицу, „где их народ помаже.“¹ Активност је нарочито била појачана пред прославу Дана устанка, конгрес ЈНОФ-а и након објаве избора. Главни циљ равногорских герилаца је био ометање избора и сва активност је била усмерена ка изборним местима. У том периоду четницима/герилцима посебна мета били су одборници Народних одбора. Неке су убили, неке испребијали, а жене које су учествовале у органима нове власти малтретирани, пребијали и ошишали. Поред оружаних, било је и акција растурања летака које су сами израђивали на шапирографу или су их сами исписивали руком. Често су пресретане и групе сељака које су организовано ишле на митинге ЈНОФ-а.

Избори, заказани за 11. новембар 1945, били су од примарне важности и за комунисте у циљу обезбеђивања легитимитета власти. Због тога су били одлучни да тај легитимитет обезбеде и да изборе добију по сваку цену. Главна претња била им је бројна герила на терену. Кључну улогу у отклањању претње својој власти одиграли су органи унутрашњих послова. Али рад органа унутрашњих послова пратили су бројни проблеми. Главни проблем је било људство Народне милиције које је радило уз потпуно отсуство конспирације, а на простору Чачанског округа су у великом броју одржавали везу са равногорском герилом и дезертерима из ЈА. Извештаји, који су дати у прилогу, говоре о свакодневним заседама и борбама милиције и четника у којима често не буде нити рањених нити погинулих. У тим борбама четници су често заробљавали припаднике милиције који одлазе са њима или им пак заробљавају оружје. Бројне заседе и потере четници су, углавном након дојаве од својих људи из милиције и од јатака, редовно избегавали. Фактички, нова власт није имала никакве користи од милиције која је била мобилисана од људства са терена, као ни од народа

1 По овом извештају на простору 1. армије ЈА деловала су 922 четника. „Према непотпуним подацима они су убили 10 или више милиционара и војника, разоружали 12 милиционара, извршили неколико напада на различите објекте, премлатили двадесетак сељака, а неколико и убили. Такође, опљачкали неколико локалних одбора, општина и сеоских задруга.“ (Бојан Димитријевић, *Грађански рат у миру*, Београд, 2003, 78; АВИИ, К. 773А 2-2/2).

који је имао толерантан однос према герилицима/одметницима. Због тога је главни терет борбе против равногорске гериле, војних дезертера и осталих противника нове власти пао на локалне органе Одељења заштите народа (даље: ОЗН-а) и јединице Југословенске армије (даље: ЈА) и Корпуса народне одбране Југославије (даље: КНОЈ), које углавном нису биле састављене од локалног становништва. Али долазак јединица са стране, углавном несрпског порекла (из Македоније и Косова), донео је и нове проблеме. Бахатост ових јединица, бројне ликвидације без суђења и пљачкање народа, изазвао је општу узнемиреност и страх код народа. На терену је долазило и до тзв. *пријашњешке ватре*, односно сукоба Народне милиције с једне стране и ОЗН-е и војних јединица с друге стране, у којима је било и смртних случајева.

Рад милиције у Чачанском округу, њено стање и способност, није био на жељеној висини по оцени командног кадра и руководећих људи округа и партије. Наводили су разне разлоге: слабо наоружање, недовољан број милиционара, слабо војничко и политичко стање, неенергичност у спровођењу мера чишћења милиције. Недисциплина, злоупотреба положаја и повремена осионост су били стални пратиоци. Дешавали су се чак и случајеви силовања жена од стране милиционара. Након расписивања избора, дошло је до делимичног чишћења редова милиције, па чак и распуштања одређених јединица на терену. Формиране су нове јединице, а оружје је давано људима који су били чланови или симпатизери КПЈ. Због неповерења у велики број милиционара, махом из редова сеоске милиције, али и у народ због великог броја јатака, кренуло се у формирање проверене партијске милиције. Овај потез, као и довођење јединица са стране, су, на крају, донели новој власти успех и победу у борби против свих противника на терену.

Поред одржавања реда, односно јавне сигурности, борба са криминалом, црном берзом и шпекулантима је, такође, била део задатка органа унутрашњих послова. Месечни извештаји Одељења унутрашњих послова Окружног народног одбора Чачак (јун – октобар 1945) садрже и осврте на стање у народу, техничке и саобраћајне прилике у округу, просветне, привредне и социјалне прилике, народном здрављу и елементарним непогодама. Грађански рат у миру настављен је истом жестином и суровошћу као за време окупације. Само су се улоге промениле, прогоњени сада постају прогонитељи. Органи унутрашњих послова у чачанском округу применили су *партизански* начин ратовања. Брзим покретима мањих јединица, изолоцијом породица и читавих села која су симпатисала и подржавала четнике, стварањем логора за четничке породице (село Вапа) или дислокацијом у друге срезове, прерушавањем у четнике, преокренута је ситуација на терену крајем 1945. у корист нове власти.

Због тешког историјског наслеђа, писати о догађајима током и након Другог светског и грађанског рата на простору чачанског краја унапред повлачи оцену да је то тема о којој се готово све зна. Јавност одбацује могућност и минималне објективности аутора, који обавезно мора бити на нечијој страни.

Једини рационални начин да се друштво ослободи стереотипних погледа на учинак историчара води кроз проучавање историјских извора. Документа која су приређена за овај број Изворника већ су коришћена од аутора тротомне монографије „Затамњена прошлост. Историја равногораца чачанског краја“ и постала су део научног и цивилизацијског наслеђа чачанског краја. Да би се избегле многе обмане и затамњивања историје, најбољи пут за предочавање догађаја на крају рата води кроз објављивање сачуваних историјских извора.

*

МЕСЕЧНИ ИЗВЕШТАЈ

За месец јуни 1945. године о приликама на територији Округа чачанског

ОКРУЖНИ НАРОДНИ ОДБОР
Одељење унутрашњих послова
Бр. 1190
5. јула 1945. године
Чачак

ПРЕТСЕДНИШТВУ ОКРУЖНОГ НАРОДНОГ ОДБОРА

Ч А Ч А К

Доставља се месечни извештај у следећем:

ОПШТЕ СТАЊЕ

Стање у већем делу нашега Округа доста се нормализовало. Ово нарочито важи за делове Округа где немамо банди. У тим местима народна власт већ доста добро функциониште и политичко стање међу масама је добро. Но тамо где има банди народ још страхује, наши људи не спавају код својих кућа из страха од банди, одбори неизвршавају наређења и готово редовно траје извесно превирање. Овакво стање је углавном у срезовима жичком – на гледићким планинама, Милавчићима и Печеногама, у срезу таковском – у селима око Прањана и Равне Горе, у Качеру око Рудника и Шилопаја, у Драгачеву на Јелици и селима Горачићи и Губеревци, у трнавском срезу у Ласцу и Петници, у моравичком на Голији. За сада тамо стојимо слабо. Мере до сада предузете показале су се недовољне, непријатељи су мало кажњавани, а наше јединице, милиција, народна одбрана и др. нису успели да постигну неке боље резултате.

Потребно је да нам се пошале још оружја и добрих војних руководиоца за милицију.

Што се тиче привреде стање се мало поправило, артикли који су пуштени у слободну продају има их, али су доста скупи.

Политичка активност маса доста је добра, то се осетило на разним манифестацијама, као што је био дочек саветника Совјетске амбасаде, дочек V дивизије и друго.²

Наводимо важније догађаје:

СРЕЗ ТРНАВСКИ

3. јуна т.г. у атару села Ласца појавила се једна група бандита. Њу су приметили борци пролетерске бригаде, који су тамо били на терену. Пошто је била само једна патрола ове бригаде, то се она после краће борбе повукла. Ову прилику су бандити искористили и побегли.

4. јуна т.г. око 18 часова, у селу Трнави, истога среза, примећен је један бандит наоружан машинском пушком. Патроле су се упутиле за њим да га пронађу, али се он изгубио у непознатом правцу.

Истога дана у селу Јездини пронађен је један летак писан руком. У њему се најбаналнијим речима вређа НОП, друг Тито и народна војска. Летак је достављен Команди окружне милиције од стране милиционара који су исти пронашли.

9. јуна ухваћен је у својој кући сакривен у бункеру војни бегунац Мића Вујовић из Тржаве. Спроведен је ОЗН-и.

11. и 12. јуна, ноћу око 11 часова, 20 бандита – четника опколили су кућу Драгића Драгићевића из Мршинаца. Од ових бандита двојица су ушли у кућу и узели радио-апарат, па су се затим удаљили у правцу Адрана. Међу овима Драгићевић није познао никога. После овога догађаја, око 15 минута, наишла је поред куће Драгићевића патрола слатинске милиције, и на путу је нашла један празан коверат, на коме је стајала адреса: „Милу Васићу – хитно!“.

14. јуна т.г. извршен је претрес у кући Милана Броћића из Лознице, који се сматра непријатељ[ом] НОП-а. Том приликом пронађено је 120 м платна и 5 м шајка, што је било заостало од четника.³

20. јуна т.г. у селу Придворици, пронађен је један табак хартије, на којем су биле исписане кољашке паролe. Поред тога исписано је неколико имена присталица НОП-а, којима се прети смрћу. У свему изгледа да ће се кривцима ући у траг.

² Совјетски дипломатски представници из Амбасаде у Београду, саветник Димитрије Степановић Чувахин и секретар Василије Петровић Григоријев, посетили су Чачак 17. јуна 1945 (*Слободни глас*, бр. 21, Чачак, 23. јун 1945, 1-2); Неколико хиљада грађана Чачка је свечано дочекало V крајишку ударну дивизију (*Слободни глас*, бр. 22, Чачак, 29. јун 1945, 1).

³ Милан Броћић, трговац из Гуче. У његовој кући у Лозници била је смештена јединица милиције, јачине 15 – 20 људи (Радован М. Маринковић, Ранко Симовић, Зоран Маринковић, *Лозница под Јелицом*, Чачак 2010, 309).

У истом времену одметнуо се од власти и побегао у шуму Љубиша Веселиновић из Жежевице, рођен 1923. г.⁴

26. јуна т.г. око 6 часова увече, милиција општине жежевичке сукобила се са једном групом од 4 до 5 четника и са њом водила борбу око 2 сата. У овој борби погинуо је четник Мирослав Стефановић из Жежевице, док су остали четници искористили мрак и побегли у планину Јелицу. Код Мирослава је нађена италијанска пушка са муницијом. Није уведен у списак одметника.

25. јуна т.г. општинска милиција нашла је [у] кући Јована Бошковића из Жежевице, једну неисправну радио-станицу, коју је и одузела.

26. јуна т.г. око 5 часова по подне, пријавио се је Команди среске милиције Петар Милосављевић, из Трнавe, који је пре око 2 месеца био побегао од куће. Он је изјавио, да је за то време био у одметништву са Новицом Цогољевићем и Пеливановићем, под њиховом командом и да они имају 50-60 људи наоружаних са 20 аутомата и пушака. Милосављевић је побегао од њих користећи ноћ. Није вођен у списку одметника.

Истогa дана, око 6 часова увече, једна четничка тројка сукобила се са милицијом села Ласца и после краће борбе четници су се повукли у шуму. Зна се толико, да су у тој тројци били четници: Милован Грујанац и Сретеновић. Верује се да је један од бандита рањен, јер су на месту борбе нађени трагови крви.⁵

28. јуна т.г. ухапшена је и спроведена ОЗН-и Мијојла Суботић из Трнавe, код које су дан раније долазили четници, па од њене куће отишли код куће Миленка Кузмановића и тражили његовог сина Славомира, који је исте вечери дошао на одсуство из оперативне војске. Миленко је био закључао кућу и није хтео четнике да пусти унутра, па су због тога четници испалили неколико метака и отишли у планину Јелицу.

Истогa дана Команда среске милиције предала је ОЗН-и Милисава Протића, свештеника из Жежевице, зато што је на други дан Духова јавно говорио: „Да живи Краљ Петар II, да ће скоро доћи краљ, да не може да се моли Богу за Тита у цркви, јер је он Хрват и католик; да Тито признаје само католичке попове, а не српско-православне.“ Рекао је још и то: да жали што није поубијао све партизане док је био на власти.

СРЕЗ ДРАГАЧЕВСКИ

На територији овога среза примећене су четничке банде у групама од по неколико људи, које повремено крстаре по селима Грабу, Горачићима и планини Јелици, док у горњем крају Драгачева уопште се не појављују као да их нема.

4 После два дана вратио се и упућен је у своју јединицу (МИАЧ, ОНО Чачак, К-1, Ф-1, рег.бр. 8/45).

5 Грујанац (Радоја) Милован, рођен 1917. у Жежевици, убијен од КНОЈ-а у Липници 18. децембра 1945. (Младен Стефановић, *Хроника Жежевице, Бањице, Липнице и Рајца*, Београд 1998, 305); Сретеновић (Душана) Мирослав, рођен 1926. у Жежевици, убијен крајем јуна 1945. у Рајцу (*Истио*).

7. јуна т.г. једна четничка тројка под маском партизана испала је пред друга Милутина Милошевића, економа Среског народног одбора у Гучи и претећи испитивали су га о разним стварима. Одузели су му све исправе, па су га напослетку пустили.

9. јуна т.г. у атару општине Грабске једног друга из мобилног отсека при месној команди у Гучи, идући у Граб пресрела је једна четничка тројка, претрсла га и са капе му скинула петокраку звезду; запретили су му да ће, у случају да га поново нађу у Грабу, бити за 25 цм краћи.

Истога дана десетар општинске милиције у Горачићима друг Драгомир Куљевић пошао је до своје куће у село Зеоке, у циљу обиласка болесних родитеља. У путу примећен је од једне тројке бандита, ови су почели пуцати за њим. Куљевић је прихватио борбу и испалио око 60 метака. Бандити су се разбегли.

У овоме времену ухапшена је од стране органа милиције Вера Јоровић из села Велеса и предата ОЗН-и на даљи поступак зато што је једном другу, који је на својој дуванској кутији имао урезану петокраку звезду – рекла: „Боље би било да си ти петом стао, него што си звезду урезао.“⁶

16. и 17. јуна т.г. после пола ноћи, погинуо је несрећним случајем на стражарском месту Миленко Бркић, милиционар доњокраваричке милиције. Покојник је нађен мртав у лежећем ставу са пушком испред себе. Метак га је погодио испод самог грла, па је затим изашао на врх главе, из чега се претпоставља, да је метак био у цеви а он се наслонио на пушку и тако је иста окинула.⁷

СРЕЗ ТАКОВСКИ

1. јуна т.г. у атару села Коштунића ухваћен је војни бегунац Радиша Вагаљ, који је 20. маја ов.г. био прешао Дрину. Тада је пошао у срез орашачки, одакле је родом. Код њега су пронађена 2 револвера марке „Штајер“ са 150 метака; 32000 старог новца и 50000 куна хрватских.

Ноћу између 1. и 2. јуна четничке банде извршиле су напад на железничку станицу Накучани. Разбили су телефон и опљачкали касу и узели 6700 динара новца. Са собом су отерали скретничара Милојицу Митровића и са њим су пошли његовој кући: узели му пиштољ и машингевер са 150 метака, па су га затим пустили. У овој банди четника била су три војна бегунца.

Милиција села Коштунића успела је да ухвати 6 војних бегунаца, и то: Милутина Бајића, Гвоздена Бајића, Драгомира Петровића, Младена Петровића,

6 Јоровић (Славољуба) Вера, домаћица, рођена 1928, осуђена од Војног дивизијског суда у Краљеву пресудом 48/46 од 13. фебруара 1946, због дела јатаковања групи четника Новице Цогољевића од јуна до децембра 1945, на 5 година лишење слободе, уз губитак политичких и појединих грађанских права, сем родитељских за време од 2 године по издржаној казни и конфискацију имовине. Војни суд I армије је пресуду преиначио на 18 месеци лишења слободе 9. марта 1946. (МИАЧ, Војни суд, К-10, 48/46).

7 Оновремена званична историографија је за овај случај навела да је Бркић (Исаила) Миленко, рођен 1922. у Доњој Краварици, као припадник сеоске народне милиције убијен на стражи од непознатих лица у ноћи између 17. и 18. јуна 1945. (*Чачански крај у НОБ. Пали борци и жртве*, Чачак 1977, 26)

Милана Петровића. Они су били скривени у шуми у селу Браићима и смештени у три бункера.

4. јуна т.г. милиција је ухватила војног бегунца Бранка Митровића, који је био у четничкој банди, која је 1. јуна напала железничку станицу Накучани. Ухваћен је код своје куће скривен на салашу. Код њега је нађена пушка са 5 метака.

Прањанска милиција ухватила је војне бегунце: Богдана Браловића, Милоја Гаврића, Раденка Браловића и Синушу Глишића.

8. јуна т.г. пријавио се је Команди среске милиције Лазар Браловић, војни бегунац.

Истог дана ухваћен је у селу Срезоевцима д-р. Ђура Ђуровић из Коњевића, срез љубићки, иначе секретар Равногорског националног комитета. У пратњи са њим ухваћен је и Ђорђе Медић, Личанин.⁸

10. јуна т.г. народна одбрана ухватила је у Сврачковцу једног војног бегунца, који је одмах предат команди места.

Истог дана пре подне Милоје, син Крсте Ђорђевића из Г. Црнућа, носио је [са] собом бомбу, око које је нешто завиривао, бомба је експлодирала и он је тешко повређен, од које је повреде ускоро и умро.⁹

Ноћу између 11. и 12. јуна сусрела је народна милиција једну тројку бандита у селу Велеречу. У међусобној борби било је пуцњаве, па су бандити побегли у непознатом правцу.

11. јуна т.г. од стране Народне одбране у селу Грабовици убијен је војни бегунац Благоје Јоксић из Д. Врбаве.¹⁰

12. јуна т.г. у селу Леушићима у шуми зв. „Кремен“ примећена је једна банда четника у јачини 20 људи. Банду је предводио Предраг Николић зв. „Гебо“, одметник из Леушића. У прво време милиција је опколила помену

8 Др Ђуро Ђуровић (11. јануар 1900, Горња Горевница код Чачка – 2. април 1983, Београд) адвокат, члан Демократске странке, припадник Равногорског покрета, секретар Централног Националног Комитета. Крајем 1944. није се повукао са генералом Михаиловићем у Босну већ се крио све до 6. јуна 1945. у Срезоевцима у кући Рада Крсмановића. Откривен од партизанских доушника из села, Ђуровића су укућани, по договору са њим, пријавили новим властима, који га 8. јуна одводе у Горњи Милановац, па затим у Чачак. Спроведен је за Београд преко Краљева, из предострожности да неко не покуша његово ослобађање. Локалне новине нису пренеле ову вест у својим бројевима током јуна месеца. Осуђен је, на првом великом суђењу припадницима Равногорског покрета, на казну затвора од 20 година. Пуштен је из затвора после 17 година, 2. априла 1962. и од тада до 1973. живео је у Београду под сталним надзором СДБ, која га новембра 1973. поново хапси због веза са српском емиграцијом. Осуђен је на пет година затвора. Залагањем *Amnesty International* помилован је и пуштен из затвора 25. новембра 1977. У току свог тамновања превео је неколико књига Доктора Дулитла, које ће по његовом изласку из затвора штампати *Дечије новине* из Горњег Милановца, али под именом Радомира Милошевића, који је служио казну заједно са Ђуровићем. Школовани правник са Сорбонског и Оксфордског универзитета, доктор наука, преминуо је 1983. у Београду (Горан Давидовић, Милош Тимотијевић, *Заштањена прошлост. Историја равнотораца чачанског краја*, књига 3, Чачак 2004, 190).

9 Оновремена званична историографија је за овај случај навела да је Милоје (Крсте) Ђорђевић, рођен 1928. у Горњој Црнући, бивши таковски срез, „погинуо од заостале немачке бомбе“ (*Чачански крај у НОБ. Пали борци и жртве*, 214).

10 Јоксић (Илије) Благоје/Благомир, рођен 1927. у Доњој Врбави.

шуму, а доцније су дошли и другови народне одбране, који су такође учествовали у опкољавању шуме. У међусобној борби са бандитима погинуо је један наш друг милиционар и то у моменту када је бацао бомбе на четнике. У току ноћи, милиционари среза љубићког напустили су своје место које су држали, па су бандити приметили ову празнину, искористили ову прилику и побегли. У тој банди четника били су сви из среза таковског, међу којима: Предраг Николић, Милојко Боровњак, Миодраг Вукомановић; њима су се придружили војни бегунци Иван Рубаковић, Благоје Ратковић и Мијаило Пајевић.¹¹ Сазнаје се да је са њима у друштву био и неки мајор Тодоровић, који има једно вештачко око.

Ноћу између 11. и 12. јуна народна одбрана у Г. Црнућу ухватила је два војна бегунца. Приликом спровођења бегунци су покушали да беже, па су у бегству убијени. Њихова имена су непозната, а убијени су у селу Брусници.

15. јуна т.г. изјутра примећена је једна група четника, око 7 до 8 близу села Лозња. Милиција је кренула у потеру и држала заседу, затим су наишли четници и настала је борба, у којој је погинуо наш милиционар Милета Брковић, родом из Бершића, а тешко је рањен милиционар Љубомир Солујић, који је ускоро умро, а затим је рањен и реонски командир Радован Лукић.¹² После овога четници су се повукли и хватали терен густе шуме.

СРЕЗ КАЧЕРСКИ

3. јуна Драгослав Петрић из села Г. Бањана у напитом стању је псовао чланове Месног одбора у Д. Бањанима, а када је милиција истога опоменула да то не чини он је почео викати: „Живео краљ! Тако се мени хоће“ и томе слично. По овоме случају предузето је извиђање да се именовани казни.

10. јуна т.г. у селу Калањевцима за време сахране погинулог друга Светолика Ђукнића из Калањеваца, који је погинуо у борби за слободу на фронту, рекао је Милорад Јовчић из села Калањеваца, да су за све ово криви Руси и да су они некултурни, а Драгослав Јоксимовић је на тој сахрани казао да је за ово крив Тито, јер он има намеру да уништи што већи број Срба; он је – каже – отерао ову децу да их кољу Хрвати. Том приликом Јоксимовић је рекао да је и он био војник и ратник и да никада није било горе него данас.

11 Николић (Драгољуба) Предраг - Гебо, рођен 1916. у Леушићима, убијен јануара 1947. у Калиманићима; Боровњак (Тихомира) Милојко, рођен 1920. у Брезни, стрељан крајем 1945. у Г. Милановцу; Вукомановић (Божа) Миодраг, рођен 27. априла 1904. у Срезојевцима, стрељан током октобра 1945. у околини Прањана (Горан Давидовић, *Извештај о раду Државној комисији за истраживање убијених после 12. септембра 1944*, Чачак 2012)

12 Брковић (Божидара) Милета, рођен 1913. у Бершићима; Солујић (Раденка) Љубомир, рођен 1922. у Бершићима, преминуо од задобијених рана у Чачанској болници 16. јуна 1945. (*Чачански крај у НОБ. Пали борци и жртве*, 196, 197); Приликом сахране Љубомира Солујића, поред многобројних говорника, говор је одржао и отац Раденко Солујић у коме је, поред осталог, наведено: „Рекоше ми да те уби злогласни кољаш Миодраг Ковачевић, зв. „Пиштољ“ и да те другови свете“ (*Слободни глас*, бр. 22, Чачак, 29. јун 1945, 4); Ковачевић (Обрена) Миодраг зв. Пиштољ, рођен 10. априла 1912. у Брезни, убијен од ОЗН-е крајем 1945. (Г. Давидовић, *Извештај о раду Државној комисији*).

12. јуна у селу Босути, у забрану Стевана Богдановића, нађен је један радио-апарат, америчке марке, који је вероватно бачен на земљу падобраном.

14. ов.м. око подне отишао је од своје куће Живан Живановић из села Драгоља. Именовани је сутрадан нађен мртав у близини Белановице, а убијен је на путу између Белановице и Шатрње. Леш је нађен у кукурузу. Убијен је из три пушчана метка. Убијени Живановић је био члан сеоске милиције и члан Месног одбора у Драгољу.¹³

Ноћу између 18. и 19. јуна, око 22 часа, дошла су три наоружана бандита кући Жике Петрића, претседника Месног одбора у Јарменцу, те су од истога одузели једну стројницу, којом је Петрић био наоружан. Претходно су га питали је ли он претседник комунистички, на шта им је овај одговорио да је он претседник одбора у селу, а не комуниста, те му одметници нису ништа урадили, већ претили да ће му судити краљ Петар.

Ноћу између 23. и 24. јуна т.г. погинуо је Радиша Дмитровић из села Шилопаја од стране непознатих наоружаних лица.¹⁴

26. јуна т.г. изјутра пронађени су у једном потоку села Калањеваца лешеве Сретена Дражића и Бранислава Војиновића, оба из истог села. Побијени су из пушака. Убице су до сада непознате. Истрага се води.

У истом времену Милован Ђукнић из села Калањеваца одметнуо се у шуму.

СРЕЗ ЉУБИЋКИ

7. јуна т.г. приликом чишћења клозета железничке станице у Љубићу извађен је леш једног мушког новорођенчета, чији се родитељи нису могли пронаћи. Пала је сумња на Бојану Гавриловић из Атенице. – О овоме је извештен јавни тужилац у Чачку.

Истога дана командир Среске милиције у Чачку са 40 милиционара кренуо је у срез љубићки. Извршио претрес села: Остре, Јабланице и Врбаве. У том раду, односно претресу села, ухваћена су два војна бегунца. Откривена су три празна бункера.

Ноћу између 21. и 22. јуна у селу Остри ухватила је сеоска милиција двојицу дезертера: Рацића Драгослава и Стојановића Милијана, оба из Остре. Одмах су спроведени Команди места у Прељини.

26. јуна т.г. сеоска милиција у Пријевору ухватила је Милошевић М. Марка, родом из Вајева, по његовој изјави љотићевац, пао на Копаоник као

¹³ Будући да није убачен у списак жртава припадника НОБ-а и ЖФТ, претпоставља се да је убијен од нових власти, иако је био припадник милиције и члан МНО. Као доказ за то наводимо да је убачен у тзв. Упитнике о погинулим и умрлим непријатељима НОП-а које је радила борачка организација (МИАЧ, Упитник о погинулим и умрлим непријатељима НОП-а за село Драгољ, податке дали Раденко Јовановић и Момчило Јосиповић).

¹⁴ За овај случај оновремена званична историографија је навела да је Дмитровић (Ивана) Радисав, рођен 1901. у Шилопају, сарадник НОП-а, заклан од непознатих лица у Шилопају 24. јуна 1945. (*Чачански крај у НОБ. Пали борци и жртве*, 281).

падобранац између 1. и 2. марта т.г. ради спровођења љотићевске организације. Именовани је изјавио да је имао намеру да се пребаци до Ваљева да би се пријавио тамошњим властима. Предат је ОЗН-и.¹⁵

СРЕЗ МОРАВИЧКИ

Ноћу између 23. и 24. јуна т.г. око 12 часова, милиција општине братљевске повела је борбу са бандама коју је предводио бандит и чувени зликовац Марјан Кривокућа (списак одметника бр. 515-536) из Равна, среза моравичког. Кривокућа је извршио више убистава, међу овима и једног нашег поручника.¹⁶ У овој борби Кривокућа је ухваћен. Лакше је рањен један наш милиционар.

24. прошлог месеца приликом предузетих потера дезертери су ухватили водника средњоречке милиције Стевана Ристића, кога су са собом одвели. Ристић је родом из топличког округа. Гонећи зликовце милиција је нашла Ристића избоденог ножевима, који је од многих рана ускоро умро. Милиција је продурила гоњење зликоваца.

СРЕЗ ЖИЧКИ

5. јуна т.г. око 22 часа дошли су неки непознати људи у село Чукујевац испред куће Животе Милићевића, па су овога позвали да им изнесе воде. Живота је тако и учинио. Међутим, ти непознати људи извели су Животу из дворишта даље од куће и убили га из аутоматског оружја. Вођеним извиђањем утврђено је да су ово убиство извршили припадници организације Д.М., а вероватно група Животе Тодоровића и Животе Обрадовића. За убицама су вршене потере и истрага се води и даље.

Истога дана убијен је у селу Лешеву Адам Марковић, одборник истога села, њега су тога дана пресрели неки непознати наоружани људи – када се овај враћао са оцем из Краљева, па су га ови непознати људи изазвали да им покаже пут. Они су Адама одвели даље од пута, па га убили аутоматским оружјем. Утврђено је да су ово убиство извршиле кољашке банде за којима се трага.

9. јуна т.г. убијен је Мита Ђокић из села Трговишта. Извршилац дела непознат.

¹⁵ Падобранска група је немачким авионима из Аустрије долетела на просторе Копаоника почетком марта 1945. са задатком да наставе антикомунистичку акцију.

¹⁶ Кривокућа (Драгомира) Марјан, рођен 1921. у селу Равни, општина братљевска, срез моравички, земљорадник, припадник ЈВуО. Осуђен пресудом Округног народног суда у Чачку КЗП 81/45 од 28. марта 1946. на смртну казну. Президијум Народне скупштине ФНРЈ је молбу за помиловање одбио 17. јуна 1946. На терет су му ставили убиство поручника НОВ-а Марка Цупарића 22. марта 1944. и што је пред Божић 1944. у друштву са другим припадницима ЈВуО спровео 5 заробљених партизана у борби, који су касније стрељани. У време његовог хапшења и спровођења у војни затвор у Чачку, отац убијеног поручника Марка Цупарића, Арсеније Цупарић је био судија у Округном суду у Чачку. На вест да је Марјан Кривокућа ухапшен тражио је од ОЗН-е и Војног суда да буде укључен у ислеђивање и сам судски поступак (МИАЧ, Округни народну суд Чачак, КЗП, К-3, 81/45).

10. јуна т.г. убијен је Живан Станић из Милавчића. Убица непознат.

У међувремену појавио се у селу Дуљанима са својом групом одметник и народни непријатељ Миле Васић.

У првој половини месеца јуна појавиле су се четничке банде у гледићким планинама. Ове су банде у том периоду извршиле убиства: поред горе наведених и Драгољуба Симеуновића из Трговишта, који је убијен 10. јуна у истом селу.

У овом периоду четници су ошишали Наду Митровић у селу Печеногу.

СРЕЗ СТУДЕНИЧКИ

У току половине месеца јуна један милиционар среске милиције у Рашкој бавећи се у селу Себимиљу, приметио је једног бандита, па је покушао овога да лиши слободе. Али како је са овим ишло теже, милиционар је употребио оружје и бандита ранио. Али како се ово одиграло на терену покривеном шумом, бандит је успео да побегне. О овоме случају одмах су обавештене све суседне милиције које су блокирале цео крај. Сутрадан бандит је убијен у атару села Постаља, среза дежевског. Том приликом је утврђено, да је бандит био рањен ватреним оружјем у леву руку и да је повреда била сасвим свежа. Код убијеног ништа није пронађено што би открило његову личност. А у цеповима овога пронађено је 8000 динара (Недићевог новца), цепни сат и две мапе, али какве, Команда среске милиције у Новом Пазару није могла да објасни, зато што су мапе остале код сеоске милиције, која је бандита убила.

САОБРАЋАЈНЕ ПРИЛИКЕ

У току месеца биле су доста добре и прекида саобраћаја није било. У овоме времену довршен је и пуштен у саобраћај железнички мост на реци Ибру – релација Краљево-Крушевац.¹⁷ Приводе се крају радови на изградњи моста на Морави на релацији Краљево-Г.Милановац; у самом граду Чачку извршено је калдрмисање у једној улици и оспособљене четири зграде за намењене сврхе. Радило се на путу Белановица-Љиг, као и на осталим путевима и пропустима народном радном снагом и материјалним средствима са колико су срески народни одбори располагали.

ТРГОВИНА И ИНДУСТРИЈА

Ова грана народне привреде била је и у току јуна доста слаба на територији Округа, док је приличног замаха узела индустрија у Чачку и Краљево где је примећена извесна иницијатива грађана. Размена добара на пијацама била

¹⁷ Радовима на обнови железничких мостова руководио је инжењер (?) Мојсиловић. За веома кратко време оспособљена су три моста на Ибру и велики Камиџорски мост на Морави (*Слободни глас*, бр. 22, Чачак, 29. јун 1945, 3).

је у малом обиму и задовољавање потреба становништва састојало се обично у животним намирницама. И даље се осећа оскудица у сировинама због чега је и застој у индустрији, трговини и занатству.

СТАЊЕ ПОЉОПРИВРЕДЕ

Ова грана привреде у току месеца била је доста напредна. Све културе житарица, поврће и воће били су доста добри, због обилне кише која је у току месеца падала. Очекује се добар принос житарица а нарочито кукуруза.

Стање ситне стоке, као и крупне доста је напредно. Испаше има у довољној мери, али бројно стање стоке још не задовољава потребе сељака, јер је у великој мери отерана и поклана од непријатеља у четворогодишњој кампањи. Стање здравља код стоке добро је, сем што у извесној мери влада свињска куга у срезу качерском где се предузимају ветеринарске мере.

Воћарство и повртарство не нарочито напредно и уносно за сељака. На пијацама је прилив доста јак. Винова лоза је доста добра. Нарочите болести нису примећене, али је ипак прилична штета од града, који је падао у току месеца.

ПРОСВЕТНЕ ПРИЛИКЕ

У току месеца било је као и прошлом. Настава у нижим, средњим и стручним школама је у завршној фази, јер се школска година приводи крају.

Наставно особље радило је и ван школе на просветно-културном пољу и узимало видног учешћа у свим манифестацијама. И овога пута све културно-просветне и друге установе показале су добар резултат. У Чачку је одржан аналфабетски курс у Заводу и Фабрици хартије.¹⁸

СОЦИЈАЛНЕ ПРИЛИКЕ

У границама материјалних могућности, народни одбори излазе у сусрет сиромашним слојевима грађана, а нарочито у погледу додељивања помоћи породицама бораца и заробљеника, затим избеглицама и пензионерима. СНО Ивањица поделио је 15000 дин. сиромашним, а ГНО Чачак 12000 кгр кукуруза и 11000 у новцу. У току месеца дељен је шећер за децу испод 7 година на целој територији округа.

Поред овога помагане су сиромашне породице бораца, заробљеника у погледу радне снаге у пољопривреди.

¹⁸ У Округу чачанском радило је 135 основних школа (19.377 ученика и 556 наставника), 6 гимназија (3.860 ученика и 122 наставника), 3 грађанске школе (446 ученика и 22 наставника). Било је отворено 98 аналфабетских течајаве које је похађало 4.239 слушалаца. У Округу је радило 7 народних универзитета (2 на селу), 61 књижница са 9.486 књига и 10 дилетантских екипа (*Слободни глас*, бр. 22, Чачак, 29. јун 1945, 6).

ЕЛЕМЕНТАРНЕ НЕПОГОДЕ

У току месеца падао је доста јак град у више срезова овога округа и причи- нио осетну штету усевима, воћу и поврћу, а нарочито у моравичком, драгачев- ском – у селу Лукама, жичком, трнавском – у већини села на подручју града Чачка, где је причињена знатна штета усевима и воћу, а нарочито у селима Атеници и Кулиновцима. У самом Чачку поразбијана су многа прозорска окна и причињена знатна штета.

Нарочито је град био јак и убитачан у већем делу среза љубићког где је причињена већа штета усевима, воћу и поврћу.

Одређене комисије врше преглед терена и процењују нанету штету.

СМРТ ФАШИЗМУ – СЛОБОДА НАРОДУ!

М.П.¹⁹

Начелник Одељења
унутрашњих послова
Ми. Достанић, с.р.

ОКРУЖНИ НАРОДНО-ОСЛОБОДИЛАЧКИ ОДБОР

Бр.3619

10-VII-1945. год.

ЧАЧАК

а/а

[МИАЧ, Окружни народни одбор Чачак, К-3, поверљива акта, ф-III, 10/45]

*

МЕСЕЧНИ ИЗВЕШТАЈ

За месец јули о приликама на територији округа чачанског²⁰

ОКРУЖНИ НАРОДНИ ОДБОР

Одељење унутрашњих послова

Бр. 1428

5. августа 1945. године

Чачак

19 Печат: Окружни Н.О. одбор округа чачанског – Одељење унутрашњих послова Чачак.

20 Месечни извештај се подудара са два извештаја од 17. јула 1945. Одељења унутрашњих послова ОНО Чачак која су достављена Претседништву ОНО Чачак и Министарству унутрашњих послова – одељењу народне сигурности Београд – Бр. 1261 и Пов.бр. 10/45. Делови из ових докумената који су изостављени у месечном извештају биће регистровани у напоменама у наставку документа.

ПРЕТСЕДНИШТВУ ОКРУЖНОГ НАРОДНОГ ОДБОРА

Ч А Ч А К

По постојећем наређењу, Одељења унутрашњих послова О.Н.О. Чачак, подноси свој месечни извештај о приликама у Округу за протекли месец јули у следећем

ОПШТЕ СТАЊЕ

Из нашег извештаја у погледу народне сигурности види се стање и прилике на територији нашега Округа где се крећу стално банде и врше разне злочине. Метода њиховог рада и агитације најбоље се виде.

Рад наше милиције, њено стање и способност, како командног кадра тако и бораца, није ни најмање на пожељној висини. У вези са новим потерама од стране јединица Ј.А. предузели смо потребне мере да уништимо банде.

Најгоре стање било је на територији моравичког среза. Разлози за ово били су следећи: а/ слабо наоружање исте, б/ недовољан број милиционара, в/ унутарње слабо стање (војничко и политичко), г/ неенергичност у спровођењу мера чишћења милиције.

Појаве дезертерства на територији овог среза биле су због неправилног става нашег С.Н.О., као и јединица народне одбране. Народ на голији и Јавору је у великом страху од четника и не даје нам готово никакво обавештење о кретању банди. Рад ОЗН-е у овом срезу је слаб и њихова помоћ милицији је никаква.

Што се тиче важних политичких догађаја извештавамо следеће:

Дан устанка прослављен је у читавом Округу прилично добро. Није било никаквих инцидената.²¹

Избори делегата за конгрес су такође протекли у потпуном реду без икаквих изгреда.

Учешће на изборима било је следеће: срез драгачевски слабо учешће, око 50% - изабран је Милић Бугарчић, секретар среског одбора ЈНОФ-а са 112 гласова. Поред њега највише је имао Милојко Ђирјаковић, посланик Народне скупштине Србије; срез љубићки гласало око 65-70% - изабран је друг Драгутин Јовановић, претседник Среског НО са 150 гласова; срез трнавски – гласало је око 65% - изабран је Тихомир Чутовић са 152 гласа; срез жички – слабо учешће омладине. Без омладине учествовало је 75% - изабран је Драгомир

²¹ Локалне новине су на насловној страни пренеле вест под насловом *Велики народни празник - Величанствена прослава 7. јула у Округу*. Свечана прослава је организована на Руднику, где је по процени новинара *Слободни глас*, било присутно око 15.000 грађана. Прослави су присуствовали Министар правосуђа Србије Милош Царевић и Јавни тужилац Србије Милош Минић. Свечаност је била и на тргу у Чачку, уз присуство око 5.000 грађана. Свечаности су биле организоване и у Гучи (драгачевски срез), Ивањици (моравички срез) и у селу Јовцу код Крајева, уз присуство око 4.000 људи (*Слободни глас*, бр. 24, Чачак, 14. јул 1945, 1-2).

Карајовић са 68 и Миле Гвозденовић са 51 глас. Онде где су се жене појављивале биле су исмеване, иначе учешће жена слабо. У селу Врнчанима били су избори неправилно постављени. ЈНОФ није иступио јединствено. Појавиле су се две странке – демократска и радикалска. Радикали су добили. У Краљеву је гласало 5000. Омладина није активно учествовала. У граду је гласало 9 за кољаша Васића и 2 за краља и Дражу, иначе изабран је Душан Јовичић са 80 гласова. Срез студенички – од 17000 гласача гласало је 7000. Омладинци слабо гласали. У току гласања није било сметњи. Изабран је Света Трифуновић, секретар Ок. ЈНОФ-а са 206 гласова. 24 преставника није дошло, 30 није гласало, 10 гласало за краља. Срез моравички – гласало је 61%. Омладина слабо гласала. Изабран је секретар Среског НО Миша Стамболић са 242 гласа. Од 200 преставника није учествовало 4. Један је гласао за краља. У Чачку гласало је 5420. Било је 35 цедуљица за краља, 22 празне, 30 није гласало. Добио је претседник Г.Н.О. друг Драгомир Минић са 112 гласова. Качерски срез – гласало је 65%. Од 300 преставника један није гласао. Учешће бирача доста добро. Изабран је Станко Лазаревић, претседник Среског народног суда.²²

Сви изабрани делегати присталице су НОП-а.

Привредно стање нешто се поправило. Пијаце су оживеле. Цене основним артиклима још увек су велике (кукуруз 8 дин). Осећа се велика оскудица у соли. На терену моравичког и студеничког среза паша подбацила, као и стрмна жита (зоб). Исхрана стоке овде ће бити озбиљан проблем.

Остали догађаји, који су реметили народну сигурност у току месеца су следећи:

СРЕЗ ТРНАВСКИ

Ноћу између 5. и 6. јула т.г. на заседу војника Народне одбране²³ наишла је једна група четника јачине десет до петнаест људи, коју је предводио кољаш Милован Грујанац, из Жељевице. Војници су из заседе припуцали, те се ова група одметника повукла у планину.²⁴

На дан 6. јула т.г. у селу Липници опкољена су 4 кољаша одметника, од стране 150 војника народне одбране.²⁵ Том приликом одметници су бацањем бомби међу војнике успели да се пробију и побегну. Изгледа да је један од одметника рањен и да су га ови са собом одвели.

22 Избори за конгрес ЈНОФ, који се одржао 5. августа 1945. у Београду, били су расписани за 29. јул и 2. август 1945. Требало је да Чачански округ изабере 11 делегата за конгрес (сваки срез, укупно 8, по једног кандидата, Град Краљево и Чачак и Секретеријат окружног ЈНОФ по 1 кандидата. Право да изађу на изборе имали су сви старији од 14 година. На изборе је изашло око 83.000 гласача. (Слободни глас, бр. 27, Чачак, 4. август 1945, 1).

23 У селу Рајци (Бр. 1261 и Пов. бр. 10/45).

24 Жршвава није било ни са једне стране (Бр. 1261 и Пов. бр. 10/45).

25 И 25 српске дивизије (Пов. бр. 10/45)

На дан 7. јула т.г. на граници села Бељине и Парменца, на месту званом Суви Поток, пронађена су 4 леша са везаним рукама жицом. Судска комисија са лекаром је изашла на лице места и констатовала: да су лешеви у распадању и да су ова лица побијена пре шест месеци. По среди су убиства, али се није могао установити начин на који су ова лица побијена. Идентитет није утврђен, постоји вероватноћа да су немачки војници. Лешеви су пренети и сахрањени у оближњем пољу. По овоме води поступак Окружни народни суд у Чачку.²⁶

У току прве половине прошлог месеца на територији среза трнавског дошли су војници 3 чете I батаљона III бригаде дивизије народне одбране. Из извештаја Среског НО у Чачку види се да је понашање војника ове јединице тако да је изазвало опште узнемирење и страх код читавог света. По доласку ових војника у овај срез, исти су почели вршити нарезе за храну и злостављати народ. У селу Ласцу узели су 900 оброка хране, а уз то су хватали сељаке, који су у сумрак ишли селом, па ове везивали и остављали тако да преноће везани. Овакав поступак војника ове чете брзо се прено и на остала села: Петницу, Премећу, Рајац, Жаочане и Мршинце. И у овим селима сељаци су изложени пљачкању имовине за храну и приватне ствари, тако да су везивали поједине сељаке како је напред наведено. Ноћу између 10. и 11. прошлог месеца војници поменути јединице, убили су Стевана Милошевића, из Рајца, пошто су га претходно везали. Милошевић је са корпом ишао из шуме, па се на њега посумњало да је бандитима носио храну.²⁷ Милошевић је био командант села за време четника. Исто тако ноћу између 11. и 12. прошлог месеца, ови војници су убили Грујицу Парезановића из села Жаочана, који је био милиционар слатинске милиције. Војници су Парезановића претходно везали, затим га одвели у Мршинце, где су га везаног убили, наводећи да је покушао да бежи. На Парезановића се посумњало да је приликом једне потере за бандитима овима дао знак пуцњем да беже.²⁸

Овакви поступци војника народне одбране изазвали су негодовање код народа и велики страх. Поводом тога се по селима прича да су ови војници Македонци, који су побегли из Македоније, па сада тероришу и пљачкају, јер им није стало до српског народа.

На дан 9. јула ухваћен је Светомир Чолић из Ласца, војни бегунац III чете 4 батаљона народне одбране у Краљеву. Сем њега ухваћени су и следећи војни бегунци и то: Радомир Љубисављевић и Павле Јанковић.²⁹ Предати су Команди подручја у Чачку.

26 По извештају судског лекара можемо закључити да су лица побијена у јануару 1945. Будући да је чачански крај ослобођен почетком децембра 1944, остаје сумња да су у питању лешеви немачких војника.

27 Милошевић (Михаила) Стеван, рођен 1900. у селу Рајац.

28 Парезановић (Алексе) Грујица, рођен 1924. у Жаочанима (МИАЧ, МКУ Горичани, књ. 1936-1946).

29 Радомир Љубисављевић из Краљева, Павле Јанковић из Ласца, дезертер из општинске милиције у Рођевићима – срез жички (Бр. 1261 и Пов. бр. 10/45); Јанковић (Мила) Павле, рођен 1922. у Ласцу, борац КНОЈ-а, умро у Нишкој болници од пегавог тифуса 1. фебруара 1946. (*Чачански крај у НОБ. Пали борци и ЖФТ*, 326).

10. прошлог месеца милиционар села Атенице Радош Павловић из среза љубићког, напустио је своје стражарско место у заседи и тим начином омогућио групи кољаша који су били опкољени да побегну у шуму. Именовани милиционар је одмах притворен и предат Окружној милицији.³⁰

Ноћу између 17. и 18. јула прошлога месеца војска Народне одбране бавећи се на терену сусрела се са једном групом бандита у атару села Бањица. Поведена је борба, која је трајала 10. до 15. минута у којој је лакше рањен један војник. Бандити су се повукли потоком између Бањице и Трнаве и успели да умакну у планину Јелицу. Јачина ове групе бандита била је 6 до 7 људи. Међу њима упознат је Петар Вујовић, кољаш из Трнаве.³¹ Били су наоружани једним пушкомитраљезом и пушкама.

Ноћу између 19. и 20. о.м. једна група бандита напала је на кућу Радомира Јањића из Атенице, коме је син као теренски радник био код куће, а кога су бандити тражили да убију. Радомир је на бандите пуцао из куће и на пуцњаву појурила је милиција села Атенице, због чега су се бандити повукли и побегли у непознатом правцу. Колики је био број бандита, као и ко је све међу њима био није се могло утврдити.

Ноћу између 25. и 26. јула била је игранка у селу Јездини на којој је био и Витомир Савковић. Када се Витомир са игре враћао кући на путу су га пресрела три четника и мотком истукли. На његово запомагање патрола милиције упутила се месту дела, али су се четници приметивши милицију повукли у непознатом правцу. Потера је предузета.

Ноћу између 25. и 26. јула дошли су четири бандита код куће Лексе Вујовића из Качулица, лупали су на врата, и када им је после претње од бандита Лекса отворио врата, бандити су ушли у кућу и наредили да спреми вечера. После вечере истукли су Лексину жену зато што она није хтела да изда свога сина, који је побегао из куће кроз прозор у моменту када су они у кућу улазили. Лексов син о доласку бандита известио је милицију која је појурила на место догађаја. Бандити приметивши патроле побегли су у непознатом правцу. Међу овим бандитима упознати су Горило Остојић из Самаила, Бранко Урдов из Мрсаћа, његова жена и Борисав Забренац, сви из среза жичког. Били су наоружани шарцем, револверима и пушкама.

Током друге половине прошлог месеца извршено је у граду Чачку неколико опасних крађа. Крађе су вршене ноћу, када се свет најмање кретао улицама. Органи милиције се врло ретко виђају на улици на служби, јер је скоро све особље заузето стражарењем на многобројним стражарским местима. За

30 „Сада се налази у притвору Градског НО у Чачку, а предмет је предат Команди окружне милиције“ (Бр. 1261 и Пов. бр. 10/45).

31 Вујовић (Александра) Петар, рођен 1903. у Трнави, убијен 24. новембра 1945. у Вичи (Г. Давидовић, М. Тимотијевић, *нав. дело*, књ. 3, 209); КНОЈ је, 1. новембра 1945, извршио одмазду, сурову ликвидацију целе породице Петра Вујовића – троје малолетне деце, Данице (1928), Александра (1930) и Млађена-Млађа (1932) и жене Росе (Г. Давидовић, М. Тимотијевић, *нав. дело*, књ. 3, 206-207; Антоније Ђурић, *Црвена кућа*, Београд 2002, 364-376).

поменуте крађе осумњичен је Милисав Радовановић, беспосличар из Чачка, који је притворен од стране отсека унутрашњих послова Г.Н.О. Чачак. Када се истрага заврши биће предат надлежном суду.

Ноћу између 29. и 30. прошлог месеца побегли су из милиције Г.Н.О. Чачак три милиционара: Владан и Миодраг Капларевић из Милатовића и Страхина Радов[њ]ић из Виче, среза драгачевског.³² Они су раније били четници, а после ослобођења неко су се време крили по селима, а затим су узети у војску и додељени милицији. Са собом су однели три карабина и нешто муниције, три пара цокула. Претпоставља се да су бекство извршили под утицајем реакционарне пропаганде, која је на њих имала утицаја, јер су из забачених планинских села где су људи још склони да верују разним фантастичним вестима.

СРЕЗ ДРАГАЧЕВСКИ

Крајем прошлог месеца бандити су у овом срезу ухватили Даницу Зимоњић и Милицу Узуновић и обе ошишали.³³

7 јула т.г. од стране војника 3 бригаде народне одбране убијен је у селу Толишници Радослав Маринковић из истог села. Радослав је тога дана косио ливаду са својим братом који је био у одметништву. Кад су опазили војнике обојица су пошла да беже. Спазивши ово, војници су припуцали и Радослава, који је носио пушку, убили а његов брат одметник успео је да побегне.

30. јуна увече једна банда четника, на броју 7, под вођством Бошка Урошевића, појавила се у селу Ртарима и на путу за Чачак пресрели Миломира Јаћимовића из Пухова, коме су скинули опанке, енглеску блузу, одузели му исправе, сат, торбу са хлебом и 650 дин. новца. Међу овим бандитима упознат је Сретен Ковачевић.³⁴

Једна група четника појавила се у селу Дупцу и том приликом су опљачкали домаћицу Росу Милић, одневши јој 20 кгр. кајмака, 30 кгр. сира и 8 кгр. сланине. Ову групу бандита сачињавају Радиша и Миљко, браћа Дуканац,³⁵

32 Владан и Миодраг Капларевић и Владан Радоњић су убијени од КНОЈ-а 24. новембра 1945. у Вичи приликом уништења групе Новице Цогољевића (Миломир Јовановић, *Злочин без казне*, рукопис, Чачак 2009, 285 и 322).

33 „Четнички бандити под вођством Новице Цогољевића у селу Горачићу, ухватили су другарицу Даницу Зимоњић и ошишали је. Именована Даница ради по линији УСАОС-а. Исто тако ошишали су и Милицу Узуновић из истог места. Оба догађаја извршена су 30. јуна о.г. у вече“ (Пов.бр. 10/45).

34 Урошевић (Петра) Бошко, рођен 1920. у Лучанима, припадник ЈВуО, убијен 1947. у Латвици (Г. Давидовић, *Извештај о раду Државној комисији за тајне гробнице убијених после 12. септембра 1944*, Чачак 2012); Ковачевић (Косте/Костадина) Сретен, рођен 1920. у Дучаловићима, припадник ЈВуО, убијен у Лиси 1945/47. (МИАЧ, Данило Белић, *Хроника Лучана*, рукопис, Чачак 1966, 180; МИАЧ, НОС драгачевски, К-18, досије бр. 367/46. У овом извору наведена је 1945. као година погибије).

35 Дуканац (Војимира) Радиша, рођен 1922. у Вучковици, ухаћен је од војних органа 16. октобра 1945. на терену. Осуђен је од Војног суда V Ударне Дивизије Ј.А. у Крагујевцу пресудом бр. 341/45 од 29. октобра 1945. на 12 година лишења слободе и 10 година губитка свих политичких и грађанских права по издржаној казни. Брат Миљко (рођ. 1926) није био ухапшен нити осуђен, већ је 1948. спроведен на

Тодор Рабреновић и Живко Ма[и]росавић, сви из села Вучковице. У вези са овим ухапшена је Лепосава Илић, јер се претпоставља да им је она била јатак.

26. јула т.г. једна кољашка тројка са неколико војних бегунаца напала је у селу Живици курира Среског ЈНОФ-а у намери да га убију, тако да су му рафалом изрешетали панталоне, ма да им покушај није успео. На интервенцију милиције бандити су се разбегли у непознатом правцу.

25. прошлог месеца једна група кољаша од 18 људи пребацила се из среза ариљског у селу Трешњевицу и покушали да опколе и похватају једну патролу милиције. Милиционари су давали отпор и у том моменту стигло им је појачање. Услед тога бандити су се изгубили.

У селу Живици патрола милиције наишла је на једну четничку тројку и на њих припуцала. За овим су четници, којих је било много више припуцали са свих страна и постојала је опасност да милиционаре опколе и похватају. У крађој борби милиционарима је успело да се пробију и извуку. Док је дошло појачање бандити су побегли.

У току прошлог месеца ухаћена су 24 војна бегунца међу којима је било 11 Арнаута. Сви су имали оружје. Предати су ОЗНИ.

СРЕЗ МОРАВИЧКИ

На дан 2. прошлог месеца народна милиција је привела Радомира Стевановића из Ерчега, који је био у бегству као четник. Предат је ОЗНИ у Ивањици. Не води се у списку одметника.

На дан 3. прошлог месеца народна милиција је ухватила 2 четника из одреда Калабића: Душана Т. Рајковића из Пласковца, срез опленачки и Миливоја М. Миливојевића, зв. „Мицко“ из Овсишта, среза опленачког. Оба су предата ОЗНИ у Ивањици.

3. јула т.г. милиција из Ивањице имала је борбу са кољашима³⁶ у реону општине приличке, јачине око 40 људи. У тој борби погинуо је милиционар Станислав Јовановић, који је руководио лако бредом. Бандити су успели да бреду заплене и однесу. Лакше је рањен милиционар Мирко Секулић.

5. прошлог месеца нехотично је рањен Милош Војовић, милиционар, приликом чишћења оружја. Упућен је у болницу на лечење.

На дан 7. јула Зоран Михаиловић, дечак од 11 година и Дејан Караклајић стар 10 година, играјући се на сточној пијаци у Ивањици пронашли су један упаљач од бацача мина, па су га туцали каменом да би из њега извадили барут. Упаљач је експлодирао и оба дечка су на месту остала мртва.

На дан 7. јула милиција је пошла у потеру за бандитима, којих је било око 15. Место где су се бандити налазили, милиција оп[штине] брезовске је опколила и са њима отпочела борбу. Бандити су били бројно јачи, па су успели да се

одслужење војног рока у ЈА (МИАЧ, Војни суд, К-3, пресуда бр. 341/45).

36 У документима Бр. 1261 и Пов.бр. 10/45 уместо кољаш писало је *бандити*.

извуку и удаљили се у непознатом правцу. У борби је погинуо водник милиције Ђорђе Матовић, који је руковао лаком бредом. Бандити су успели да ову бреду заплене.

На дан 9. јула ухваћена су у овоме срезу 4 војна бегунца.³⁷

На дан 11. прошлог месеца предат је Среском народном суду Раденко Симићевић из Ивањице, због крађе разних ствари и вредности преко 6000 дин. коју крађу је извршио из закључаног куфера једног заробљеника.

Истог дана предат је војној власти Гојко Дуњић из Деретина, зато што је своју војничку објаву, којом је пуштен из болнице преправљао. Дуњић је војни обвезник.

11. прошлога месеца погинуо је од грома Југослав Ђурчић, који је тада косио ливаду.

10. јула т.г. милиција општине приличке ухватила је одметника Деспота Мандића из Радаљева, који је био у одметништву од пре 6 месеци. Не води се у списку одметника.

2. јула т.г. милиција је ухватила Душана Бојовића из Ерчега, који је 1941 г. учествовао у хватању 7 другова у истом срезу, а које су четници побили.³⁸

У току прошлога месеца ухваћено је у овоме срезу 9 војних бегунаца.

13. јула т.г. милиција се сукобила са бандитима и у тој борби је рањен милиционар Перко Рач[и]ћ.

12. јула т.г. у селу Дубрави општине приличке, нађен је један леш који је био у распаду. Идентитет леша још није утврђен.

Ноћу између 14. и 15. јула група четника око 15 људи разбила је општинску земљорадничку набављачку задругу у Средњој Реци и из исте однели 3 кгр. дувана, 2 кгр. шећера, 20 комада шибица и два калема конца. За бандитима су предузете потере које је предводио Бранислав Перишић у пратњи са 5 милиционара. На путу између села Градца и Голије, милиционари су упали у бандитски обруч и ту су бандити успели да заробе 5 другова, док је вођа патроле Бранислав Перишић успео да побегне, као и један милиционар. Бандита је било 15, које је предводио Добривоје Нововић, одметник. Том приликом су бандити заробили 5 пушака и око 120 метака.

17. јула око 23 часа увече, бандити којих је било око 30 опколили су касарну милицијску у Ерчегама. У касарни је било 12 милиционара, који су дали отпор, све до сванућа. У борби је погинуо друг Ђорђе Стамболић, а осталих 11 милиционара су заробљени, јер је милицији нестало муниције. Поред тога кољаша су заробили и однели сву храну која је била у магацину касарне, као и један пушкомитраљез и једну стројницу. Заробљене милиционаре бандити су одвели са собом. Вође ове банде били су Добривоје Нововић и Миломир Бојовић, одметници.³⁹

37 У извештајима Бр. 1261 и Пов.бр. 10/45 је наведено да су ухваћена три војна бегунца.

38 Бојовић (Перише) Душан, рођен 1906. у Васиљевићевима, срез моравички, осуђен од Дивизијског војног суда у Крагујевцу пресудом 470/46. од 31. децембра 1946. на 12 година лишења слободе и 5 година губитка политичких и грађанских права након издржане казне (МИАЧ, Војни суд, К-13, 470/46).

39 Бојовић (Перише) Миломир, рођен (?) у с. Васиљевићи, срез моравички, убијен у потери од

Ноћу између 19. и 20. јула кољаша су опколили касарну у општини Ко-виљској. Бандита је било око 30 и после вођене борбе један део милиције успео је да се пробије кроз обруч и да се повуче ка Братљеву, док су бандити успели да заробе 8 милиционара.

Ноћу између 20. и 21. јула бандити су напали касарну милиције општине јаворске. Милиционари су дали отпор, па су се бандити услед жестине отпора одмах разбегли.

29. јула т.г. случајно се удавио у реци Моравици Мирослав М. Луковић из Бедине Вароши, рођен 1928. године.

Ноћу између 22. и 23. јула народна милиција општине косовичке ухвати-ла је баднита Драгомира М. Станића из Рокаца, који је у четницима од 1941 г., прво као водник у одреду Боже Јаворца, а доцније као командир сеоске страже. Пошто је исте ноћи покушао да бежи, милиција га је у бекству убила.⁴⁰

23. јула чета народне одбране у сукобу са бандитима, на територији општине јаворске, убила је једног бандита, чије се име не зна, јер код њега нису нађене никакве исправе. Сем тога рањен је један бандит који је успео да побегне.

27. јула извиђачка чета штаба народне одбране Санцака у селу Градцу убила је Јездимира Ђурчића, Станимира Ђурчића и Средоја Ђурчића, све из Градца. Јездимир је био послат у шуму да пронађе Станимира и Средоја, који су били заробљени од четника као милиционари, па су их четници пустили с тим да не смеју бити у милицији. Један војник из извиђачке чете штаба народне одбране наишао је на Јездимира и без икаквог питања убио га и од њега одузео 4000 динара. Затим други војници убили су другу двојицу Станимира и Средоја. Они су побијени, иако су говорили да су од четника пуштени и да су пошли у милицију. Ово је утврђено тиме што су сељаци били присутни када су војници, који су извршили ова убиства, тако рапортирала обавештајном официру своје чете. Убијени нису код себе имали никакво оружје нити муницију, те су војници могли да га доведу пред руководиоце, те тамо да се испита случај.

Ноћу између 28. и 29. јула 4 бандита дошла су кући милиционара Миломира Нешовића из Доброг Дола. Тражили су да га закољу, па пошто њега нису нашли тукли су жену и децу, а затим покупили сав кајмак, сир и 10 метара сукна. Никога од бандита нису познали.

Ноћу између 29. и 30. јула у засеоку Запоточје општине придворичке, бандити су заклали Рада Бекчића из Доброг Дола. Раде је на дан 29. јула био изгласан за претседника ЈНОФ-а и увече отишао кући. Пошто је ноћевао код тора, чувајући овце од курјакова, бандити су дошли код тора и Рада извели на

КНОЈ-а крајем 1945/март 1946 (?), припадност – ЈВуО (Извор: МИАЧ, Војни суд, К-13, пресуда 470/46 – пресуда се односи на његовог рођеног брата Душана Бојовића који је осуђен на 12 година робије, али се у предмету помиње и Миломир Бојовић који је ликвидан у одметништву, а као датум ликвидације помиње се крај 1945. и март 1946).

40 Станић (Милована) Драгомир, рођен 1906. у селу Рокци, моравички срез (МИАЧ, ОНО Чачак, књ. Привремена евиденција конфисковане имовине и списак лица чија се имовина конфискује у округу).

пут, где су га заклали, одвојивши му начисто главу од тела и ударивши га камом по телу око 25 пута. На лице места када је изашла милиција леш је од главе био удаљен око пола метра и лежао на земљи потрбушке. На глави је стајала цедуља следеће садржине „Овако ће свако проћи, који прогони четнике и националне Србе. Смрт Титу. За то је добио на изборима јер је прогонио Србе. Смрт свим издајцима.“ Заклани Раде био је сасвим сиромашног стања, важио је као врло поштен и исправан човек, а поред тога био је одан пријатељ НОП-у. Не зна се колико је било бандита на делу, јер у близини није било никога.

Ноћу између 29. и 30. јула дошла су 4 бандита наоружана са 3 пушке и 1 машингевером у кућу Радише Марковића, секретара Месног ЈНОФ-а, па су Радишу истукли и однели му: један пар цокула, једне нове сукнене чакшире, 8 литара ракије и из кошнице извадили 2 рама меда, затим су отишли у непознатом правцу.

Према телефонском извештају милиције у Ерчегама 1. ов.м. предали су се милицији четници Марић и Гобелић, о којима немамо ближих података.⁴¹

СРЕЗ ДРАГАЧЕВСКИ

31. јула т.г. ухваћен је у селу Дучаловићима Миливоје Ружић, четник из Негришора.⁴² Код њега је нађена машинска пушка са 300 метака. Изјавио је да се скоро пребацио из Босне. Води се у списку одметника под бр. 103.

29. и 30. јула у селу Милатовићима, приликом народног весеља на моби код претседника Одбора, на којој су поред осталих била присутна и три милиционара, наишла је група четника, око 30. Том приликом милиционари: Петар Милекић, Мирослав Ружић и Стеван Вукићевић су побегли, остављајући оружје – збројевку и две пушке, које су бандити узели. Ову групу четника кољаша предводио је Новица Цогољевић,⁴³ који је преосталом народу одржао говор, изражавајући част и поштовање Титу, као борцу, а осуђујући оне који устају против краља, са мотивацијом да краљ није отишао са Немцима и да га зато не би требало вређати. Потом су се бандити изгубили у непознатом правцу. Милиционари су предати ОЗНИ.

СРЕЗ ЉУБИЋКИ

11. јуна т.г. војни бегунац Добривоје Лазовић из села Мрчајеваца, покушао је да изврши силовање над Десанком Милошевић из села Бечња и то на

41 Марић (Милојка) Влајко, рођен 1920. у Ерчегама, моравички срез. Осуђен је од Окружног народног суда у Чачку пресудом НСК 155/46 од 29. октобра 1946. на 20 година лишења слободе са принудним радом (МИАЧ, Окружни народни суд Чачак, К-2, НСК 155/46).

42 Миливоје Ружић, земљорадник из Негришора, стрељан у Гучи августа 1945. (М. Јовановић, *нав. дело*, 325).

43 Новица Цогољевић, жандарм, поручник, рођен у Губеревцима, убијен у Вичи 24. новембра 1945. (Г. Давидовић, *Извештај о раду Државној комисији*).

путу Бечањ-Остра. Десанка је успела да се отме и побегне. Лазовић није имао оружје.

12. јуна т.г. у борби са бандитима у селу Леушићима погинуо је Драган Миловановић, милиционар из Горње [Доње] Горевнице.⁴⁴

21. јуна т.г. ухваћен је Велимир Ајдацић из Лисе, срез драгачевски, који је раније био у недићевој стражи, а сада курир Команде подручја у Ужицу.

Између 21. и 22. јуна, ноћу, ухваћена су два војна бегунца у селу Остри: Драгослав Рацић и Милија Стојановић.

26. јуна т.г. на територији среза љубићког ухваћен је Миљко Милошевић из Ваљева, иначе љотићевац, који је као падобранац пуштен на Копаоник ноћу између 1. и 2. марта т.г. ради спровођења љотићевске организације.

29. јуна т.г. ухваћен је у планини Вујну одметник Марјан Поповић из Брестовца, срез борски, који је припадао тимочком одреду. Пре 4 месеца побегао је из Босне да би се вратио кући и предао властима.

Изнети податци о догађајима у срезу љубићком, нису унети у извештај који се подноси 1. јула због тога, јер су ови податци тек достављени 10. јула овоме Одбору.

7. јула непознато лице пуцало је кроз прозор Милована Марковића, пот-претседника Месног одбора у Трбушанима, није се могло утврдити ко је и зашто пуцао.

7. јула у селу Вујетинцу, удружени четници и војни бегунци које предводи Неговановић, сретали су људе који су ишли на прославу и наговарали их да не иду. Милиција је одмах интервенисала, па су се бандити разбегли.

Истог дана у селу Г. Горевници непознато лице пуцало је из пиштоља у вис и викало „Живео краљ! Доле Тито!“ Ово је било у оном времену када су манифестанти пролазили покрај истога забрана у коме је било скривено лице које [је] изговорило поменуте речи.⁴⁵

11. јула милиција села Катрге сазнавши да се у кукурузу једне њиве крије злогласни кољаш Милутин Спасојевић,⁴⁶ блокирали су кукуруз и тражили појачања. Али кољаш је осетио да је опкољен, па је почео да бежи. Милиционари су на њега припуцали, али он је успео да побегне. Сматра се као сигурно да је рањен.

Истог дана милицијска патрола на територији села Миоковаца сусрела се са два војна бегунца: Радошем Б. Максимовићем и Мирољубом М. Милићем.⁴⁷ Милиција је раније отворила ватру, а и бегунци су опалили по један

44 Миловановић (Крсте) Драган, рођен 1925. у Доњој Горевници, члан СКОЈ-а, борац КНОЈ-а (*Чачански крај у НОБ. Пали борци и ЖФТ*, 115)

45 У Пов.бр. 10/45 је на крају наведено: „...покрај истога забрана у коме је било скривено лице које је изговорило напред инкримисане изразе.“

46 Спасојевић (Милана) Милутин, из Лисица, води се као *несћао* (МИАЧ, НОС драгачевски, Уписник пријава лишења живота и нестанка, ред. бр. 205).

47 Максимовић (Богољуба) Радош - Бињо, рођен 1922. у Миоковцима, убијен од милиције 20. јануара

метак и побегли. Чувши ове пуцње притекла је у помоћ и остала милиција и предузела претресање терена, али бегунаца није било.

Ноћу између 12. и 13. јула у селу Милићевцима, милиција је наишла на четнике који су припуцали. То је било пред кућом Светозара Паулића. Развила се борба и четници су побегли у правцу планине Рожањ. Предузете су повреде. Паулић је ухапшен.

17. јула отишао је од куће Милан Белић из Остре који је сакат у обе ноге и ишао на штакама. Он је волео да лови лисице планини Буковику, где је пронађен мртав у једној јарузи. Убијен је једним метком у главу. Истрага се води.

14. јула при претресу куће Радомира Гавриловића из Д. Трепче, милиција је пронашла једну ловачку пушку и један двоглед. Слуга Радомиров је изјавио да је тај двоглед својина Цветића, бив. кољаша, да он има још један пиштољ сакривен и да је Гавриловићевој кући долазио Срећко Цветић са још једним непознатим лицем. Радомир је са пронађеним стварима предат ОЗНИ.

15. јула у Рошцима бануо је пред једног милиционара Мирољуб Минић, војни бегунац. Када је милиционар покушао да га разоружа, војни бегунац је бацио од себе пушку и две бомбе и почео да бежи. Милиционар је за њим пуцао и ранио га, али је овај бегунац ипак успео да побегне.⁴⁸

16. јула народна милиција села Брђана ухватила је једног непознатог човека без исправа и спровела га ОЗНИ ради утврђења његове личности.

Истога дана милиција је ухватила једног сељака из села Јабланице срез таковски, који је био дошао да узме из Г. Трепче храну за одметнутог Живојина Стефановића из Г. Трепче.⁴⁹ Ухваћен је и један дечак који је имао везу са четничким капетаном Чековићем. Оба су предата ОЗНИ.

17. јула т.г. пронађена је у селу Брђанима једна радио-станица са падобраном од хартије: изгледа да је бачена из авиона. Другови нису знали шта је то, па су је развалили и само поједине делове предали милицији. Радио-станица је скоро бачена, јер хартија није била покисла, нити пропала. Делови су прибављени у Команди среске милиције, али они какви су, не престављају никакву вредност.

Истог дана један патрола милиционара у селу Прељини сукобила се са 4 кољаша, који су, чим су опазили милиционаре, нагли у бекство према Морави. У траг им се није могло ући.

Према утврђеним вестима на територији овог среза појавио се је издајник и народни непријатељ Младен Гавриловић, са њим се налазе и Славољупка

1949. у Миоковцима (МКУ Миоковци, 1936-1949).

48 У питању је Минић (Стевана) Милољуб из Рожаца, који је од стране Војног суда краљевачког војног подручја осуђен пресудом 823, 828 и 839/45. од 19. новембра 1945. на 20 година лишења слободе и 10 година губитка грађанских права по издржавању казне, због дезертерства из ЈА и прикључења четницима. Помилован је 9. маја 1947. године (МИАЧ, Војни суд, К-9, Суд.бр. 823, 828 и 839/45).

49 Стефановић М. Живота, рођен 1901. у Г. Трепчи, убијен 1946. године (Г. Давидовић, *Извештај о раду Државној комисији*).

Чолић и бив. срески начелник за време окупације Драгољуб Поповић и Драгољуб Бојовић.⁵⁰ Младен је био у Босни и успео да се пребаци у Г. Горевницу.

18. јула примећена је група од 6 четника у реону села Рошци. Предузета је потера, али до сукоба није дошло.

Истога дана пронађена је пушка у кући Животе Ђерића из Г. Горевнице. Сазнало се да је Живота пре два месеца предао четницима један француски пушкомитраљез. Приликом претреса он и његова жена су се свађали са милиционарима и том приликом рекао: за 100 кгр жита ће купити другу пушку и сакрити је.

19. јула тројка милиционара приметила је Срећка Петровића, војног бегунца из Видове да лежи у конопљи. Бегунац пошто је опазио милицију, дао се у бегство и побегао и поред ватре коју су милиционари на њега отворили.⁵¹

20. јула т.г. једна тројка милиционара приметила је у селу Миоковцима Радоша Мојсиловића, бандита и Мирољуба, зв. „Гарга“, из Рожаца. На позив да стану почели су да беже и успели су да умакну и поред пушчане ватре.

Истог дана у истом селу за време држања заседе и патролирања дошло је до међусобног отварања ватре између заседе и патроле. Том приликом рањена су два милиционара, који су одмах пренети у болницу.

21. јула т.г. око 23 часа прошао је кроз село Тавник злогласни кољаш Милутин Спасовић. За време потере, за истим је нађена једна војничка торба, један хлебац, завој и крвава фата.

22. јула т.г. погинуо је Драгутин Симовић у Вујетинцима од гранате, коју је покушао да замонтира. Именовани је био пуштен на боловање из неке војне јединице, али се не зна из које.⁵²

У току прошлог месеца ухваћена су у овом срезу 15 војних бегунаца. Исто тако ухваћена је и Милена Шајковић, народни непријатељ, из Г. Горевнице, која је била осуђена на три године принудног рада.⁵³

50 Гавриловић (Љубомира) Младен, рођен 10. априла 1921. у Г. Горевници, стрељан од ОЗН-е у Прељини новембра 1945. (МИАЧ, Упитници СУБНОР-а о погинулим непријатељима НОП-а за Прељину); Чопица (Велимира) Славољупка, из Горње Горевнице, судбина непозната (МИАЧ, НОС љубићки, К-2); Поповић (Војислава) Драгољуб, рођен 1904. у Лозњу, осуђен од Војног суда на 20 година затвора, преминуо у КПД Сремска Митровица 1945. године (МИАЧ, Упитници СУБНОР-а о погинулим непријатељима НОП-а; МИАЧ, СО Г. Милановац, К-41; МИАЧ, Војни суд, К-7, 656/45); Бојовић (Милуна) Драгољуб из Горње Горевнице, био је припадник ЈВуО до децембра 1944. када је приступио НОВЈ, борац 4. црногорске бригаде. Осуђен је на 20 година лишења слободе од дивизијског Војног суда у Краљеву, пресудом Суд.бр. 2/46 од 12. фебруара 1946, зато што је дозволио да јуна 1945. код Крушевца без борбе буде заробљен од четника и касније драговољно приступи групи Младена Гавриловића. Страдањем Гавриловића новембра 1945. и Драгољуб Бојовић је ухапшен (МИАЧ, Војни суд, К-9, 2/46).

51 Петровић (Живка/Живорада) Срећко, рођен 1916. у Пријевору, припадник ЈВуО, у документима из октобра и новембра 1945. наводи се да је у *бејсџиву, одбџао* (МИАЧ, НОС љубићки, К-2, досије бр. 658 – Петровић Срећко).

52 Оваке случајеве је послератна историографија редовно уписивала у списак својих жртава у књ. *Чачански крај у НОБ. Пали борци и ЖФТ*, али не и Драгутина Симовића.

53 У питању је Шаиновић (Вилимана) Милена, рођена у Миоковцима, стара 38. година, удата за

Ноћу између 26. и 27. јула милиција Д. Трпче, приликом патролирања сукобила се са једном тројком непознатих лица, који су се одмах дали у бекство. На бегунце је отворена ватра и настављено је гоњење.

21. јула т.г. после подне на железничкој прузи Прељина-Љубић, а испред железничког места, локомотива санитарског воза бр. 302 ударила је чеоном гредом Радисава Весковића, који се враћао са вашара из Мрчајеваца и бацила га на мост у који је ударио главом и разбио лобању и на месту остао мртав. Кривица је до самог покојника, који је био пијан.

СРЕЗ ТАКОВСКИ:

1. – Ноћу између 14. и 15. јуна т.г. злогласни кољаш Светолик Поповић звани „Пурњо“ упао је у кућу друга Мијаила Поповића из Лозња командира радних чета и тражећи рекао: „Ухватићу га и убићу га, неће он више издавати краљеву војску да је убијају комунисти“.

2. – Ноћу између 16. и 17. јуна т.г. једна група бандита наишла је на заседу милиције код куће Јелића у Мајдану. Милиционари су упутили позив: „Ко је тамо“. Бандити нису одговорили већ су отворили ватру. Овом приликом тешко је рањен Драгија Лазић одборник Месног одбора у Сврачковцу, који је био са милиционарима.

3. – Ноћу између 18. и 19. т.г. брусничка милиција ухватила је два војна бегунца.

4. – На дан 24. јуна т.г. рано изјутра савиначка милиција наишла је на три бандита, који, чим су примећени отворили су ватру па су се одмах изгубили у шуму.

5. – На дан 23. јуна т.г. Милан и Миленко Митровић војни бегунци из села Љутовнице, били су на гробљу истог са још једним непознатим лицем и ту су се напили. Враћајући се са гробља наишли су на железничког радника Новицу Димитријевића на кога су пуцали. Новица се је склонио и опалио неколико метака. Следеће ноћи бандити су прешли на територију среза качерског и у селу Шилопају извели из куће Радисава Дмитровића и убили га. Ово су дело извршили зато што је Радисав ове бандите раније био пријавио те је за њима била потеря.⁵⁴

Живорада Шаиновића из Горње Горевнице, мајка троје деце. Муж Живорад је ратне године провео у заробљеништву. Именована је осуђена од Војног суда ваљевске војне области - веће чачанског подручја пресудом Суд. бр 368/45 од 12. маја 1945. на три године тешког принудног рада и пет година губитка грађанске части, због јатаковања и одржавања веза са четницима. По извештају ОЗН-е Пов. бр. 1181 именована се крила од власти да би избегла казну и ухваћена је 5. августа 1945. и предата у затвор (МИАЧ, Војне пресуде, К-3, Суд. бр. 368/45).

54 У питању су Миленко/Милинко и Милан Дмитровић; Дмитровић (Радосав/Виктор) Милан, рођен 1914/16. у Љутовници, убијен 26. јуна 1945. у Калиманићима; Дмитровић (Недељка) Милинко/Миленко, рођен 1922/23. у Љутовници, стрељан 1947. у Ваљеву (МИАЧ, Упитници СУБНОР-а о погинулим непријатељима НОП-а за место Љутовница, податке дао Д. Живковић 21. новембра 1973); За Дмитровић (Ивана) Радисава, рођеног 1901. у Шилопају, локална режимска историографија је, и

6. – На дан 26. јуна т.г. у селу Калиманићи нађен је леш Милана Дмитровића зв. „Руса“ који је у прво време био бегунац па после вршио убиства. Њега је убио његов друг Милинко Митровић. Сматра се да га је Милинко убио због тога што га је Милан нагонио на вршење злочиних дела.⁵⁵

8. – На дан 5. јула т.г. дошли су из четничког логора из Шапца: Богољуб Тадије Филиповић из села Велереча, Миодраг Тадије Филиповић из истог села и Бранислав Петра Љутића из Г. Милановца. Воде се по списку одметника прва двојица на редни број 615-625, а трећи на редни број 545-560. Богољуб је предао ОЗН-и јер је вршио кривична дела; а Миодраг и Бранислав су пуштени на слободу.⁵⁶

9. – Ноћу између 16. и 17. пр[ошлог]. м[есеца]. патрола брезанске милиције сусрела се са 6 бандита на месту званом Ђурова Рака где су милиционари приметивши их јурили за њима а они су се дали у бекство. Милиционари су пуцали али пошто је ноћ била и шума густа бандити су умакли.

10. – 19. пр.м. враћевшничка милиција ухватила војног бегунца Велимира Поповића који је побегао из војске. Исти је ухапшен у околини своје куће где се крио и предат је војној власти.

11. – Ноћу између 20. и 21. пр.м. једна четничка банда у јачини 6 људи дошли су кући Милована Баралића у село Шаране, борца II пролетерске бригаде; лупали су на његова врата и да би им он отворио врата рекли су да су његови другови. Када су бандити ушли у кућу затражили су му машингевер и узели га. Друг Милован их је молио да му га не узимају. На ово су га бандити позвали да пође с њима што он није учинио.

12. – На дан 22. ов. м. прањанска милиција сукобила се са четничком бандом од 6 људи на месту зв. Рујевци у Прањанима. У тој групи били су Милован Добросављевић, кољаш из Д. Тречке, Милољуб Буђевац, Богдан Милутиновић и Сретен Чутовић и два непозната.⁵⁷ После мање борбе бандити су се дали у бекство и побегли у правцу Гојне Горе.

поред овог извештаја, навела још једну неистину – „заклала га непозната лица у Шилопају 24. јуна 1945.“ (*Чачански крај у НОБ. Пали борци и ЖФТ*, 281).

55 Исто.

56 Приређивач извештаја је са редног броја 6 прешао грешком на редни број 8; Филиповић (Тадије) Богољуб, рођен 1923. у селу Велереч, године 1941. био је у партизанским одредима све до слома устанка. У ЈВуО ступа 1943. Заробљен је у Босни, априла 1945, и спроведен у логор у Шапцу. Спроведен је у ОЗН-у Чачак и провео је у затвору све до априла 1946. када је побегао. Суђење је због бегства из затвора обустављено 10. маја 1946. Стрелан од КНОЈ-а у Мусиној реци 5. јула 1948. (МИАЧ, Окружни народни суд Чачак, КЗП, К-9, КЗП 129/46; М. Јовановић, *нав. дело*, 367); Филиповић (Тадије) Миодраг, рођен 1925. у селу Велереч, убијен 27. септембра 1945 (МИАЧ, ОНО Чачак, К-3, поверљива акта, ф-III, 10/45, Извештај одељења унутрашњих послова Пов. бр. 165 од 21. октобра 1945).

57 Добросављевић Д. Милован, Доња Тречка, убијен у потери од КНОЈ-а 1947. године (МИАЧ, Упитници СУБНОР-а о погинулим непријатељима НОП-а); Буђевац (Радоја) Милољуб, рођен 5. марта 1922. у Г. Горевници, стрелан у Чачку 1947. (Исто; МИАЧ, Окружни народни суд Чачак, НСК, К-5, НСК 216/46); Милутиновић (Вукашина) Богдан, рођен 1921. у Прањанима, убијен 22. јула 1947. у Прањанима (М. Јовановић, *нав. дело*, 409; МИАЧ, Упитници СУБНОР-а о погинулим непријатељима НОП-а); Чутовић (Вукосава) Сретен, рођен 1920. у Прањанима, убијен 1945/ 22. јула 1947. (?) у Прањанима (Исто – два извора дају различите датуме смрти).

13. – 24. пр. м. белопољска милиција ухватила је два војна бегунца Богољуба Јоксића из Д. Врбаве и Милоша Андрића из Г. Врбаве. Предати су мобилном отсеку.

Ноћу између 26. и 27. пр.м. четничка банда јачине 15 људи упала је у кућу Живорада Стојановића у Лочевцима. Код његове куће било је тада доста света ускупљено на весеље јер му је био дошао брат из ропства. Ту је био и Андреја Стојановић наш припадник, кога су нагнали да чита молитву и да се крсти говорећи му да они – четнички бандити желе да виде како се комунисти крсте. После тога су га истукли. Тукли су и Милорада Матовића из Љеваје. Одатле су бандити отишли певајући и пуцајући у Бершиће. Тамо су узели пушку Тихомиру Обрадовићу из Бершића и ушли су у кафану код Десимира Трнавца где су попили један литар вина, тражили су Десимировог брата Милојка који се налази у служби у Ваљеву, казали су да ће га заклати јер им је крив. Одатле су отишли кући Момчила Николића коме су узели брзометну пушку са сто метака и три бомбе. Момчило је био у бањи на лечењу, његовој сестри бандити су рекли да ће поклати све скојевце и скојевке. Затим су отишли кући Раденка Солујића чији је син погинуо пре извесног времена од бандита. Њему су бандити рекли да му је син погинуо зато што је пуцао на Србе. Одатле су се бандити изгубили у непознатом правцу. Када су бандити дошли у Лочевце кући Живорада Стојановића у кући су се налазила два милиционара из милиције општине таковске, који чим су спазили четнике скинули су петокраке звезде и пушке ставили под сто да их четици не би познали. Када су четници отишли исти су известили милицију у Такову.

14. – Ноћу између 28. и 29. прошлог месеца дошла су три човека кући Драгутина Стефановића коме је син Радивоје био дошао на отсуство и лупали су на његова врата и позвали Радивоја. На његово питање ко су, они су рекли да је то његов друг из Луњевице који је код њега често долазио на састанке. Радивоје је отворио врата, ови непознати људи упали су у кућу узели им машингевере, чизме и панталоне. Ова непозната лица имала су Титове капе са петокраком звездом. Када су пошли запретили су Драгутину да не сме казати никоме ништа иначе ће му све по кући поклати. Зато Драгутин Стефановић ово није смео да јавио милицији већ је дошао у отсек унутрашњих послова и ово пријавио. Предузете су потере, али до сада није било никаквог резултата. Стефановић је из Такова.

15. - У селу Лочевцима општине таковске кољаша су тукли неколико људи и једну жену говорећи народу: „Гласајте сада ако смете иначе после ћемо ми доћи.“ Услед тога народ је се доста уплашио и почео питати сме ли гласати.

16. – На дан 30. пр.м. на штали Милосава Васовића у селу Такову било је 12 четника међу којима су били они исти који су били у Лочевцима /Пурњо, Гебо, Цајковац, Богић Томашевић и др. сви злогласни кољаша/.⁵⁸ У пет часова

⁵⁸ Видети напомену бр. 11; Томашевић (Драгутина) Богић, рођен 1908. у Лочевцима, убијен у потери од КНОЈ-а 1947. у Љутовници (МИАЧ, Упитници СУБНОР-а за место Лочевци, податке дао Томашевић

изјутра 30 пр.м. јединице VI бригаде народне одбране и милиција опколили су исту шталу и повели борбу. Том приликом су тешко рањени колаши Предраг Николић из Леушића зв. Гебо и Миодраг Вукомановић зв. Цајковац, али су ипак успели да побегну са осталом бандом. На нашој страни било је губитака: смртно је рањен друг Милинко Поповић⁵⁹ десетар и рањен је један друг из шесте бригаде. Разлог да се колаши тако лако пробију био је несавесан рад војника пете чете који је побегао са свога места.

Други сукоб са истим колашима био је сутрадан изјутра у селу Семедражу у воденици Љубинка Марковића. Ту је била милиционарска заседа на коју су наишли четнички бандити, њих четири и једна женска који су се привлачили воденици. Када су их милиционари приметили почела је борба. Рањен је један наш друг а колаши су успели да побегну.

СРЕЗ КАЧЕРСКИ:

1. – На дан 30. јуна т.г. одметнуо се од власти Милован Ђукнић из села Калањеваца стар 25 година. Био је војни обвезник и као такав пуштен на боловање. Бојећи се да не буде стрељан јер је за време окупације био у српској пограничној стражи. Милован је жењен, има двоје деце, није познато којој се сада непријатељској групи придружио. Има 13 хектара земље коју држи његов отац. Не зна се да ли је извршио какво кривично дело.

2. – У току пр. м. дошао је из заробљеништва Милош Момчила Несторовић из села Штавице. Води се у списку одметника на редни број 787-810.

3. – На дан 5. пр. м. [јул] дошли су својим кућама из четничког логора у Шапцу Живомир Момира Матића из села Трудеља који се води у списку одметника број 805-820; Добросав С. Богдановић из Босуте који се води у списку одметника на редни број 615-668; Добривоје Драгомира Прокоповића који се води у списку одметника бр. 790-800; Савко Андрије Томић из Шутаца, води се у списку одметника од броја 790-810; Милутин Алексе Даниловић из Заграђа води се у списку одметника бр. 705-715; Драган Драгутина Адамовића из Рожинаца води се у списку одметника од 700-720. У месецу јуну т.г. умро је у болници у Теслићу Милинко Р. Перкић из Босуте који се води у списку одметника бр. 645-660; дошао је кући и Будимир Стевана Плесконић из села Живковца који се води у списку од броја 690-710.

4. – На дан 27. јуна т.г. одметнуо се од власти Милорад Ломић из Драгоља стар 38 година. Побегло је зато јер су код његове куће нађена нека сумњива лица.

5. – На дан 10. пр. м. [јул] око 10 часова пре подне у селу Козељу били су 5 бандита.⁶⁰ Народна милиција [из села Пољанаца] је известила органе ОЗН-е у Славко).

59 Поповић (Љубомира) Милинко, рођен 1922. у Горачићима, борац КНОЈ-а. Режимска историографија је навела да је погинуо у Семедражу, а не у Такову (Чачански крај у НОБ. Пали борци и ЖФТ, 12).

60 У извештајима Бр. 1261 и Пов.бр. 10/45 била су наведена 6 бандиша.

Белановици. Овом приликом изишли су на лице места поред органа милиције и органи ОЗН-е. Када су органи ОЗН-е дошли на терен затекли су милиционаре, али не знајући да су то милиционари, органи ОЗН-е отворили су ватру на ове и том приликом ранили су три милиционара од којих је један милиционар подлегао ранама. Бандити су искористили ову почетну пометњу и побегли.

6. – Ноћу између 20. и 21. јула у селу Јарменовцу појавило се 6 бандита који су били наоружани аутоматима и пушкама. Напали су патролу код цркве и после краће борбе, бандити су се повукли у правцу Рудничке шуме, жртава није било.

7. – На дан 11. пр. м. [јул] у селу Манојловцу Милорад Ристић члан Среског УСАОС-а ранио је из револвера Јелицу Сретеновић која је после извршене операције умрла.⁶¹

8. – На дан 30. пр. м. [јул] милиција је ухватила у селу Живковцу два војна бегунца који су предати ОЗН-и.

СРЕЗ ЖИЧКИ:

13. јула приликом успостављања електричне мреже у Краљеву погинуо је од електричне струје Милан Узелац, електричар из Краљева.

7. јула појавила се група четника у селу Грачацу, која је дошла кући Бошка Дебељака и закуцала на његова врата.⁶² Тада је Бошкова жена Милојка запитала: ко је – бандити су јој одговорили да је то патрола. На поновно питање ове, бандити су силом отворили врата и из аутоматског оружја отворили ватру. Убили су Милојку и ћерку јој Здравку, стару 15 година. У овом моменту домаћин куће Бошко Дебељак излетео је напоље, ухватио се у коштац са једним бандитом и успео да му извади један шаржер из аутомата, па је потом побегао. После овог догађаја, бандити су напали на другу Бошкову ћерку Драгицу, која се налазила у кући. Док су је два бандита држала, један је од њих пуцао и Драгицу повредио по грудима и стомаку. Чувши за ову борбу, грачачка милиција се упутила у правцу куће Дебељакове и са бандитима је повела борбу. У тој борби је погинуо један милиционар и лако повређен командир милиције.

12. и 13. јула т.г. убијени су од стране четничких бандита претседник Месног одбора у Рибници Звездан Николајевић, Радмило Лазаревић, милиционар и Стеван Савић из истог места. Тога дана око 10 часова увече, око куће Стевана Савића у Рибници примећена су непозната лица. Претседник Месног одбора Николајевић упутио је милиционара Лазаревића да оде кући Савићевој ради заседе. Ускоро затим примећена су два непозната лица и на питање: ко је – бандити су одговорили: патрола. Пошто се то Звездану учинило сумњиво, повикао им је да руке дигну у вис. Бандити су на ово отворили ватру

61 „Догађај се десио на тај начин, што је, именовани Милорад Ристић, загледао око револвера, који му је претходно био пао са столице на патос. Приликом тог загледања и чаркања, да се није што покварио, револвер је окинуо и тешко повредио Јелицу. Повређена је пренета у болницу у Тополу, односно Крагујевац, где је по извршеној операцији умрла.“ (Бр. 1261 и Пов.бр. 10/45).

62 Ноћу између 7. и 8. јула. (Бр. 1261 и Пов.бр. 10/45).

из аутомата и убили Звездана, потом уперили ватру на Радмила кога су тешко ранили од којих је повреда доцније умро, а бомбом баченом тешко је рањен Стеван Савић, који је подлегао ранама.

3. јула у селу Конареву близу железничке станице, троје малолетне деце, чија имена у извештају среза жичког нису означена, чувајући овце нашла су бомбу, коју су ошрафили, те је ова експлодирала и убила једно дете, а два су рањена.

4. јула око 17 часова у планини Столови нехотно је убијен пушком Драгиша Пауновић из Виче, стар 14 година, од своје млађе сестре која је баратала са пушком. Детаљнијих података немамо.

9. и 10. јула одметнуо се од власти [Хранислав] Бранислав Н. Видосављевић из Милаковца, иначе милиционар и то у моменту када је био на стражарском месту. [Са] собом је однео аутоматску збројевку.

10. јула, у 10 часова увече, одметник зв. „Горило“ ушао је у кућу Љубише Коларевића из Мрсаћа, водника Градске милиције у Краљеву. Тражио је Љубишу и пошто њега није било извршио је насиље над његовом женом. Потом је извршио претрес куће и однео један пар чизама.

13. јула претседник месног одбора у Годачици Ненад Лукић, путујући железницом Краљево-Крагујевац, при пролазу кроз аеродром Краљево, закачио се за један вагон који је био оборен поред пруге и тако је тешко повређен по глави, те је у несвесном стању пренет у болницу.

Према изјави Стојана Стевановића из Стубла, она је чула неку кукњаву у близини своје куће и то ноћу између 24. и 25. јуна. Сутрадан приметила је као да се ту неко одмара у лежећем ставу. Кад је пришла ближе опазила је човечији леш без главе, обучен и кошуљу и гаће. Мало доцније леша више није било на месту, али је запажено да је леш пловио по Морави. Идентитет леша није утврђен.

СРЕЗ СТУДЕНИЧКИ:

11. јуна III пролетерска бригада ликвидирала је у селу Полумиру 6 војних бегунаца, које је похватала.

15. јуна II пролетерска бригада ликвидирала је у селу [Ж]Ђераће Миодрага и Михаила Бекчића, који су осумњичени да су одметницима носили храну.

22. и 23. јуна т.г. једна тројка сеоске милиције у селу Мланчи, сукобила се са групом бандита на броју око 20. У тој борби два бандита су рањена и протерани су на територију среза моравичког. Од милиционара није нико повређен.

25. јуна т.г. војници III чете IV батаљона Народне одбране стрељали су у селу Плешину Богољуба Смиљанића из Бинића, под сумњом да је био јатак бандитима.

У току месеца јуна милиција је ухватила и спровела 12 војних бегунаца.

22. јуна извршио је самоубиство вешањем у манастиру Студеници Радивоје Ђедовић, кочијаш истог манастира, родом из села Дучаловића, срез драгачевски. Разлог самоубиства непознат.

3. јула сеоска милиција у селу Бинићима била је ноћу нападнута од стране непознатих лица, али жртава није било.

Ноћу између 5. и 6. јула нападнут је стражар сеоске милиције у Бзовику ватреним оружјем од непознатих лица којом је приликом лакше рањен.

Ноћу између 11. и 12. јула непозната лица напала су на сеоску милицију у Врху, али жртава није било.

4. јула јединице Народне одбране ухватиле су Славомира Стојковића, војног бегунца из Мланче. Како је Стојковић покушао да бежи убијен је од патроле, која га је спроводила. Истог дана сеоска милиција у Мланчи ухватила је бегунца Милоја Милићевића и Љубомира Бркушанина из Мланче и предале их властима.

14. јула ухваћен је Богосав Г. Вилимановић, који је био у четничкој организацији са малим прекидима од 1941. г.

Ноћу између 26. и 27. јула одведен је из своје куће од стране непознатих лица Драгутин Дражинић из села Ушћа. До сада се није могло ништа сазнати по овоме случају.

27. јула сеоска милиција на Ушћу ухватила је познатог кољаша четничке организације Бранислава Плашића из Гуштерице, који се налази у затвору у Рашкој.⁶³

По свим случајевима сукоба вршене су повреде али без резултата. Милиција је нападата ноћу, изненада и када би милиција припуцала нападачи су се одмах повлачили, што је знак да су напади вршени ради узнемиравања и убијања морала код милиције.

ТЕХНИЧКЕ И САОБРАЋАЈНЕ ПРИЛИКЕ

Биле су доста добре. Путеви, мостови и други објекти у добром су стању и способни за циљ коме су намењени. Местимичне оправке врше се добровољном народном снагом и расположивим кредитима. У овоме међувремену оправљен је државни пут на територији среза жичког: Крагујевац – Краљево - Крушевац и Краљево - Чачак. Прекида саобраћаја није било.

Веома се много оскудева у моторним возилима, а нарочито тамо где су места удаљена од пруге. Због овога осећа се велика потешкоћа око преноса хране и других намирница за сиромашни свет. Неопходно је потребно да се Округу стави на расположење потребан број камиона за горње сврхе.

⁶³ Плашић (Јована) Бранислав, рођен 1920. у Брезови. У књ. *Привремена евиденција конфисковане имовине у округу и списак лица чија се имовина конфискује 1946*, за именованог је наведено да је у *одмешиништу*. Судбина након хапшења није позната.

ПОЉОПРИВРЕДА

У току месеца обављени су сви сезонски послови: косидба, вршај жита и др. Принос је релативно добар у целом Округу, али местимично род је подбацио, нарочито у срезу моравичком због суше и града, где је принос мањи за једну половину од прошле године, а сличан је случај и са сточном храном – сеном. У срезу студеничком стање је још горе. Стрмна жита су много подбацила због суше, чак и поражавајуће. У овим крајевима и кукурузи нису добри, пасуљ ни кромпир. Овде су добри само виногради.

Стање ситне и крупне стоке је добро. Појава црног пришта, свињске и коњске куге, местимично у срезу моравичком, сузбија се интервенцијом ветеринара.

Стање повртарства и воћарства је добро и уносно за сељака. Пијаце су обилне, али цене нису тако приступачне.

ПРОСВЕТНЕ ПРИЛИКЕ

У току месеца обављени су испити у свима школама које су радиле у току године. Резултат рада био је доста добар, сем у мушкој гимназији у Чачку, где је рад подбацио због рђавих услова. Десетак аналфабетских течајева успешно је завршило рад, као и 2 курса за усавршавање радника у Заводу и фабрици хартије.

У току месеца било је више приредби, осетио се активан рад народног универзитета, усмених и зидних новина. Све приредбе и реферати на универзитету били су добро посећени.

Здравствене прилике код ђака биле су добре и није забележена никаква заразна болест.

СОЦИЈАЛНО СТАЊЕ

Није се много изменило. Није успостављена никаква установа, која би помогла и подигла сиромашни сталеж, сем што је у Рашкој отворено једно обданиште, а постојеће у Чачку прехранило седамдесеторо деце. Помоћ коју су народне власти указивале била је слаба због недостатака материјалних средстава, а поред тога вршила се и ревизија помоћи од стране народних одбора. Синдикалне организације имале су више конференција.

СТАЊЕ ИНДУСТРИЈЕ, ТРГОВИНЕ И ЗАНАТСТВА

У току месеца нису обнављана, нити ново подизана индустријска предузећа. Предузећа која већ постоје раде пуним капацитетом, а нарочито фабрике у Чачку. У срезу моравичком осећа се већи замањак у индустрији дрвета.

Трговина је опет у застоју. Као посредник између купаца и предузећа, нема готове робе. Застој и мањкање у индустријским предузећима прати и трговину.

Занати раде, али се више баве ситним поруцбинама, јер не располажу са потребним сировинама.

НАРОДНО ЗДРАВЉЕ

Било је доста добро на територији целог ОКРУГА, изузев у срезу студеничком где је забележено 78 случајева дизентерије и 6 случајева превентивног лечења од беснила. Све болести су успешно лечене као појава шуге у истоме срезу. У селу Гокчаници, срза жичког, појавила се епидемија срдоболе и неколико случајева тифуса.

Болница, амбуланте и друге установе пружале су потребну помоћ народним масама, али се у многоме оскудева у разним лековима.

ЕЛЕМЕНТАРНЕ НЕПОГОДЕ

У току месеца местимично је падао град, али није причинио штету усеви-ма, сем у малој мери тамо где је у извештају напоменуто.

РАД У ОДЕЉЕЊУ

Био је нормалан. Застоја у послу није било, располагало се довољним бројем особља на које није било жалби и тужби.

Потребно је да се што пре поставе службеници при отсецима унутрашњих послова среских и градских народних одбора, а по већ послатим предлозима, јер је то у интересу саме службе.

СМРТ ФАШИЗМУ – СЛОБОДА НАРОДУ!

Начелник Одељења
унутрашњих послова,
Мил. Достанић, с.р.

ОКРУЖНИ НАРОДНО-ОСЛОБОДИЛАЧКИ ОДБОР

☆ Бр. 4033
9-VIII-1945. год.
Чачак
а/а

[МИАЧ, Округни народни одбор Чачак, К-3, поверљива акта, ф-III, 10/45]

*

ОКРУЖНИ НАРОДНО-ОСЛОБОДИЧАКИ ОДБОР
Одељење унутрашњих послова
Пов. Бр. 10
4-IX-1945. год.
ЧАЧАК

МИНИСТАРСТВУ УНУТРАШЊИХ ПОСЛОВА СРБИЈЕ
ОДЕЉЕЊЕ НАРОДНЕ ОДБРАНЕ

Б Е О Г Р А Д

Шаље се Министарству извештај о догађајима који су се одиграли на територији округа чачанског у месецу августу 1945. године у следећем:

СРЕЗ ТРНАВСКИ:

1. – На дан 29. пр.м. између 9 и 10 часова убијена је Јелена Петровић, поштанска чиновница у Чачку у дворишту њене куће у улици Војводе Степе бр. 98. Извршилац овог кривичног дела до сада је непознат. Дело је извршено на тај начин што је убијена Јелена те вечери пошла ка капији да је закључа. Пошав[ши] ка капији, која води према њеној њиви, непознато лице, које је било скривено у близини капије опалило је на Јелену три револверска метка, од којих су је два погодили у грудни кош а трећи у потиљак. По овом делу одмах је поведена кривична истрага, која је у току. Пошто су испитани рођаци покојне Јелене као и остала присутна лица стекло се уверење да убиство нема политичку позадину, већ да је учињено из освете. Убијена Јелена је стара 32 године.

2. – Ноћу између 22. и 23. пр.м. око 10 часова увече бавећи се на терену, гонећи одметнике три милиционара су наишли поред куће Милунке Станић, из Атенице. У близини њене куће на ивици шуме била је једна група одметника чији се број није могао установити. Када их је милиција приметила позвала их је да стану и да се предаду. Одметници су припуцали на милицију и милиционари су такође отворили ватру. Одмах за овим 2 милиционара су се повукли из борбе због тога што им је оружје било неисправно а у борби са одметницима остао је свега један милиционар Раде Виторовић, који је са одметницима водио борбу. После извесног пушкарања одметници су бацили једну бомбу на Раду и ранили га по ногама на неколико места. Потом су се одметници повукли у шуму. За овим су пристигли још милиционари, који су наставили гоњење за одметницима. Повређени Виторовић пренет је у болницу на лечење. Према милиционарима, који су се из борбе повукли поведен је поступак ради утврђивања да ли им је оружје доиста било неисправно.

3. – На дан 26. августа око 8 часова увече дошло је до судара у граду Чачку – на месту у близини пешадиске касарне – између једне војне чезе и једног моторцикла. У чези су се возили Светислав Мирчевски, начелник штаба I артиљериске бригаде и још два војна лица, а у моторциклу били су Бранко Пурић, фотограф из Чачка и његов брат Мирко. До судара је дошло због тога што војне чезе нису биле осветљене, а моторцикл је био слабо осветљен. Од овог удара у чези су повређена два лица, а у моторциклу Бранко Пурић⁶⁴ је теже повређен а његов брат Мирко је погинуо. Моторцикл је журио великом брзином. По овоме воде истрагу Окружни народни суд у Чачку у споразуму са војним властима.

4. – Ноћу између 27. и 28. пр.м. убијен је око пола ноћи у парку у Чачку Милан Николић, опанчарски радник из Чачка, стар 24 године. Није се могло утврдити ко је извршилац овога дела, јер је жртва пред извршење дела била изазвана да изиђе из кафане Милије Мандића од стране једног непознатог лица, које је било наоружано пушком, и од истог одведено у непознатом правцу. На лицу места где је дело извршено није се могло ништа наћи јер је убијени Николић однешен одатле. Убиство је извршено тучом тврдим предметом по глави и по горњем делу тела а затим на жртву је испалин метак из ватреног оружја од којих је повреда Николић умро. Истрагу по овом убиству води Окружни суд у Чачку.⁶⁵

5. – Према извештају Команде градске милиције у Чачку, милиционари: Милутин Зоћевић и Милисав Вилотијевић, оба из села Рогаче, пуштени су на отсуство па по истеку истога нису се вратили у своју јединицу. Препоставља се да су именовани милиционари побегли односно да су се одметнули од власти. О овоме је извештен Срески народни одбор у Гучи ради извиђања и хватања именованих.

6. – На дан 15. пр.м. ухваћен је на железничкој станици у Чачку Вељко Цогољевић, трг. овдашњи са 400 комада кутија дувана Морава и Зете које је прокријумчарио из Београда у намери да овај дуван прода по црноберзијанској цени. Дуван је одузет и извиђајни предмет уступљен је Јавном тужиоцу у Чачку.

7. – Истога дана органи градске милиције ухватили су на железничкој станици у Чачку Сретена Ичелића, кафецију овдашњег са 21 и по кило ексера баскијаша, које је донео из Београда у циљу препродаје по црноберзијанској цени. Ексери су одузети а извиђајни предмет је уступљен Јавном тужиоцу у Чачку.

8. – Истога дана органи градске милиције ухватили су на овдашњој железничкој станици Драгу Симовић из Чачка са 13 кила пераћег сапуна које је донела из Краљева у циљу препродаје у Чачку. Сапун је заплешен до одлуке суда а предмет је уступљен Јавном тужиоцу.

64 Бранислав Брана Пурић, фотограф, рођен 1920. у Гучи, преминуо 15. децембра 1974. у Чачку.

65 Милан Николић, опанчар, рођен 1921. у Чачку, припадник Равногорског покрета, изведен из кафане Милије Мандића у Чачку од агента ОЗН-е и убијен у Градском парку маљем по глави и на крају метак у потиљак (по казивању сведока који је посматрао усмрћење) у Чачку, 28. августа 1945. (М. Јовановић, *нав. дело*, 93).

9. – Органи градске милиције ухватили су на Железничкој станици у Чачку једанаест и по кила резаног шверцованог дувана, који је био смештен у једном цаку. Дуван је донела једна непозната жена из Округа крушевачког, која је побегла када је дуван нађен у возу. Дуван је предат монополском стоваришту.

10. – Органи градске милиције ухватили су у граду Чачку на дан 25. пр.м. Миодрага Љубичића шофера из Мрчајеваца, са 6 куфера цокула, ципела и друге робе коју је донео из Тржића /Словенија/ у циљу препродаје по црноберзијанској цени. Љубичић је саслушан и брани се да је обућу набавио за културну екипу среза љубићског, а осталу робу за себе. Извиђаји се воде у споразуму са Јавним тужиоцем и цела ће ствар бити расправљена а роба заплењена. Карактеристично је да је Љубичићу издао објаву комесар групе културне екипе среза љубићског Војин Љубичић, вероватно његов рођак, да може путовати у Словенију и да има право на бесплатну возњу у циљу набавке робе. Миодраг је робу скинуо у Љубићу а не у Чачку па је исту кријући претерао у Чачак Јездинским пролазом.

11. – Ноћу између 28. и 29. јула т.г. једна тројка бандита долазила је у село Качулице кући Александра Вујовића члана Среског народног одбора, тукли му жену и узели му хране.

12. – Ноћу између 1. и 2. пр.м. прошла је једна четничка тројка кроз село Кулиновце испод Завода и пребацила се преко Мораве на територију среза љубићског. При пролазу кроз ово село бандити су свратили код куће Драгише Ристовића али нису ништа чинили. У овој тројци је био кољаш Славиша Ђуровић, из Атенице.⁶⁶

13. – На дан 4. пр.м. ухваћен је у селу Мршинцу Добривоје М. Лазовић из Мрчајеваца, војни бегунац и предат ОЗН-и. Код њега је нађен врућ хлеб и храна за један дан.

14. – Ноћу између 5. и 6. августа дошла је једна четничка тројка кући Милорада Лазовића из Мршинаца и одвела му жену Миланку. Миланка је претходног дана дошла из војске где је била болничарка. Она је отишла [у] Ј.А. пре три месеца. Са својим мужем није била у најбољим односима па се верује да су је четници одвели по наговору њеног мужа. О томе је обавештена ОЗН-а.

15. – Ноћу између 6. и 7. ов.м. ухваћен је војни бегунац Богослав Пејовић из Мршинаца, иначе брат кољаша Слободана Пејовића.⁶⁷ Именовани је био у кући Ковине Дамбуровић [Дамбуовић] у коју се сумњало да одржава везу са четницима и војним бегунцима. Богосав Пејовић је успео да побегне испред

66 Славиша Ђуровић, рођен у Атеници. Бивши партизан, био је у групи партизана која је, 5. марта 1943, успела да се извуче из борбе и опкољавања ЈВуО у Остри. Недуго затим прелази у редове ЈВуО и постаје један од главних егзекутора. Иначе, био је пријатељ Раденка Мандића, партизанског команданта, који га је 17. августа 1943. ухватио са још 5 четника, али га је пустио, после обећања да неће клати. Убијен је у селу Лозница/Јездина 24/25. децембра 1945. године (Г. Давидовић, М. Тимотијевић, *нав. дело*, књ. 2, 194, 227, 259, 263. и књ. 3, 456)

67 Пејовић (Велимира) Слободан, рођен 1915. у Мршинцима, убијен/стрелан крајем 1945; Отац Велимир је био оптужен да је наговарао четнике на прогон партизанских породица Капларевић и Ђорђевић, али је пресудом Окружног народног суда КЗП 2/46 од 4. марта 1946. ослобођен оптужбе.

милиционара који га нису везали. Милиционари су похапшени и узети на одговор.

16. – На дан 7. пр.м. примећен је у атару села Бањице један непознат човек који се преко чобана распитивао где се налази планина Небош и село Атеница. Чобани су о овоме известили милицију, која је са војском седме македонске бригаде извршила претрес целог терена али то лице није пронађено. Војници су ухапсили Алексу Боровића из Бањице на кога се сумња да је он ово лице за време потере био прикрио. Предат је Штабу седме бригаде на ислеђивање.⁶⁸

17. – Ноћу између 12. и 13. пр.м. милицијска патрола села Трнаве сукобила се са једном бандом од 4-5 четника. Четници су одмах отворили ватру из митраљеза и бацили једну бомбу па су се потом повукли у планину Јелицу. За њима је упућена милиција у потеру али им се није могло ући у траг.

18. – На дан 14. ов.м. ухваћени су у селу Липници војни бегунци Ђорђе Вујовић и Станиша Гостиљац, обојица из истог села. Предати су Народној одбрани. Побегли су пре месец дана и о томе није обавештаван Отсек унутрашњих послова СНО у Чачку.

19. – Ноћу између 19. и 20. пр.м. запаљено је једно сено тежине око 2500 кгр. и једна слама око 1500 кгр. тежине Љубице удове Миловић из Липнице. Сено и слама били су у пољу и вршеним ислеђивањем није се могло утврдити да ли је паљевина злонамерна и ко ју је извршио. Штету по процени има да надокнади Месни народни одбор истог села о Закону о накнади штете.

20. – Ноћу између 23. и 24. пр.м. једна група четника око 20 на броју појавила се у селу Трнави и на државном путу разоружала и истукла једног милиционара. Милиција је ступила у борбу са четницима која је вођена читав сат, али су четници успели да се повуку и изгубе у планини. Жртва није било.

21. – На дан 25. пр.м. пријавили су се властима Ружа Грујице Зечевића, учитељица из Заблаћа и Милица Јелушић из Атенице. Обе су одмах по наиласку НОВ побегле у шуму и тамо остале све до указа о амнестији. Ружа је била са вереником Сретеном Поповићем из Заблаћа, а Милица са швалером Божом Васиљевићем, кољашем. Обе се сада налазе код својих кућа.⁶⁹

22. – Ноћу између 27. и 28. пр.м. милиција општине лазачке обилазећи реон наишла је на кућу Војислава Шундерића из Премеће: у његовом дворишту горела је ватра ради печења ракије а околу ватре седели су људи. Чим је ово

68 Боровић (Милана) Алекса, рођен 6. децембра 1902. у Бањици, председник општине жежевачке од јуна 1943. до децембра 1944, осуђен на смртну казну одлуком Округног народног суда КЗП 75/46 од 6. априла 1946. Пресуда је извршена 26. јуна 1946. у Чачку (МИАЧ, Округни народни суд Чачак, КЗП, К-7, КЗП 75/46; МКУ Жежевица 1936-1948).

69 Поповић (Драгослава) Сретен, рођен 1921. у Заблаћу, студент медицине, у истражном затвору од 19. новембра 1945, осуђен од Дивизијског војног суда у Краљеву пресудом Суд. бр. 102/46 од 3. марта 1946. на 15 година лишења слободе и губитак политичких и грађанских права 7 година по истеку казне. Рехабилитован 2013. године у Вишем суду Краљево (МИАЧ, Војни суд, К-11, 102/46); Васиљевић (Јована) Божо, рођен 1916. у Добоју, последње пребивалиште село Атеница, пешадијски наредник, убијен крајем 1945. у околини Краљева, одлуком Дивизијског јавног тужиоца у Краљеву Суд. бр. 895/45 од 21. фебруара 1946. обустављен поступак о утврђивању злочина (МИАЧ, Пресуде војног суда, К-2, Суд.бр. 895/45).

милиција опазила одмах је почела да се развија у стрелце и опколила цело двориште. У том моменту од казана је почела из аутоматског оружја у правцу милиције, тада је погинуо милиционар Милун Шундерић, из Премеће. За време борбе четници су којих је било око 8 на броју успели да пробију блокаду и да побегну у правцу села Рајца. Четници су из групе Цогољеве, из Драгачева, које је предводио Радомир Мариновић из Премеће.⁷⁰

23. – Ноћу између 29. и 30. пр.м. напали су четници на комишању код куће Дикана Поповића, из Жевице. Пошто су ту код његове куће били милиционари као и секретар Месног одбора, који је такође био наоружан и сви отворили ватру на четнике - четници су се повукли у правцу планине Јелице. Милиција се затим вратила у касарну и том приликом Милутин Давидовић чачкајући око свог револвера, овај је опалио и случајно ранио Милутина Драговића, који је од добијене повреде одмах умро.

24. – Ноћу између 28. и 29. пр.м. једна група четника напала је на општинску милицију у реонску станицу у селу Жевици, бацили су бомбе 3 и испалили неколико метака из пушака, па су се повукли у правцу планине Јелице. За њима су упућене потере у јачини 50 људи али се бандитима није ушло у траг. Ову групу је предводио Милован Грујанац из Жевице са Радованом Кнежевићем и Милутином Јоксићем, оба из Липнице и Костом Василићем из Виљуше. Бандити су били наоружани са два пушкомитраљеза, бомбама и пушкама.⁷¹

25. – Ноћу између 28. и 29. пр.м. изгорела је Рајици Милорадовићу, из Горичана, штала од пружа и набоја са тремом и у њој разне ствари и пољопривредни алат. Није се могао утврдити узрок тога пожара, али по свима знацима постоји вероватноћа да се неко у кошари прикривао и пушећи дуван запалио сено и сламу и тако произвео пожар. Штета је процењена око 156.300 динара, али оштећени Милорадовић не тражи накнаду штете. Истрага се води да би се утврдило право стање и могућност да су се ту прикривали баш и сами четници са знањем оштећеног.

За последњих месец дана у овом срезу /трнавском/ осетила се јача делатност четничких банди. Може се рећи да се ситуација сасвим погоршала. У овом срезу нема банди, које стално по њему оперишу, изузев појединаца који се крију по бункерима. Четничке банде, које по овоме срезу оперишу долазе из Драгачева где су се тамо готово улогориле. Оне прелазе на територију овога

70 Шундерић (Драгише) Милун, рођен 1926. у Премећи, борац сеоске народне милиције (*Чачански крај у НОБ. Пали борци и ЖФТ*, 335); Мариновић (Марка) Радомир, рођен 1906. у Премећи, граничар, борац ЈВУО, погинуо у борби са КНОЈ у Ласцу крајем 1945. (Г. Давидовић, М. Тимотијевић, *нав. дело*, књ. 3, 430).

71 Кнежевић (Милорада) Радован, рођен 1922. у Липници, убијен од КНОЈ-а/ОЗН-е у Липници 18. децембра 1945. (Г. Давидовић, М. Тимотијевић, *нав. дело*, књ. 3, 456; МИАЧ, НОС трнавски, К-2); Јоксић (Обрада) Милутин, рођен 1921. у Жевици, убијен од КНОЈ-а у селу Рајца 30. новембра 1945. у 22 часа (МКУ Жевица 1936-1947); Василић (Светомира) Коста, рођен 1921. у Виљуши, убијен од потере милиције у Виљуши априла 1951. (МИАЧ, Милован Суботић, *Хроника села Трнава*, рукопис, Чачак, 1978, 71-74).

среза обноћ и врше акцију. Значајно је запазити да су у току прошлога месеца банде постепено вршиле све већу и већу делатност тако да се њихов рад на терену претворио у једно велико зло са киме се мора најхитније ликвидирати. Народ је у највећој мери пасивизиран и све мере власти сматра као знак слабости и пропуштања „јер тако савезници хоће“ – тако реакција говори.

Захваљујући све већој активности банди, народ је заплашен па неки од оних, који су највише радили повлаче се. Реакција све то посматра са радошћу и ако они не добијају тиме ништа друго. Народ од тога страхује, ћути и трпи. Оволика акција четничких банди, односно њиховој активности приписује се јатацима, који их одлично обавештавају, јер се само тим да објаснити њихово вршљање по овом срезу у оволиком степену.

СРЕЗ ДРАГАЧЕВСКИ:

1. – Почетком прошлог месеца исечена је и однешена телефонска жица у дужини 50 метара на путу Котража-Миросалци чињеним извиђањима није могло утврдити ко је ово дело извршио али се претпоставља да су извршиоци свакако банде које се прогоне. Истрага се наставља. У вези са овим милиција је стално на терену ради хватања и уништавања четничких банди. Тако је у атару села Трешњевице покренута банда четника Шенкеша, Рајка Стефановића, Шарчевића и Дуканца, који су се надали у бекство у правцу села Живице. Потере су продужене.⁷²

2. – Једна група бандита ошишали су ћерку Борка Радуловића, из села Крстаца, зато што је у своје време проказала место где се налазила Дражина архива, а која је пронађена пре два месеца.⁷³

3. – На дан 30. јула т.г. Миросалачкој милицији пријавила су се два дезертера из села Трешњевице, а истог дана пријавила су се котрашкој милицији два дезертера из Белог Камена. Пуштени су кућама ради обавештајне службе.

4. – На дан 30. јула т.г. у селу Лукама примећена је банда Новице Цогољевића, на коју је заседа милиције припуцала. Пошто је било велико остојање банда је успела да побегне без жртава у људству.

5. – На дан 1. пр.м. марковачкој милицији пошло је за руком да у једном кукурузу ухвати бандита Миливоја Ружића, из села Негришора, који је приликом оступања четника за Босну отишао са њима.⁷⁴ Бандит је био наоружан

⁷² Рајко Стефановић, рођен у Трешњевици, убијен током ислеђивања 1948. у Ивањици (Славко Маслар, *Зайиси из траћанској рајши*, Београд 2002, 276-282); Шарчевић (Радојка) Радиша, рођен у Лиси, убијен у потери 23. новембра 1947. у селу Рти (Радован М. Маринковић, Томислав Протић, Јован Радовановић, *Драјачево. Слободарски и револуционарни развој*, Чачак-Лучани 1981, 443-445).

⁷³ Почетком марта 1944. генерал Михаиловић је са својом Врховном командом прешао у Драгачево, страхујући од немачких потера. Склонили су се у село Крстац, које је у фебруару 1944. било попаљено од Немаца. Михаиловић се смеистио у кући Вула Радуловића, који је и раније добијао злато, новац и део архиве на чување од генерала (Г. Давидовић, М. Тимотијевић, *нав. дело*, књ. 3, 41).

⁷⁴ Миливоје Ружић, земљорадник из Негришора, припадник ЈВуО, стрељан у Гучи, 31. јула 1945. (М.

једним пиштољем и машингевером. Предат је ОЗН-и. Води се у списку одметника бр. 103.

6. – Из Лисанске милиције побегао је у шуму Радисав Шулубурић, из Лисе; а из вичке милиције побегли су милиционари: Миле Ђокановић, Богомир Јеремић и Милан Милисављевић, сви из села Виче. Ови су милиционари побегли због тога што су требали да буду прекомандовани из свога места у неко друго.

7. – На дан 6. пр.м. око 10 часова увече петорица бандита свратила је кући Милована Божовића, секретара Месног народног одбора у селу Драгојевцу и том приликом опљачкали му један енглески шињел, 1 мантил, два пара панталона, 4 пара доњег и горњег веша, руксаг, џемпер, 1 пар ципела и 1 пешкир. За бандитима су одмах упућене потере.

8. – На дан 15. пр.м. банда Новице Цогољевића, наишла је на албанску бригаду и у међусобној борби бандити су убили једног Албанца а другог тешко ранили.

9. – На дан 16. пр.м. чета Народне одбране сукобила се са истом четничком бандом у селу Губеревцу и једни на друге припуцали са већег отстојања, после чега се банда повукла. Гоњење бандита је настављено.

10. – На дан 17. пр.м. претресом терена Котрашкој милицији је успело да пронађе и убије кољаша Тодора Миљивојевића, из села Вучковице – познатог још од 1941. г., који је на Венцу тукао партизане и њихове куће пљачкао. Код њега је од спреме пронађена само једна пушка са кожном торбом и нешто муниције. У списку одметника не води се.⁷⁵

11. – У селу Вичи, несретним случајем приликом ошрафљивања бомбе, погинуо је један друг из Народне одбране.

12. – У току прошлог месеца, пријавило се милицији овог среза 13 војних бегунаца.

13. – На територији овога среза банде местимично и даље крстаре. Тако је 19. пр.м. појавила се у с. Д. Краварици, једна четничка банда, која је ошишала Милеву Даниловић омладинку, која је радила по линији УСАОС-а у дотичном селу.

14. – Ноћу између 22. и 23. пр.м. појавила се једна четничка банда у с. Горачићу, међу којима се налазе: Милић Је[р]линић, Настас Спасојевић, Раденко Зимоњић и Срећко Чубрић.⁷⁶ Ова банда четничка свратила је кући Милана Спасовића и захтевала да им се отворе врата. На питање домаћина, ко је? бандити су одговорили да су војници Народне одбране. Домаћину се ово учинило сумњиво, па им није врата отворио. Нашто су бандити почели да се пењу на прозор и пуцати у кућу. Пошто на тај начин нису могли ући у кућу, напустили

Јовановић, *нав. дело*, 325)

75 Миљивојевић (Станка) Тодор, рођен 1922. у Вучковици.

76 Зимоњић (Милована) Раденко, Горачићи, убијен од КНОЈ-а у Горачићима 1946.; Чубрић (Драгомира) Срећко, Горачићи, убијен крајем 1945. (М. Јовановић, *нав. дело*, 288; МИАЧ, НОС драгачевски, К-18).

су кућу Спасовића и отишли даље. Затим су отишли у кућу Радоја Зимоњића, овога ухватили и истукли, наговештавајући му при томе, да ће наредне вечери отићи кући Радисава Главоње да га убију, јер им он смета. Милиција и војска Народне одбране налази се на терену и гони одметнике.

О овоме догађају извештено је Министарство актом бр. 1674-28 пр.м.

15. Из логора у Шапцу доведени су следећи одметници, који су предати оvd. ОЗН-и и то: Радомир Лазовић из Осонице, срез Драгачевски, не води се у списку одметника, јер он од 1928. г. не живи у своме месту, па стога, није га месни НО ни пријавио за увођење у списак; исто тако предат је ОЗНИ и одметник Бранка Јанковић, из Лисице, која није уведена у списак одметника.⁷⁷

СРЕЗ МОРАВИЧКИ:

1. – На дан 31. јула т.г. курир Вионичке народне милиције Драгосав Николић, враћајући се из Ивањице у своју јединицу у Вионици, на месту „Клековица“, пресретнут је од 4 бандита, који су га позвали да се преда. Николић је из пушке отворио ватру на бандите који су такође на њега пуцали. Но друг Николић је успео да побегне, задобивши при томе рану у десну руку. Упућен је у болницу на лечење.

2. – Ноћу између 31. јула и 1. августа т.г. народна милиција општине Јаворске, водила је борбу са бандитима на месту зв. „Поглед“. Бандита је било око 30. Милиција је успела да бандите растера. Један од бандита је рањен у руку који је успео да побегне.

3. – На дан 10. пр.м. у 8 ч. увече ухаћен је од непознатих бандита у с. Добрачи, среза Ариљског, милиционар општ. милиције у Приликама – друг Војин Калајановић. Он је ишао у Добрачу, на извршење задатка, који му је поставио командир милиције у Приликама. О овоме је извештено Министарство актом бр. 1546 од 20. пр.м.

4. – Ноћу између 26. и 27. пр.м. четничке банде упале су у задругу у Придворицу и из исте однели: 20 пари ж. ципела, једну писаћу машину и извесну количину шибица. – О овоме догађају извештено је Мин. шифрованим телеграмом 31. пр. м.

5. – Из логора из Шапца, дотерани су и предати ОЗНИ четници: Младен Бошковић, из Ивањице, који се води на редн.бр. око 402; Јеврем Ђоковић, из Радаљева, који није уведен у сп. одметника; Милоје Бојовић, из Глеђица, који

⁷⁷ Лазовић (Раденка) Радомир, рођен 1906. у Осоници, убијен/стрељан крајем 1945. у Чачку (М. Јовановић, *нав. дело*, 327 – наведено да је „стрељан 24. марта 1945. у Чачку“); Јанковић (Обрада) Бранка, девојачко Давидовић, рођена 1925. у Лисицама, жена наредника Милутина Јанковића. Крај рата дочекала у Босни, са Калабићевим четницима, где се предала јуна 1945. Из логора у Шапцу спроведена ОЗН-и у Гучи, пуштена без суђења. Поново ухаћена од ОЗН-е 6. марта 1946. осуђена од Окружног народног суда у Чачку пресудом КЗП 140/46 од 4. маја 1946., заједно са Зорком Давидовић, на 15 година лишћење слободе и губитком грађанских права 10 година по истеку главне казне. Казну је издржавала у КПД Забела - Пожаревац све до 4. маја 1956. када је пуштена на условни отпуст (МИАЧ, Окружни народни суд Чачак, КЗП, К-9, 140/46).

није уведен у сп. одметника. За њега се шаљу следећи подаци: земљорадник, у одметништву од септембра 1944. г., има оца, мајку, брата Милована старог 12 г., сестру Милку стару 9 г., имовину има коју придржава његов отац, не зна се да ли је извршио какав злочин и дело.

СРЕЗ ЉУБИЋСКИ

1. – На дан 3. пр.м. у железничком тунелу Видова, непозната лица су сусрела железн. радника Светислава Јаковљевића, из истог села и испребијали га. Истрага није показала позитивне резултате.

2. – На дан 15. пр.м. Милија Мијаиловић, одборник НО села Вујетинца, испребијао је своју жену Славку, наневши јој тешке повреде тела. Тужба се налази код Среског Народног суда.

3. – На дан 10. авг. т.г. непознати бандити бацили су у кућу Станоја Савића из Рошца, бомбу и пуцали на кућу аутоматским оружјем. Жртава није било, али после бацања бомбе у кућу, бандити су му запалили и два сена која су се налазила у близини куће.

4. – На дан 14. авг. т.г. око 15 ч. варнице из железничке локомотиве запалиле су два сена у тежини од 3.000 кгр. и један мали део ограде Миловану Гарчевићу из Љубића. Сена су била удаљена око 30 м. од железничке пруге Чачак-Ужице.

5. – Ноћу између 1. и 2. пр.м. бандити су опалили три метка на милиционара који се налазио на стражи у Рошцима. Милиција је одмах предузела гоњење.

6. – На дан 4. пр.м. милиционари с. Миоковци открили су и гонили једну тројку бандита, који су побегли у правцу Пријевора.

7. – Ноћу између 4. и 5. пр.м. појавио се изненада на моби у Рошцима Миодраг Јојић одметник и затим одмах побегао. Он се овим начином само јавио и одмах изгубио.⁷⁸

8. – На дан 6. пр.м. неколико људи који [су] се враћали са игранке у Г. Горевници, пресретнути су од Милована Тодоровића из истог села, иначе војног бегунца и још једног непознатог човека, ови су им забранили да певају песме против краља.⁷⁹

9. – Ноћу између 6. и 7. прошлог месеца милиција је у с. Бресници отворила ватру на двојицу људи, непознатих, који на позив нису хтели стати већ су побегли.

10. – 14. авг. т.г. једна тројка милиционара из Пријевора сусрела [се] код

78 Јојић (Здравка) Миодраг, рођен 1922/23. у Рошцима, убијен у потери од КНОЈ-а крајем 1945. у Пријевору (М. Јовановић, *нав. дело*, 261).

79 Тодоровић/Тодорић (Рајка) Милован, рођен 1. новембра 1923. у Горњој Горевници, убијен/стрелян у бункеру 10. новембра 1945. у Г. Горевници око 15 часова (МИАЧ, Упитници СУБНОР-а о погинулим непријатељима НОП-а; МКУ Г. Горевница 1936-1949).

Видовског тунела са једном тројком бандита, пошто су милиционари отворили ватру на бандите – бандити су се повукли у правцу Међувршја.

11. – На дан 16. авг. т.г. за време обиласка терена једна тројка милиционара из Брђана наишла је на једног непознатог човека, коме су викали да стане. Пошто се исти није одазвао позиву милиционари су пуцали и ранили га у ногу. Преносом у болницу нога му је отсечена, име му се није могло утврдити због јаких болова. Зна се толико да је из Дучаловића.

12. – На дан 22. пр.м. дошли су бандити у с. Коњевиће, код куће Велимира Марковића, тражили његову ћерку Наду и њен пиштољ. После овога исти бандити су пошли кући Настаса Вуловића, разоружали га, узевши му пиштољ и руски машингевер и 2.000 динара новца. Од Десанке Милошевић узели су неке прибелешке и тражили су Радослава Милошевића. Десанки су саопштили да је осуђена на смрт. Милији Тришићу, одузели су блузу, кошуљу, панталоне, чизме, машингевер, а Титовку капу изгорели. Од његовог брата Александра који се пре неки дан вратио из заробљеништва, бандити су узели пар новог одела, ручни сат и пелерину. Њихове родитеље су батинали. Архиву која се односила на рад и организацију омладине у селу, а која се налазила код Милојке однели су са собом. Међу бандитима упознат је Младен Максимовић одметник, а има се разлога да верује, да је вођа те групе био четнички капетан Чековић.⁸⁰

13. – Ноћу између 23. и 24. пр.м. око 22 ч. бачена је бомба на курира који се враћао из Рожаца у Пријевор. Бомба није експлодирала. Курир је отворио ватру на бандите и они су побегли.

14. – Ноћу између 24. и 25. пр.м. у с. Брђанима, група бандита, у јачини 8 људи наишла је на заседу милиције која их је одбила.

15. – 26. пр.м. око 1 час после пола ноћи, дошли су у Овчарску Бању, непознати бандити и напали управника бање Добривоја Мацаревића у канцеларији. Прво су га машингевером ударали по глави, а затим га премлатили, тако да је исти остао у крви обливен; стављали су му нож за клање, али њиховим неспоразумом око новца Мацаревић је успео да побегне. Из благајне Овчар Бање бандити су однели 60.000 д. новца и 2 пара одела. Исте ноћи бандити су отишли у желез. станицу, разбили касу и сав новац однели. Колико је новца било није се могло утврдити. Бандити су скинули станични телефон и [са] собом однели. Поводом ових случајева милиција свако ноћно одржава заседе на погодним и сумњивим местима ради сачекивања банди. Врши свакодневно претрес терена. Контролише оне грађане који би могли доћи у обзир да обавештавају бандите о кретању милиције. На тајност ових акција двоструко се више пази него раније. – О догађајима у овчарској бањи поднет је извештај Министарству 28. пр.м. под бр. 1674.

⁸⁰ Максимовић (Адама) Младен зв. Шуљага, рођен 1923/24. у Коњевићима, убијен у околини Крагујевца, Рековац, 1950. године (МИАЧ, Упитници СУБНОР-а о погинулим непријатељима НОП-а); Чековић (Милорада) Радиша, рођен 1910. у Коњевићима, официр ВКЈ и ЈВУО, ухапшен крајем јануара 1947. и стрељан току исте године (МИАЧ, Упитници о погинулим непријатељима НОП-а; *Слободни глас*, бр. 98, Чачак, 14. фебруар 1947, 2).

Извештај о осталим догађајима у срезу Љубићком примљен је код овог Окр. одбора 31. пр. месеца.

16. – На дан 12. пр.м. у с. Јанчићу, Средоје Каранац, борац Ј.А. на боловању, баратајући око свога револвера, овај случајно окинуо и ранио Емилију Тодоровић, из Јанчића, у десну ногу више стопала. Именована је пренета у болницу на лечење.

17. – У току прошлог месеца, пријавило се у овом срезу 7 војних бегунаца. Као и одметник Станимир Марић из Трбушана кога треба брисати из списка одметника који се води на ред.бр. око 1267.-

18. – Ухваћени су одметници са територије ван Округа Чачанског: Славко Миленковић из Слатине, среза Заглавског и Лазар Живојиновић, из Јеловика, среза Орашачког.

19. – На дан 1. септембра т.г. око 21 час, у селу Г. Горијевници, погинуо Александар Кораксић милиционар народне милиције из Љубића.⁸¹ Именовани Кораксић је означеног дана био пошао у село Милићевце да узме митраљез-шарац са којим је руковао. Кад је пошао од куће, мајка га је испратила и кад је наишао кроз Гавриловиће, пресрело га је 8 бандита и зауставили су га. Кораксић је хтео да отвори ватру на бандите али су га они предухитрили и пресекли митраљезом, тако да је на месту остао мртав. Његова мајка која је била поред њега тешко је рањена кроз обе ноге. Бандити су узели шарац-митраљез Кораксића са којим је он руковао па су побегли. За бандитима су предузете потере.

20. – Истога дана 1. септ. т.г. на комишању код Драгољуба Илића из Прељине био је Братислав Белић из Остре, који је ускоро отпуштен из Милиције. Белић је разговарао с неким девојкама. У том моменту наишла су два дечка са пиштољем, а у тај мах дошао је један пијаница – чије име није означено у овом извештају – и од дечака отео пиштољ, те са истим пуцао. Са првим метком погодио је Братислава у чело, тако да је овај до болнице умро. Поменути кривци се налазе у затвору у Прељини.

21. – На дан 1. септ. т.г. око 24 ч. у с. Прислоници наишла је једна група бандита на сеоску стражу и припуцали на исте. Стражари су напустили своје место заседе тако да су бандити продужили свој намеравани пут.

СРЕЗ ТАКОВСКИ

1. – На дан 2. авг. 1945. г., у с. Г. Бранетићи, 4 четника узели су за курира Станимира Ђоковића из Теочина, послали га њиховим кућама, да јави да су они – четници живи и здрави и да су из Босне дошли. Курира Ђоковића милиција је ухватила и привела Отсеку који је признао своју улогу и предат је ОЗНИ. Милиција је од курира Ђоковића добила податке о месту где ће се четници састати са својим породицама, па је милиција у том правцу пошла, али

⁸¹ Кораксић (Добросава) Александар, рођен 1920. у Горњој Горевници, члан СКОЈ-а, борац КНОЈ-а (Чачански крај у НОБ. Пали борци и ЖФТ, 108).

четници су пре милиције стигли на одређено место и заузели заседу. Кад су милиционари наишли, четници су припуцали и побегли. Међу овим четницима били су Сениша и Славко Јестровић из Г. Бранетића, који су били прешли у Босну.⁸²

2. – На дан 3. авг. т.г. у с. Љеваји, приликом претреса терена таковска милиција наишла је на два бандита који су отворили ватру на милиционаре па затим одмах побегли.

3. – Ноћу између 5. и 6. пр.м., извршио је самоубиство Маркеша Радевић службеник болнице у Г. Милановцу. Према мишљењу лекара и увиђају власти на лицу места, Радевић је извршио самоубиство на тај начин, што је легао на један душек у архиви болнице, па је тај душек упалио, затим из револвера испалио себи метак у слепоочницу. Услед тога смрт је наступила моментално. Од упаљеног душека изгорела му је нога до колена, као и цела десна рука. Ватра се није даље ширила, вероватно због тога што је соба била затворена. Самоубица је иза себе оставио три писма из којих се види да је узрок самоубиству његова живчана болест. Никог не криви.

4. – Ноћу између 12. и 13. пр.м., у с. Врчанима дошла је једна четничка банда кући Добривоја Весковића. Ушавши у кућу бандити су тражили оружје и тукли све по кући, мучећи и Добривоја, да би издао оружје. Затим су претресли кућу и нашли једну пушку, ранили су омладинца Добривојевог сина који је претседник месног УСАОС-а. После тога бандити су се упутили у непознатом правцу.

5. – На дан 8. авг. т.г., састале су се четничке банде у с. Прањане, на месту зв. „Орница“ у јачини 30 људи. Они су из среза Таковског, Љубићског и Пожешког. Претили су да ће растерати вашар у Такову, кад је ово сазнала милиција организовала је потеру, па су бандити побегли у срез Пожешки.

6. – На [дан] 12. авг. т.г., приведен је ОЗНИ од стране милиције Маринко Сретеновић, циганин из Мајдана, који је одржавао везу са четницима.⁸³

7. – Ноћу између 16. и 17. пр.м., у с. Д. Бранетићу, једна четничка тројка напала је кућу Љубинка Јевтовића. Како је овај имао од оружја парабелум, и пушку, то је уз припомоћ своје мајке пуцајући из ових оруђа, успели да растерају бандите који су се дали у бегство.

8. – У Прањанима једна четничка група од 7 њих, напали су на кућу Новке Трифуновић и одвалили врата. Затим су упали у кућу, ухватили Новку и испребијали, зато што је она достављала четницима симпатизере наше власти.⁸⁴

82 Јестровић (Владана) Сениша, рођен 1918. у Горњим Бранетићима и Јестровић Владана Славко, рођен 1921. у Г. Бранетићима, убијени крајем 1945. (М. Јовановић, *нав. дело*, 372 – наводи да су стрељани новембра 1944. у Г. Милановцу; МИАЧ, ОНО Чачак, књига Привремена евиденција конфисковане имовине у округу; МИАЧ, СО Г. Милановац, К-40, досије бр. 947).

83 По М. Јовановићу, Маринко Сретеновић из Врчана је и истог дана и стрељан у Горњем Милановцу (М. Јовановић, *нав. дело*, 369).

84 Вероватно је извештач желео да каже да је Новка новој власти достављала податке о симпатизерима четника.

Одатле су отишли кући Љубивоја Трифуновића, кога су такође хтели да туку али им овај није хтео отворити врата. По овим делима води се истрага и организована је потера за бандама.

9. – На дан 14. пр.м., приведена је ОЗНИ Селимирка Петковић из Семедраже; код ње је приликом претреса куће пронађено неколико сумњивих писма из којих се изводи, да је она одржавала везе са четницима а то је и признала. У кући јој је сем тога пронађено и 50 метака српске муниције.

10. – На дан 15 пр.м., преко обавештајне службе сазнало се о кретању четника у с. Д. Црнућу, по овоме предузета свестрана потера али се није могло нигде наићи на какве бандите.

11. – На дан 18. пр.м., омладинци у Г. Милановцу, скупљајући старо гвожђе нашли су у ђубрету Рајка Чаировића закопана већа количина шибица и у једној кутији 15.000 динара српског новца незамењеног. Поводом тога извршен је претрес куће именованог и у подруму је нађено још 1500 кутија шибица. По налогу јавног тужиоца, претресена је Чаировићу и радња у којој је нађено доста прикривене робе. Против Чаировића поведен је поступак.⁸⁵

12. – На дан 20. пр.м., једна маскирана петорка милиционара, под видом четника, отишла је кући Љубинке Мишковић и тражила везу са четницима. Љубинка им је одговорила, да код ње долазе четници и да ће опет доћи, али да не зна када. Иста кућа држи се под присмотром, да би се четници уништили.

13. – На дан 23. пр.м., једна тројка милиционара маскирана као четници отишла је кући Велимира Гавриловића, из Мајдана, коме су се преставили као четници и да траже везу са њима. Гавриловић је овима рекао, да код њега долазе четници и да ће за који дан опет доћи. Милиционаре су добро угостили, и показао им је неке четничке ствари које су биле код њега на чувању. Кућа је узета под присмотру и била је блокирана од Сврачковачке милиције. После неколико дана – 25. пр.м. увече, кољаш Милош Узуновић био је пошао кући Гавриловића, па је тако наишао на заседу. Милиционари су отворили ватру и Узуновић је тешко рањен, али је опет успео да побегне, јер је била велика помрчина.⁸⁶ Ухапшено је много јатака као и сам Велимир Гавриловић; откривена је читава мрежа јатака у коју је била умешана и Мајданска милиција. Командир Мајданске милиције Милан Јаковљевић имао је везе са четницима и давао им муницију, бомбе и др. оружје. Сви су предати ОЗНИ.⁸⁷ У вези са овим било је

85 Овај случај локална штампа је бомбастично пренела под насловом „Боље узими пошто хоћеш, него да ме тужиш. Шпекуланти на делу“ (*Слободни глас*, бр. 32, Чачак, 8. септембар 1945, 2).

86 Узуновић (Милоја) Милош, рођен 1918. у Бершићима, наредник, партизан 1941. године, касније у ЈВУО, к-г батаљона групе Таковских бригада Првог равногорског корпуса, убијен крајем 1945. (МИАЧ, Упитници СУБНОР-а о погинулим и умрлим непријатељима НОП-а; МИАЧ, СО Г. Милановац, К-42, досије бр. 1104; М. Јовановић, *нав. дело*, 356).

87 По М. Јовановићу, Велимир Гавриловић је стрељан у Г. Милановцу 25. августа 1945. (М. Јовановић, *нав. дело*, 402); Истог дана ухапшена је због јатаковања и Борика Гавриловић, стара 55 година, осуђена је пресудом Округног народног суда Чачак КЗП 68/45 од 27. октобра 1945. на 10 година лишења слободе; У питању је Милан Јовановић, а не Јаковљевић, рођен 1914. у Шаранима, водник Народне милиције. Истом пресудом КЗП 68/45 због дела шпијунаже осуђен је на казну смрти стрељањем, али

још хапшења, јер су многи у напитом стању грдили данашњу власт и ружили народно-ослободилачку борбу. Ухапшен је и Драгољуб Петровић из Прањана, који је јавно говорио противу данашње власти. Противу њега се води истрага.

14. – На дан 24. пр.м., једна четничка банда наишла је на заседу милиције Брезанске. Било је пушкарања али су бандити успели да побегну.

15. – У току прошлог месеца пријавило се властима у срезу Таковском 2 војна бегунца који су предати ОЗНИ.

СРЕЗ КАЧЕРСКИ

1. – Из четничког логора у Шапцу предати су ОЗНИ следећи четници: Милан Даничић, из Штавице – води се у списку на ред. бр. око 787; Милан Недељковић, поручник из с. Моравци води се у сп. бр. око 732; Малиша Буквић, из Заграђа, води се у списку на ред. бр. око 823; Милун Боровић из Чачка води се по списку одметника бр. око 156; Драгослав Ђоковић из Грабовице, који се води под ред. бр. око 466; Гојко и Милан Даничићи, из Штавице, који се воде у списку одметника на ред. бр. око 787 и 790; Милинко Радована Николића из Штавице, који се води на ред. бр. око 800; Јанко Шарбановић такође ухваћен је и одмах је предат ОЗНИ – не зна се одакле је а не води се у списку одметника. Именовани је одметник. У овом срезу у току прошлог месеца пријавило се власти 11 војних бегунаца.

2. – Ноћу између 18. и 19. пр.м., два непозната наоружана лица дошла су кући Душана Башкаловића у с. Козељ, извршила су претрес куће Башкаловића, у циљу проналаска оружја и кад нису ништа у кући нашли повели су Душана од куће око 50 м., па су га пустили припретивши му, да о томе ником ништа не прича. Ова непозната лица била су наоружана пушкама, верује се да су били четници Д.М. групе коју предводи „Ђоса“.

3. – Ноћу између 19. и 20. пр.м., дошао је непознат наоружан човек у кућу Станимира Радовановића и питао га за пут у Д. Бранетиће – рекао му је да је четник.

4. – 22. пр.м., између 8 и 9 ч. увече убијен је у с. Моравцима Бранислав Радовановић члан месног НО истог села. Убиство је извршено на тај начин, што су бандити означене вечери чекали у заседи. На ту заседу су наишли Бранислав Радовановић са двојницом другова, тада су их бандити похватили, Радовановића тукли пушком по глави, па га после и убили. Осталој двојници бандити су као и Радовановићу отели пушке па их после тукли, један од ове двојице добио је повреде теже природе. Међу овим бандитима упознат је Спасоје Јеринић из Шутаца⁸⁸ и Величко Поповић из Липља. О овоме поднет је извештај Министарству 28. пр.м. под бр. 1674.

је након жалбе и обнове процеса одлуком Округног народног суда од 27. априла 1946. ослобођен оптужбе (МИАЧ, Округни народни суд Чачак, КЗП, К-2, КЗП 68/45).`

88 Јеринић/Јеремић (Војина) Спасоје, рођен 1905. у селу Шутци, срез качерски (МИАЧ, ОНО Чачак, књ. Привремена евиденција конфисковане имовине у округу).

5. – Ноћу између 24. и 25. пр.м., у с. Труделу, наишла је једна група бандита која је била наоружана већином аутоматским оружјем а мањи број пушака, па су дошли кући Живорада Симеуновића и истога са собом одвели до куће Радојка Видојевића у истоме селу. Радојку Видојевићу бандити су узели државну пушку па су одатле кренули у правцу Рудника. У путу их је приметила војска Народне одбране која се на терену бавила и извиђала, па је на бандите отворила ватру, од које су се бандити разбегли. Живорад Симеуновић је искористио ову забуну и побегао својој кући. Исте ноћи око 1 час после пола ноћи иста група бандита, 15 на броју, појавила се у селу Војковцу и дошли кући Драгослава Матића претс. месног одбора истога села. Лупали су му на врата, говорећи да су они војници народне одбране са Рудника. Матић им је отворио врата, тада су бандити упали у кућу, истукли претседника Матића и његову жену. Потом су извршили претрес куће, пронашли једну државну и једну ловачку пушку које су узели. Од Матића су тражили да им преда печате месног НО, он им је одговорио, да су печати код секретара. Бандити су са пушкама напустили кућу Матића и пред одлазак казали му, да противу њега постоји 7 тужби од грађана. Одатле су бандити отишли кући Сретена Мијаиловића омладинца из села Војковца; њега су бандити тукли, нанели му теже повреде тела и запретили му, да не сме радити са омладином. Одатле су бандити отишли кући Александра Гавриловића секретара месног НО у Војковцу. Њега нису нашли код куће, али су му претресли кућу и узели један радио апарат, један грамофон и запретили његовој мајци и исталим укућанима, да о овоме не смеју никог извештавати за три дана у противном да ће сви бити стрељани. О овим догађајима поднет је извештај Министарству 30. пр. м. под бр. 1753.

6. – На дан 26. пр. м., био је сазват збор грађана у с. Д. Бањанима, ради жигосања оних лица, која не требају да се унесу у бирачки списак. На том збору Милић Павловић из истог села, рекао је за себе да нема право гласа, затим је рекао да немају право гласа ни чланови месног НО. Чланови месног НО, нашли су се тиме увеређени и тражили објашњење, па су увидели да је овако Павловић рекао по наговору реакционарних лица, хтевши тиме, да буни народ на збору. На томе збору Павловић је рако да ће доћи крај и да њима не требају Швабе на управи, псујући им мајку; рекао је још да у Трсту има четника ко плеве и да ће они ускоро овамо доћи. Павловић је узет на одговор.

СРЕЗ МОРАВИЧКИ

1. – Команда среске милиције у Ивањици телефонским путем је известила, да се пријавио Здравко Станић из Рокаца, општине Братљевске, који је побегао у шуму зимус када је био поведен на стрељање. Са њим се пријавио власти и његов брат Остоја Станић из истог села. Других података о именованим немамо. Не воде се у списку одметника.

2. – 15. прошлог месеца милиција је убила Вукашина Поповића, из Сивче [Опаљеник], среза моравичког, који је у одметништву од 1941. г. Не води се у списку одметника

СРЕЗ ЉУБИЋСКИ

1. – На дан 30. пр. м., ухваћен је Марко Катанић, војни бегунац који је по четврти пут бежао из војске. – Па је поново ухваћен. При покушају поновног бекства убијен је.⁸⁹

СРЕЗ ЖИЧКИ

1. – На дан 9. авг. т.г. убијен је Живадин Јашовић, из Гледића, од стране бандита.

2. – Ноћу између 11. и 12. пр.м., око 10. ч., погинуо је милиционар Добривоје Буђевац родом из Тавника а са службом у Годачици овога среза. Био је на отсуству код своје куће. Поменуते ноћи враћајући се кући са једне мобе Добривоје је чуо да неко виче: „Живео краљ“ и да пева, па је у том правцу пошао и приметио да су то четници. Тада је опалио један метак из своје пушке, на то су четници одговорили ватром из аутомата и Добривоја убили.

3. – На дан 12. авг. т.г., на игранци код Милорада Новаковића, из Самаила, убијен је од стране бандита Јован Дамјановић, борац Ј.А. Убиство је извршено на тај начин, што су три непозната човека и једна жена упали у двориште именованог Новаковића и присутнима командовали: „Руке у вис“. На ово је Дамјановић из своје пушке опалио метак на њих, али није никог погодио, на ово је један бандит убио Дамјановића из машингевера. Затим су ови исти бандити ухватили Морасандру Стевановић из Мршинаца, која је била ту и одвели је са собом.

4. – На дан 14. пр.м., појавила се једна наоружана група бандита у с. Мрсаћу. Сутра дан по овом случају предузета је потера и блокирано је место куда су се кретали бандити и постављене су заседе на згодним местима. На једну од тих заседа наишао је Бранко Урдов са још једним непознатим лицем. Милиционари су отворили ватру и том приликом Бранко Урдов је убијен, а оно друго лице које је с њим било успело је да побегне. Сутра дан ухваћена је жена убијеног Бранка Урдова – Радојка која је била дошла код своје куће у Мрсаћу. И она је била у одметништву. Предата је ОЗНИ. И Бранко и његова жена Радојка нису увођени у списак одметника.⁹⁰

⁸⁹ Катанић (Михаила) Марко, рођен 28. априла 1924. у Бечњу, ђак Гимназије у Чачку, убијен у Коњевићима 30. августа 1945. у 18 часова (МКУ Бресница, књ. 1934-1935. и 1944-1945).

⁹⁰ Урдов (Живана) Бранко, рођен 14. октобра 1923. у Мрсаћу, срез жички (МИАЧ, ОНО Чачак, књ. Привремена евиденција конфисковане имовине у округу).

5. – На дан 16. авг. увече, одведен је од куће и убијен Милека Димитријевић, земљ. из Сирче, чији је леш пронађен 18. пр. месеца. Убијен је ватреним и тупим оруђем.

6. – На дан 5. авг. т.г., око 8 ч. два непозната наоружана лица, пресрели су одборника месног НО у Мрсаћу и наредили му да виче „Живео краљ Петар и кољаши“, затим га испребијали, претресли и одузели му одборничку објаву. Поведена је истрага али без резултата. Напомиње се, да у овом извештају среза Жичког није означено како се зове овај одборник.

7. – На дан 9. пр.м., у с. Драгосињцима, дошло је до свађе и туче између Русије Ташића и Тихомира Ташића. У овој тучи Русија је ударила Тихомира једним каменом по глави, овога теже повредила од које је повреде Тихомир сутра дан умро у болници. Кривац је предат суду.

8. – На дан 11. пр.м., пронађен је у бунару у с. Самаилу један женски леш. Предузете су мере да се утврди чији је леш али то се досада није могло утврдити.

9. – На дан 13. авг. т.г. око 18 ч., бандити Бранко Урдов и Миодраг Остојић зв. Горило дошли су у кућу Драгослава Зечевића, из Самаила, извршили претрес његове куће и однели три пара мушког одела и један бугарски шињел.

10. – На дан 15. авг. т.г. погинуо је несретним случајем у Мрсаћу Милош Лешевић. Гранатом је хтео да туче рибе у Морави, али је иста експлодирала пре него ју је бацио у Мораву и целог га разнела.

11. – На дан 23. авг. око 9 ч. убијен је претседник месног НО у Самаилама од стране Миодрага Остојића зв. „Горила“ – бандита.

12. – На дан 28. пр.м. у вече, убијен је од стране четника Ђорђе Антонијевић из с. Дрлупе. О овоме никаквих више података нема.

13. – У току месеца августа т.г., ухваћено је у овоме срезу 25 војних бегунаца а предало се добровољно власти[ма] 18 војних бегунаца.

14. – Четник Станимир Ковачевић, из Јарчујака, који се води у списку на ред.бр. 1147, предао се властима.

СРЕЗ СТУДЕНИЧКИ

1. – На дан 22 пр.м., избио је пожар на централном делу Копаоника. О овоме догађају извештено је Министарство шифрованим телеграмом истог дана. А исто тако телефонским путем извештена је ОЗН-а у Чачку, као и Краљевачко војно подручје ради предузимања потребних мера, за сузбијање пожара.

2. – Ноћу између 14. и 15. прошлог месеца Цветко Савић, земљ. из Биљановца, убио је из пушке своју жену. Утврђено је, да је убица имао љубавницу и да је овај злочин извршио по претходном договору са њом. Милиција је злочинца лишила слободе и суду предала.

3. – На дан 14. прошлог м., око 9 ч. у вече једна тројка бандита, пришуњала се до касарне сеоске милиције на Рудну, у намери да нападне милицију, али

је била примећена и одбијена. Органи милиције дали су се затим у потеру за бандитима, са њима се сукобила и у краћој борби убијен је Пантелић Ђорђе. Именовани није са територије овога округа. Води се извиђање, да би се утврдило одакле је. Остала двојица одметника успели су да побегну.

4. – 28. пр.м. око 13 ч., на 7 км, на путу Рашка-Нови Пазар једна банда зликоваца од три лица, напала је културну екипу која је долазила из Новог Пазара и на исти испалила 70 метака. Жртва није било. Предузете су повре. О овоме је извештено Министарство 30. пр.м. под бр. Пов. 151.

СРЕЗ МОРАВИЧКИ

1. – У току ноћи између 14. и 15. пр.м., избио је пожар у шуми зв. „Ђурђева Гора“, пожар је обухватио простор око 2000-3000 метара у ширину а толико исто и у дужину. У том пожару изгорело је око 200 кубних метара дрвета. Пожар је проузрокован од чобана од Рзине и Будожеле, који су на пет дана пре пожара на тим местима ложили ватру, па је исту ветар распалио и тако се шума запалила. Имена ових чобана нису се могла сазнати.

2. – На дан 14. прошлог месеца, милиција општине Приличке, претресајући терен, наишла је на једног бандита – Милорада Вуколића, зв. „Гаврана“, који се купао у Мораву виде Прилика. Именовани бандит чим је приметио патролу, дао се у бегство и успео је да побегне само у купаћим гаћицама, а оделу му је остало на обали које је милиција узела.

3. – Ноћу између 21. и 22. пр. м., патрола народне милиције општине Јаворске која је патролирала у околини своје касарне, када је наишла на стражу пред касарну, на позив стражара да стане нису то учинили и ако их је овај три пут заустављао, зато је стражар Средоје Урошевић пуцао на патролу и убио Радмила Боровића, милиционара општине Јаворске.

У прилогу под ./1 шаље се извод из списка осуђених лица у четири примерка.

Смрт фашизму – Слобода народу. –

М.П.⁹¹

Начелник одељења
унутрашњих послова
Мил. Достанић, с.р.

[МИАЧ, Окружни народни одбор Чачак, К-3, поверљива акта, ф-III, 10/45]

91 Печат: Окружни Н.О. Одбор Округа Чачанског – Одељење унутрашњих послова.

*

ОКРУЖНИ НАРОДНО-ОСЛОБОДИЛАЧКИ ОДБОР

Одељење унутрашњих послова

Бр. 1873

7-IX-1945. год.

ЧАЧАК

Окр[ужном] нар[одном] одбору⁹²

Према постојећем наређењу, шаље се извештај о приликама у току месеца августа у следећем:

Стање у округу није задовољавајуће. Рад банди и реакције био је прилично активан, све до пред крај овога месеца, када се стање почело нешто да поправља. Непријатељи су били почели јавно да иступају и да ометају рад народних власти. Наши органи /унутр. послова/ нису се још довољно снашли да се боре против свакоразних јавних иступа непријатеља. Осећа се извесно мекуштво и лабавост према непријатељу.

Страх код наших људи влада у деловима округа, где има банди. Последњих дана утврђено је да су и извесни наши пријатељи из страха јатаковали четницима.

Активност банди је најјача у жичком срезу, тамо су вршили убиства, док је слабија у моравичком и драгачевском, где није било ни једног убиства. Такође није било ниједног убиства ни у таковском срезу.

Рад на бирачким списковима осветлио је доста јасно стање по селима.

У већем делу округа владало је слабо расположење за избацивање из списка. Било је случајева да су Месни одбори говорили: „Нема нико да се избаци из списка, или одузмите целом селу или ником.“ Ово је случај са селима нарочито где има банди и где је страх од њих доста велики. По таквим селима наши људи не спавају по својим кућама већ се крију.

На организацији народних стражи није још учињено у свим срезовима много. Сада по расформирању милиције дали смо оружје нашим људима по селима и биће народна стража одмах организована тамо где то још није учињено.

Привредне прилике још су доста слабе, шпекуланти још успевају да раде. Код њих је још прилично лутање у привредној политици. Изгледа да су народне шире масе схватиле, зашто треба водити борбу против шпекуланата.

ТЕХНИЧКО ГРАЂЕВИНСКА ДЕЛАТНОСТ

За ову грану, потребна су јача материјална средства у чему се оскудевало, те је сав посао усретсређен на то да се постојећи путеви и грађевински објекти

⁹² Докуменат је првобитно био намењен Министарству унутрашњих послова Србије у Београду, па је преправљено у *Окр. нар. одбору*.

у неколико оправе да би се ипак могли употребити. У току месеца, започети су радови на једном мосту са каменим сводом на државном путу у срезу трнавском, док су у Чачку калдрисане три улице.

На територији среза жичког вршени су радови на државном путу Крагујевац-Краљево-Рашка, док је припремни материјал за генералну оправку друма Краљево-Крушевац. У Г. Милановцу вршене су оправке војних објеката, а започети радови на једном мосту у Љигу.

СТАЊЕ ТРГОВИНЕ И ИНДУСТРИЈЕ

Индустријска предузећа, уколико су оспособљена раде, али услед немања сировина и стручног особља, не могу да достигну предратни капацитет. Такав је случај са црепаном Спасић и Брушлија у срезу љубићком, као и у предузећу магnezита, где је по списку било 32 радника, па је тај број спадао чак на 6.

Стање трговине и занатства било је као и у прошлом месецу. Трговачки артикли и артикли под контролом, продавали су се и преко задруга. Иначе неког нарочитог бољитка у овој грани народне привреде није било.

ПРОСВЕТНЕ ПРИЛИКЕ

У току месеца не би имало шта да се нарочито забележи, јер школе нису радиле. Одржана су ипак два курса – један за слабе ученике и један за матуранте, који су изгубили време, ратујући у редовима ослободилачке војске. Одржани су потребни курсеви и за наставно особље основних школа да би се упознали са напорима и резултатима народно-ослободилачке борбе. У току месеца било је аналфabetских курсева и курсева за радничко образовање у Чачку. Рад просветних радника ван школе није био тако активан, нити су држана предавања на Народном универзитету, јер су наставници били на одмору. иначе нису изостала друга предавања на усменим новинама, састанцима и т.д.

Здравље код ђака добро је.

СТАЊЕ НАРОДНОГ ЗДРАВЉА

У току месеца било је добро. Није било епидемија у већој размери сем у срезу качерском, где је био један смртни случај од тетануса, таковском седам случајева од трбушног тифуса, дезинтерије, гонореје, свега 25 случајева али без смртности. У срезу жичком и овога пута било је обољења од срдобоље, трбушног тифуса, црвеног ветра и нешто активније туберколозе, а у самом Чачку два случаја шарлаха код деце. Смртних случајева нема.

Важно је нагласити да је потреба за лекарима и лековима још велика. Иначе и установе и лекари дали су од себе све што су могли. Слаба и исхрана, нарочито код варошког живља, чини да здравље није тако на доброј висини.

ПОЉОПРИВРЕДНЕ ПРИЛИКЕ

Према добивеним извештајима житарице су подбациле. И тамо где је квантитет нешто задовољавајући, у квалитету се подбацило, а све због сезонске суше и града у јуну месецу. Такав је случај и са воћем и поврћем.

Стање стоке је релативно добро, али се осећа оскудица у приплодним грлима, а осећа се велика оскудица и у сточној храни.

Друго нема шта да се забележи, сем што је војска уступила срезу жичком 120 коња за потребе сељака.

СОЦИЈАЛНО СТАЊЕ

Наше народне власти помагале су нејаке, прехрањивали младеж у кујнама, пружале новчане помоћи и у натури, али су ипак средства мала. Нема потребан број домова и других установа да се велики број сиромашних опскрби. Код радника у фабрикама осећа се такође мањкавост у здрављу, јер је исхрана и код њих слаба а рад тежак. Фабрике које раде немају своје кухиње за бољу прехрану радника, те су приморани да се снабдевају као и остало варошко становништво на месним пијацама где су намирнице доста скупе.

Детаљнији преглед стања у погледу народне сигурности доставља се прилог под Пов. бр. 10.

С.Ф. – С.Н

М.П.⁹³

Начелник одељења ун. послова
М. Достанић, с.р.

[МИАЧ, Окружни народни одбор Чачак, К-3, поверљива акта, ф-III, 10/45]

*

ОКРУЖНИ НАРОДНО-ОСЛОБОДИЛАЧКИ ОДБОР

Одељење унутрашњих послова

Бр. 2554

8-X-1945. год.

ЧАЧАК

Претседништву ОНО

ЧАЧАК⁹⁴

93 Печат: Окружни Н.О. Одбор округа Чачанској – одељење унутрашњих послова.

94 Докуменат је био прво насловљен Министарству унутрашњих послова Србије, па је преправљен у Претседништво ОНО Чачак. Исти извештај је достављен и Министарству унутрашњих послова Србије.

Предмет: месечни извештај
за септембар

Опште стање у току месеца било је доста добро. Све време било је испуњено политичким конференцијама и зборовима у варошима и селима. Циљ ових био је махом да се грађанство обавести о значају постојећих избора. Све групе у Фронту биле су активне, где се запажа и прилична активност земљорадника – крило Драгољуба Јовановића, али све у оквиру Фронта и за Фронт.

Једна од главних смерница ових конференција и зборовна јесте и зближење и сарадња села и вароши, радника и сељака.

Ово је време било посвећено и бирачким списковима, за које је било доста велико интересовање, а нарочито ко се у списковима уписује, а ко брише по Закону о бирачким списковима.⁹⁵

Народне масе узимале су видног учешћа на свима скуповима, где се поред осталог истицало и питање облика владавине. Слушаоци су нарочито акламирали говорнике, када су ови истицали потребу републиканске владавине у Југославији. У вези са изборном кампањом осећа се приличан подземни рад остатака реакционарних елемената, црноберзијанаца и шпекуланата у циљу да омету изборе. Ови елементи обично одржавају везе са одметницима, који врше притисак у овом погледу на народ, плашећи га и претећи му у изборној кампањи. Један део реакционара је у ставу ишчекивања и резервисаности.

Народна сигурност у току месеца била је релативно повољна. Бандити су били доста активни и долазили у сукоб са народном милицијом и народном одбраном на више места. Истина да су резултати у погледу уништавања и хватања доста добри, ипак постоји велики број банди подељен у мање групице од по три до десет људи које крстаре по територији овога Округа, пљачкајући или убијајући наше другове – махом оне који воде месне одборе или оне, који имају неку сличну или јавну функцију.

Нарочито се стање погоршало у току месеца на територији среза жичког у Прекоморављу и Грузи, затим и у другим местима као што се види из приложеног додатка под пов. бр. 165.

95 Главни задатак конференција је, ипак, био везан за састављање бирачких спискова. По завршетку конференције су се претварале у манифестације/демонстрације против тзв. *народних непријатеља*. У Чачку су се конференције претварале у опште народно весеље, уз игру и певање до дубоко у ноћ. Штампана, под потпуном контролом, је, такође, узела видно учешће у жигосању грађана који су били противници нове власти. Сами наслови текстова и огласи говоре о томе: „Народ помаже у прављењу бирачких спискова“; „Народ не дозвољава да у бирачке спискове уђу они који су сарађивали са окупатором и његовим помагачима“; „На конференцијама у Чачку жигосу се народни непријатељи“; „Оне који и данас роваре народ брише из бирачких спискова“; „Шпекулантима народ одузима право гласа“; „Народ је упоран у борби против непријатеља“; „Злочин је непријатељима народа дати право гласа“; „Грађани Чачка су потврдили да је бирачко право част. Народни издајници немају части – не могу имати бирачког права!“; „Народ чисти своје редове“ или новински слоган: „БИРАЧКО ПРАВО ЈЕ ЧАСТ, НАРОДНИ НЕПРИЈАТЕЉИ НЕМАЈУ ЧАСТИ – НЕМАЈУ БИРАЧКОГ ПРАВА!“ (*Слободни глас*, бр. 31 и 32, Чачак, 1. и 8. септембар 1945).

У току месеца црна берза се махом пренела из вароши у села, где се је од црноберзијанаца носила разна роба у малим количинама, тамо продавала или трампила за животне намирнице земљорадничког порекла.

Ово долази отуда да би црноберзијанци и шпекуланти избегли јачу контролу у градовима и варошима, која се овде строго спроводи.

Иначе резултати прогона и кажњавања, по добивеним извештајима су врло добри, јер је велики број кажњен од наших органа, велики број оптужен судовима док се велики број предмета налази у току рада и по њима се ради најхитније, те како би и кривци по овим предметима могли бити кажњени за свој противзаконити рад.

Детаљнији опис у овом погледу, као и опис свих криминала који су се догодили на територији овога Округа у месецу септембру, као и о постигнутом резултату на овоме пољу, учињен је у приложеном додатку, који је поменут, а претставља као саставни део овога месечног извештаја, *који се налази у ошсеку Народне милиције.*⁹⁶

ГРАЂЕВИНСКО-ТЕХНИЧКА ДЕЛАТНОСТ

Уколико се располагало материјалним и другим средствима, оправљани су друмови, мостови и пропусти, док се у границама могућности радило и на недржавним путевима народном снагом, махом на пошљунчавању и ваљању појединих деоница у циљу оспособавања за саобраћај у зимске дане.

На дан 14. прошлог месеца, завршен је и предат саобраћају мост на Морави зв. „Милочајски“ који се налази на окружном путу Краљево – Г. Милановац. Вршене су и оправке основних и других школа, нарочито гимназије у Чачку, која је у многоме рунирана услед рата. У самом граду Краљево била је најживља делатност у погледу подизања сточне пијаце и водовода, те се очекује да ће радови бити у најкраћем времену и завршени.

ТРГОВИНА, ИНДУСТИЈА И ЗАНАТИ

Трговина и индустрија није могла коракнути напред. Недостају сировине и роба, те је сав промет ограничен робом у сасвим малом обиму и робом која се добија од државних установа. У мањим и сромашнијим крајевима стање је нарочито незадовољавајуће. Прилив намирница на тржишта је слаб и у оквиру ценовника. Исте се продају и путем црне берзе, иако се ова прогања, а црноберзијанци кажњавају и оптужују суду.

На територији среза студеничког, ипак је индустрија дрвета активна. Народне стругаре снабдевају изградњу пруге и мостова у Ибарској долини. Активна је дрварска задруга и црепана у Биљановцу. Сва ова предузећа доста помажу подизању наше земље. Промет грађом је доста добар.

⁹⁶ У питању је извештај Пов.бр. 165 који је достављен МУП Србије 21. октобра 1945. Део текста који је означен италиком је дописан руком.

Активни су и рудници угља на овој територији, међу којима се истиче рудник „Јарандо“,⁹⁷ чији се капацитет повећао на две хиљаде тона угља, број радника на 370, а намештеника 12. На овој територији у току обнове је и рудник „Азбест“ у Корлићу,⁹⁸ али недостаје стручна радна снага.

Потребно би било да се од надлежних поклони пуна пажња у помоћи индустрији овога краја, јер је у општен интересу. Нарочито се оскудева превозним средствима.

Занати су били и остају на примитивној основи. Пошто не располажу робом, обично се баве крпарењем и радовима за потребу уже околине. Осећа се приличан прилив нирбершке робе и канцеларијског материјала из Загреба.

ПРОСВЕТНЕ ПРИЛИКЕ

Рад у основим и другим школама средњега ранга отпочео је, али не баш свуда где је наставно особље премештено, или где прилике школских зграда нису дозволиле усељавање и рад ученика. Рад је у Чачку нарочито ограничен услед великог броја ђака, а малог броја наставника и одељења способних зато. Многе школске зграде нису потпуно оспособљене за рад, оскудева се у училима и намештају, а нарочито у срезу студеничком, коме у овом погледу треба поклонити нарочиту пажњу.

Број школа и других просветних установа није измењен, сем што је у Чачку укинута грађанска школа, а ђаци пребачени у односне разреде гимназије.⁹⁹ Одржавани су аналфабетски течаји, разне приредбе, предавања, усмене и зидне новине и др., али у мањем обиму, јер се је осетила отуђеност просветног кадра због школског одмора.

НАРОДНО ЗДРАВЉЕ

Било је доста добро. Од заразних болести примећено је у Чачку 5 случајева шарлаха и 1 дизентерије, а у граду Краљеву 3 случаја тифуса. Смртних случајева није било. Стручно особље и установе указивали су потребну помоћ болесницима.

И овом приликом се наглашава да ове установе и апотеке оскудевају у лековима, те без овога и лечење је безуспешно. Потребно је што више лекова

97 Претходни власник рудника, након конфискации, био је индустријалац Савић (Милана) Светозар, рођен 1897. у Рогатини, осуђен на смрт од војног суда (МИАЧ, ОНО Чачак, књ. *Привремена евиденција конфисковане имовине у округу*).

98 Власник рудника Југословенско рударско азбестно друштво А.Д. Београд. Без суда и вођења поступка, одлуком Савезног министарства рударства, рудник је конфискован и прешао у државну својину (Исто).

99 Одлуком Министарства просвете НР Србије од 26. августа 1945. укинута је Државна мешовита грађанска школа у Чачку (Горан Давидовић, Лела Павловић, *Историја Чачка. Хронологија од праисторије до 2000. године*, Чачак 2009, 381).

дотурити у народ преко ових установа, а попунити лекарима сва празна места. Исхрана код народа била је у току месеца доста слаба, ма да се у малој мери допуњавала свежим воћем, које је доста добро понело у овој години. Али исхрана ће бити врло слаба у току зиме.

ПОЉОПРИВРЕДА

Сезонски радови су успешно завршени и земљиште припремљено за сетву озимих жита. Припрема се план за сетву свих култура.

Пошто су жита у току године подбацила, изгледи су да ће кукурузи бар нешто допунити људску храну у току зиме, али су и они подбацили због суше која је трајала у току лета. Сада се врши берба кукуруза. Радне снаге има доста, али се много оскудева у пољопривредним справама и добром семену, коме би питању требало посветити нарочиту пажњу да се на време пољопривредницима припреми за сетвену кампању.

Стока – ситна и крупна је у добром стању. Још је на испашу у пољу, али ће се зимус оскудевати у храни: сену, слами и зоби. У пасивним крајевима нарочито ће бити тешко, као што је наглашено у прошлим извештајима.

Нису примећенме болести код стоке, сем нешто код свиња у малој мери, у којим случајевима стручно особље интервенише. За овакве болести јављено је из Краљева из среза жичког.

Код других грана као што су: коњарство, пчеларство, живинарство итд. није се осетио какав бољитак, али су у току радови да се и овде пође унапред. Врши се берба јабука, које су доста добро родиле. Ово се воће продаје и ван овога Округа, те доноси добре приходе нашем сељаку, а доносиће му и у току зиме, јер се прерађује у пекмез, суши се и нарочито чува и у свежем стању, поготово јабуке зимских сорти. У јеку је и прерада воћа и од стране задруга и других установа.

Пољопривредни производи слабо се износе на пијаце због одређених цена и контроле. У доброј мери продају се на лицу места, иако се такви случајеви прогоне.

СОЦИЈАЛНО СТАРАЊЕ

И овога пута кретало се у границима могућности и материјалних средстава. Ограничило се обично давањем скромне помоћи породицама ратника, заробљеника, сиромашној деци итд., али то није ни изблиза довољно да подмири најосновније потребе оних, који такву помоћ очекују, јер њихов број није мали због ратних прилика.

Градски народни одбор у Чачку поделио је 15700 динара сиротињи, радницима, нешто деци сапуна, у хранилишту прехранио педесеторо деце, док је град Краљево добио помоћ за исхрану деце у дому деце без родитеља, старца

и старица, деце у шегртском дому итд., суму од 750000 хиљада динара, чиме ће се бар у неколико опскрбити извештан број сиромашних бар за неко време.

У осталим местима указује се потребна помоћ, али је мала због немаштине и великог броја оних који помоћ очекују.

У току месеца није добивен никакав извештај да је образована нека социјална установа за помоћ, нити дом за смештај сиромашних.

ЕЛЕМЕНТАРНЕ НЕПОГОДЕ

Елементарних непогода у току месеца није било.

СМРТ ФАШИЗМУ – СЛОБОДА НАРОДУ!

Шеф општег отсека
Млад. Станковић, с.р.

М.П.

П.Н.
Начелника Одељења
унутрашњих послова
Мо[...]...]¹⁰⁰

ОКРУЖНИ НАРОДНО-ОСЛОБОДИЛАЧКИ ОДБОР

Бр.4676
9-Х-1945. год.
ЧАЧАК
а/а

[МИАЧ, Окружни народни одбор Чачак, К-3, поверљива акта, ф-III, 10/45]

*

ОДЕЉЕЊЕ УНУТРАШЊИХ ПОСЛОВА
ПРИ НАРОДНОМ ОДБОРУ ОКРУГА ЧАЧАНСКОГ
Пов. Бр. 165
21/10 1945. год.
ЧАЧАК

МИНИСТАРСТВУ УНУТРАШЊИХ ПОСЛОВА СРБИЈЕ
Одељење народне милиције
- Б Е О Г Р А Д -

У вези расписа Министарства Пов. бр. 1664 од 7. септембра т.г. шаље се извештај за прву половину месеца октобра т.г. у следећем:

100 Потпис нечитак.

а) ЧЕТНИЦИ И ДРУГИ РЕАКЦИОНАРНИ ЕЛЕМЕНТИ:

1/ убијени: Михаило Радојичић из Живковаца, Здравко Дољањић из Калањевца, Драгиша Стојановић из Шутаца (Сп.бр. 782), Лаза Ковачина из Лике.

2/ ухваћени: Мирослав Јовановић из Брђана,¹⁰¹ Тома Кићановић из Брђана,¹⁰² Момчило Јовановић из Брђана,¹⁰³ Гојко Дамјановић, Живорад Доганић,¹⁰⁴ Вукоман Мојовић,¹⁰⁵ Јаков Милијановић,¹⁰⁶ Миломир Јосовић,¹⁰⁷ Станиша Спасојевић,¹⁰⁸ Милорад Вуколић¹⁰⁹ из Радаљева срез Моравички, Милић Јел[р]инић, Настас Спасојевић,¹¹⁰ Обрад Цогољевић,¹¹¹ Миодраг Капларевић, Тихомир Клисарић, и Милосав Вилотијевић из Горачића срез Драгачевски,¹¹² Милета Чалуковић,¹¹³ Милета Бетенковић из Бедине Вароши, срез Моравички.

3/ неухваћени: према подацима које води ово одељење, са територије овог округа има још у одметништву: 1082 лица.

101 Стрељан у Краљеву 1946.

102 Кићановић К. Томислав - Тома, рођен 1923/25. у Брђанима, стрељан крајем 1945. или почетком 1946. (МИАЧ, Упитници СУБНОР-а о погинулим непријатељима НОП-а, податке дала Месна организација Савеза бораца 27. маја 1973.).

103 Момчило Јовановић, осуђен пресудом Окружног народног суда у Чачку КЗП 101/45 на 20 година лишења слободе (МИАЧ, Окружни народни суд Чачак, КЗП, К-3, 101/45).

104 Живорад Доганић, земљорадник из Радаљева, стрељан од ОЗН-е у Ивањици крајем 1945. (М. Јовановић, *нав. дело*, 471).

105 Исто.

106 Исто.

107 Исто.

108 Исто.

109 Вуколић (Радомира) Милорад, земљорадник из Радаљева, стрељан у Ивањици (Исто, 470).

110 Јеринић (Љубомира) Милић, рођен 1906. у Горачићима, отац седморо деце, у истражном затвору од 1. октобра 1945, осуђен пресудом Окружног народног суда у Чачку КЗП 2/46 од 9. априла 1946. на 18 година лишења слободе са принудним радом и губитком грађанских и политичких права сем родитељских; Спасојевић (Тимотија) Настас, рођен 1905. у Горачићима, отац осморо деце, у истражном затвору од 1. октобра 1945, осуђен пресудом Окружног народног суда у Чачку КЗП 2/46 од 9. априла 1946. на смрт вешањем (1 тачка оптужбе) и 10 година (2 тачка оптужбе) лишење слободе са принудним радом (МИАЧ, НОС драгачевски, К-18); Вест о њиховом хапшењу објавио је и лист *Слободни глас* под насловом „Ближи се крај кољашких банди у Драгачеву“ (*Слободни глас*, бр. 36, Чачак, 5. октобар 1945.).

111 Цогољевић Обрен/Обрад, из Губереваца, убијен/стрељан крајем 1945. (М. Јовановић, *нав. дело*, 294).

112 Миодраг Капларевић и Милосав Вилотијевић, одбегли милиционари.

113 Чалуковић (Драгића) Милета, рођен 1907. у Полому (срез таковски), ухапшен од војске 9. октобра 1945. Оптужен од јавног тужиоца због дела из чл. 3 тачка 1 Закона о делима против народа. Пресудом окружног народног суда у Чачку КЗП 105/45 од 5. децембра 1945. ослобођен оптужбе и пуштен на слободу. Истовремено су стопиране и одлуке Среског народног суда у Горњем Милановцу о конфискации имовине (МИАЧ, Окружни народни суд Чачак, К-3, КЗП 105/45; МИАЧ, СО Г. Милановац, К-42).

4/ дезертери – ухваћени: Гаврило Недић, Петар Пантелић и Драгољуб Пурановић, из Рићеваца – срез Трстенички; Радослав Савковић и Миливоје Кречан, из Жупе срез Копачички; Миливоје Симић из Љубовије; Живота Јовановић; Војислав Глишовић и Живојин Глишовић¹¹⁴ из Бреснице, срез Љубићки; Радомир Сечивановић, Драган Видаковић и Милош Стојановић, из Мрчајеваца, срез Љубићки; Миломир Балтић, из Брезове, срез Студенички; у срезу Драгачевском ухваћена су три дезертера али њихова имена нису означена.

Пријавили су се следећи дезертери: Милосав Рајић, Велисав Иконић, Братислав Јовановић и Жарко Веселиновић из Жежевице – срез Трнавски. У срезу Моравичком пријавило се власти тринајест дезертера али њихова имена нису позната.

5/ Други реакционарни елементи: са територије среза Љубићског протерано је шест породица, због сумње да сарађују и одржавају везе са четничким бандама. У њихове куће се уселила војска и милиција. Ове породице су отеране у Вапу – срез трнавски.

У истом срезу Љубићском, предат је ОЗН-и Ранко Ђупавац, због помагања четника за време окупације.

У срезу таковском из села Луњевице и Јабланице, исељено је по три породице, због сумње да одржавају везе са четничким бандама. Сем тога похапшени су јатаци.

У граду Краљеву мотри се на четрнајест реакционара од којих је један предат ОЗН-и прве Армије.

б) ШПЕКУЛАНТИ И САБОТЕРИ:

Ружи Ристић из Г. Милановца, заплењено је 45 кгр. кајмака, који је она била понела за Београд, да прода. Кајмак је подељен болници и Дому сиромашне деце, а противу именоване Руже, поднета је тужба суду.

1/ Кажњено: у току времена за које се шаље овај извештај, кажњено је, 51 лице.

2/ некажњено: 15 лица.

3/ општа слика привреде у Округу:

Одређивање цена намирницама успорило је у знатној мери, долазак сељака на пијаце и доношење њихових производа на продају. На тржиштима може да се нађе још воћа, јабука, којих има у довољним количинама. Извозе се доста. Иначе других производа слабо има. А и што их има то је у врло ограниченој количини.

¹¹⁴ Глишовић (Саве) Живојин, рођен у Бресници, стар 32 године, у затвору од 9. октобра 1945, осуђен због јатаковања од Округног народног суда у Чачку пресудом КЗП 106/45 од 1. децембра 1945. на четири године лишења слободе (МИАЧ, Округни народни суд Чачак, К-3, КЗП 106/45).

в) МИЛИЦИЈА И ВОЈСКА:

1/ који су под присмотром: -

2/ који су искључени: Према најновијем наређењу Министарства отпуштено је још тридесет и један другога милиционара. Искључења по казни нема.

3/ Опште стање милиције и све нездраве појаве које се у њој јављају:

Милиција се налази у стадијум свога усавршавања и развитка. Њено одевање и снадбевање сваким се даном побољшава и попуњује. Никаквих других нездравих појава нема. Јер је милиција коначно пречишћена и у њој су остављени најбољи другови.

г) КРИМИНАЛ:

1/ ухаћени: Радмила Андрић из Краљева, ухаћена је и затворена, због крађе штофа. Притворен је Живорад Гавриловић, због тога, што је прегазио човека који је доцније умро. Душан Матић и Владимир Митић, осуђени су због саботаже од Среског Народног суда. Марко Јакшић, Борисав Мајсторовић, Јован Видаковић и Тодор Луковић ухапшени као џепароши. Ово су подаци од Градског НО у Краљеву.

Наталија Стојић из Трнавe, срез Трнавски, предата је суду због две крађе.

2/ На слободи, на које се мотри или за којима се трага: -

д) РАСПОЛОЖЕЊЕ НАРОДА:

1/ Општа слика расположења: услед тешких економских прилика, расположење народа није на завидној висини. Напомиње се, да овако расположење није дошло, као утицај, реакције, или томе што слично, већ једино тешке економске прилике у којима се народ налази.

2/ поједини карактеристични случајеви: -

ђ) СТРАНЦИ И ПУТНИЦИ:

1/ уопште:

Странаца није било. Путника је било у толико, у колико се односи на трговачке послове. На оваква лица се мотри куда иду и шта раде.

2/ појединачни и сумњиви случајеви: -

е) НАРОДНА ВЛАСТ И АНТИФАШИСТИЧКЕ ОРГАНИЗАЦИЈЕ:

1/ њихов рад уопште: народне власти су на висини свога позива.

2/ појединачни сви нездравни случајеви: -

ж) РАЗНО:

СРЕЗ ТРНАВСКИ:

Ноћу између 8. и 9. о.м. једна група четника дошла је код куће Милана Веселиновића из Жежевице, и тражила Милана. Али како он није био код куће, нису правили никакво насиље нити пуцали, већ су само саопштили укућанима да Милан неку Васку Н. у року од два дана одведе, иначе ће му кућу запалити и укућане побити. После овога ови четници су отишли у правцу Јелице.

Ноћу између 11/12. овога месеца било је комишање код куће Миливоја Локсића, из Жежевице, које је одобрила милиција. За време комишања из шуме је почело пуцање из једне пушке и једног аутомата. Метци су летели преко народа. Одмах су предузете потере, али без успеха. Сумња се да је ово учинио Милован Грујанац са својом бандом.

На дан 15. о.м. око 9 часова пре подне убијен је један војник македонске бригаде, кога је убио његов друг такође војник из исте бригаде. По овоме случају војне власти су повеле истрагу и убицу ухапсиле.

На дан 15. о.м. око пола десет ч. увече, избио је пожар у шупи Воје Живковића, железничког радника из Чачка, која постоји у улици Хајдук Вељка бр. 21. Пожар је произведен на тај начин, што је сопственик Живковић у истој шупи био наложио ватру да суши месо. Како је у непосредној близини ватре било још дрва и др. ствари, тако се ватра пренела на околне ствари и избио пожар од кога је цела шупа изгорела. Причињена штета износи око 121.600 динара.

На дан 18. о.м. око 7 ч. увече упала је четничка банда јачине 4 чет[ника] у с. Кулиновце. Бандити су били наоружани машинским оружјем. Одмах су напали на браћу Бугарчиће: Милисава, Драгослава, Уроша и Војина. Напад су извршили из заседе. У насталој борби тешко су рањени Милисав, Драгослав и Урош. Драгослав и Урош су одмах подлегли ранама, а Милисав је доцније умро у болници.¹¹⁵ Војин Бугарчић је изјавио да се овај случај одиграо на тај начин: што су бандити дошавши у с. Кулиновце, изашли на пут више његове куће и јачим тоном упитали његову браћу, који су тада радили на путу, ко су они и одмах потом на њих почели да пуцају. Видевши у чему је ствар Војин је покушао да пуца из своје машинске пушке али му се метак био заглавио, те није могао пуцати. Чувши пуцњаву изашао је из куће Драгослав, брат Војинов, с пушком у руци и на бандите испалио два метка. Али од стране бандита био је погођен у главу са два метка. У том моменту наишла је њихова мајка и она је погођена

¹¹⁵ Бугарчић (Живка) Драгослав, рођен 1903. у Кулиновцима, припадник НОП-а, члан НОО; Бугарчић (Живка) Милисав - Мића, рођен 1922. у Кулиновцима, борац Чачанског НОП одреда; Бугарчић (Живка) Урош, рођен 1912. у Кулиновцима, војник ВКЈ, у ратном заробљеништву од априла 1941. до маја 1945. (*Чачански крај у НОБ. Пали борци и жртве*, 324-325); Сахрањени су 20. октобра 1945. на Кулиновачком гробљу. Сахрани је присуствовало преко 2.000 грађана. Говор су одржали Драгиша Мариновић, Сава Протић, председник ОНО Чачак и Драгић Ристовић, председник НФ за село Кулиновце. Говорник је била и Милка Минић, посланички кандидат за срез трнавски. „Она је између осталог подвукла да више нема праштања овим злочинцима, да се ова три млада цвета неће заборавити и и да ћемо их осветити.“ На крају, говор је одржао и брат погинулих, Војин Бугарчић, „заветујући се својој браћи да ће их осветити“ (*Слободни глас*, бр. 39, Чачак, 27. октобар 1945, 5).

са једним метком у руку. Војин је изјавио да се о овоме случају и раније надао, али да је овом приликом био изненађен. У вези са овим, из овога села удаљено је неколико породица, на које је пала сумња, да одржавају везе са бандитима. Међу бандитима упознати су: Славиша Ђуровић¹¹⁶ и Благоје Благојевић,¹¹⁷ оба из среза Трнавског.

СРЕЗ ДРАГАЧЕВСКИ:

У с. Каони патрола Милиције наишла је на једну бандитску тројку на коју су отворили ватру. У том пушкарању, рањен је један бандит, али он је успео да побегне. Потера је предузета.

5. о.м. група четника од 18 лица, напала је командира добровољне страже Петронија Милетића, кога су тукли. Али услед тога, што је био дан, морали су га пустити и удаљити се. Доцније 10. о.м. бандити су поново дошли кући Петронијевој и пошто овај није био код куће, бандити су терорисали његове укућане и тукли од којих је највише тучена његова сестра која је пренета у болницу. Сем тога бандити су му опљачкали нешто имовине.

Исте ноћи четнички бандити напали су кућу Милутина Радовановића, где су опљачкали нешто имовине и испребијали чланове његове породице. Милутин тада није био код куће.

Ноћу између 9. и 10. о.м. једна група од 15 четника свратила је кући Рада Пантића, из Миросаљца, иначе њиховог сарадника, који се данас налази у затвору.¹¹⁸ Одавде четници су отишли кући Драгојла Миливојевића, њега убили и жену му Крстину. Затим су пуцали на његово мало дете које је повређено. За бандитима се трага.¹¹⁹

СРЕЗ МОРАВИЧКИ:

Вељку Остојићу, из Глеђице, непознато лице је украдо из колибе џабар кајмака, једну крупицу соли од 6 кгр. и једну порцију ситне соли. Крађа је извршена на опасан начин, јер је крадљивац подигао врата и извалио их на шарке.

116 Видети напомену 66.

117 Благојевић (Николе) Благоје, баштован из Кулиноваца. У документације се водио као *одбеглао*, судбина непозната (МИАЧ, НОС трнавски, К-2).

118 Пантић (Рисима) Радосав, рођен 1889. у Миросаљцима, председник Општине миросаљачке. Од стране Суда за суђење злочина и престапа против српске националне части Суд.бр. 216/45 осуђен је 27. јуна 1945. на пет година губтика српске националне части и две године лаког присилног рада без лишења слободе. Након амнестије од 3. августа 1945. Окружни народни суд у Чачку је 9. августа ову пресуду поништио. Непознати подаци због чега је и даље остао у затвору (МИАЧ, Војни суд, К-2, 216/45).

119 Миливојевић (Милутина) Драгојле, рођен 1897. у Драгојевцу, сарадник НОП, одборник НОО у Драгојевцу; Миливојевић (Драгића) Крстина, рођена 1902. у Драгојевцу (*Чачански крај у НОБ. Пали борци и жртве*, 28 – по овом извору убијени су од „остатака четничких банди 5. октобра 1945.“).

На дан 15. о.м. ухваћен је Урош Милованчевић из села Вучака, на кога је пала сумња да је разним лицима крао кукуруз, платно, једну кошницу и једно јагње.

СРЕЗ ЉУБИЋСКИ:

На дан 4. о.м. примећени су бандити у с. Прислоници испод Вујна. Предузета је акција од стране милиције и војске, па су бандити опкољени и поведена је борба. У тој борби лакше су рањена два милиционара а ухваћени су бандити Мирослав Јовановић, Тома Кићановић, а доцније сам се пријавио Момчило Јовановић, сви родом из Брђана.¹²⁰

11. о.м. вршен је претрес терена у срезу Љубићском у коме је учествовало и 30 војника из Чачка. Војници су се поделили у две групе, па кад су наишли у породицу Ристовића односно у њихово имање, војници су се развили у стрељачки строј. Како је била ноћ, то је пред војнике истрчао из куће Војин Ристовић, који је питао „ко је то“, одговорено му је да су „партизани“. На то је Војин рекао: „какви партизани, мајку ви четничку“ и опалио рафал на војнике те је ранио једног војника. Пошто је била јака помрчина и није се видело ништа, војници су припуцали и убили Војина Ристића.¹²¹

Ноћу између 5. и 6. о.м. непознати бандити обили су задругу у Бресници и из фијоке стола однели 2.000 динара новца, а у истој фијоци оставили плакат писан руком, штампаних слова, да су они [из] II равногорског корпуса у Бресници и да ће тако проћи свака комунистичка установа. Сем тога написали су „да живи краљ Петар II а смрт комунистима“.

Ноћу између 7. и 8. о.м. непознати бандити обили су задругу у с. Цагање и из исте украли: 20 кгр. шећера, 2.600 цигарета, 900 цигарет папира, 7 к. разних огледала, 2 кутије боја за ђаке, 1 празан цак – све у вредности 3.600 динара.

На дан 1. о.м. погинуо је у руднику „Емилка“ у Срезојевцима, радник Момчило Марковић, из Г. Горијевнице, стар 30 г. Погинуо је несретним случајем приликом прекопавања нове јаме. На лицу места била је судско-лекарска комисија.

На [дан] 3. о.м. после подне, Драго Комадинић, из Соколића, иначе председник МНО, био је отишао у своју башту, да подели паприку са наполичарем. Враћајући се својој кући, из заседе изашли су неколико бандита, који

¹²⁰ Јовановић С. Мирослав, рођен у Брђанима, стар 25 година, стрељан 1946. у Краљеву; Кићановић К. Томислав Тома, рођен 1923. у Брђанима, стрељан у Чачку/Краљеву (?) 1946; Јовановић (Танасија) Момчило, рођен 1922. у Брђанима, у затвору од 6. октобра 1945, осуђен од Окружног народног суда у Чачку пресудом КЗП 101/45. од 31. октобра 1945. на 20 година лишења слободе (МИАЧ, Окружни народни суд Чачак, К-3, КЗП 101/45; Др Миломир В. Глишић, *Брђани*, Горњи Милановац 1999, 703; МИАЧ, Упитници СУБНОР-а о погинулим непријатељима НОП-а).

¹²¹ Ристовић (Чедомира) Војин, рођен 1907. у Прељини, војник ВКЈ, био у немачком заробљеништву, „погинуо несрећним случајем приликом гоњења остатака четничких банди 11. октобра 1945.“ (*Чачански крај у НОБ. Пали борци и жртве*, 152).

су носили капе титовке са петокраким звездама, ухватили Драга и мало даље од тог истог места убили га из машин-гевера и пиштоља, потом су побегли. Вођењем извиђања није се могло ништа утврдити, сем што су похапшене неке породице реакционара и предате ОЗН-и у Чачак.¹²²

Ноћи између 3. и 4. о.м. дошли су бандити кући Миливоја Ђирића, из Г. Горијевнице, тражећи његовог сина Крстомира, под именом „партизана“ да одмах иде у патролу, нашта се Миливоје одупро, препознавши да су то бандити. Бацивши на њих једну упалуену бомбу и испалио неколико метака на њих. Бандити су побегли из његовог дворишта, затим су се бандити упутили кући Видоја Алексића, код кога је те ноћи била седељка. Унутра су ушли три бандита и питали која је Роксанда Ђирић и Босиљка Ристановић, тражене жене саме су се јавиле, бандити су ухватили Роксанду ударали је кундацима 5-6 пута. После ње тукли су и Босиљку, толико, да је ова пала на под. После овога бандити су се изгубили у непознатом правцу.

Ноћу између 4. и 5. о.м. дошли су бандити у с. Г. Горијевницу, и тукли Милицу Ристановић, због тога, што су јој браћа присталице НОП-а и Светислава Савковића такође су тукли. Затим су отишли у кућу Драгослава Радовановића, ушли у његов подрум и нашли његовог сина где ради обућу. Њему су завезали уста, па су га испребијали, толико да није могао да устане са земље. Међу овим бандитима примећени су: Момчило Вучићевић, син Драгића Вучићевића, а Драгић отац бандита био је спроведен ОЗН-и, за које је време његов син Момчило није правио никаква недела, већ је наставио по пуштању Драгића из ОЗН-е.¹²³

Ноћу између 4. и 5. о.м. извршен је претрес у кући Миломира Никитовића, старог 28 г. и том приликом је пронађено: 2 руске пушке, 700 руских метака, 750 грама тенковског барута, 2 ручне бомбе, 3 ремника, 2 руске бомбе, 1 руски затварач од пушке, 1 пар руских цокула, 2 ашовчета за копање ровова, 60 гр. пикрита од мина. Именовани је предат ОЗН-и у Прељини.

13. о.м. Јарослав М. Стефановић, из Балуге, враћајући се својој кући из омладинског дома, где је био на седници, сусрела су га три непозната бандита и питали „где је био“. Кад им је Јарослав одговорио, да је био на омладинској

122 Комадинић (Миленка) Драгомир – Драго, рођен 1900. у Соколићима, борац Љубићког батаљона, председник МНО и командант Команде места у Прељини, „погинуо од остатака четничких банди у Соколићима 3. октобра 1945.“ (*Чачански крај у НОБ. Пали борци и жртве*, 152). По сећањима Драга Комадинића убио је Срећко Жуњић, због тога што му је тукао оца Божа, који је од последица тих батина касније преминуо. После убиства Драга Комадинића, ОЗН-а је непрекидно јурила и претресала шуме и куће не би ли похватала четнике. Посебно су прогонили четничке породице, за које је била одређена и дислокација у други срез, у логор створен у селу Вапа (Г. Давидовић, М. Тимотијевић, *нав. дело*, књ. 3, 202 и 203; МИАЧ, Сећање Жике Илића из Соколића, (нерегистрована грађа), 62-64.

123 Вучићевић (Драгића) Момчило, рођен 13. маја 1923. у Горњој Горевници. Избијањем устанка 1941. прикључио се партизанима у чијим редовима је био све до слома устанка. Мобилисан у четнике 1944. године. Дезертирао из ЈА, ухапшен крајем октобра 1945. и од Војног суда краљевачког војног подручја осуђен на 20 година затвора и 10 година лишења грађанских и политичких права. Помилован 9. маја 1947. (МИАЧ, Војне пресуде, К-2, Суд.бр 824 од 16. новембра 1945.).

седници, бандити су му запретили, да то више не сме да чини, а затим ножем сасекли му кожу испод гуше, као да су хтели да га закољу. Потом су се удаљили. Повреда је лаке природе, и указана му је лекарска помоћ.

Ноћу између 13. и 14. о.м. дошли су бандити у с. Миоковце, код куће Небојше Брковића и пошто Небојша није био код куће један од бандита је тражио од његове жене Небојшин пиштољ и машин-гевер ословљавајући при том Небојшину жену са „другарице“. Кад је жена Небојшина приметила да су то бандити, почела је да запомаже. У том моменту наишао је Небојша у двориште и једног бандита ухватио за леђа, оборио га на земљу и почео да вади пиштољ да га убије. На то је бандит тражио помоћ. Чувши ово остали бандити потрчали су му у помоћ, па је Небојша морао да побегне. Ови бандити однели су Небојшином оцу 1 пушку и 1 пиштољ. Међу овим бандитима био је Младен Гавриловић из Г. Горијевнице.

Велимир Иванчевић, из с. Врнчана, ср. Љубићског, украо је 1 гвоздени трегер, па је исти продао за 100 кгр. кукуруза Страхињи Стакићу. Иванчевић је био чувар железничких мостова, па је ову крађу извршио као државни службеник. Пријава је предата јавном тужиоцу.¹²⁴

8. о.м. око 9 ч. увече, дошли су бандити Родољуб и Милојко Раковићи,¹²⁵ кући Бошка Миловановића у с. Пријевор. Бошко је војник 28 дивизије и дошао је кући на отсуство. Њега су бандити изазвали да изађе напоље, и кад је изашао, Милојко Раковић га је ухватио за гушу, рекавши му, дај оружје или ћемо да те кољемо и истргли каме, затим су га повели у другу собу где му је стајало оружје. Зато време ударили су му два шамара. Потом су вршили претрес по кући, нашли му оружје и узели. Затим су хтели да му узму и цокуле, али пре него што се Бошко изуо, неко је напоље звизнуо и бандити су одмах побегли.

Срески НО у Љубићу, извештава, да је 7. о.м. добио претставку од Претседника МНО у Рошцима, Милоша Петровића, у којој овај извештава СНО, да је 3. о.м. возом пошао за Чачак. Кад је био у Никољу, на железничкој станици, да је ту пред њега из потока изашао Миодраг Јојић и Миленко Марковић, оба четници из Рошца. Ови четници извршили су претрес Милоша Петровића, али му нису ништа одузели, псовали му бога и сунце и припретили му, да ће га у скоро време скинути, јер да имају наређење, да сваког претседника убију. Миодраг Јојић је наредио Милошу, да пусти из затвора Војислава Љубичића. Предузете су мере за гоњење бандита, а претставка претседника Петровића,

124 Осуђен од Војног суда у Краљеву на три године условног затвора. Следеће године је оптужен за увреду нове власти и *група Тиша* на 7 месеци лишења слободе. Два сина, Михаило и Милутин, су му убијени од нове власти 1945. године (МИАЧ, Окружни народни суд Чачак, К-4, НСК 141/46).

125 Раковић (Рајице) Милојко, земљорадник из Пријевора, убијен батинањем у затвору ОЗН-е у Чачку, 1946. године; Раковић (Милорада) Радољуб/Родољуб, земљорадник, рођен 1918. у Пријевору, припадник ЈВуО, Љубићка бригада, Други равногорски корпус, убијен од КНОЈ-а у Миоковцима, 25. децембра 1944/1945.(?) (М. Јовановић, *нав. дело*, 254-255; МИАЧ, Упитници СУБНОР-а о погинулим непријатељима НОП-а, село Пријевор). У оба извора је наведено да је Радољуб/Родољуб убијен 25. децембра 1944, а по овом извештају види се да је био жив у октобру 1945, па претпостављамо да је у питању децембар 1945. године.

достављена је од стране СНО у Љубићу – Повереништву ОЗН-е у Прељини, јер одбор сумња, да Претседнику Петровићу прети каква опасност, а нарочито не од Миленка Марковића, чији је рођени брат Милован Марковић из Рожаца – секретар код поменутог претседника.

Ноћу између 14. и 15. о.м. дошли су милиционари добровољне милиције с. Миоковца Родољуб Лазовић, Десимир Стефановић и Богољуб Брковић, кући Стане Максимовић уд. из Миоковца. Ови милиционари, извели су из куће ћерку Ратомирку и унуку Ангелину Максимовић, обе неудате и исте одвели у поток зв. „Чесма“. Приликом извођења ових девојака из куће, Стана је почела да протестује, на то је Десимир опсовао баби сунце и ударио баби два шамара, рекавши јој „да јој ћерку и унуку воде на саслушање код њиховог старешине“. Над овим двома девојкама у потоку извршио је насилну обљубу Родољуб Лазовић а Десимир и Богољуб чували су стражу. О овоме извештен је јавни тужиоц округа чачанског.

На дан 18. о.м. у ноћ у с. Брђанима, држали су заседу војници 16 бригаде и на ту заседу наишла је добровољна милиција. војници из бригаде мислећи да су то четници и без заустављања отворили ватру на милицију. У тој борби рањен је један милиционар у обе ноге а из бригаде рањена су три војника, јер су и милиционари на њих пуцали.

Ноћу између 14/15. м. дошли су бандити на железничку станицу у Брђанима, одатле отишли у канцеларију рудника „Емилка“ и из ове однели следеће ствари: 10 пари радничких ципела, 10 пари радничких одела, пет свилених кошуља, 7 пуловера, 7 гаћа, 1 шињел и 72 пара чарапа – све у вредности 19.216 динара.

СРЕЗ ТАКОВСКИ:

На дан 27. септембра т.г. око 8 часова увече Миодраг Филиповић из с. Велереча, пошао је од своје куће на комишање код свога комшије, пролазећи преко њиве са још 4 дечака око 16 и 20 година, певали су. У тај мах из вођњака је изашао један човек у мантилу и запитао „има ли ту Миодраг Филиповић“. Кад му је одговорено да има, непознати човек је пришао Филиповићу и нешто му шапнуо на уво, затим је напунио машин-гевер, рекавши му „пођи са мном и не бој се“. Одвео га је даље и ту је Филиповића убио из машин-гевера. судско-лекарска комисија је изашла на лицу места и извршила увиђај. Сумња се да је разрачунавање ово између заосталих четничких банди, јер је Филиповић био активни четник, као такав заробљен а доцније амнестиран и пуштен.¹²⁶

На дан 12. о.м. око 12 ч. једна четничка банда у јачини 12 четника напала је на кућу где је спавао Иван Миланковић, водник-борац из 1941. г. и приликом борбе убили су именованог друга. Миланковић је давао отпор и пошто је испуцао сву муницију, он је искочио из куће и у бегству је убијен. Са њиме је

¹²⁶ Видети напомену 56.

била његова другарица која је успела да побегне. Четници су дошли из планине Вујан око 7 часова увече и напали на одборнике који су били на конференцији, на којој се решавало о откупу вишка жита. Одборнике су прво истукли, потом су пљачкали поједине сељаке, па онда око 12 ч. ноћу, су се пребацили у с. Грабовицу, где су напали Миланковића, кога су и убили.¹²⁷

2. о.м. једна четничка банда око 20 људи спустила се низ планину Вујан ка Бањи и ту су остали до 4. октобра, т.ј. два дана, а тада је војска из среза Љубићског успела да ухвати двојицу. Милиција из Г. Милановца отишла је на терен да поседне планину Вујан, али су четници успели да се извуку и нису наишли на заседе, које су милиционари били спремиле. Четници су се пребацили преко Семедраже и изгубили се у непознатом правцу.

9. о.м. милиција је пронашла и ухватила Милету Чурковића, који се одметнуо пре два месеца, када је једна наша патрола требала да га ухапси, јер је имао везу са четницима. Са њим је ухваћен и војни бегунац Гаврило Недић. Именовани су ухваћени у кући Драгована Чурковића у Прањанима. Оба одметника као и Чурковић предати су ОЗН-и. Именовани одметници нису били наоружани, нити су покушали да беже. Чурковић је одржавао везе са четницима, а у његовој су кући одржавали конференције и једном и вечерали. На тој конференцији изабрали су команданта општине Гојка Деспотовића а за команданта села Бошка Драшкића, за четовођу Миломира Деспотовића.

10. о.м. 8 бандита пребацило се преко планине Вујна у Луњевицу. Ове су опазили Стојка Кубуровић и њен брат, па су на њих отворили пушчану ватру, а затим су побегли.

11. о.м. милиција се сукобила са четири бандита у Шаранима, који су се одмах дали у бегство.

12. о.м. група четника у јачини око 20 људи пребацила се преко планине Вујна у Луњевици. Разоружали су Радосава Видојевића, коме су узели пушку, затим су њега, мајку му и оца шамарали. Око пола осам сати увече, отишли су кући Милосава Трифуновића, њега су тукли, а Милосављевог брата Светомира и Љубинка, жену и снаху су и шамарали. После тога, напали су на кућу Миодрага Радојковића у којој је заседавао одбор, и решавао питање о откупу вишкова мяса и жита. Четници су упали у ову кућу и истукли пет одборника и једну другарицу одборницу. Затим су одборнику Миодрагу Дамјановићу узели руску стројницу, пиштољ и бомбу а исто тако су узели једну пушку Милуну Радошевићу. За овим су четници напали на кућу Милуна Трифуновића, који је био дошао из заробљеништва и пошто је он имао пушку, давао је отпор, али су они узели његову мајку и жену и нагнали их да иду пред њима и да оне прве уђу у кућу, тако су успели да Милуна ухвате и разоружају. Њега су опљачкали, узели му два пара цокула, три ручна сата, и доста веша, што је био донео из

¹²⁷ Миланковић (Живојина) Иван, рођен 1912. у Луњевици, члан КПЈ, борац Таковског батаљона и Друге пролетерске бригаде, „погинуо од остатака четничких банди у Грабовици 12. X 1945.“ (*Чачански крај у НОБ. Пали борци и жртве*, 250).

заробљеништва. Потом су Милуна као и целу његову породицу премлатили. Одатле су четници отишли кући Сретена Мијатовића, кога су прво премлатили, а затим му одузели 1 руски и 1 немачки машин-гевер, 4 пушке, 1 бомбу и 15 метака. Узели су му доста ствари, које је био донео из заробљеништва. Одавде је ова група четника отишла кући Ивана Миланковића, кога су убили, о чему описан догађај испред у истом извештају. Ову групу бандита предводио је Драгић Маркијевић [Маркељић] а од познатих били су Јован Адић, Милан Стругаревић, из Јабланице и Момчило Петровић, из Луњевице.¹²⁸ Сви су бандити били наоружани аутоматским оружјем.

Одмах су предузете потере од стране милиције и војске. На лице места дошао је и Бранко Миљевић, иследник Окружне ОЗН-е. У вези са овим догађајима исељене су три породице из Луњевице. Похапшени су јатаци.

Ноћу између 14. и 15. о.м. сукобила се милиција са четничким бандама и поведена је борба. У тој борби тешко је рањен Новак Весковић, милиционар, који је после неколико сати умро.¹²⁹

СРЕЗ КАЧЕРСКИ:

Ноћу између 3. и 4. о.м. бандити су упали у кућу Милоша Радојевића из Рудника. Њега су ухватили и повели да им покаже кућу Саве Милићевића. Пошто се Милош противио, један га је бандит ударао по глави машин-гевером, а Милош га је ухватио за врат и оборио на земљу, други бандити су на њега и потрчали, у томе је Милош успео да се од њих одвоји и побегне. Бандита је било свега двојица и отишли су у непознатом правцу.

Ноћу између 6. и 7. о.м. Радиша Марковић бандит, упао је у кућу Милића Марковића, у којој је било прело. Тада је Радиша викнуо „напоље, ко је вас овде звао“. Тражио је Животу Сретеновића, скретничара пруге из Д. Бањана. Сретеновић је успео да побегне а бандит је отишао у непознатом правцу.

128 Маркељић (Владимира) Драгић, рођен 1912. у Шаранима, земљорадник, резервни капетан ВКЈ, припадник ЈВУО, убијен/стрељан од КНОЈ-а 10/26. новембра 1945. (МИАЧ, Упитници СУБНОР-а о погинулим непријатељима НОП-а – као датум наведен 10. новембар 1945. од стране македонске дивизије; Михаило Кале Миловановић, *Савинац - село Шарани и село Дренова*, Београд 1995, 65.- као датум погибије наводи 26. новембар 1945; *Слободни глас*, бр. 46, Чачак, 28. новембар 1945, 3); Хацић (Драгомира) Јован, рођен 1919. у Јабланици и Стругаревић (Владимира) Милан, рођен 1920. у Јабланици, дезертери из ЈА, ухваћени су јануара 1946. Од стране Војног суда 37 дивизије у Ваљево осуђени су на по три године лишења слободе. Хацић је амнестиран 9. маја 1947, а Стругаревић 18. фебруара 1948. Поново су ухапшени 17. септембра 1948. и суђено им је због убиства Ивана Миланковића. Пресудом окружног народног суда у Чачку К. 235/48 од 3. марта 1949. ослобођени су оптужбе (МИАЧ, Окружни народни суд Чачак, К-16, К 235/48); Петровић (Павла) Момчило, рођен 10. марта 1910. у Прислоници, живео у Луњевици. Након бегства пријавио се властима 5. децембра 1945. Пресудом Окружног народног суда у Чачку НСК 187/46 од 5. децембра 1946. осуђен на 2 године лишења слободе, а пресудом К. 146/47 од 21. јула 1947. осуђен је на 10 година лишења слободе. Амнестиран 29. септембра 1954. Није му суђено због убиства Миланковића. Судску рехабилитацију Окружни суд у Чачку му је одбио 1973. године (МИАЧ, Окружни народни суд Чачак, НСК, К-5, 187/46 и К-6, К146/47).

129 Весковић (Милана) Новак, рођен 1912. у Коштунџицама, борац сеоске народне милиције, „погинуо у борби против остатака четничких банди у Прањанима 15. октобра 1945.“(*Чачански крај у НОБ. Пали борци и жртве*, 241).

Ноћу између 19. и 20. о.м. дошли су четници у с. Штавице, од којих су двојица улазили у кућу Светозара Ђоковића.

Других података о овом случају немамо.

ГРАД КРАЉЕВО:

На дан 4. о.м. извршена је крађа новца Милутину Симеуновићу, трговцу из Краљева. Новац је украден из касе и било је око 15.000 д.

СРЕЗ СТУДЕНИЧКИ:

Аутомобилски саобраћај кроз Ибарску клисуру је веома жив. Свакодневно се дешавају аутомобилске несреће, судари, гажење људи, гажење стоке, непрописно вожење. Шофери су врло често пијани и не поштују наредбе власти нити се повинују контролним органима. У своје камионе, који врше превоз робе, примају путнике и од истих наплаћују за возњу, али им карте не издају и не придржавају се наређења Дирекције за транспорте. Сви несретни случајеви који се догађају кривица је до шофера и у свим таквим случајевима увек је у кабини била по нека другарица.

Од среза жичког добијен је извештај тек 20. о.м. али како тај извештај није био саобразан постојећем распису Министарства Пов. бр. 1664 то је исти извештај враћен Отсеку, и наређено му да свој извештај саобрази поменутом распису. Кад се извештај од СНО у Краљеву добије, послаће се Министарству.

Овај извештај није могао раније бити послат Министарству, с разлога, што већина Отсека унутрашњих послова није било послало своје извештаје на време.

СМРТ ФАШИЗМУ – СЛОБОДА НАРОДУ.

Шеф отсека – капетан
Остоја Ковачевић, с.р.

М.П.¹³⁰

за
Начелника одељења
унутрашњих послова
М[...][...]¹³¹

ОКРУЖНИ НАРОДНО-ОСЛОБОДИЛАЧКИ ОДБОР

Бр.4721
24-Х-1945. год.
ЧАЧАК
а/а

[МИАЧ, Окружни народни одбор Чачак, К-3, поверљива акта, ф-III, 10/45]

¹³⁰ Печат: *ОДЕЉЕЊЕ УНУТРАШЊИХ ПОСЛОВА ПРИ НАРОДНОМ ОДБОРУ ОКРУГА ЧАЧАНСКОГ – ЧАЧАК.*

¹³¹ Потпис нечитак.

*

ГРАДСКИ НАРОДНИ ОДБОР

Извршни одбор

Бр. 14864

1-XI-1945. г.

ЧАЧАК

ОКРУЖНОМ НАРОДНОМ ОДБОРУ

(Претседништво)

Чачак

Протекли месец обиловао је политичким догађајима и збивањима. Док се је у претпрошлом месецу више говорило о спољнополитичким догађајима догле је месец октобар био предмет дискусије по питањима унутрашње политике и изборне кампање. Истина, у првој половини месеца народ је препричавао вести спољне пропаганде, као и шапутања домаћих незадовољника. Највише се говорило о томе, да неће бити избора и да ће се избори одложити за пролеће. Ове су вести ширили и упорно подржавају домаћи реакционари а приличан део становништва из необавештености наседао је овим вестима. Међутим, у другој половини месеца ова су нагађања отпала и о њима више нико и не говори осим неколико ловаца у мутној води. Огромна већина народа је убеђена, да ће се избори одржати и да ће се идеја водиља изборне борбе са пуним успехом крунисати. Стога се они колебљиви враћају на прави пут и постепено приступају изборној сарадњи.

Као што је напоменуто спољнополитичка пропаганда иностраног радиа уносила је приличну забуну у народне редове. У вези са том пропагандом, домаћи политички шпекуланти чинили су своје: они су те вести препричавали на свој начин, прилагођавали месним приликама и догађајима и на тај начин једна је вест прошла кроз више фаза, да готово није имала никакве везе са својим извором. У једно време било је безброј верзија, па чак алармантних вести тако, да су једна другу достигале; разуме се, после извесног времена видело се, да су то само лажне вести и разне верзије срачунате на брз и јевтин ефекат и уношење пометње у широке народне слојеве. Поред свега тога, опредељени и одлучни грађани, примили су све те верзије са хладноћом и трезвеношћу, нимало узнемирани и поколебани у своме раду, доследности и чврстости карактера. Може се, напротив рећи, да су елан и борбеност у сваком погледу порасли.

Одлагање избора довођено је у везу са страном интервенцијом. Реакционарни кругови базирали су своје претпоставке на случају одлагања бугарских избора. Веровали су да ће аналогно и код нас доћи до сличне ситуације а заборавили су, да смо ми независна земља, савезница првога реда и да смо по поднетим жртвама на првом месту у целом свету. Да су то знали не би се узалуд надали; а ако су знали сматрали су, да је та верзија један допринос за

спречавање консолидације земље. Увек у истом циљу разним средствима и разним путевима.

Оставка Шубашића и групе посланика бив. Х.С.С. била је предмет особите пажње и дискусије. Објективно посматрајући сматрало се, да је овај догађај доста важан и многи су елементи патриотски расположени изражавали жаљење, што је до њега дошло. Људи резонују, боље би било да није до тога дошло, али не значи, да ће се точак економске и политичке обнове зауставити. Напротив, то је само знак, да су се сви реакционарни елементи повезали са свих страна, да спрече процес стварања социјалистичке демократије за разлику од буржоаско-капиталистичке демократије запада.

Иначе, у току прошлог месеца одржато је неколико већих зборова и безброј реонских и уличних конференција. На овим скуповима говорено је о значају избора, о потреби да народ изађе на изборе и гласа за поједине кандидате Народног фронта. Говорници су истицали, да је фронт полуца целокупне народне делатности да се сачувају тековине Народно-ослободилачке борбе, које су кроз патње, самопрегор, борбу и сва могућа искушења извојеване.

Од важнијих политичких зборова и конференција вредно је истаћи:

На дан 1. октобра тек. године увече одржата је прослава дана ослобођења Чачка у 1941. години. У препуној сали Омладинског дома одржано је пригодно предавање о данима народног устанка у 1941. години, о борбама, затим о издаји четника и проузроковању братоубилачког рата. Говорници су потом истакли четворогодишње борбе широм целе Југославије које су крунисане пуним успехом.

На дан 7. октобра тек. године одржат је велики манифестациони збор на овдашњем тргу. На збору су говорили Петар Стамболић, министар финансија, Васа Чубриловић, министар пољопривреде, Драгољуб Јовановић, професор, Милка Минић, професор и кандидат Среза трнавског и Мијалко Кнежевић, адвокат такође кандидат Среза трнавског. Петар Стамболић говорио је о младој генерацији која је на делу показала приврженост и љубав према својој домовини. Они лежани патриоте, напротив, првих дана окупације почели су сарађивати са окупатором и борити се против бораца НОП. Данас пак скупили су се сви противници тековина Н.О. борбе и у земљи и у иностранству, како би омели завршетак обнове земље. Васа Чубриловић говорио је о стању пре рата, о шацци људи, који су седели у великим центрима и владали земљом. Говорник опширно говори о насиљу окупатора, о завади наших народа, о расприривању верске мржње и сл. Нарочито подвлачи да је пре рата било оних, који су радили а били су гладни и они који нису радили а били су сити. Драгољуб Јовановић у своме говору истиче, да се процес кретања у лево спроводи у целом свету а не само код нас. Ова победа резултат је борбе читавих генерација: победа је резултат борбе између добра и зла. Добро је победило а зло је подлегло. Говорник истиче, да су они победили т.ј. садашња реакција ни један напреднији човек не би био жив. Снага реакције највише почива на подршци иностранства, а да

није тога не би се ни чула, да је у опште жива. Говорник завршава са позивом, да се цео програм сложи у четири речи: Југославија, Федерација, Демократија и Република. Четврти говорник била је Милка Минић, посланички кандидат Среза трнавског. Она истиче жртве наших народа док смо дошли до ових тековина, да пале борце замене нови приспели борци у изграђивању порушене домовине и очувању стечених тековина. Говорница истиче наше унутарње и спољне победе; позива народ да помаже своје народне власти и да испуњавају своје обавезе. После Минићке говорили су још кандидати Мијалко Кнежевић и Добросав Караклајић.

Збор је протекао у реду и миру. Било је присутно око 10.000 људи, жена и омладине. Запажено је велико присуство сељака који су са заставама и транспарентима долазили у великим групама на збор.

На дан 25. октобра тек. године увече одржат је велики синдикални збор у сали Железничког дома. На збору су говорили Средоје Урошевић, пуковник и Милош Минић, Јавни тужилац Србије. Средоје Урошевић говори о раздобљу после свршеног првог светског рата, када су борци положили оружје и отишли кућама, а на чело државе ставили се у први ред ратни забушанти, лиферанти и банкари. Овога пута то не сме бити нити ће бити. Онај који је чувао државу у рату, онај ће је чувати и изграђивати и у миру. Затим говорник истиче, какве су и колике жртве поднете да се ово стекне што данас имамо. Говорник подвлачи, да је ово радничка демократија за разлику од лажне демократије коју нам нуди домаћа и страна реакција. Затим је говорио Милош Минић, Јавни тужилац Србије, који је у свом подужем говору истакао значај радничке класе, њену борбеност и њену улогу у припремању и подизању устанка у 1941. години. Да није било радничке класе предвођене комунистчком партијом не би уживали плодове слободе и слободног народног и државног развитка. Говорник истиче да је у току протекле борбе, између осталог, извојевано јединство радничке класе. То јединство радничке класе једна је између осталих тековина Народно-ослободилачке борбе, и као што је оно манифестовано кроз протеклу борбу са непријатељима, оно се има манифестовати и кроз изборну борбу противу разбијача народног и државног јединства на бази братства и једнакости. Исто тако говорник истиче заслуге сељачког сталеза као саставног дела радничке класе вароши и села. Апелује на сарадњу радног народа, слогу и јединство, да би се на тај начин одужили поднетим жртвама у недавној прошлости. Говорник истиче шта је све радничка класа извојевала у току борбе; нарочито је обезбеђена радничка класа од бездушне експлоатације капиталиста а добила је и пуну политичку слободу и делатност. Тренутне тешкоће пролазног су карактера; оне су толико безначајне, да према позитивним резултатима, претстављају бледу сенку. А те тешкоће настале су услед пустошења и рушења окупатора по нашој земљи.

На дан 28. овог месеца одржат је у Чачку велики манифестациони збор жена из Чачка и Среза трнавског. Збор је одржат на простору пред Омладинским

домом а затим настављен на овдашњем тргу. Пре почетка збора пристизале су велике поворке жена са заставама, транспарентима, кличући Титу, Републици, првим слободним изборима и тд. Примећено је присуство великог броја жена и омладине са села. Рачуна се да је било присутно око 8.000 лица.

Збор је отворила Божидарка Филиповић, учитељица у пензији. Говорница је истакла у своме говору положај жене пре рата, борбеност жене и њене патње за време окупације и триумф победе жене као равноправног члана друштва. Милка Минић, посланички кандидат говори о борби жене пре рата, у чијим се редовима налазиле сељанка, радница, ученица и домаћица. Та борба настављена је са већом жестином за време окупације, када је жена са пушком у руци равномерно подносила све терете и напоре тешке борбе са мрским окупатором и домаћим издајницима разних група. На истом месту говорили су и кандидати Мијалко Кнежевић и Добросав Караклајић, који су такође говорили о улози жене у рату и миру, о раду реакције код нас и у иностранству и др.

Затим је цела маса света прешла на овдашњи трг којом је приликом дошла велика група жена Среза љубићког. На захтев народа говорили су Милош Минић, Јавни тужилац Србије и Средоје Урошевић, командант дивизије. Минић у своме говору евоцира херојство наших жена у борби против ненародних режима пре рата и борбеност жена за време окупације, када су се прихватале најтежих задатака и са највећим успехом испуњавале. Говорник велича напоре наших жена у борби против окупатора и банди Драже Михаиловића. Затим је говорио Средоје Урошевић о раду рекације и покушају да се природни развој ствари скрене са правог пута. Говорник истиче кроз какве се све фазе прошло, док су се постигли ови резултати а нарочито једнакост човека са женом.¹³²

I Јавна сигурност:

Јавна сигурност у току прошлог месеца показује погоршање. Ово погоршање долази услед појаве акције одметника у селу Кулиновцима, којом су приликом убили три брата Бугарчића. Иначе, остали криминалитет показује тенденцију опадања. Тешких кривичних дела, осим наведених убистава, није било. Опасних крађа, злонамерних паљевина и других злочиних дела није било. Криминалитет се своди на изванредан део преступних кривичних дела и прекршаја законских прописа иступне природе. Извршиоци дела су већим делом установљени и предати на прогон надлежним судовима а остали су кажњавани од стране овог отсека.

Одметници су у току прошлог месеца показали већу активност него ли до сада. Притешњени потерама и народним негодовањем они су у последње време почели са осветама. Случај је хтео, да жртве освете и разбојничког беса буду

¹³² Збору је по локалном листу присуствовало око 5.000 жена. На збор су долазиле организовано, са сликама и транспарентима, певајући: „О јаворе, зелен боре, све идемо на изборе, да гласамо нашу дику, другарицу Минић Милку.“ (*Слободни глас*, бр. 40, Чачак 1. новембар 1945, 2).

најбољи међу најбољима, људи поштени, радни, вредни, одани своје народу и својој отаџбини. Пошто су издржали све недаће и грозоте ропства и окупације, пали су на прагу свога дома, хватајући се у коштац, голоруки, са надмоћном разбојничком бандом, наоружаном пушко-митраљезом.

На дан 18. октобра тек. године у 7 часова увече упала је четничка банда од 5 људи у село Кулиновце и напала на кућу браће Бугарчића. Банда је била наоружана аутоматским оружјем а напад је извршен на сеоском путу више куће Бугарчића. На путу су радили браћа Милисав и Урош, поправљајући сеоски пут који води поред њихове куће, брат је Драгослав спавао а брат Војин седео са пушкомитраљезом у сенци под једним дрветом. Када су одметници сасвим близу пришли и приметили браћу Бугарчиће, викнули су: „руке у вис“. Тада су Милисав и Урош ступили у борбу хватајући се у коштац са нападачима, којом су приликом смртно рањени. Трећи брат Војин покушао је да пуца из пушкомитраљеза, али исти није упалио, те се је морао одмах склонити са домета. Четврти брат Драго када је чуо пуцањ, скочио је из куће са пушком у руци и полетео на лице места, испаливши два метка, али је од стране одметника примећен и једним рафалом убијен. Њихова мајка је такође рањена једним метком у руку.

На лице места изашла је комисија, извршила увиђај и повела истрагу. Извесна лица су осумњичена, ухапшена и над њима истрага поведена.

Према исказу извесних лица у нападу су учествовали познати одметници Славиша Ђуровић, Милош Ђирковић и Благоје Благојевић из Атенице. Пошто су неки њихови рођаци и други сродници били јатаци, то је изванредан број фамилија исељен из Атенице а њихове куће посела је војска. Покретност ових фамилија пописана је и стављена под контролу народних власти.¹³³

У вези са овом немилем појавом, предузете су хитне мере, да се оснује добровољна сеоска милиција састављена од поузданих људи из села Атенице и Кулиноваца. Милиција ће бројати око 50 људи а људство ће бити наоружано по могућству аутоматским оружјем. Ова ће мера бити привремена и одржаће се, док се коначно неискорени ова група одметника, која је у последње време угрожавала грађане села Атенице и Кулиноваца. Ово нарочито од онога дана, када је распуштена сеоска милиција наведених села.

Пожара је било два. Ноћу између 15. и 16. октобра тек. године у 21.30 часова десио се један пожар у шупи Воје Живковића, железничког радника из Чачка, Хајдук Вељкова улица број 21. До пожара је дошло непажњом самог власника шупе, јер је у исту био сместио месо да суши, преко ноћи наложио ватру и оставио без надзора. Како је у шупи било неких сувих дасака и дрва, то није искључено, да је нека варница са огњишта проузроковала пожар. Шупа је изгорела са свима стварима и месом а штета је преко 100.000 динара. Органи ватрогасне милиције и део војске интервенисали су на време

¹³³ Славиша Ђуровић, вид. нап. 66; Благоје Благојевић, вид. нап. 117; Милош Ђирковић, рођен у Атеници, стар 28 година, стрељан у Чачку 24. децембра 1945. (Г. Давидовић, *Извештај о раду Државној комисији*).

и пожар локализовали. Млади ватрогасци милиционари показали су у своме раду велику прилежност и савесност.

У зору 25. октобра тек. године примећен је пожар на Великој пијаци број 6 у кројачкој радњи Марјановић Властимира из Чачка. Одмах су органи ватрогасне милиције изашли на лице места, интервенисали и пожар угасили. оштећен је мало под и излог радње. Ватра је настала услед осталог жара у пегли, те је вероватно нека жишка испала на под. Штета је мала.

Шпекулација је сузбијана са доста добрим успехом. Одређени органи уз помоћ појединих грађана хватали су поједине шпекуланте и пријављивали народним властима. Док су одговорна лица прошлог месеца оптуживана Среском народном суду, дотле су поједина лица у овом месецу кажњавана од стране комисије за сузбијање несавесне шпекулације и привредне саботаже. Унутрашњи одсек координирао је акцију са привредним отсеком на свима пољима рада и из тога су се показали доста завидни успеси.

Поред многих ситних и безначајних дела, ухваћена су и два познатија шпекуланта и то:

Фирма Стојана Оцокољића из Чачка, продала је извесну количину електро-инсталатерског материјала Основној школи у Лозници по црноберзијанској цени. Рачун је износио 6.445 динара, иако је роба требало да се прода по максимираној цени, која није била већа од 1.500 динара. Посредством органа овог отсека роба је наплаћена по максимираној цени а одговорни продавац биће оптужен надлежном Среском суду.

У току месеца октобра тек. године органи градске милиције у Чачку ухватили су код Љубише Гојгића, трг. овдашњег, извесну количину скривене трговачке робе. Тако је између осталог нађено 186 калема конца, 24 пара чарапа, 12 великих калема конца и 140 метара разне тканине. Гојгић је саслушан, истрага поведена и затим оптужен Среском народном суду, који га је на дан 24. октобра тек. године казнио са 30.000 динара новчане казне и 8 месеци принудног рада. Пресуда још није правоћна.

II Технички одсек:

У току месеца октобра 1945. године рађено је на довршењу штале за стоку Градског одбора, гараже за кола и штале за стоку за клање и то: зидање калканског зида, преградних зидова, летвисање крова и покривање црепом, малтерисање споља и изнутра и планирање круга; припремљени су шипови за осигурање обале реке Мораве код кланице; отпочета је оправка зграде гимназије; извршена је оправка на згради Нове основне школе армиране бетонске плоче на крову; ископавање и пренос костију погинулог америчког официра и сахрана истог у градском парку, а поручен је споменик који ће му бити подигнут у најскорије време.¹³⁴ Утрошено је надница радничких 346, рабациских 21.

¹³⁴ На седници Градског народног одбора 5. новембра 1945. решено је да се подигне споменик америчком авијатичару поручнику Морису Блаку, који је био сахрањен у градском парку. Споменик

III Привредни отсек:

По питању исхране становништва у току овога месеца издават је хлеб у колико је било брашна, преко овдашње пекарске задруге. Установљено је да је потребно 2,250 кгр. хлеба дневно за грађане који немају хлеба, подељен је шећер по 500 грама на једног члана, со по 1 кгр. на 1 члана, кукуруз за свиње и извешан број ципела.

Трговина у току прошлог месеца оживела је нарочито у погледу извоза јабука а био је већи промет и ракије. Остале гране трговине такође су нешто мало активније. Занатство такође је у току прошлог месеца активно радило.

Пољопривредни радови у току прошлог месеца били су врло интезивни. Сејање озимних жита готово је завршено. Ни једна њива где су се могла посејати озимна жита скоро није остала непоорана и непосејана. Стање здравља код стоке доста је добро. И даље постоји болест свињске куге а постоји болест куге и код живине, које се болести у колико је могуће спречавају, али ето још нису могле бити спречене.

Рад индустрије у протеклом месецу био је исти као у претпрошлом. Сва индустријска предузећа радила су пуним капацитетом изузев фабрике пива која није израђивала пиво услед тога што нема сировина.

IV Просветни отсек:

У току прошлог месеца рад у свима школама у граду изводи се без прекида. Настава се изводи полудневно и прекодневна. У Чачку раде четири групе алфаветског течаја за војнике. Наставу изводе наставници народних школа у Чачку. Настава на овом течају тече нормално и без застоја. У току прошлог месеца просветни радници одржали су две конференције на којима су дискутована просветно-политичка питања. Распоред наставника још није завршен те је то једна велика сметња активнијем раду на послу народног просвећивања. Образован је курс за официре: нижи, средњи и виши. Наставу на овом курсу изводе учитељи и професори. Омладинске организације: Пионири, УСАОС и друге активне су у сваком погледу. Пионири су одржали две своје успеле конференције. Школа у Атеници снадбевена је са клупама. Није подигнута нити започета ни једна школска зграда нити каква друга за културно-просветне сврхе. Здравље ученика и наставника није задовољавајуће. Највећи узрок томе је слабо одело и обућа, а уз то још и врло слабе смештајне прилике ученика и наставника. Оправка зграде гимназије у многоме ће поправити ово стање. Извршен је лекарски преглед свих ученика народних школа.

је требало да буде откривен 15. новембра исте године (МИАЧ, ОНО-Чачак, К-1, бр. 31/45); У Градском парку били су сахрањени и изгинули немачки војници у завршним борбама, али је током истог месеца очишћен од немачких гробова. Непознато је где су премештени и шта је са њиховим посмртним остацима урађено (*Слободни глас*, бр. 39, Чачак, 27. октобар 1945, 3).

V Социјално-здравствени отсек:

1. – Социјални отсек у току прошлога месеца старао се је о збрињавању и помоћи сиромашних грађана. Тако је у току прошлога месеца издато на име помоћи сиротињи из срестава Градског одбора 7.835 динара, из кредита за тренутне помоћи 1.100 динара, избеглицама које су се враћале својим кућама издато је 2.950 динара. У току прошлог месеца у Дечијем обданишту и хранилишту било је на исхрани 65 сиромашне деце, а у Дому стараца и старица било је 15 особа.

У погледу рада на стамбеном питању социјални отсек и у току прошлог месеца имао је такође великих тешкоћа, јер је у граду велика оскудица у становима због тога што нема стакла да се све зграде за становање могу оспособити, да би се у њима могло становати.

2. – У току прошлог месеца стање здравља код народа нешто се је поправило према претпрошлом месецу, јер је у градској амбуланти у току прошлог месеца прегледано и указана лекарска помоћ 465 лица, у зубном одељењу исте амбуланте извршено је 202 лечења, блонбирање, вађење и чишћење зуба.

Епидемије заразних болести код народа није било.

Исхрана становништва није задовољавајућа услед тога што недостају нарочито млечни производи масноће.

Смрт фашизму – слобода народу!

М.П.¹³⁵

Претседник,
Драг. Минић, с.р.

ОКРУЖНИ НАРОДНО-ОСЛОБОДИЛАЧКИ ОДБОР

Бр.4741

2-XI-1945. год.

ЧАЧАК

а/а

[МИАЧ, Окружни народни одбор Чачак, К-3, поверљива акта, ф-III, 10/45]

РЕЗИМЕ

Грађански рат настављен је на просторима Чачанског округа и након званичног завршетка Другог светског рата истом жестином и суровошћу као за време окупације. Само су се улоге промениле; прогоњени сада постају прогонитељи.

На простору Чачанског округа дејствовао је велики број равногорских герилаца. Велику подршку имали су у веома разгранатој јатачкој и обавештајној мрежи, која је била успостављена управо у органима унутрашњих послова нове власти. Интезитет сукоба је нарочито појачан након расписивања избора за 11. новембар 1945. Главни циљ равногорских герилаца био је ометање избора и сва активност је била усмерена ка изборним местима.

Заказани избори били су од примарне важности и за комунисте у циљу обезбеђивања легитимитета власти. Због тога су били одлучни да тај легитимитет обезбеде и да изборе добију по сваку цену. Главна претња била им је бројна герила на терену, нарочито на простору Чачанског округа. Кључну улогу у отклањању претње својој власти одиграли су органи унутрашњих послова. Рад милиције у Чачанском округу, њено стање и способност, није био на жељеној висини по оцени командног кадра и руководећих људи округа и партије. Након расписивања избора, дошло је до делимичног чишћења редова милиције, па чак и распуштања одређених јединица на терену. Формиране су нове јединице, а оружје је давано људима који су били чланови или симпатизери КПЈ. Због неповерења у велики број милиционара, махом из редова сеоске милиције, али и у народ због великог броја јатака, кренуло се у формирање проверене партијске милиције. Брзим покретима мањих јединица, изолоцијом породица и читавих села која су симпатисала и подржавала четнике, стварањем логора за четничке породице или дислокацијом у друге срезове, прерушавањем у четнике, преокренута је ситуација на терену крајем 1945. у корист нове власти.

Поред борбе са равногорском герилом, и борба са криминалом, црном берзом и шпекулантима је, такође, била део задатка органа унутрашњих послова. Месечни извештаји Одељења унутрашњих послова Окружног народног одбора Чачак (јун – октобар 1945) садрже и осврте на стање у народу, техничке и саобраћајне прилике у округу, просветне, привредне и социјалне прилике, народно здравље и елементарне непогоде.

Због тешког историјског наслеђа, писати о догађајима током и након Другог светског и грађанског рата на простору чачанског краја унапред повлачи оцену да је то тема о којој се готово све зна. Јавност одбацује могућност и минималне објективности аутора, који обавезно мора бити на нечијој страни. Једини рационални начин да се друштво ослободи стереотипних погледа на учинак историчара води кроз проучавање историјских извора. Документа која су приређена за овај број Изворника већ су коришћена од аутора тротомне монографије „Затамњена прошлост. Историја равногораца чачанског краја“ и

постала су део научног и цивилизацијског наслеђа чачанског краја. Да би се избегле многе обмане и затамњивања историје, најбољи пут за предочавање догађаја на крају рата води кроз објављивање сачуваних историјских извора.

GORAN DAVIDOVIĆ

historian – senior archivist

Inter-municipal Historical Archives, Čačak

**MONTHLY REPORTS OF THE AUTHORITIES OF THE INTERIOR ON THE
CONDITIONS IN ČAČAK COUNTY
JUNE – OCTOBER 1945**

SUMMARY

The civil war continued in the region of Čačak county even after the official end of the Second World War with the same violence and cruelty as during the occupation. Only the roles changed, the persecuted now became the persecutors.

In the region of Čačak county a lot of Ravna Gora guerrillas acted. They had considerable support in a very developed information net of harbourers, which was established just in the authorities of the interior of the new government. The intensity of the clashes increased especially after scheduling elections for 11 November 1945. The main aim of Ravna Gora guerrillas was blocking the election and all their activity was directed towards electoral places.

The scheduled elections were very important for the comunists, whose aim was to establish the legitimate government. Therefore, they were resolute to obtain the legitimacy and win the elections at all costs. The main threat was a great many guerrillas on the terrain, especially in the region of Čačak county. The key role in eliminating the threat addressed to their own government played the authorities of the interior. The work of the police in Čačak county, its conditions and ability were not up to expectations in the opinion of the commanding staff and managers of the county and the party. After scheduling the elections, there was a partly purge in the police, as well as dismissing certain units on the terrain. New units were formed, arms were given to the people who were the members or followers of the Communist Party of Yugoslavia. Because of distrust in a great many police officers, mostly in villages, as well as in the people because of numerous harbourers, the formation of the tested party police was started. By quick movements of smaller units, by isolation of families and whole villages that were followers and supporters of the Chetniks, by making camps for the Chetnik families or dislocating in other districts, by disguising in the Chetniks, the situation changed on the terrain at the end of 1945 for the new government's benefit.

Apart from the fight with Ravna Gora guerrillas, the fight with crime, black market and speculators were also tasks of the authorities of the interior. Monthly

reports of the Department of the Interior of the County People's Board Čačak (June-October 1945) also contain the review on the circumstances concerning inhabitants, technical and traffic conditions in the county, educational, economic and social conditions, the inhabitants' health and natural disasters.

Owing to a hard historical heritage, writing about the events during and after the Second World and Civil War in the region of Čačak has as a judgment, in advance, that it is a topic about which everything is known. The public rejects the possibility and minimal objectivity of the author, who must always be on someone's side. The only rational way for the society to free itself from stereotypical views on historians' efficiency leads through studying historical sources. The documents that have been prepared for this issue of *Izvornik* have already been used by the author of the monograph in three volumes 'Obscure Past. The History of Ravna Gora Guerrillas of Čačak Region'. They have become a part of scientific and civilization heritage of Čačak region. In order to avoid numerous tricks and obscurity of history, the best way to present the events in the end of the war leads through publishing the saved historical sources.

МАРИЈА С. КРЊАЈИЋ,
архивист
Међуопштински историјски архив Чачак

СПОМЕНАР КОМАНДАНТА ЧАЧАНСКЕ БРИГАДЕ „РАТКО МИТРОВИЋ“ МИОДРАГА ОБРЕНОВИЋА СА ОМЛАДИНСКЕ ПРУТЕ БРЧКО-БАНОВИЋИ

АПСТРАКТ: Миодраг Обреновић (1921-1996) био је културно-просветни руководиолац и командант Чачанске бригаде „Ратко Митровић“ која је од маја до новембра 1946. учествовала у градњи Омладинске пруге Брчко - Бановићи. У Међуопштинском историјском архиву у Чачку чува се Споменар Миодрага Обреновића у коме су градитељи оставили своја сећања на дане проведене на прузи као и утиске о свом команданту.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Споменар, Миодраг Обреновић, командант, Чачанска ударна бригада „Ратко Митровић“, Омладинска пруга Брчко - Бановићи

Омладинска пруга Брчко - Бановићи¹ била је први велики пројекат нове Југославије. За само шест месеци, без довољно алата, кроз тежак терен и са готово нимало искуства, више од 60.000 омладинаца изградило је 92 км пруге која је требало да повеже налазишта руде са индустријским центрима и тако обезбеди енергетску основу за остварење Првог петогодишњег плана.

На изградњи пруге Брчко - Бановићи радила је омладина из срезова љубићког, жичког, драгачевског и гружанског окупљена у Чачанској омладинској бригади „Ратко Митровић“² која је за постигнуте радне резултате и друштвене активности више пута проглашавана ударном и била добитник специјалних признања.

Највећи изазови на изградњи пруге били су пробијање тунела кроз Мајевицу и усека на Кисељаку. Управо на овим најтежим задацима који су носили и велики ризик од повреда радила је, у периоду од 31. августа до 7. новембра 1946, III Чачанска омладинска радна бригада „Ратко Митровић“ чији је командант био Миодраг Обреновић. Бригада је имала око 220 бригадира

1 Слободан Селинић, *Омладина гради Југославију* (Савезне омладинске радне акције у Југославији 1946-1963), Архив, часопис Архива Србије и Црне Горе(даље: *Архив*) год. VI бр. 1-2, 2006, 87-101.

2 Душан В. Јанићијевић, *Добровољни рад омладине Краљева 1945-1990*, Краљево, Друштво акцијаша „Ибар“, 1999.

најпре смештених у насељу Тиња на Мајевици а затим на Кисељаку. На прузи су остали до краја радова односно до 7. новембра 1946. када је први воз прошао пругом.

Поред рада на прузи, бригадири³ су похађали различите курсеве, слушали идејно-политичка предавања и организовали културно- забавне приредбе. О великом утицају који је свеукупан боравак на прузи оставио на ове младе људе сачувано је сведочанство у Споменару њиховог команданта Миодрага Обреновића.

Родом из Брезове, Миодраг Обреновић⁴ се као дете доселио у Лозницу. Гимназију је учио у Чачку али је као ученик осмог разреда искључен из школе због комунизма и упућен у Завод за преваспитавање омладине у Смедеревској Паланци где је завршио гимназијско образовање. Учествовао је у борбама за ослобођење чачанског краја од Немаца 1944. у оквиру ЧПО „Др Драгиша Мишовић“. Крајем 1944. и почетком 1945. био је скојевски руководилац у Лозници и Чачку.

Пољопривредни факултет у Земуну завршио је 1950. а четири године касније и специјални курс за уређење земљишта и вода. Радио је као главни пројектант у новосадском предузећу „Геозавод“. Био је секретар Покрајинског одбора Савеза пољопривредних инжењера и техничара Војводине и председник Друштва за проучавање земљишта у Војводини. Као стручњак међународног угледа у области мелиорације и иригације, био је члан бројних међународних комисија и учесник на стручним конференцијама у иностранству. Радио је на пројектима наводњавања и уређења река у Мароку. Аутор је око 250 стручних радова из области мелиорације земљишта.

Миодраг Обреновић био је учесник омладинске радне акције на изградњи пруге Брчко - Бановићи. У току друге смене која је на прузи била током јула и августа 1946. био је културно - просветни руководилац II Чачанске ударне радне бригаде „Ратко Митровић“. У периоду од 31. августа до 7. новембра 1946. био је командант III Чачанске ударне радне бригаде „Ратко Митровић“. *Споменар* са Омладинске пруге који овом приликом објављујемо, садржи сећања бригадира обе смене. Сачуван је у добром стању,

3 Слободан Селинић, *Животи на омладинским радним акцијама у Југославији 1946-1963*, Архив, бр. 1-2, 2007, 119-137.

4 Радован М. Маринковић, Ранко Симовић, Зоран Маринковић, *Лозница под Јелицом*, Чачак: Међуопштински историјски архив Чачак, 2010, 644-645.

СПОМЕНАР МИОДРАГА ОБРЕНОВИЋА

„Од Брчког па до Бановића

Звони пијук Титових младића“

.....
„Пуцају наше мине и одјекују планине

.....
Узалуд неће нам бити труд“

.....
(Сећање на велике радне победе на градњи Омладинске пруге на дан
30/VIII 1946. год. када је и II чачанска проглашена ударном)

Миодраг Обреновић

Културно-просветни руководилац II чачанске ударне бригаде „Ратко Митровић“

ГРБ БРИГАДЕ

„Титови младићи

Омладинску пругу граде

Преко брда и долина

Брчко-Бановићи“

III Чачанска Ударна - највеће радне даноноћне офанзиве - највеће радне победе.

Никада незаборављени дани и ноћи:

14. септембар - прва победа бригаде на Мајевици

27. септембар - друга - // -

13. октобар - примање заставице

1. новембар - завршен тунел бр. 3

6. новембар - кроз тунел прошао воз

и рефрени:

„Трава зелена не покошена

Омладина Титова непобедива“

Сећање на омладинце-ке: Студеничког, жичког, качерског, таковског, града Чачка, трнавског, љубићског, драгачевског и моравичког среза као и најтеже моменте и дане проведене на тунелу: „Мајевица“ и Кисељак

командант

Миодраг Обреновић

Када се сетиш Омладинске пруге дела Народне Омладине Југославије и уједно сети се и санитета II чете II Ударне

Бригаде Потпећ

Орлова Клисура

1- IX- 46.

Друже Обреновићу

да и теби напишем неку успомену да се сетиш и мене сети се увек логорског живота а то ћети бити (нечитко) када отвориш (нечитко) и погледаш од сваке успомене а ја ћу се сећати увек нашег референта

Дара Вукићевић

II чета

1 IX 46 год

Потпећ

Друже Обреновићу ево

данас дође време да се растанемо недавно пре 2 месеца смо се видели и очито упознали овде на прузи смо се баш добро упознали и ја сам доста добрих ствари запамтио које су за мене биле много потребне и увек ће ми остати у сећању твоје другарство а нарочито због тога што смо сада у задње време морали да се растанемо здраво желим ти успех у даљем раду

Командир II чете

Велисав Цветковић

село Маскова срез Моравички

Обреновићу,

Врло си строг, али је то боље за тебе продужи да све схваташ озбиљно што ти се постави да урадиш, и имаћеш успеха у животу.

Увек ћу се сећати Омладинске пруге и критике

Олга „Параћинка“

Учи, учи и ради јер то је циљ свију нас.

Ради успомене и дугог сећања, своје команданту

Бригадир

Маринковић Војислав

Успомена са омладинске пруге Бригадира

Радомира Пантовић

Успомена са омладинске пруге од бригадира

Радослава (презиме нечитко)

Успомена са Омладинске Пруге

Александар Милошевић

Успомена и дуго сећање са Омладинске пруге. Кад сам и ја дочеко да будем учесник са Омладинске пруге

Бригадир
Милијан Николић

друже просветни,

и ово ми је

жао што имаш доста слабо мишљење о мојим способностима ипак ми је мило што имаш ту особину, да људима у очи казујеш своја запажања. То је можда једна од најпозитивнијих твојих особина, које сам код тебе досада упознала, бар ми се тако чини.

Сети се рада у Орловој клисури и свега онога што је било лепо- тамо.

Олга Ђуновић

Успомена са омладинске Пруге

Милош Радуловић

За Успомену и дуго сећање Другу Команданту III Чачанске Бригаде од Бригадира Светомира Поповића

Ради успомене и дугог сећања свом Команданту

Бригадир (име нечитко) Јаковљевић

За успомену и дуго сећање Другу Команданту са Омладинске Пруге од бригадира Прока Самарџића

успомена Другу Командату

ти се сети наших дана кад смо јели патлицана и кисели краставаца код тунела јазаваца

Кувар III Чачанске
ударне Бригаде
Миломир Милинковић

2-VIII 1946

Орловик

Сећајући се Омладинске пруге, увек ћу се сетити културно просветног бригаде предавања која сам увек пажљиво слушала, и свега што нас везује на логорски живот.

Ранка Михајловић
II чета

За успомену и дуго сечање од Трубача
Мила Бузуровића

Успомена омладинца III чачанске ударне радне бригаде од друга Војина
Аџемовића

За успомену од бригадира
Милорада Вуковића
V чета

За успомену са Тунела Кисељак
Ударник
Андрија Ђоковић

при (нечитко) на Омладинску пругу прими успомену од Друга
Малог

Све се редом заборавља слатки дани части среће ал се само омладинска пруга
заборавит никад неће.

Божидар Јањић
Кулиновци

Друже Просветни,
У данима када смо највише труда залагали да наша бригада постане ударна, ми
смо приређивали веселе вечери са којима смо ширили познанства, братство и
јединство, а то је било учињено све залагањем тебе а и нас.
Сетићеш се увек женског шатора и другарица, међу којима сам се налазила и ја.
2. IX 46. г. Мирковић Даница
Орловик Краљево

Друже команданте
При растанку после два месеца за увек сећајући се вас и свих другова како наше
бригаде тако и свих градитеља Омладинске Пруге. Остављам ви ову успомену а
у исто ви се захваљујем на вашим саветима за време боравка на пружи.
Дајем ви ову успомену као велики другарски

Поздрав од бригадира
Милорада Обрадовића
Хармоникаша из VI чете

За друга из Чачка Драгољуба Јараковића
Гитаристе
Чачак

Друже Обреновићу

На растанку нашем са омладинске пруге хоћу да ти се захвалим на саветовању и старању се да што мање грешим

Сети се мене.

2. IX 46.год.

Потпећ

Перовић Вера

(нечитко) II чете

Успомена са Омладинске пруге Другу Обреновићу од Друга Миломира Рушпића које ће се увек сећати мене као младог бригадира које си ти мене много и много што научио што нисам знао

Миломир Рушпић

Матарушка бања

Другарство је знај
богатство највеће
једино ћеш њиме
доспети до среће

Драг. Благојевић

I минерска

студ. права

Београд

Са омладинске пруге враћамо се весели

Да би рад у селу свом наставили

Желео бих да код тебе остане моја успомена лепа

Идуће године још дужа пруга нас чека

Мил. Марјановић

сврш. вел. матурант

Миле,

Увјек ћу ти остати захвална на твом указивању на грешке, које су ми сметале и које ће ми сметати у будуће, ако их не будем уклонила али ја ћу се трудити тако да сад постигнем тај успјех могу увјек да захвалим „Омладинској прузи“ тј. теби, јер си ти тај који си главни радник на поправци мојих грешака.

Недељка Висковић

члан култ-прос. одељења

За Успомену

Другу Обреновићу Команданту III чачанске ударне бригаде

Друже ко сам се залагао на омладинској прузи за рад тако ћу наставити у својим месту за обнову порушени путева и подизање омладински установа а највише Желим да останем као најбољи Друг према теби и п(р)ема твом Мишљењу о мени.

Друг Љубинко Трифуновић

Заме(н)ик кома(н)дира IV чете

За успомену и дуго сећање другу Команданту III Чачанске ударне Бригаде са омладинске пруге некадашњег заједничког живота Брчко Бановићи од свог водника

Живота Гавриловић
водник III Вода
III Чете

Радо ћу се сјећати друга који ми је увјек указивао на грешке и чија је критика утицала на мене.

Лепша Сенић

2- VIII- 46.

Потпећ

Другу Обреновић

За успомену од Друга Ударника Средоја Јелића и дуго сећање Нашег другарст(в)а
Ти се друже сети мене и мојега друга(р)ст(ва)

Средоје Јелић Срез моравич(ки)

Ударник

Спомен

Пре свега ево могу ти рећи

Да име лопов ружно је рећи

Тим ме именом нико није звао

а ти си ме сњим Презентирао

У томе часу тешко ми је било

И ако се није то тако збило

Много сам суза тог дана лила

јер то дело нисам учинила

Др. Милица Мица Лазић

4 ч. Сремица

Сети се зато кад си рекао за чакшире швајцеркине

Миле,

Свака твоја опомена учинила ме је јачом и озбиљнијом

сети се Вере Драгићевић

V чета

Обреновићу Тебе као највећег мојег Руководијоца и доброга друга увек ћусе сећати

Момир Павловић

Зам. Командира I- Чете- „Маша“
село Липље. срез Качерски ЗП Љиг

Твоји савети, савети једног друга, друга комунисте позитивно су деловали на мене

2. VIII 46.
Подпећ

Увек ћу се радо сећати тебе
Боса Станишић

2- IX- 946. г.

Друже Обреновићу

Сети се бригадира Живковића Живка и његових грешака што је учинио према штабу бригаде Али сам се брзо покајао јер то је била моја свест према тако добрим руководијоцима. Али то ће ми бити школа кроз цео Свој живот. Друже Обрене ја те молим да ми то опростите јер у будуће ћу да се увек сетим прве грешке коју сам направио према руководијоцима. Молим за опроштај.

Живковић

2- IX- 46. год
Омлад. пруга

успомена другу Обреновићу

сећању се тебе увек пошто си као просветни трудијо се да што више просветиш бригадире Друге ударне чачанске бригаде

Десетар I чете- IV- дес.

Радован Пантовић

Матаруге

2. IX 46. год

Друже Обреновић

твој културно просветни рад и твоје осећање остало је у мом уму најбоља успомена код мене Бригадира I чете

Матијевића Ранисава

Крно

Обрене,

Твој став, став правог руководиоца и многи савети који су имали видних резултата остаће ми увек у сјећању.

Љубица Анђелић V чета

„библиотекар“

2. септембра 46.год.

Подпећ

„Просветни“

Као највеће сећање на тебе биће ми твоје причање до дуго у ноћ. Иако сам те

онда проклињао, ипак ми је у многоме помогло твоје причање.

Верољуб Корићанац
II чета

2- IX- 1946 Орловик

за успомену руководиоцу Обрену

поред твојег напорног рада упућивао си нас да пођемо правим путем куда треба да пође сваки омладинац. Увек ћу се сећати тебе и твојих речи које си ми говорио

бригадир I чете

Миладин Јаблановић
из Мат. Бање

„Орловик“

Друже Обрене захваљујем ти се на твојим речима на предавању које сам ја од тебе научио и желим да се и ти мене некад сетиш друга

2. IX- 1946. г.

Босна

Добр. Цокић
(нечитко)

2- IX- 46.
Орловик

Миле,

Дуго сам би(о) с тобом и доста добрих ствари научио од тебе, јер... био си несебичан саветодавац. Као такав, остаћеш ми у незаборавној успомени. Теби да кажем сети ме се било би непотребно, јер успомена се не побуђује на тај начин. Да ли ћеш ме се сетити или не зависи од утисака које сам на тебе оставио. Али... ипак остаћу у некој успомени ма макар каквој било.

Жељко.

Као риба без воде или птица без ваздуха тако се и ја још увек крећем теби је то познато али ћу се увек сећати тебе човека који нежалиш труда у раду и пун си речи као риба крљушти овим правцем не само да ћу се ја тебе сећати већ мислим сваки који поштено мисли

Славко Миленковић
Гор. Бранетић
Таковски

За успомену и дуго сећање Команданту III Чачанске ударне Бригаде са омладинске пруге Брчко Бановић

од свог Куvara
Милинковић

2-IX-46.год.

Подпећ

Увек ћу се радо сетити оних лепа дана и Ваших речи на прузи Много сам којешта и лепа ствари научио на прузи много лепа Предавања кои су користили сви Другови нарочито кога је интересовало ја сам све пажљиво слушао и увек се сећам оног логорског живота

Ми се раздвајамо сваки у своје село и град али никада нећемо се заборавити

Бараћ Драган

Матарушка

Бања

Краљево

3- IX- 46

Орлова Клисура

ја као што сви знате из штаба ш(т)а са(м) ја радио и шта сам се трудио и даље мислим и хоћу се трудити у својима срезовима и у својим селима као да дајем пример другим омладинцима и мислим ово кад прочиташ Даћеш се сетит Мене

успомена другу оброну

Ударник

Миливоје

Милаковић

звани

Кулиза

из Самаила

2 IX 46. г.

За успомену и дуго сећање са Омладинске пруге од Драгутина Пајковића званог Рња из села Витковца с поштовањем похваљен

Друже

Ја како сам овде у чачанску бригаду И како сам слушао ваше предавање Мени се ви много свиђате. И зато сетитесе бригадира

Светомир Аранђеловић

I чета

Другу просветном

успомена са омладинске пруге од бригадира Миломира Гуцуле срез жички општина Жича Краљево

Здраво и Довиђења

Увек ћеш ми остати у пријатном сећању друже „просветни“ где си нам ти све учинио да би наша бригада постала ударна. Најбољег друга који нас је увек упућивао на прави пут сећању се док сам жив

Ђоко Ковачевић
бригадир V чете

Тебе Обреновићу сећању се као друга који ми је много помогао, да се ослободим мојих штетних особина, а онда и дао ми донекле правац како даље да радим. Ово што си ми рекао биће ми увек на уму, трудићу се да све то исправљам. Иако си био строг, ипак си за мене био стуб у бригади, и друг кога ја никада нећу заборавити

Мира Јовић

9- IX- 1946

Орловик

Друже Обреновићу увек ћу се сећати лепих успомена са омладинске пруге и доброга комаданта бригаде.

Сети се добрих другова са омладинске пруге.

6- XI- 46 год.

командир V чете

Кисељак

Драган Ђурђић

Друже комаданте!

Никада нећу заборавити твоје велико залагање заједно са нама у нашем заједничком раду на изградњи Омладинске пруге.

Сети се некада твога бригадног голмана Рада Бојовића V чета

Са Омладинске пруге

успомена другу Обреновићу

кроз наш свакодневни рад слагали смо се као добри другови, у сваком послу.

Омладинска пруга ће нам бити велика школа која ће нам користити у сваком раду кроз живот.

Примијо сам од тебе доста искуства као свега др.

3- IX- 46 г

Михаило Р. Ерић

Орловик

Успомена са пруге

9-XI-1946 год.

Кисељак

3- IX- 46 год.

на градњи пруге

обреновићу

као комунисту овога пута моје запажање на те је прилично добро али узимат

рад у своје руке а не обраћат се другом да се развија. то је једино моје запажање код тебе. ја ћу се нашега другарства увјек сећати јер смо се ми слагали како верујем неће нико. сећај се логорског живота рада шала игранки и све наше ресто шале.

Комадант
ударне Бригаде
Буњак Добривоје
Рибница
Краљево

Обреновићу
као најбољем члану нашега штаба, који се опходило са нама као прави данашњи руководиоц.
Омладинци чачанске IV чете „француз“ „камарад„
Милан Тодоровић „Мићо“
Пишчевић Алекса
Миодраг Госпић
Милисав Спасић IV чета
Димитријевић Реља
Љубодраг Цукић
(презиме нечитко) Владимир
Пешић Момчило
Лазић Слободан (Маршал)
Бранко Б. Тајсић
Бабић Крста
Митровић Љубиша „(шкембе)“
Боривоје Станковић
Јован Кастратовић „Моторција“
Љубомир Пантовић (Трубач)
Владан Мићић „Црево“
Иван Ђурић V чета
Јовићевић Реља I чета
Љубиша Ђорђевић ударник I чете
Сечивановић Вукашин I чета Мрчајевци
успомена другу Обреновић
од друга Похваљеног
Новица Милић
II чета Морав
Живковић Живорад I чета
Миомир Зекић, библиотекар
Миличић Слободан I чета
Миловановић Вукоман V чета

Мирослав Дамњановић Зам. Ком. - II- чете
Милош Терзић II чета Краљева
Абаз Илинка
Јован Тошић
Стојан Златковић I чета

Сећајући се свих чланова наше бригаде, нећу никада заборавити руководиоца који је био међу најбољим.

Беба.
Злата Дебелак

3-X-46 Орловик

успомена од ударника са Омладинске Пруге и дуго сећање. Миле могути честитати као нај бољем у штабу Бригаде и као штоси дао Све од Себе за нашу чачанску бригаду и као штоси ти развијо добро Другарство и никад не заборављени од Другова (нечитко)

Млађо

Unsere Arbeit bei der Jugendeisenbahn und unser aufenthalt in Jugoslawien werden uns stets in gutten Erinnerung bleiben. Wir haben dabei viel gelernt und Ihr, jugoslawische Freunde, habt uns gezeigt, wie man für ein neues und besseres Leben kämpfen muss. Wir werden etwas von Eurer Begeisterung und von Eurem Enthusiasmus mitnehmen, damit auch die Schweizerjugend bald sich eine bessere Zukunft erkämpfen wird.

Der Čačanska Udarна Brigade den besten Dank und die bruderhohstengrüsse.

Arbeitsgruppe der Schweizerjugend
Alber Walder

29. 10. 46.⁵

„Наш рад на Омладинској пруги и наш боравак у Југославији остиће нам увек у добром сећању. Пришом смо много научили и ви, југословенски пријатељи, показали стје нам како се човек мора борити за један нови и бољи животи. Понећемо нешто од ваше знања и ваше ентузијазма да би и швајцарска омлагина ускоро изборила за себе једну бољу будућност.

Најлејше захваљујемо Чачанској ударној бригади и брајски поздрављамо.

*Радна група швајцарске омлагине
Албер Валдер*

29.10.46.

⁵ У Споменару Миодрга Обреновића налазе се четири белешке швајцарских бригадира који су учествовали у градњи пруге Брчко - Бановићи у саставу Чачанске ударне бригаде „Ратко Митровић“. Писана су немачким језиком. Доносимо их у целини уз превод Николе Баковића, историчара у Међуопштинском историјском архиву у Чачку.

Komandant, lieber Freund.

ich hatte eine kurze zeit die ehre, in deinen udarna brigada arbeiten zudürfen viel habe ich von dir und deinen leuten gelernt und wenn ich nach hause komme werde ich in eurem sinne in meiner heimat für eine freie fortschrittliche jugend kämpfen.

Wie werde ich diese kurze schöne zeit in deinen brigade vergessen.
freundschaft

dein kamerad
ernst (prezime nečitko)

Командантше, драги пријатељу

Имао сам током крајњкој времена част да радим у твојој ударној бригади. Пуно сам од тебе и твојих људи научио и када се враћим кући борићу се на ваш начин у мојој домовини за слободну и најпредну омладину.

Како ћу ово крајњко и лепо време у твојој бригади моћи да заборавим.

Пријатељски

*твој друг
Ернст (презиме нечићко)*

Lieben Genosse!

Mit grosser Freude habe ich die grosse Begeisterung für das neue Jugoslawien miterlebt. Die Wochen in Deiner Udarne Brigade werden mir stets in Erinnerung bleiben. Ich möchte dir danken für alle Arbeit die Du geleistet hast. Nicht nur für Jugoslawien sondern auch für alle fortschrittlichen Arbeiter der ganzen Welt. Ich werde dich stets in guten Erinnerung halten.

Karl Dannacher

Драги друже!

Са великом радошћу сам доживео велики занос за нову Југославију. Недеље у твојој ударној бригади ће ми остати заувек у сећању. Желео бих да ти захвалим за сав рад који си остварио. Не само за Југославију већ за све најпредне раднике целој свећи. Осташе ми увек у добром памћењу.

Карл Данахер

Gennosse Kommandeur!

Ich nehme heute von dir als mitglied Deiner Brigade Abschied. Ich nehme Abschied von eine Arbeitsbrigade die in der Geschichte des Jugoslavischen Wiederaufbaues eine hervorragende Rolle gespielt hat. Ich hoffe dass du Deine Kräfte für Deine Heimat weiterhin einsetzen wirst und dass Du weiterhin ein (nečitko) Stück der menschlichen Gesellschaft bleibst. Zu diesem Sinne verlasse ich Dich hier um bei Meiner Rückkehr, in die Schweiz den Kampf gegen den Kapitalismus noch schärfer und konsequenzeter aufzunehmen

Mit proletarischem Kampfesgruss

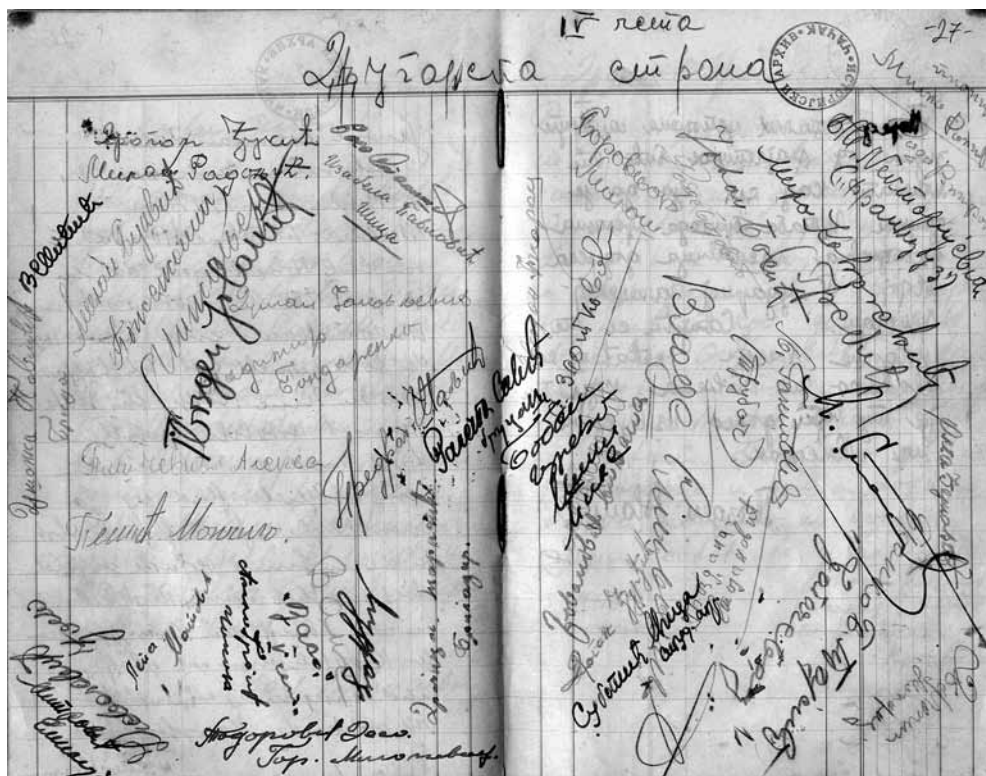
(potpis nečitak)

Друже командире!

Данас се овраћавам као члан твоје бригае. Овраћавам се од радне бригае која је у историји југословенске обнове одиграла изузетну улогу. Надам се да ћеш све своје снаге и даље стављати у службу своје домовине и да ћеш и убудуће остати (нечијко) део људској друштва. У том смислу остављам те овде да бих по мом повраћку у Швајцарску борбу против капитализма још оштрије и одлучније предузео.

Уз пролетерски борбени поздрав

(истис нечитак)

Поред осталих успомена са Пруге једна од најлепших биће ти моменат кад си чуо да је одлуком Штаба бригае прелазна десетодневна заставица додељена твојој III ударној чачанској бригади. Сећајући се те радосне вести сећаћеш се свакако и човека који ти је ту вест донео из Букиња на Кисељак.

Гвозден Јованић

Друже Обреновићу

Радо ћу се сећати увек тебе јер за време на „омлад. пружи“ давао си ми праве линије у раду како ће ми та твоја упућивања са пруге служити и даље кроз мој живот као директиве. Мислим Обреновићу да ћеш се сећати твога командира и друга Николе а тебе ћу се сећат увек као доброг руководиоца и друга код који нисам наишао на бољег друга сећаће се увек тебе

3 IX 46
Орловик

Никола Пешић
команд I чете
Самаила
Краљево

На Орловој стени радио је и човек са којим су људи често долазили у сукоб. Зашто? Нејасан је одговор.

Ване.

Друже Обреновићу кад се будем сећао омладинске пруге сетићу се и вас као свог доброг Команданта и руководиоца на омладинској пружи Брчко Бановић На градњи тунела бр. 2 и бр. 3

Водник I вода
III Чачанске ударне
Бригаде Ратко Митровић
Слободан Јоксић

Друже Комаданте Никад Нећу заборавити твоје велико заједно за нама у Нашем заједничком раду На Градњи Омладинске Пруге Сети се увек Гребића VI чете

Т Вујовић

Драги Обрене

увек ћу се сећати друга који ми је указивао на грешке чија је критика утицала на мене увек се радо сећа тебе

Слободан Јањић
III чета

Најдуже нам остају у сећању људи које мрзимо или волимо- свакако да ћеш се и мене некад сетити.

Орловик
3- IX- 1946 г.

Дара Вујовић

Друже Миле,

Увек ћу се сећати тебе као Команданта III Чач. Ударне бригаде, а нарочито момената кад си говорио о нашим дужностима за које смо дошли на пругу, као

и да кад се вратимо са пруге да се види и осети да смо били на прузи и нешто научили

Б. Ивановић
III чета

Друже Миле!

Како ћу се увек сећат „омладинске пруге“ тако ћу се увек сећат тебе.

Ђ Митровић
III чета

3/IX- 46 год.
Букиње

Миле!

Сећајући се пруге, сетићу се увек и тебе, као друга који је био један од најбољих руководиоца у нашој Бригади

Твој рад и твоје држање служиће ми за пример.

А ти вероватно нећеш заборавити качерце међу којима је била и

Грковић Олга

Драги „Обрене“,

Дуго ћу се сећати нашег заједничког рада у Штабу бригаде. Сећаћу се службеног разговора у вези проблема и недостатака у бригади. Исто тако сећаћу се човека енергичног на сваком раду и на састанцима. Увек ћу желети да видим и да сретем човека као што си ти.

поручник
Хусмија Козица војна пошта
број 26356 ж.

Некад је довољно да само дан проведем са човеком па да видим дно његове душе.

У овом случају искреност ми је искрила тај кратки пут.

Немој да волиш само оне људе који о теби само лепо причају. Ал зато нека си и даље ко мач резак и нека си ко мелем мек, нека си ко буре страшан и нека си ко биљур чист.

Срца нека нам изгоре за плам наше вере.

Купај се у миљу дела својих знојног нека те ветар успава: „Узалуд неће нам бити труд“.

Милосав Јанић

Друже Обреновићу,

оштро постављање ствари је диктаторство!

успомене са „Омладинске пруге“ су заиста незаборавне, мислим на читаву

бригаду, а о тебе да не говорим, свака моја обавеза коју будем вршио постављену мисијски, сетићу се тебе тј. твоих неколико речи у свом спомену.

2- IX- 46.

Орлова клисура

ком. 5. чете

Станковић Војимир

(нечитко) Задруга

Г. Милановац

Друже Обреновићу

Ово сећање са омладинске пруге које смо провели два месеца које си нас предводио о раду и упућивао путем и то путем којим треба да пође сва омладина.

Друже Обрене ја ћу се сећати увек твојих речи и твоје науке као што у својој души осећам да сам добио нову свест нову будућност и добио сам способност за будући живот.

Бригадир

Милун Шутић

Паковраће

Обреновићу,

Наша пруга била је место на коме су се срели и упознали многи људи. У нашој бригади срео сам и тебе. Твој рад и твој однос са осталим друговима служиће ми увек за пример- Кроз твој рад увидела сам праву линију у организовању и постављању норми рада- овако ћу се трудити да ја од сада радим

Вера Михаиловић

3/VIII 46 год

из 55 Минерске Ударне бригаде

Наше познанство и проведени живот на нашем делу „омладинској прузи“ биће наша вечна другарска успомена и сјећање

8- XI- 1946

Брчко

твој друг

Ђока Ивановић

студ. маш. тех.

Београд

Миле!

сећаћу се увек тебе, који си ми увек указивао на моје грешке и упућивао ме за даљи рад.

М. Војиновић

III чета

Успомену

Сада да напишем и ових последњих наших растаначких дана на којој ћемо

оставити наше лепе пробављене дане које смо провели са тобом ко нашим руководијоцем нашега целог омладинског одреда који је радове изучаво са твојим лепим и потпуним руковођењем јер ми морамо да отидемо за наша места и нећемо моћи никада изоставити твоје незаборављено и-м-е

Смиља Пешовић   село и општина
З. П. Таково   Озрен

Друже Обреновићу,

незнам какав утисак сам оставила на тебе као руководиоца наше III- ударне бригаде али ипак мислим да и ја у овој књизи оставим неколико редака.

Остаће ми вечито у сећању твоје држање према мени јер није требало да буде тако строго али ипак знам само једно: да си заиста био добар руководиоц и да си остао у сећању као „строги друг Обреновић“

Сети се некада саме
Цане Гавриловић
Краљево
Виторовић Рада
Бригадир
Ракила Васовић
Кисељак
Недић Лепосава
Мајдан

Успомена са Омл. групе

Обреновићу сети се увек како смо сви другарски се залагали и жртвовали на тунелу Мајевици и Кисељаку да освојимо задатке које су се пред нас постављали и које није имало препреке коју нисмо савладали често пута ћу се и ја сетити твоји речи које сам научио од тебе на О. М. пружи и пренети на осталу Омладину своје искуство од вас и О. М. групе

Звани Црњак
Драгиша Петровић
Горичанац
ура за победу с титом

Кад будем сједила у хладној соби сјетићу се Тебе и Твог штаба. Наше познанство и на Мајевици и на Кисељаку се је продубило више кад смо са онолико напора све успјели да завршимо на вријеме. Не испаване ноћи газећи по блату и киши неће нам дати да се заборавимо

А сад команданте
Чачанске бригаде

Брчко 8- XI

Здраво
Милена Видовић
Титова 47
Сарајево

Друже Обрене

Кад се сетим наше омладинске пруге и ове двије препреке које смо испунили и изградиле с вољом и песмом тунел бр. 3 и ако ћу се сетити оних твојих лепих речи на које си нас упућиво како треба радити и давао си нам пострег у раду и твоје су речи ми утицале на раду те тако нисам имао никакве тешкоће у раду.

Интедант. III чете
Драгиша Ђендић

Миле!

Сећајући се твојих лепих и другарских успомена, које си пренео на мене за време рада ом. пр. које ће стварно за мене бити велика помоћ у мом даљем раду сваки мој успех моје твоје сећање

7 XI/46

Миљко Вукадиновић
Паковраће

5- XI- 1946
Кисељак

Миле!

Сећању се тебе и твојих речи које сам увек радо свађајући слушала и пазила да неби више грешила зато ти хвала за сво указивање на моје грешке.

Лепа Матовић

у путу Брчко- Београд

9- XI- 1946 год.

Друже Обреновићу команданту III чач. удар. Р. бригаде увек ћу се сећати тебе као доброг и ревносног руководиоца слушајући ваше речи и савете имао сам увек лепо мишљење према вама и за мене младог доста је значајно било а једино много ми се свиђало што смо имали нас две једне моралне особине, не обилазећи често зону А. као поједини руководиоци. За мене је била доста ваша реч, јел се разумемо остаје ви успомена са пруге III смена

Командир IV чете
Велибор Атанасијевић
село Ба П Љиг

Сећајући се наших другова из бригаде немогу заборавити најбољег руководиоца. пионирка

Обрене!!!

Сети се III чачанске ударне бригаде и сети се ударничког рада и останка бригадира па и ударника из III смене. запажавајући код тебе правилно руковођење и као најбољем руководиоцу могу да ти честитам

Другарица
За Јелена
Успомену Лазовић
са омладинске Ударник!
пруге!
Здраво! Брчко Мајевица
Бановић Кисељак
9- XI- 1946.
Кисељак

Обрене!
сети се увек добрих другарства- на прузи а сети се и мене.
Рада брице
из Рашке
7- XI- 1946
Кисељак бр. 3 II чета III чачанска удар.
бригада Ратко Митр.

Успомена
Друже Команданте
сетисе у трећој чети бригадира па и малог врабца са Омладинске Пруге
Добринка Јовчић

8-XI-46 год
Брчко

Друже Команданте
увек када се будеш сећао бригадира III смене ударне чачанске бригаде сети се
и мене а ја ћу се сећати често као руководијоца наше бригаде на Омл. прузи
Слободан Бабић

Друже Команданте
сети се мене као и остали ја ћу се увек вас сећати као доброг руководиоца
Бригаде а заслужујете и за већи положај никад заборавити нећу омл. пругу
Командир IV чете
Атанасијевић

3- IX- 46
Букиње
Са Омладинске Пруге
друже Обреновићу!
Данас када се растајемо узех да ти напишем неколико речи како би се сетио и
мене када будеш прелиставао овај споменар. Ми одлазимо својим кућама, а ти

остајеш и у III смени као командант III Чачанске бригаде. Пренеси онај елан који је био код нас средњошколаца пренеси га и III бригади како би и она била ударна и постигла боље резултате.

сећај се друга

С. Златковић

Обрену

Комаданту III. Чачанске ударне Бригаде Заслободусмосе борили а саћемо знати слободу очувати

Љубинко

6- XI-/46 год

Кисељак

тунел бр. 3

Друже Команданте

Радујем се што могу на хартији оставити као успомену неколико речи своје руководиоцу рада и елана за исти. Ми се привидно растајемо, али ће остати увек свеже сећање на нашу бригаду на њеног команданта, ударнике и све градитеље омладинске пруге и нове Југославије. Сећаћу се твојих добрих страна као пролећних песмица веселих птица. Прекор који доживех од тебе дао ми је дубок морални ударац.

с поштовањем

Аранђел Ђ. Марић- Бечањ- Љубић

статист, руков. анализ. течаја у

бригади, вођа чит. групе и дневне штампе

Друже Обрене

Остаће ми у сећању заувек твоје несебично залагање на повереној ти дужности, која те је истакла у ред најбољих руководиоца. Желим ти велике успехе у даљем раду.

Ѓендић

Друже Обрене

као што ћеш се увек сећати наше III ударне бригаде Ратко Митровић свих чланова те бригаде сети се и мене који стигох на завршетку на месец дана тунела бр. 3 Кисељак који за тих кратки неколико дана увидех твоје залагање

Десимир Милутиновић

Друже комаданте

По доласку на омладинску пругу доста сам чула добрих рјечи које су ме јако заинтересовале и због тога ћу се увек сећати тебе и причаћу свакој мојој доброј другарици о теби

Омладинска пруга

Олга Јеротијевић

Друже Обреновићу

наш вођо и учитељу на омладинској прузи ти си нас све омладинце и омладинке твоје бригадире водијо правим путем какви треба да будемо увек ћу се сећати оних твојих речи које си нам ти говоријо и учио нас ти си нам бијо и отац и мајка на омладинској прузи нарочито за другарице

Недић Лепосава
село Мајдан

Друже Обреновићу,

Упознали смо се у Орловој клисури. Нисмо имали среће да дуже време радимо заједно али ипак доста је и онолико колко смо ми (нечитко) Сети се увек пруге и друга Илића

С. Илић
-Ера-

11/XII

Данас 10-XI-46 год нашли смо се у заједничком транспорту одлазећи са омладинске пруге. Први наш сусрет бијо је у Орловику онда када се улагали највећи напор за освајање Орлове клисуре и Мајевице и тај сусрет биће вечита успомена и сећање

командант
II ужичке
В. Цветић

Градња омладинске пруге зближила је омладину Титове Југославије још чвршће и јаче, прекалила је и покренула на нове подвиге и подухвате. Она је допринела бржу обнову и изградњу наше земље, она је још снажније повезала омладину наша два братска округа. Нека и ово буде доказ наше солидарности и другарства и нека сада при повратку у округ наше мисли и снаге буду упрегнуте за нове и нове акције.

Љубиша (презиме нечитко)

10-XI-46 год
у возу од
Београда до
Чукарице

„Чича„
команд. III ужичке

Оно што се осјећа неможе се рећи а још мање написати. Па ипак хтела бих да један дио онога што бих хтела да кажем, речем теби- команданту ударне Чачанске

Теби су овде писали готово само градитељи омладинске пруге- а ја ћу ти рећи да смо и ми овамо осјећали звук крампова, постављање шина, копања тунела, непогоде и огромне тешкоће тунела бр. 3. Манифестовали смо сваки

рад, осјећали у души празник побједе рада. У мојој души дубоко су се упили невиђени, замишљени, тмурни дани, лапавице, снијег и све тешкоће- А изнад свега тога гордо се дизао омладинац и пео високо- до неба. На Мајевици и Кисељаку снажно се уздигао лик човјека- лик новог омладинца и смело, пркосно погледао пут запада- и огромна, жуљевита од рада рука, стегнута у чврсту пјесницу смело се издигла ка залазећем сунцу запада и гордо се вила песма новог човека- непобедиве омладине Југославије.

Ја ти рекох да се оно што се у ствари осјећа тешко каже. Ја ти немогу рећи све радости за сваки ваш успех, све слутње, сва надања и сву тугу... и још... чик погоди шта? Уосталом- доста. Милосав ми досади. Ух, бре Жана.

Жана

Брчко- Бановић

Повратак из III смене

И ова ће књига бити пуна
остаћети доста успомена.

Командир IV чете
III чач. уд. Р. бригаде
(„Ратко Митровић“)
Вел. Атанасијевић
(нечитко) чиновник
управе Нар. одбора

РЕЗИМЕ

Миодраг Обреновић (1921-1996) био је учесник омладинске радне акције на изградњи пруге Брчко - Бановићи 1946. Током јула и августа био је културно - просветни руководилац II чачанске ударне бригаде „Ратко Митровић“ смештене у Орловој клисури. Затим је два месеца, до окончања радова на прузи 7. новембра 1946, провео на Мајевици и Кисељаку као командант III чачанске ударне бригаде „Ратко Митровић“. Објављени Споменар чува успомене и сећања градитеља пруге како на живот, рад и време проведено у бригади тако и на њеног команданта.

MARIJA S. KRNJAJIĆ, archivist
Inter-municipal Historical Archives, Čačak

**THE ALBUM OF THE ČAČAK BRIGADE 'RATKO MITROVIĆ' COMMANDER
MIODRAG OBRENOVIĆ FROM THE YOUTH RAILWAY BRČKO-BANOVIĆI**

SUMMARY: Miodrag Obrenović (1921-1996) was a participant of the youth work drive – building the railway Brčko – Banovići in 1946. In the course of July and August he was a cultural and educational manager of the Second Shock-Brigade 'Ratko Mitrović', situated in the Orlova Gorge. Then, until the end of the works on the railway on 7 November 1946, he spent two months on the mountain of Majevica and in Kiseljak as the Commander of the Third Shock-Brigade 'Ratko Mitrović'. The published Album keeps the memories of the railway's builders about the life, work and time spent in the brigade as well as about the Commander.

Мр АЛЕКСАНДАР В. САВИЋ
виши архивист
Историјски архив Ужице

ИЗВЕШТАЈ О ИЗВРШЕНОМ ПРЕГЛЕДУ У СРЕСКОМ НАРОДНОМ ОДБОРУ У ИВАЊИЦИ И ПАРТИЈСКОЈ ОРГАНИЗАЦИЈИ СРЕЗА ДРАГАЧЕВСКОГ ЈУНА 1948. ГОДИНЕ

АПСТРАКТ: У овом раду су у изворном облику приређени извештаји о извршеном прегледу Контролне комисије у Среском народном одбору у Ивањици и извештај о стању у партијској организацији драгачевског среза јуна 1948.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Срески комитет, Народни одбор Ивањица, Срез драгачевски, СКОЈ, откуп, трговина, контрахирање, пољопривреда и шумарство, задружни домови, Планска комисија НР Србије, Раденко Броћић, Митар Мићић.

Архивска грађа која је приређена у овом прилогу налази се у Архиву Србије у Београду – одељење у Железнику¹. Садржи два извештаја из јуна 1948, и то: о извршеном прегледу у Среском народном одбору у Ивањици и извештај Раденка Броћића о стању партијској организацији драгачевског среза који је упућен ЦК КПС.

Извештај о извршеном прегледу СНО Ивањица од 9. до 11. јуна 1948. потписао је инструктор Контролне комисије НР Србије Митар Митровић. Документ садржи драгоцене податке који се односе на спровођење мера у настојању да се изврши социјалистички преображај села, а по совјетском узору. Извештај је подељен на неколико целина: Трговина (откуп вуне, откуп меса), контрахирање житарица, трговина по везаним ценама, финансије, пољопривреда и шумарство и задружни домови.

Други извештај који је упутио партијски активиста Раденко Броћић 15. јуна 1948. ЦК КПС садржи податке који говоре о припремама драгачевске партијске организације за V Конгрес КПЈ. Поред тога, у извештају је анализиран рад ове партијске организације и њених руководиоца, као и активности масовних организација и служби безбедности.

---

1 АС, Б–2, ЦК СКС, Одељење за информације, ф.2.

ИЗВЕШТАЈ О ИЗВРШЕНОМ ПРЕГЛЕДУ У СРЕСКОМ НАРОДНОМ ОДБОРУ – ИВАЊИЦА, У ВРЕМЕНУ ОД 9. ДО 11. ЈУНА 1948. Г.

І ТРГОВИНА

Откуп вуне:

Производни задатак износи 26.262 kg и треба да се оствари до 1. јула о.г.

Према непотпуној евиденцији Управе за откуп, до 8. јуна откупљено је свега 5253 kg или 20%.

СНО не држи откуп вуне у својим рукама и нема увид у рад Среског савеза земљ. задруга по откупу вуне. Утицај на рад Савеза је слаб и готово се не врши. Евиденција о откупу вуне је слаба и неуредна.

Према евиденцији Среског савеза земљ. задруга откупљено је до 10. јуна 6.038 kg што чини око 23%.

У неким месним народним одборима откуп није ни почео, јер још није извршено шишање оваца због хладног времена.

СНО је стављено у задатак, да се рад на откупу мора појачати и извршити план откупа до 1. јула.

Откуп меса:

Откуп стоке врши се слично као и откуп вуне. Производни задатак СНО добио је у месу (за говеда и ситну стоку), а испоруке и евиденцију остварења плана врши у живој мери, те се не зна право стање откупа меса. Код Управе за откуп, вршени су два дана прорачуни, док се дошло до приближног стања откупа вуне. Евиденција откупа код Управе за откуп није уредна, нити има увид у стање испорука.

Производни задатак за говеда износи 94.890 kg меса (или око 189.080 kg живе мере) а остварено је до 10. VI 22.643 kg живе мере, што износи у месу 9313 kg са чиме је остварен годишњи план откупа за свега 9,8%.

План откупа за април и мај износио је 20.059 kg меса а до 10. 6. остварен је за свега 46,5%.

Производни задатак за ситну стоку износи 193.582 kg меса, од чега је предвиђено за април и мај да се изврши са 49.015 kg меса.

До 9. јуна откупљено је 90.383. kg живе мере, што чини 65.653 kg меса, са чим је годишњи план откупа остварен са 33%.

План откупа за месец април и мај извршен је са 100%, а за јуни остварен је до овог времена за 50%.

Задатак у мршавим свињама износи 932 kg живе мере, а откупљено је 337 kg или 36%.

Задужење за откуп дебелих свиња износи 2994 kg живе мере а није откупљен ни један килограм.

У остварење плана унете су све количине меса које су до сада откупљене по слободном и обавезном откупу.

откупљено ж. мере	слободно	обавезно	укупно
говед	12.588 kg	9.955 kg	22.543 kg
ситна стока	41.050 "	49.333 "	90.383 "
мршаве свиње	190 "	147 "	337 "
дебеле свиње	0	0	0

Управи за откуп стављено је у задатак да среди евиденцију откупа и испорука меса код себе и откупних предузећа у року од 7 дана.

КОНТРАХИРАЊЕ² ЖИТАРИЦА :

Задатак за контрахирање 34,7 вагона и то белих житарица 28 и кукуруза 6, 7 вагона. Са представницима месних народних одбора 8. јуна разрађена су упутства и израђен је распоред контрахирања. Контрахирање још није почело.

ТРГОВИНА ПО ВЕЗАНИМ ЦЕНАМА :

Срески савез земљорадничких задруга располаже са довољном количином текстила и обуће, док оскудева у пољопривредном алату – плужни делови, мотике, нарочито у ситном алату – чекић, кљешта, турпије и сл. Савез је требовао овај материјал, али га није добио. Бонова има свега за 200.000 динара и стављено им је у задатак да бонове одмах требују.

Од почетка пословања Савеза по везаним ценама:

укупно је преузето робе по везаним ценама	5.137.000 дин.
укупно испоручено месним задругама	3.226.000 "
укупно продато робе по везаном ценама	1.092.000 "
Залиха робе код Савеза износи:	3.850.000 "

II ФИНАНСИЈЕ

Наплата пореза :

У првом полугођу ог. задужење на земљарини износи 1.392.359 динара а до 9. јуна наплаћено је 508.187 динара или 36,4%.

Задужење пореза на приватна занимања у првом полугођу износи 478.051 динара а до 1. јуна наплаћено је свега 120.166 динара или 25%.

СНО није се довољно заложио у наплати пореза, што се види из горњих података.

III ПОЉОПРИВРЕДА И ШУМАРСТВО

Контрахирање производње семена, извршено је за 97,5%

Припреме за вршидбу су у току и оправљено је 7 гарнитура малих моторних вршалица. Једна гарнитура не може да се оправља, због дотрајалости.

2 Контрахирање – уговарање размене пољопривредних производа за индустријску робу или артикле по утврђеним ценама. Иван Клајн, Милан Шипка, *Велики речник сйраних речи и израза*, Нови Сад, 2006, 653. (контрахирање – склопити уговор, уговорити).

Жетва се обавља српом и имају довољну количину српова за извршење жетве.

План пролећне сетве остварен је за свега 85%. План је највише подбацио у кукурузу за 1100 ha, од укупно 1943 ha, колико је план подбацио.

Установљено је да СНО располаже са једном новом великом жеталицом „UNRRA“ порекла, која лежи некоришћена од прошле године због своје величине. Дат је задатак и упућено је писмо 10. јуна Министарству пољопривреде којим му се ставља на расположење за потребе неког другог среза.

Шумарски референт налази се на одсуству и нису се могли видети планови шумарства, пошто их је он закључао у својој фиоци. По изјави повереника план извоза дрвета остварен до 5. VI за 19,5%, од укупно око 17.300 m³.

IV ЗАДРУЖНИ ДОМОВИ

У Срезу моравичком предвиђена је изградња 9 задружних домова. Земљани радови су отпочели код 8 домова, код 5 домова већ су отпочели и радови на зидању. Фундирани материјал³ је одобрен. Од овог материјала, цемент је примљен, док бетонско гвожђе, ексери и стакло нису још примљени. Сада се осећа велика потреба у ексерима и гвожђу.

Креч, цигла и грађа за кровну конструкцију, обезбеђују се из локалних извора. Грађа за столарске радове додељена им је од Дирекције дрвне индустрије из Сарајева, иако имају у самом месту предузеће „Голија“ које врши израду и испоруку овог материјала. Среска планска комисија указала је на ову неправилност преко Инспектората Ужичке Пожеге да се ово отклони.

Поред овога запажено је при прегледу следеће :

1) Министарство трговине и снабдевања НРС Каб. бр. 877 од 1. IV 1948. г. наредило је, поред осталог, да се свим члановима породице рударских и железничких радника дају индустријске карте, а карте за исхрану према стварној потреби и процени. СНО није ово питање снабдевања решио ни до 10. VI услед чега месни одбори раде мимо наведеног наређења а радници напуштају посао у руднику и неће да се поврате. Од 1. марта ог. напустило је посао у руднику 400 радника, због ових и сличних разлога.

2) СНО требовао је 14. априла 50 комада потрошачких ударничких карти за првомајско проглашење ударника и упутио предмет Министарству трг. НРС Одељење за рационарање и карте под бр. 27 31. Ово требовање је обновио и повећао 30. IV и 8. V, али није добио никаквог одговора до 10. јуна.

3) Срески савез земљ. задруга држи веће количине бензина (19.589 kg), петролеја (9.818 kg) и нафте (2.288 kg)⁴ у приземљу великог магацина у ком је смештена сва роба која је намењена за потребе овог среза. Стављено је у

³ Материјал за темеље.

⁴ Количине бензина, петролеја и нафте су дописане руком изнад откуцаног текста.

задатак СНО–у и Савезу да нађе одговарајуће издвојено место и да изнесу овај запаљиви материјал из магацина.

4) Почетком маја месна земљ. задруга из Остатије предавала је откупљена јаја Среском савезу у Ивањици којом приликом је остављено 250 ком. покварених јаја због рђавог паковања и дугог држања јаја у влажној струготини код месне задруге. Савез је покварена јаја бацио у Моравицу што је изазвало велико негодовање и коментаре код народа. Срески савез није расправио ко треба да сноси ову штету код месне задруге због рђавог пословања већ је то оставио да сноси читава задруга, тј. сви задругари.

Стављено је у задатак Савезу да установи ко је за ово одговоран и да надокнади задрузи штету.

5) Семенско предузеће из Краљева 19. IV испоручује Савезу 3000 kg арпацика⁵ за семе, које је стигло у рђавом стању и није био употребљиво, према записнику комисије стручњака. Савез је арпацик бацио у Моравицу, пошто је издвојио свега 100 kg које је могао да прода. И ово је запажено од народа и произвољно коментарисано.

Срески савез није предузео до сада никакве мере да би се установило на основу чега им је послат овај арпацик, који они нису ни тражили – по изјави председника.

Инспекторату К. К. у Краљеву дат је задатак да установи како је дошло до ове испоруке.

6) Планска комисија НР Србије својим пов. бр. 3010 од 15. маја ог. известила је СНО у Брусу да преузме од СНО-а у Ивањици 155.000 комада црепа за инвестиционе градње. Међутим СНО у Ивањици уопште нема на свом подручју израду црепа већ га добија за своје градње из СНО-а из Бруса пов. бр. 372 од 26. V ог.

7) Према изјави повереника комуналног одсека СНО–а у Ивањици они би могли да произведу још око 200 вагона креча, преко свих досадашњих задужења и задатака, под условом да добију помоћ код извоза до железничке станице – Уж. Пожега и да се реши питање потребног дрвета.

Потребно би било везати једну установу или предузеће, којима је нужен креч, да се директно споразуме са СНО око услова израде и испоруке.

14. јуна 1948. год.
Београд

Митар Митровић
инс. КК НР Србије

⁵ Арпацик (тур. арпацик), ситни црни лук за пресађивање. Абдулах Шкаљић, *Турцизми у српскохрватском и хрватскохрватском језику*, Сарајево, 1973, 98.

ИЗВЕШТАЈ РАДЕНКА БРОЊИЋА⁶ ИЗ СРЕЗА ДРАГАЧЕВСКОГ ЦЕНТРАЛНОМ КОМИТЕТУ КПС

По налогу ЦК био сам у партијској организацији Среза драгачевског и задржао се два дана, 11. и 12. јуна по питању припрема за Конгрес КПЈ⁷, Народног зајма и контрахирања житарица.

Био сам на састанку СК КП секретара ћелија из половине среза, руководиоца масовних организација, на састанку са повереником УДБ–е, шефом унутрашњег одсека и председником Суда и на конференцији Фронта у једном селу.

По овим питањима уочио сам и радио следеће:

Припреме за Конгрес. Пријем у Партију извршен је у свим партијским јединицама. У Партију је примљено 260 нових чланова, од чега 225 из СКОЈ–а, остало од кандидата, што је Партију повећало за нешто више него двоструко. Приликом анализе пријема установили смо да је партијска организација у срезу имала врло мали број кандидата од којих приличан број није могао бити примљен. Даље, да је врло мали број жена до овога пријема био у Партији и међу кандидатима, тако да се број жена у Партији знатно погоршао у односу на и раније слабо стање, јер се број жена у Партији није сразмерно повећао. Сада је примљено свега десетак жена и то углавном из СКОЈ –а. По мом мишљењу круто су поставили пријем само од кандидата, а нарочито за жене, јер већи број нема ни једне жене у Партији, а нису поставили да од најбољих активисткиња АФЖ одаберу жене за Партију. Ради тога ја сам поставио да приме један број жена и да кандидују више жена. Такође имају услова да приме један мањи број старијих из Фронта у оним јединицама где нису имали кандидата.

Са кандидовањем нису свршили у већини јединица и на то се обраћала мања пажња. Постављено је да и то одмах сврше.

Узрок ранијем слабом пријему у Партију, а нарочито жена, мислим да долази и отуда што готово у читавој организацији су имали партијске ћелије на територији месног одбора и да је ради тога долазило и до неравномерног развитка Партије у појединим селима, а и до утицаја Партије у појединим селима. Сада у вези са пријемом стоје пред реорганизацијом ћелија (формирање ћелија у сваком селу), но то нисмо поставили да сада ураде јер нису у стању да тај посао сада сврше, али је потребно учинити што пре.

6 **Раденко Броњић**, друштвено – политички радник, рођен је 9. децембра 1922. године у Гучи. Завршио је Вишу политичку школу „Буро Баковић“. Учесник НОБ од 1941. Члан СКЈ од 1941. Радио као секретар и председник Централног комитета Народне омладине Србије, а затим био секретар Градског одбора ССРН и потпредседник Народног одбора града Београда, републички секретар за информације и републички секретар за социјална питања и комуналне послове. На II, III и IV конгресу СКС биран за члана ЦК СК Србије. Носилац „Партизанске споменице 1941“, Ордена братства и јединства са златним венцем, Ордена рада са црвеном заставом и других одликовања. Умро је 1. децембра 2008. године у Београду. Види: *Ко је ко у Југославији*, Београд, 1970, 126. [http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/125/Dru%C5%A1tvo/1221334/Vremeplov+\(1.+decembar+2012\).html](http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/125/Dru%C5%A1tvo/1221334/Vremeplov+(1.+decembar+2012).html).

7 Мисли се на Пети конгрес КПЈ који је одржан од 21. до 28. јула 1948. *Хронологија радничког покрета и СКЈ 1919 – 1979*, том III, Београд, 1980, 65 – 66.

Над пријемом у СКОЈ секретари јединица, а и СК КП, није имао довољно увида. СКОЈ до сада није примио ни половину од онога што је примљено у Партију. У СКОЈ-у углавном сада се врши пријем и примиће нешто више него из СКОЈ-а у Партију. За то имају могућности.

План припрема за Конгрес СК је разрадио уочи мог доласка, тако да смо на састанку претресли тај план и исправили мање недостатке у плану састанка ћелија и припрема реферата за изборне састанке и конференције. Сада све јединице држе састанке на којима прорађују писмо ЦК КПЈ, питања из реферата и Уредбе о контрахирању и зајму.

Технику око састанка јединица и конференција и избора СК је схватио и на састанку групе секретара на којој сам био (требао је да буде састанак свих секретара ћелија, но из половине среза су закаснили и нису дошли због поплаве, излиле су се неке реке) добро је објашњена и схватили су је сви секретари.

СК је израдио извесна упутства секретарима ћелија за писање реферата која смо у извесној мери изменили ради тога што се њима предвиђало да се много говори о историјату Партије, што они не би могли да спреме, сем да препишу из материјала Пете земаљске конференције.

Састанке ћелија за избор делегата за среску конференцију одржаће од 23. до 27. јуна. СК је направио добар план помоћи ћелијама око избора и помоћи секретарима око састављања реферата за шта је ангажовано поред СК још три друга. Среску конференцију предлажу за 2. јули. За делегате за Конгрес, с обзиром да имају на два делегата (око 500 чланова), предлажу Срећка Недељковића, секретара СК и Раденка Броћића – речено им из ЦК (друг Гроздан).

Стање у СК. СК по мом мишљењу је прилично зрео и може да руководи срезом, но требало би га попунити. Један члан СК је на прузи Кучево – Бродице (до одласка био секретар СК СКОЈ-а) и он ће моћи по повратку да води кадрове. За попуњу СК долази у обзир Витомир Вуловић, учитељ, скоро дошао из војске. Он би могао да води АП јер га до сада води друг који води задружни савез. Садашњи орг. секретар по мом мишљењу могао би да води срески комитет, али би га претходно требало послати на макар тромесечни курс. У том случају могао би се повући садашњи секретар. Повереник УДБ-е такође је један од добрих чланова Комитета и могао би да буде и секретар.

Питање зајма и контрахирања житарица. На састанку СК смо претресли то питање и разрадили припреме за зајам. Са контрахирањем су тек отпочели. За упис зајма су извршили припрему комисија и поткомисија, но агитационе мере нису довољно разрадили. Народ је још и необавештен о зајму, мада код обавештених људи постоји интерес за зајам. За време мог боравка одржан је састанак актива агитатора Фронта и на њему постављени ови задаци и актив послат на терен. Ја сам био на том састанку.

На састанку са председницима масовних организација на коме смо расправили о зајму и контрахирању видело се да руководства: Фронта, Извршни одбор, Савеза бораца и АФЖ-а нису са своје стране подузели неке

нарочите мере и да ретко одржавају и своје састанке, нарочито Савез бораца није после изборних конференција ништа радио нити се уопште састајао, како срески тако и у селима. Сада смо поставили да све ове организације одрже своје конференције и састанке у селима и да на њима претресу питања зајма и контрахирања житарица, као и друга питања изградње задружних домова, такмичења.

На састанку УДБ–е, унутрашњих послова и суда, видело се да није било никаквих неправилности у раду. Хапшења и кажњавања је било врло мало и углавном због разних кривичних и криминалних дела. УДБ–а је похапсила раније једну групу старих јатака од којих је један број спремљен на суд и већ осуђен, а остали пуштени после саслушања пре суда, мада су имали учешћа у јатаковању. Оно што би се могло рећи за рад ових установа, а нарочито за суд, је то да би могли Партији и масовним организацијама да дају више материјала за политички рад и њихову интервенцију у појединим селима, што би знатно смањило број тужби и суђења око разних ситних зађевица, интрига и сл. чега има у приличној мери, нарочито у појединим селима где су и партијске и масовне организације слаби. Оно што се могло видети кроз њихове извештаје је да народ прилично поштује мере власти и да највише незадовољства има по питању добровољног рада и кулука где има највише и неправилности у разрезу и сл.

15. VI 1948. г.

Рагенко Броћић

РЕЗИМЕ

Архивска грађа која је приређена у овом прилогу садржи два извештаја из јуна 1948, и то: извршеном о прегледу у Среском народном одбору у Ивањици и извештај Раденка Броћића о стању у партијској организацији драгачевског среза који је упућен ЦК КПС. Документа се налазе у Архиву Србије у Београду – одељење у Железнику, а садрже драгоцене податке који се односе на политичке и економске прилике у ивањичком и драгачевском крају половином 1948.

M.A. ALEKSANDAR V. SAVIĆ
senior archivist
Historical Archives of Užice

SUMMARY

The archive material that has been processed in this paper includes the reports from June 1948 such as: executed survey in the People's District Board in Ivanjica and the report of Radenko Bročić about the conditions in the party organization of Dragačevo District addressed to the Central Committee of the Communist Party of Serbia. The documents are stored in the Archives of Serbia in Belgrade – department in Železnik, containing precious data that refer to the political and economic climate in the region of Ivanjica and Dragačevo around the middle of 1948.

МИРОСЛАВ ПУРИЋ,
историчар
Међуопштински историјски архив Чачак

ЈОШ НЕКОЛИКО ДОКУМЕНАТА О ДРЖАВНОЈ ШКОЛИ ЗА ДЕЧЈЕ НЕГОВАТЕЉИЦЕ У ЧАЧКУ 1948 – 1951.

АПСТРАКТ: Државна школа за дечје неговатељице у Чачку основана је са циљем, да у тешким послератним временима, када је школованих здравствених радника уопште, а нарочито дечијих неговатељица, било јако мало, редовном наставом и практичном обуком, за кратко време обучи што више девојака за овај позив. Све оне су по завршеном школовању упућиване у разне здравствене установе, не само у Чачку, већ и широм Србије. Школа је трајала годину дана и примала је децу са територије Чачка, Горњег Милановца, Ивањице, Ариља, Гуче и Пожеге.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Чачак, здравство, ниже медицинске школе, Државна школа за дечје неговатељице, наставни план и програм, списак ученица.

Здравствене прилике у чачанском крају после Другог светског рата биле су ванредно тешке. Ратна разарања нису мимоишла ни здравствене установе. Чачанска болница била је оштећена, а болнички инвентар, укључујући и инструменте и болничке уређаје, били су уништени или разнети. Поред тога, у моравичком округу је избила епидемија пегавог тифуса – пегавца. На све то, осећао се и велики дефицит у лекарском и другом здравственом кадру. Године 1945. Чачак је, са Љубићом, имао 16 лекара, односно, у трнавском и љубићком срезу један лекар је долазио на 4.450 становника.¹ Ни у наредним годинама ситуација се није битније променила. Лекара и стручног медицинског особља није било довољно, тако да је постојећи био преоптерећен изнад физичких могућности. Чачанска болница је у првој половини 1947. располагала са 220 постеља, а имала је само 5 лекара који су поред обавеза у болници имали и других надлежности, те је њихов радни дан често трајао и 14-15 часова. С друге стране, ситуација са средњим медицинским кадром била је још гора. Августа 1946. у болници их је било 18 запослених од чега две сестре нудиље и по једна неговатељица и бабица. Недостатак средњег медицинског кадра надокнађиван је ангажовањем болничара у пословима за које нису били школовани, али

1 Др Јарослав Дашећ, *Економске и социјалне прилике у Чачанском округу 1945. године*, ЗРМ, X, Чачак, 1979, 358-359.

су имали дугогодишњу праксу. Са савременог здравственог гледиште оваква пракса била је недопустива,² а ситуације се није поправљала ни у наредном периоду. У таквим околностима, а да би колико – толико побољшало здравствене прилике у чачанском крају, Министарство народног здравља Србије је 10. априла 1948. године донело одлуку о оснивању Државне школе за децје неговатељице у Чачку.³

Почети рада

Циљ школе био је да оспособи децје неговатељице које ће по завршеном школовању бити распоређене по разним државним децјим установама. Школа је трајала годину дана и била је бесплатна, а све ученице имале су обезбеђен бесплатан стан и храну. Будуће ученице морале су да имају завршена 4 разреда основне школе, да не буду млађе од 18, нити старије од 25 година и да поседују лекарско уверење о свом физичком и психичком здрављу. Али, према решењу Министарства народног здравља бр. 13886 од јуна 1948. сваки ученик/ца који неоправдано напусти школу мора вратити 20 – 100% стипендије односно интернатског издржавања.⁴

Школа је била смештена у Рајићевој улици бр. 2. Почетком јуна управа школе је обавестила Министарство да ће радови на санацији зграде бити окончани до 10. јуна,⁵ а касније је то пролонгирано до 15. јуна, односно до 15. јула 1948. Школа је интервенисала и код извођача радова, грађевинског предузећа „Сима Сарага” из Чачка, и код Градског народног одбора да радови буду окончани до 15. јула, како би школа 20. јула отпочела са радом. Радови на обнови школске зграде коначно су завршени августа 1948. и износили су, по предрачуноу, 100.000 динара. Ипак, почетак рада школе Министарство је померило за 10. септембар из разлога што интернат није био спреман да прими ученице пре тог датума, што школа није решила питање исхране ученица и што је током јула општи распуст.⁶

Иако је школа основана априла месеца она ни до званичног почетка рада није решила све своје унутрашње проблеме. Први од њих била је набавка

2 Мирослав Миле Мојсиловић, Радован М. Маринковић, *Здравство чачанског краја*, Чачак, 1979, 173-175, 177, 184.

3 Оливера Милосављевић, „Државна школа за децје неговатељице у Чачку (1948-1951)”, *Изворник XX*, Чачак, 2004, 137. Решење о оснивању школа никада није добила (Међуопштински историјски архив Чачак (у даљем тексту: МИАЧ), Државна школа за децје неговатељице – Чачак 1950-1951, К-2, док. 557/50).

4 МИАЧ, Државна школа за децје неговатељице – Чачак 1948-1949, К-1, док. 63/48; Оливера Милосављевић, *Нав. дело*, 137.

5 МИАЧ, Државна школа за децје неговатељице – Чачак 1948-1949, К-1, док. 18/48, док. 52/48, док. 100/48.

школског инвентара и инвентара за школски интернат и кухињу.⁷ Министарство народног здравља Србије упутило је школу, својим актом бр. 8916 од 3. марта 1948, да сав потребан инвентар школа затражи од Окружне болнице у Чачку. Школи су били потребни: постељина, кухињски прибор за 30 ученица као и други инвентарски предмети потребни за школски интернат. Болница је била у могућности да школи уступи 30 кревета и исто толико ћебади, али не и кухињски прибор. Пошто није добила све потребне ствари за школски интернат од Окружне болнице у Чачку, школа се обратила за помоћ маја 1948. Министарству народног здравља са захтевом да јој се пошаље 60 креветских чаршава и исто толико навлака за јастуке, као и неопходне предмете за интернатску кухињу (лонци, шерпе, таџири и прибор за јело). Од трговачког предузећа „Врачар” школа је у новембру 1948. добила: стољњаке, пешкире, калеме белог конца, цвилике за душеке, постељинско платно и сламарице. Министарство је наложило Земаљском слагалишту лекова „Срболек” из Београда да испоручи Државној школи за деце неговатељице у Чачку 100 јарди пешкира, а од Министарства народног здравља је добила 60 ком. креветских чаршава, који су у школу стигли септембра 1948. Дародавац школи био је и Црвени крст који јој је поклатио 50 надглавних платнених кесица за ученице.⁸

Слична ситуација била је и са школским инвентаром, у коме је била такође оскудна, па је послала молбу Среском народном одбору за: пет школских клупа, таблу за писање, два стола и три столице, два ормана и два чивилука за одела. Од њих је добила: једну таблу за писање са ногарима, једну клупу, један орман, један сто који је ученицама служио као клупа и један чивилук. Новембра месеца набављен је један писаћи сто, један мањи роло орман, 30 школских клупа, шест столица и једну катедру од Школе за медицинске сестре у Београду.⁹

7 Ова последња ставка није решена ни током наредне школске 1949/1950. године, већ су се ученице, и поред почетног одбијања од стране Министарства народног здравља, храниле у радничкој мензи. Цена је износила 30 динара дневно по ученици, а буџетом је било предвиђено не више од 25 динара по ученици (Исто, док. 16/48, док. 46/48). Пошто школа није имала средстава да опреми школску кухињу, Министарство је на крају прихватило да се ученице хране у радничкој мензи по цени од 1000 динара месечно, али уз напомену, да се за идућу годину оформи школска кухиња (Исто, док. 181/48). Почетак исхране планиран је за 11. септембар (Исто, док. 161/48).

8 МИАЧ, Државна школа за деце неговатељице – Чачак 1948-1949, К-1, док. 6/48, док. 27/48, док. 39/48, док. 138/48, док. 139/48, док. 140/48, док. 249/48, док. 327/48.

9 Исто, док. 185/48, док. 279/48; Оливера Милосављевић, *Нав. дело*, 137-138. Од ове школе добијено је још и три мање гвоздене пећи, 250 памучних пешкира и једна канта за чај (МИАЧ, Државна школа за деце неговатељице – Чачак 1948-1949, К-1, док. 279/48).

Прва година рада – школска 1948/1949. година

Прве школске године школа је имала уписаних 20 ученица.¹⁰ Управник школе за деџе неговатељице био је Др. Александар Шевић, а први административно – рачунски службеник био је Миливоје Бановић финансиски ревизор. Оба радника почела су са радом у школи 10. априла 1948, а постављени су решењем Министарства Народног здравља бр. 8196/48 и 2787/48.¹¹ Министарство народног здравља поставило је за помоћника управника школе свршену ученицу Школе за деџе неговатељице у Београду Ачански Мару, која се на посао јавила 29. октобра. Решењем управника школе Александра Шевића од 5. јануара 1949, за праљу-чистачицу у школи постављена је Нада Вучићевић из Трнавe.¹²

Што се тиче наставног кадра школа није имала стално запослених предавача, већ само хонорарних који су плаћани 75 динара по дану и имали су 4-5 часова недељно.¹³ Наставни кадар школе чинили су:

1. Миливоје Бановић, дипл. правник, финансијски ревизор Г.Н.О у Чачку, предавао устав и законодавство,

2. Данило Дакић, учитељ и слушалац Више педагошке школе, предавао математику, историју и географију,

3. Др. Олга Алберијев, шеф Антитуберкулозног диспанзера у Чачку, предавала негу болесника,

4. Др. Светислав Зарић, шеф унутрашњег одељења Опште болнице у Чачку, предавао општу патологију са основама унутрашњих болести,

5. Др. Драган Аћимовић, лекар хирург опште болнице у Чачку, предавао прву помоћ,

6. Др. Анђелко Павловић, лекар хирург опште болнице у Чачку, предавао Анатомију и физиологију,

7. Милица Ђукановић, апотекар Опште болнице у Чачку, предавала познавање лекова,

8. Драгомир Урошевић, школски надзорник, повереник за просвету и под-председник Г.Н.О у Чачку, предавао народни језик са правописом,

10 МИАЧ, Државна школа за деџе неговатељице – Чачак 1948-1949, К-1, док. 297/48. Већ 16. јуна школа је имала уписаних 19 ученица (Исто, док. 177/48).

11 Исто, док. 16/48. Др Александар Шевић био је педијатар који је дошао у чачанску болницу 23. октобра 1946, након чега је уследило и формирање деџег одељења при болници. Др Шевић је постављен за шефа деџег одељења, које ће почети са радом 1947. (Мирослав Миле Мојсиловић, Радован М. Маринковић, *Нав. дело*, 178).

12 МИАЧ, Државна школа за деџе неговатељице – Чачак 1948-1949, К-1, док. 22/49, док. 251/48. Мара Ачански је 11. јануара 1949, одлуком управника школе, будући да од Министарства није упућена ниједан кандидат који би обављао ту функцију, постављена за економа школе. Она ће се на тој функцији задржати до 4. фебруара 1949, када је решењем Министарства народног здравља бр. 12529 разрешена свих дужности у школи и премештена у Дечју болницу на Дедињу, иако је решењем истог Министарства бр. 10038 од 16. септембра 1949. постављена за деџу неговатељицу при Дечјем дому бр. 2 у Београду (Исто, док. 20/49; док. бр. 395/49).

13 Исто, док. 38/49.

9. Милева Стојановић, дипл. стручна учитељица и службеник Опште болнице у Чачку, предавала домаћинство,

10. Павле Гавриловић, апсолвент биологије, предавао биологију,

11. Др Жика Ерић, санитетски инспектор Г.Н.О, предавао општу личну хигијену са дезинфекцијом и дезинсекцијом¹⁴.

Касније, од фебруара 1949, њима ће се придружити Др Божидар Симић лекар, Драгиша Петровић директор Гимназије у Чачку, професорка Нада Петровић, Др Александар Шевић лекар педијатар, Др Радивоје Спиридоновић лекар хирург Опште болнице у Чачку.¹⁵

Из разлога што није имала стално запослених предавача, већ су они били хонорарци који су били стално запослени у другим фирмама и установама, школа није могла да састави стални распоред часова, већ су часови одржавани у зависности од слободног времена предавача. Из истог разлога, школа ће већ октобра 1948. имати проблема са великим бројем неодржаних часова из стручних предмета. Тако је из предмета анатомија и физиологија неодржано 9 часова, из познавања лекова 4 часа, а исти број неодржаних часова био је и из опште патологије, неге болесника и опште личне хигијена. Сви ови часови требало је да буду надокнађени током новембра месеца.¹⁶

Међутим, највећи проблем с којим се школа сусрела прве године свог рада био је проналазак сталне медицинске сестре која би била и предавач и васпитач ученицама. У то време у Чачку су радиле само две медицинске сестре од којих је једна радила у народној амбуланти, али је дуже време била на боловању, а друга је била запослена у Окружној болници и због обима посла није се могла ангажовати у школи. Због тога се школа својим актом бр. 17 од 24. априла 1948. обратила Министарству народног здравља са молбом да оно постави сталну медицинску сестру, која би имала доста радног искуства у педијатриским установама. Међутим, школа је школску годину отпочела без медицинске сестре, која јој није додељена ни 27. октобра. Због тога школа је од почетка свог рада улогу медицинске сестре поверила двома старијим и озбиљним ученицама, што је сматрано само као привремено решење.¹⁷

Настава у школи делила се на теоријску и практичну. Теоријска настава је обухватала опште и стручне предмете. Практична настава је извођена по плану и програму, и то у пре подневним часовима. Ученице су биле подељене у три групе. У првој недељи једна група је имала практичну наставу у Градској болници, друга у дечјем вртићу, а трећа у Градском диспанзеру. Након две недеље групе су мењале место извођења практичне наставе, тако што је прва

14 Оливера Милосављевић, *Нав.гело*, 141-142.

15 МИАЧ, Државна школа за децје неговатељице – Чачак 1948-1949, К-1, док. 103/49, док. 169/49, док. 204/49, док. 362/49; Мирослав Миле Мојсиловић, Радован М. Маринковић, *Нав.гело*, 177.

16 МИАЧ, Државна школа за децје неговатељице – Чачак 1948-1949, К-1, док. 17/48, док. 237/48, док. 541/49.

17 Исто, док. 17/48, док. 248/48.

група одлазила у дечији вртић, друга у Градски диспанзер, а трећа у Градску болницу. Из истих разлога као и теоријске, ни практична настава се није изводила по тачно утврђеном распореду. Настава, како теоријске, тако и практична, извођена је по плану и програму прописаном од стране Министарства народног здравља. Школа није имала прописаних уџбеника већ су се за стручне предмете користили уџбеници које је изабрао наставник, а за опште предмете уџбеници из 4. разреда основне школе и 1. разреда гимназије. Предавања су се ученицима диктирала. На практичну наставу ученике је предводила најповерљивија и најбоља ученица, а групе је обилазила инструкторка – васпитачица. Ученице су се на болничким одељењима кретале искључиво под надзором лекара. Теоријска настава се одвијала у једној учионици, а ученице су дневно имале 3-4 часа. Школа је имала само један разред са једним одељењем.¹⁸

Све ученице живеље су у школском интернату, а за ученице су постојала изричита правила понашања. Дан им је почињао јутарњом физкултуром, а од седам часова ученице су одлазиле на праксу, распоређене у групама. После ручка, у по подневним часовима, ученице су имале наставу и проводиле време у учењу. Суботом по подне и недељом биле су слободне.¹⁹

Свих 20 ученица, колико је школа уписала прве године рада, биле су са пребивалиштем у НР Србији. Школу је успешно завршило 17 ученица, док су њих три напустиле школу пре њеног краја и више се нису враћале.²⁰

Школска година званично је завршена крајем јула 1949. године. Управа школе је планирала да завршне испите одржи у периоду од 12 – 17. августа, за шта је тражила сагласност Министарства народног здравља. Министарство је Решењем бр. 37068 од 12. августа 1949. послало своју сагласност на термине одржавања завршних испита, а за председника испитне комисије поставило је повереника за народно здравље у Чачку.²¹

Све свршене ученице Државне школе за дечје неговатељице у Чачку су запослене убрзо по завршетку школе, али ни једна није остала да ради у Чачку.

Решењем Министарства народног здравља бр. 11406 од 27. септембра 1949. за помоћника управника школе постављена је Адела Начиновић, дотадашња инструкторка у школи, а од стране управника школе, 30. октобра 1949, биће постављена и за економа школе.²²

18 Исто, док. 38/49, док. 541/49; „Слободни глас“, бр. 248, 28. новембар 1950, 3.

19 Оливера Милосављевић, *Нав. дело*, 139-140; „Слободни глас“, бр. 248, 28. новембар 1950, 3

20 МИАЧ, Државна школа за дечје неговатељице – Чачак 1948-1949, К-1, док. 9/49. Школу су напустиле Стековић Софија, маја 1949. ради удаје, а из истог разлога су то јула месеца учиниле и Јелисијевић Слободанка и Лучић Ангелина (Исто, док. 259/49, док. 316/49, док. 340/49).

21 Исто, док. 344/49, док. 380/49.

22 Исто, док. 386/49, док. 412/49, док. 464/49. Највећи број ученица, њих 12, стављено је на располагање Дечјем дому бр. 2 у Београду, њих 2 су упућене у Параћин, а по једна у Шабац, Ранковићево (данас Краљево) и Крушевац (Исто, док. 386/49).

Друга година рада – школска 1949/1950. година

У школској 1949/50. години школа је отпочела са радом тек децембра 1949. године, а школска година трајала је до децембра 1950.²³ И у овој школској години ученице су се храниле у радничкој мензи, с том разликом што је радничка менза подигла цену оброка, тако да је он износио 1.200 динара дневно по ученици за сва три obroka.²⁴ Све ученице живеће су у школском интернату који је могао примити 20 ученица и имао је: 3 спаваће собе од укупно 60м², радну собу од 15м², собу за управу и административно особље од 5м² и собе за васпитаче и послугу од по 6м². Ученице су већином биле сиромашне, њих 13, док су 2 биле из занатских породица, а једна је била са села. Највећи број њих долазио је из централне Србије (13), по две из Војводине и Босне и Херцеговине, а једна девојка била је са Косова и Метохије. Једна ученица била је Мађарске, док су све остале биле српске националности.²⁵

У фебруару 1950. школу је похађало 16 ученица, а седамнаеста ученица пријавила се 24. јануара 1950. До 15. априла ће се пријавити још три, тако да је школа у овој школској години имала укупно 20 ученица. Школа је имала великих проблема са ученицом Вером Чех из Новог Сада, која није присуствовала настави већ је само долазила у интернат да преспава и да се нахрани. Школа је упутила молбу Народном одбору Титовоужичке области да донесе одлуку по питању даљег боравка поменуће ученице у школи. Ученица Вера Чех је искључена из школе.²⁶

Што се тиче наставног кадра и осталих запослених, он је остао мање – више не промењен у односу на претходну годину. Школа је имала 11 запослених, од чега осморо са факултетском дипломом, једно са вишом, двоје са средњом и једно са нижом школом. Стално запослених наставника школа није имала ни ове године, већ само хонорарце. Све стручне предмете предавали су лекари специјалисти, али пошто је таквих лекара, у Чачку, у то време, било јако мало, они су били принуђени да предају више предмета. Вучићевић Нада, која је радила као праља – чистачица напустиће школу из личних разлога 31. марта 1950, а на њено место, већ сутрадан, доћи ће Анастасија Ђуровић из Соколића. Ковачевић Милица, свршена ученица средње медицинске школе постављена је решењем Н.О. Титовоужичке области од 5. септембра 1950. године за лекарског помоћника у школи. Она ће нешто касније, када школа буде остала без

23 МИАЧ, Државна школа за децје неговатељице – Чачак 1950-1951, К-2, док. 507/50. До октобра 1949. године школа је имала пријављених само 6 ученица, а у децембру 10 (Исто, док. 520/50). Према извештају од 22. децембра 1949. школа је имала 13 ученица. Све ученице становале су у школском интернату (МИАЧ, Државна школа за децје неговатељице – Чачак 1948-1949, К-1, док. 410/49).

24 МИАЧ, Државна школа за децје неговатељице – Чачак 1948-1949, К-1, док. 483/49. Касније ће цена бити повећана на 1.400 динара (МИАЧ, Државна школа за децје неговатељице – Чачак 1950-1951, К-2, док. 31/50).

25 МИАЧ, Државна школа за децје неговатељице – Чачак 1950-1951, К-2, док. 2/50, док. 3/50.

26 Исто, док. 2/50, док. 40/50, док. 163/50, док. 175/50, док. 211/50.

предавача за часове хигијене, пошто је предавач др. Живко Ерић био ван Чачка, преузети његове часове. Последња промена догодила се 5. новембра 1950. када је управник школе Александар Шевић поставио економа Болнице у Чачку Николу Кустудића за предавача из предмета санитетска администрација.²⁷

За школску 1949/50. годину дошло је до извесних промена у школском плану и програму, тј. дошло је до обједињавања одређених предмета у један. Тако су историји придодати устав и законодавство и устав и законодавство Ф.Н.Р.Ј; у један предмет спојени су: хигијена, општа и лична хигијена са дезинфекцијом и дезинсекцијом, здравствено просвећивање и хигијена жене с обзиром на материнство; уз биологију додати су анатомија и физиологија, као и телесни и душевни развој одојчета и малог детета са анатомско – физиолошким посебностима; предмету нега болесник придружени су још: дечије болести са негом и исхраном болесника, заразне болести са основама бактериологије и епидемиологије, познавање лекова, општа патологија са основама унутрашњих болести, заразне болести, колективна нега и исхрана одојчета и малог детета, дечје болести са патолошким посебностима и тровање. Укупно се изучавало 12 предмета, а последњи дванаести обједињавао је следеће предмете: организација здравствене службе матере и деце, организација опште здравствене службе, администрација и здравствена статистика.²⁸ По новом плану и програму просечно је дневно долазило 3,5 часова теорије и 4 часа праксе. У првом месецу није било практичног рада и због тога је број теоретских часова већи. Производна пракса се обављала после положених испита у другом семестру и то у дечјим јаслама и у дечјем дому. После прве две недеље школовања ученице треба да прођу кроз инфективну болницу. Практични рад обављао се у:

- Дому за заштиту одојчета и мале деце и трајао је 12 недеља;
- Јаслама, трајао 12 недеља;
- Дечје болничко одељење, трајао 5 недеља;
- Дечји диспансер, трајао 4 недеље;
- Млечна кухиња, трајао 6 недеља, и
- Обична кухиња, трајао 2 недеље.

Такође, нови наставни план и програм предвиђао је да ученице које у првом полугодишћу имају више од три слабе оцене биће искључене из школе, с тим да морају да врате узету стипендију за време боравка у школи; ученице које на крају школске године имају једну или две недовољне оцене, полажу поправни испит кроз два месеца, који спремају код своје куће, а после два месеца пишу молбу управи школе за полагање поправног испита; ученице које на крају школске године имају три и више недовољних оцена понављају годину и губе право на бесплатан смештај у школском интернату.²⁹

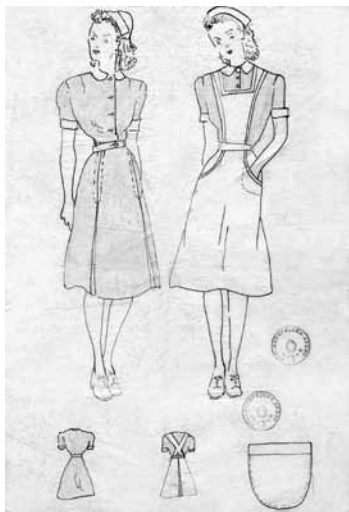
27 Исто, пов. 6/50, док. 3/50 док. 111/50, док. 260/50, док. 455/50, док. 519/50, док. 567/50, док. 579/50.

28 Исто, док. 509/50.

29 Исто, док. 490/50, док. 525/50.

Пошто је школа кренула са радом у овој школској години тек у децембру 1949, тако се настава званично завршила крајем новембра 1950. Завршни испити одржани су од 4 – 14. децембра и свих 20 ученица је положило.³⁰ Конкурс за упис нових ученица објављен је 14. новембра, а упис је отпочео 16. и трајао до 20. децембра. Школске година требало је да отпочне 21. децембра. До октобра месеца у школу је поднело молбу за пријем 5 ученица: Загорка Арнаутовић из Горичана, Живка Младеновић из Крагујевца, Новка Страђанац из Слатине, Милка Живковић из Рогаче и Мила Каровић из Чачка. У октобру молбе су поднеле Гвозденија Николић из Трбушана и Илонка Шебек из Новог Сада. Највећи број молби у школу је пристигао у децембру 1950. године када су молбе послале; Вера Јевтовић из Мојсиња, Вера Белошевић, Бранка Ђелошевић и Јевдокија Печенчић из Чачка, Наталија Вукајловић и Добрила Ђирјаковић из Ариља и Стаменка Павловић из Рожаца.³¹ Међутим, нити једна од њих неће завршити школу у Чачку, јер је Министарство народног здравља најпре, 17. новембра 1950. обуставило упис у ниже медицинске школе, а онда јануара 1951. својим решењем Бр. 791/51 и званично укинуло школу за децје неговатељице у Чачку.³²

ЦРТЕЖ УНИФОРМЕ УЧЕНИЦА ДРЖАВНИХ ШКОЛА ЗА ДЕЧЈЕ НЕГОВАТЕЉИЦЕ

[МИАЧ, Државна школа за децје неговатељице – Чачак 1948-1949, К-1, док. 60/48]

30 Исто, док. 708/50. Ученице Љубинка Рајић, Милева Марковић, Даница Ружичић, Милица Томић, Живана Ненадић, Душанка Оташевић, Станислава Марковић и Марија Ивановић упућене су 10. фебруара 1951. године на службу у Антитрахомски диспанзер Антитрахомске болнице у Сомбору.

31 Исто, док. 527/50, док. 547/50, док. 570/50, док. 571/50, док. 662/50, док. 668/50, док. 693/50, док. 694/50, док. 702/50, док. 16XII/50.

32 Исто, док. 26/51; Оливера Милосављевић, *Нав.гело*, стр. 146; „Слободни глас”, бр. 246, 14. новембар 1950. године, 4.

Попис инвентара Државне школе за дечије неговатељице
у Чачку од 30. јуна 1949. године

Државна школа за дечије неговатељице
Чачак

Павиљон: _____ - _____
Одељење: _____
Школа _____
Соба: _____

Пописни инвентарски лист бр. 1
за основна средства
састављен на дан 30. јуна 1949. год.

Ред. бр.	Назив и опис предмета	Комада	Новонабавна цена по	Новонабавна вредност	Протекла год. употребе	% годишњег отписа	Износ отписа	Биланс вредности
			јед.					
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.
1.	Писаћи сто	1	5.000	5.000	10	10	-	500
2.	Писаћа катедра	1	3.000	3.000	10	10	-	300
3.	Подијум за катедру	1	2.000	2.000	10	10	-	200
4.	Роло орман	1	10.000	10.000	10	10	-	1.000
5.	Орман двокрилни	1	5.000	5.000	½	-	-	5.000
6.	Пећи већих	2	1.500	2.991	½	-	-	2.991
7.	Пећи плехани	8	720	1.440	½	-	-	1.440
8.	Пећи плехани (нечитко)	5	1.000	5.000	10	10	-	300
9.	Кревети са матрацима	21	3.000	42.000	10	10	-	4.200
10.	Шпорет	1	3.580	3.580	½	-	-	3.580
11.	Велико корито	1	1.600	1.600	½	-	-	1.600
12.	Лонац за воду плехани	1	800	800	½	-	-	800
13.	Овалних канти за воду	5	380	1.900	½	-	-	1.900
14.	Лавори за умивање	5	220	1.100	½	-	-	1.100
15.	Умиваоника	4	300	1.200	-	-	-	1.200
16.	Чункова 7 м.	7	70	700	-	-	-	700
17.	Лонац за чај (нечитко)	1	3.000	3.000	-	-	-	3.000
18.	Конопац	1	680	680	½	-	-	680
19.	Лопата гвоздена	1	224	224	½	-	-	224
20.	Лопата дрвена	1	50	50	½	-	-	50

Још неколико докумената о Државној школи за деце неговатељице у Чачку 1948 – 1951.

21.	Секира	1	477	477	½	-	-	477
22.	Ђубровник	1	62	62	½	-	-	62
23.	Руксак – већа торба	1	1.000	1.000	-	-	-	1.000
24.	Школске клупе	15	1.500	22.500	-	-	-	22.500
25.	Чајника	1	225	225	-	-	-	225
26.	Шоље за воду	10	467	467	-	-	-	467
27.	Бокала за воду	5	160	800	½	-	-	800
28.	Кофа за воду	3	247	740	-	-	-	740
29.	Канта за угаљ	2	190	380	-	-	-	380
30.	Школска мапа Југославије	1	30	30	-	-	-	30
31.	Печат – штамбиљ	2	88	177	-	-	-	177
32.	Слике микроорганизама	1	67	67	-	-	-	67
33.	Слике оток крви	1	97	97	-	-	-	97
34.	Овално огледало	1	1.530	1.530	-	-	-	1.530
35.	„Приче партизанке”	10	21	210	-	-	-	210
36.	„Горски вијенац”	3	75	225	-	-	-	225
37.	„Ви и Ваше одојче”	7	40	281	-	-	-	280
38.	Српска читанка Пр.	1	20	20	-	-	-	20
39.	Ћебад	40	1.000	40.000	5	33	40.000	1.000
40.	Сламарице	22	396	8.712	-	-	-	8.712
41.	Чаршафи (нечитко)	59	250	14.750	-	-	-	14.750
42.	Бело платно	11	41	451	-	-	-	451
43.	Постељинско платно	100	76	7.600	-	-	-	7.600
44.	Пешкира у труби	100 ј.	37	3.703	-	-	-	3.703
45.	Пешкира старих	250	40	10.000	3	33	10.000	1.000
46.	Стољаци	5,8	98	568	-	-	-	568
47.	Пешкира белих	30м.	41	1.230	-	-	-	1.230
48.	(нечитко) сирови	15	39	585	-	-	-	585
49.	Цветних за душек	42,5	55	2.337	-	-	-	2.337
50.	Завесе	10м.	35,5	355	-	-	-	355
51.	Белих мантила р.	24м.	213	5.112	-	-	-	5.112

укупно 110.655

(Печат)

Чланови комисије

1. Александар Шевић (потпис)
2. Мара Ађански (потпис)
3. Миливоје Бановић (потпис)

[МИАЧ, Државна школа за деце неговатељице Чачак, К-1, Пов.бр. 12/49]

ПЛАН И ПРОГРАМ ШКОЛЕ ЗА ДЕЧЈЕ НЕГОВАТЕЉИЦЕ

План школе за дечје неговатељице:

Школа траје једну годину, 42 радне недеље, по 6 радних дана у недељи, тј. 252 радна дана. Дневно 7 часова рада, укупно 1764 часова. Две недеље рачунате на испитне ферије и евентуалне празнике, а 8 недеља на производну праксу.

У првих 10 недеља свршава се већи део предмета опште образованих и опште медицинских предмета. У једанаестој недељи полагају се испити из завршних предмета. Та недеља остаје слободна као испитне ферије. У 12 тој недељи настављају се предавања из народног језика, историје, хигијене и почиње са специјалним медицинским предметима. Практичан рад почиње у 12 тој недељи, по четири часа дневно.

Наставни рад у школи за дечје неговатељице састоји се од:

Предавања	655 часова
Практичног рада	765 часова
Корепетиција	300 часова

Практични рад се врши у дечјим установама:

Дечији диспанзер	4 недеље
Јасле, обданиште	2 недеље
Дечији дом	3 недеље
Дечија клиника	3 недеље
Заразна болница	3 недеље
Школска поликлиника	1 недеља
Родилиште	1 недеља
Млечна кухиња	4 недеље
Обична кухиња	4 недеље

План школе за дечје неговатељице:

Опште образовни предмети	првих 10 нед.		од 12-42 нед.		Укупно
	Т.	П.	Т.	П.	
Народни језик са правописом	20	-	60	-	80
Историја /општа и национална/	20	-	30	-	50
Географија	20	-	30	-	50
Математика	30	-	-	-	30

Још неколико докумената о Државној школи за децје неговатељице у Чачку 1948 – 1951.

Домаћинство	10	95	-	-	105
Устав и законодавство	-	-	25	-	25
Опште медицински предмети					
Биологија	20	-	-	-	20
Анатомија и физиологија	30	10	-	-	40
Општа патологија са основима унутрашњих болести	20	-	-	-	20
Општа и лична хигијена са дезинфекцијом и дезинсекцијом	20	10	30	-	60
Прва помоћ	20	20	-	-	40
Нега болесника	20	20	-	-	40
Санитарна администрација	-	-	10	25	35
Познавање лекова	10	10	-	-	20
Специјални медицински предмети					
Телесни и душевни развој одојчета и малог детета са анато физиолошким посебностима	-	-	50	145	195
Дечија хигијена с негом и исхраном детета	-	-	60	145	205
Дечје болести са негом и исхраном детета	-	-	60	190	250
Заразне и паразиталне болести с основима епидемиологије и бактериологије	-	-	30	95	125
Педагогија и дечја психологија	-	-	20	-	20
Хигијена жене с обзиром на материнство	-	-	10	-	10
Организација здравствене заштите матера и деце и здравствено просвећивање	-	-	30	-	30
Укупно	240	165	415	600	1.420

Фискултура 3 часа недељно.

[МИАЧ, Државна школа за дечје неговатељице – Чачак 1948-1949, К-1, док. 379/49]

СПИСАК УЧЕНИЦА ДРЖАВНЕ ШКОЛЕ ЗА ДЕЧЈЕ НЕГОВАТЕЉИЦЕ У ЧАЧКУ ШКОЛСКЕ 1948/49. ГОДИНЕ

1. Сретеновић Станимирка, из Г. Милановца,
2. Јанковић Радмила, из Бреснице, рођена 1925. године,
3. Милојевић Катарина, из Чачка, рођена 1923. године,
4. Симовић Надежда, из Миоковаца, рођена 1931. године,
5. Ђорђевић Надежда, из Чачка, рођена 1930. године,
6. Радојчић Десанка, из Врнчана, рођена 1930. године,
7. Јанковић Стаменка, из Рудника, рођена 1925. године,
8. Лишанчић Божидарка, из Ласца, рођ. 1931. године,
9. Миловановић Даница, из Чачка, рођена 1931. године,

10. Вукадиновић Јелисавка, из Чачка, рођена 1926. године,
11. Радисављевић Косана, из Јабланице, рођена 1931. године,
12. Јовановић Љубинка, из Горње Трепче, рођена 1931. године,
13. Милијановић Вера, из Ласца, рођена 1931. године,
14. Лукић Душанка, из Рајца, рођена 1932. године,
15. Ћосић Добринка, из Пријевора, рођена 1931. године,
16. Цинцаревић Оливера, из Чачка, рођена
17. Шишовић Милица, из Чачка, рођена.

[МиаЧ, Државна школа за дечје неговатељице – Чачак 1948-1949, К-1, док. 259/49, док. 316/49, док. 386/49]

СПИСАК УЧЕНИЦА ДРЖАВНЕ ШКОЛЕ ЗА ДЕЧЈЕ НЕГОВАТЕЉИЦЕ У ЧАЧКУ ШКОЛСКЕ 1949/50. ГОДИНЕ

1. Марија Оташевић, из Љутовнице, рођена 1933. године,
2. Душанка Оташевић, из Љутовнице, рођена 1930. године,
3. Драга Вукадиновић, из Бреснице, рођена 1923. године,
4. Живана Ненадић, из Бреснице, рођена 1932. године,
5. Милеса Стојадиновић, Радобуђа, 1931. године,
6. Стана Прцаћ, из Омарске, рођена 1931. године,
7. Радмила Прцаћ, из Омарске, рођена 1933. године,
8. Надежда Ђорђевић, из Призрена, рођена 1928. године,
9. Милица Милетић, из Грошнице, рођена 1931. године,
10. Десанка Јовановић, из Доње Горевнице, рођена 1926. године,
11. Ружа Стековић, из Јабланице, рођена 1933. године,
12. Милица Стевовић, из Дружетића, рођена 1926. године,
13. Софија Дураковић, из Пријепоља, рођена 1933. године,
14. Марија Ивановић, из Сенте, рођена 1928. године,
15. Станислава Марковић, из Накучана, рођена 1928. године,
16. Љубинка Рајић из Бањице,
17. Милева Марковић из Љутовнице,
18. Даница Ружичић из Трнаве
19. Милица Томић из Рожаца
20. Даница Ђуровић из Семедраже.

[МИАЧ, Државна школа за дечје неговатељице – Чачак 1948-1949, К-1, док. 542/49, Исто, Државна школа за дечје неговатељице 1950 – 1951, К-2, док. 171/50]

РЕЗИМЕ

Државна школа за децје неговатељице у Чачку радила је две школске године и обучила 37 децјих неговатељица у времену када је сваки школован медицински радник био преко потребан, не само у Чачку, већ у целој Србији. Из тог разлога ће већина од њих своје прво службовање добити изван града у коме су се школовале. Од самог свог почетка рада школа је се сусрела са бројним материјалним проблемима, које није успела да превазиђе до краја свог постојања. Иако је Министарство народног здравља одредило да школа у свом пуном капацитету уписује 30 ученица годишње, она никада није имала више од 20 ученица. Истина, више од тога није ни могла да прими због недостатка простора. Државна школа за децје неговатељице трајала је исувише кратко да би оставила дубљи траг у сећањима Чачана, али је, можда, дала подстрек за оснивање средње медицинске школе у Чачку која је основана само неколико година по њеном гашењу.

MIROSLAV PURIĆ

historian

Inter-municipal Historical Archives, Čačak

THE STATE SCHOOL FOR NANNIES (NANNIES) IN ČAČAK 1948-1951

SUMMARY

The State School for Nannies in Čačak worked for two school years and trained 37 nannies in the period when each educated medical worker was absolutely necessary, not only in Čačak, but in whole Serbia. This is the reason why most of them got their first job out of the town they were educated. From its very beginning, the school faced numerous financial problems, which couldn't be solved until the end of its existence. Though the Ministry of People's Health defined that the school could enroll 30 schoolgirls a year, it never had more than 20 schoolgirls. In fact, it couldn't enroll more girls because there wasn't enough room. The State School for Nannies didn't last long enough to leave a stronger impression in the memories of the inhabitants of Čačak, but perhaps, it gave a filip for establishing the secondary medical school in Čačak, which was established only a few years after the previous school had been closed.

IN MEMORIAM

РАДОШ Ж. МАЦАРЕВИЋ, архивски саветник, рођен је у Јанчићима 11. маја 1947. Основну школу учио је у Цагањама, Катрићима и Прањанима. Средњу економску завршио је у Чачку, а Факултет политичких наука, новинарски смер у Београду.

Радио је у Међуопштинском историјском архиву од 1974. као архивист, виши архивист и архивски саветник. Од 1986. до 1990. руководио је радом те установе. Био је организатор два и учесник у више научних скупова. Објавио је низ стручних и информативних радова, уз коришћење обиља података до којих је долазио марљивим истраживањем архивске грађе у више архивских установа. Његово познавање матичних књига и порекла породица, као и насељених места на територији чачанског краја постало је познато, не само међу колегама, него и бројним истраживачима.

Аутор је монографија *Основна школа Иво Андрић у Прањанима 1858 – 1998*, за коју је добио награду из Фонда „Ђурђе Јеленић” при Архиву Србије (2000), *Основна школа у Рошцима 1906 – 2006*. (2009) и *Први грађани Чачка 1839 – 1914*. (2013). Приредио је за штампу *Зайиснике ђачке дружине Рајић и Зайиснике са седница Ойштинској одбора ойштинине Чачак 1918 – 1921*. Коаутор је споменице *Чачански крај у НОБ 1941 – 1945/Пали борци и жртве*.

За постигнуте резултате у добио је сва звања архивској струци, а звање архивског саветника 1997.

Преминуо је 5. новембра 2013. Сахрањен је у родном месту 8. новембра 2013.

САДРЖАЈ

<i>Радован М. Маринковић</i>	
• ПОРЕСКЕ ГЛАВЕ У ГОРАЧИЋИМА И ГУБЕРЕВЦИМА 1839. ГОДИНЕ.....	5
<u>Радош Ж. Маџаревић</u>	
• ИЗВЕШТАЈ О ПРЕГЛЕДУ ШКОЛА У СРЕЗУ ЉУБИЋКОМ НА КРАЈУ ШКОЛСКЕ 1905 – 1906. ГОДИНУ.....	17
<i>Лела Павловић</i>	
• ОД ПРВОГ ПРИКАЗИВАЊА ФИЛМА У ЧАЧКУ ДО ОСНИВАЊА ЧАЧАК - ФИЛМА.....	23
<i>Зоран Маринковић</i>	
• СПИСКОВИ ПОСЛЕДЊЕ ОДБРАНЕ МЛАДИЋА ОПШТИНЕ КАОНСКЕ 1912, 1913. И 1914. ГОДИНЕ.....	51
<i>Миломирка Аџић</i>	
• БЕЛЕШКЕ И ПИСМА РАДОМИРА К. ЦВИЈОВИЋА ИЗ ДРАЧА 1912. И 1913. ГОДИНЕ.....	61
<i>Милица Баковић</i>	
• ОПИС РАТНИХ ОПЕРАЦИЈА У ОВЧАРСКО-КАБЛАРСКОЈ КЛИСУРИ 1914.....	71
<i>Никола Баковић</i>	
• ИЗАБРАНА ПРЕПИСКА ВОЈКА ЧВРКИЋА 1935-1939.....	77
<i>Ковиљка Лешић</i>	
• ЗАПИСНИЦИ ШКОЛСКОГ ОДБОРА ОСНОВНЕ ШКОЛЕ У ЗЕОКАМА.....	99
<i>Зорица Машијевић</i>	
• 1941. година ПРВИ ТОПОВИ И ПРВИ АРТИЉЕРЦИ.....	111
<i>Горан Давидовић</i>	
• МЕСЕЧНИ ИЗВЕШТАЈИ ОРГАНА УНУТРАШЊИХ ПОСЛОВА О СТАЊУ У ЧАЧАНСКОМ ОКРУГУ ЈУН – ОКТОБАР 1945.....	119
<i>Марија Крњајић</i>	
• СПОМЕНАР КОМАНДАНТА ЧАЧАНСКЕ БРИГАДЕ „РАТКО МИТРОВИЋ“ МИОДРАГА ОБРЕНОВИЋА СА ОМЛАДИНСКЕ ПРУТЕ БРЧКО-БАНОВИЋИ.....	203
<i>Мр Александар В. Савић</i>	
• ИЗВЕШТАЈ О ИЗВРШЕНОМ ПРЕГЛЕДУ У СРЕСКОМ НАРОДНОМ ОДБОРУ У ИВАЊИЦИ И ПАРТИЈСКОЈ ОРГАНИЗАЦИЈИ СРЕЗА ДРАГАЧЕВСКОГ.....	231
ЈУНА 1948. ГОДИНЕ	
<i>Мирослав Пурић</i>	
• ЈОШ НЕКОЛИКО ДОКУМЕНАТА О ДРЖАВНОЈ ШКОЛИ ЗА ДЕЧЈЕ НЕГОВАТЕЉИЦЕ У ЧАЧКУ 1948 – 1951.....	241
<i>Незаборавник</i>	
• IN MEMORIAM.....	257

ИЗВОРНИК
ГРАЂА МЕЂУОПШТИНСКОГ ИСТОРИЈСКОГ АРХИВА
28

Превод на енглески
Светлана СИМЕУНОВИЋ

Коректура
Зоран МАРИНКОВИЋ

Штампа
Штампарија Светлост

ISSN 0352-5902

РУКОПИС ПРЕДАТ У ШТАМПУ ДЕЦЕМБРА 2013 • ШТАМПАЊЕ ЗАВРШЕНО
ДЕЦЕМБРА 2013 • ОБИМ 16,25 ТАБАКА • ТИРАЖ 300 ПРИМЕРАКА

интересна младица за петруте
аура дама задржано или моно
дизајнерско да се јави за то да
менји када буде дама, а у не
и своје патеане задржале
како су ови моћи дизајнер
ако не жели, да се на конгр
војске који јави:

спуту у стандарди радр, ентити
задржано стандар, који коју се, и
та, за време, су одбаве на до се не хе
в мити порез као кримију"

и је стандар свој клана задржале, ре
комисији у своје време разните се
набрано од 100-300 година у реприсе